

GRAMMATIKA JAZYKA ČESKÉHO

PRO NIŽŠÍ GYMNASIA.

SEPSAL

VÁCLAV ZIKMUND,

PROFESSOR NA GYMNASIU STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO.

I. ODDĚLENÍ:

ZVUKOSLOVÍ A TVAROSLOVÍ.

Cena 1 zl. 18 kr. r. m.

V PRAZE.

NÁKLADEM KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER.

1865.

„V pravdě jest se čemu podiviti, že přirození Čechové, majíce svůj jazyk tak hojný, tak ozdobný, tak ušlechtilý i tak spanilý, jemuž krom jazyka řeckého a latinského žádný se jiný pod nebem v hojnosti a ozdobnosti vyrovnati nemůže, malé a téměř žádné o to péče nevedou, aby vlastnosti buď ve psaní aneb v mluvení jazyka svého šetřili a jí právě a náležitě požívali.“

Sixt z Ottersdorfu r. 1553.

P

ÚSTŘEDNÍ KNĚHTISKÁRNA
PEDAGOGICKÁ KNIHOVNA
MRAKOVSKÁ
Inv. č. 17283
Signatura II 4168/1

Národní kněhtiskárna: I. L. Kober v Praze.

P r e d m l u v a.

Mluvnice tato má za účel, aby potřebám, které se na školách středních a obzvláště na nižších gymnasiích jeví, v plné míře vyhověla. I hleděno k tomu, aby se ono bohatství, které jazyk český v tvarech a způsobech mluvení chová, žákům u vědomost uvedlo, a tím nejenom známost jazyka českého a jeho zvláštností rozšířila a utvrdila, ale také překládání z jiných jazykův usnadnilo.

V zvukosloví vyloženy jsou změny, které hlásky na se berou, s všeobecná, jednotlivé pak případy, v kterých se to děje, naznačeny jsou příklady samými, což zajisté k účelu mluvnice této přiměřeným býti se uzná. S počátku však příslušněji bude, stránku tuto s ohýbáním jmen a časoslov, jakž kde toho věc žádá, spojití a teprva, když se přikročí k hlavě o tvoření slov, v spojitosti ji vyložiti.

Skloňování jmen uspořádáno jest podlé kmenův a jich zakončení, nejenom z té příčiny, že takové uspořádání přirozenější a k věci přiměřenější jest, ale i že se nepravdělnostem, které přestupováním jmen z jedné třídy do druhé vznikají, lépe porozumí. Při skloňování jmen latinských a řeckých za potřebné se vidělo jednak šetřiti kmenův jich a rodu, jednak povahy a libozvučnosti jazyka českého. Zdaliž se všudy v pravý prostředek uhodilo, soudný čtenář nechať rozhodne.

Při časoslovec vyloženo jest učení o přestupování časoslov z jedné třídy do druhé obšírněji, než se to posud dalo, ačkoliv tato stránka časoslova českého nejenom v stilistických příčinách, ale i k poznání povahy jazyka samého nad míru důležitá jest. Že nauka o tvoření slov širěji a místněji rozvedena jest, bude zajisté ve vyšších třídách vítáno.

Posléze připomenouti jest, že za příčinou praktického směru mluvnice této i hojně příkladův přičiněno jest. Příklady nabývají pravidla pravého života a moci, rozhojňuje se známost skutečnosti a by i žáci za povinnost neměli jim se všem z paměti učit, nicméně poznají z nich, jak sobě v pochybných příčinách počínati mají.

S tím odporučuje spisovatel práci tuto přízni a spravedlivému soudu obecnstva, žádaje, aby k poučení mládeže a k zdaru vlasti podstatně přispívala. Kritiky, které k důkladnějšímu poznání otcovského našeho jazyka vedou, nemohou než ve přání spisovatelově býti. Avšak kritiky, které jen neznámost věci a jazyka samého na jevo stavějí, neprospívají, alebrž škodí dobré věci.

Na den sv. Prokopa, patrona českého 1864.

O B S A H.

Co jest mluvnice a jak se dělí	Stránka 1
--	--------------

Část I. Zvukosloví.

Hlava I. O hláskách.

Hlásky jazyka českého. Dělí se na samohlásky a souhlásky §. 2—3. —	
O samohláskách. Samohlásky jsou krátké a dlouhé, prvotné a poddruzné; jasné, temné a střední; němé tvrdé a měkké <i>jer</i> §. 4—6.	
Dvouhlásky vlastní a nevlastní §. 7.	2
O souhláskách. Souhlásky jsou hrdelné, podnebné, jazyčné, zubné, retné; jednoduché a složené; tenké a střední; tvrdé, měkké, obojetné. §. 8—11.	3

Hlava II. O proměnách hlásek.

Samohlásky se mění: <i>ě v e</i> ; přehlasují se, připodobují se, rozkládají se; průzev se odstraňuje; srážejí se, dlouží se, stupňují se, skrácují se, vypouštějí se §. 12—13.	5
Souhlásky se připodobují, rozlišují, přetvořují, ruší, vysouvají, přesyckují, přísouvají §. 19—26.	10

Hlava III. O slabikách.

Dělení slabik, míra a přízvuk §. 27—29.	16
---	----

Část II. Tvarosloví.

Části řeči. Slova ohebná a neohebná §. 30—31.	18
---	----

Hlava I. O jmenech podstatných.

Jmena podstatná jsou osobná a věcná, vlastní a obecná, hmotná a hromadná. Při nich na zřeteli míti jest sklonění, kmen, rod, číslo, pády §. 32—33.	19
Skloňování kmenův otevřených: Skloňování a-kmenův rodu mužského, tvrdých vzor <i>chlap, dub</i> , měkkých vzor <i>muž, meš</i> §. 34—38.	21
Skloňování a-kmenův rodu ženského, tvrdých vzor <i>ryba</i> , měkkých vzor <i>země</i> (vzor <i>tvářce</i>) §. 36—44.	29
Skloňování a-kmenův rodu středního, tvrdých vzor <i>slovo</i> , měkkých vzor <i>pole, znamení</i> §. 46—51.	33

Skloňování i-kmenův rodu mužského <i>host, káň, den, loket</i> , rodu ženského vzor <i>kost, daň</i> §. 52—56.	38
Skloňování kmenův zavřených rodu mužského vzor <i>kmen</i> , rodu ženského vzor <i>kotev, mlčí</i> , rodu středního vzor <i>stněž, robě</i> §. 57—60.	40
Jmena čísla dvojného §. 61.	43
Nepravidelnosti jmen podstatných: jmena nadbytná, přestupná rodem a skloněním, nedostatečná §. 62—63.	44
Skloňování cizích jmen: latinských a řeckých, německých, francouzských, anglických a italských 64—70.	46

IIIava II. O jmenech přídavných.

Přídavná jmena a jich spůsoby: jakostná a vztažná, neurčitá a určitá. Skloňování neurčitých vzor <i>otcův, -ovu, -ovo</i> , určitých tvrdých vzor <i>čís-tý, -á, -é</i> , měkkých vzor <i>dnešní</i> §. 71—80.	56
Stupňování jmen přídavných: pozitiv, komparativ, superlativ §. 81—84.	63

IIIava III. O zájmenech.

Zájmena osobná, zvrtná, přisvojovací, ukazovací, určovací, tázací, neurčitá §. 85.	66
Skloňování zájmen osobných a zájmena zvrtného; vlastně zájmenné kmenův tvrdých <i>ten, kdo</i> , kmenův měkkých <i>náš, jenž, co, všechn</i> ; složené skloňování zájmenné <i>můj</i> , smíšené <i>sám</i> §. 86—93.	68

IIIava IV. O jmenech číselných.

O číslech základných §. 94—96.	78
O číslech řadových §. 97—98	81
O číslech rodových §. 99—100.	83
O příslovcích číselných §. 101.	84
O číselných jmenech násobných §. 102.	85
O podstatných jmenech číselných §. 103.	86

IIIava V. O časoslově.

O tvarech časoslov podlé rodu, jakosti, způsobu, času, třídy §. 104—110.	88
O tvoření forem časoslovných vřbec, kmen přítomný a infinitivný, přípony osobné, časové, způsobové, jmenné §. 111—114.	93
Časování prosté sponové: časoslov třídy první vzor <i>nesu, bijí, pnu, tru</i> ; třídy druhé vzor <i>vinu</i> ; třídy třetí vzor <i>umím, hledím</i> ; třídy čtvrté vzor <i>číním</i> ; třídy páté vzor <i>volám, krájím, maži, ženu</i> , třídy šesté vzor <i>miluji</i> §. 115—146.	96
Časování prosté bezsponové. Časoslova nepravidelná §. 147—146.	124
Časování opsané rodu činného, rodu trpného, rodu středního; časování časoslov neosobných. Časoslova schodná §. 149—156.	129
Přestupování časoslov nadbytným činem; přestupováním pozměňuje se jakost časoslov neskonalých, skonalých; časoslova skonala přecházejí jím v neskonala; přestupováním změňuje se rod ča-	

soslov, činná přecházejí v počínavá (trpná), střední v příčinná §. 157—161.	144
--	-----

IIIava VI. O částicích řeči.

O příslovcích a jich spůsobech, stupňování příslovcí §. 162—165. . . 161	161
O předložkách §. 166—168.	166
O spojkách §. 169.	168
O mezislovcích §. 170.	170

IIIava VII. O tvoření slov.

Slovozpyt a jeho podstata; kořeny časoslovné a zájmenné, slova prvotná (časoslovná) a odvozená (odejmenná). Prvotná forma se nad změny v zvukosloví položené pozměnila ještě střídáním a přestrojováním hlásek, sesouváním a odsouváním, předsouváním a vsouváním; poměr českých souhlásek k souhláskám jazyka řeckého a latinského §. 171—178.	170
Tvoření slov zdvojeváním kořene, kteréž jest úplné aneb neúplné §. 179.	182
Tvoření slov stupňováním §. 180.	183
Tvoření slov odvozováním §. 181—213.	185
Slova zdrobnělá §. 214.	208
Časoslova odvozená §. 215.	209
Tvoření slov skládáním rozličných kmenův §. 216.	210
Slova cizího původu §. 218.	216

O p r a v y.

- Str. 4 ř. 3 z dola Štěpan polož Štěpán.
- " 10 " 16 z hora příčiň: Skracování toto jest obzvláště při jmenech srostitých.
- " 15 " 10 z hora vypust lat. gens, gentis.
- " 16 " 7 z dola s-n-játek polož s-n-jatek.
- " 17 " 13 z hora pom-sta polož chlem-stnu.
- " 21 " 8 z dola beživotnými polož bezživotnými.
- " 22 " 1 z dola agerus polož agrus.
- " 32 " 7 z dola příčiň: Avšak *Teplice* hustěji sbíhá se v číslo jednotném jako: do Teplice.
- " 38 " 8 z hora příčiň: *Den* má v lokále *dni* a *dnu*, avšak ve společnosti mluvení: ve dne a v noci má *dne* místo *dně*.
- " 56 " 15 z hora místo dobový polož dubový.
- " 68 " 6 z dola po *Příplná* se vypuštěno: ku kmeni, avšak při jmenech přídavných na *-ký, -oký, -ný* děje se to a t. d.
- " 64 " 15 z dola místo *ani* polož *v*.
- " 66 " 7 z dola místo zvrátná polož zvratná. Tak také str. 68 a 69.
- " 74 " 3 z hora místo všechněch polož všechněm.
- " 77 " 15 z dola místo tomutéhož polož tohotéhož.
- " " 6 z dola místo jejich domův polož jejich domův.
- " 78 " 10 z hora místo 4 polož §. 95.
- " 89 " 4 z dola místo seděti polož sedati.
- " 125 " 9 z dola místo odam — odati polož oddám — oddati.
- " 156 " 2 z hora místo uhašují polož uhašují.
- " " 7 z hora místo poroučeti polož zaručiti.
- " " 8 z hora místo prorokují (prorokovati) polož zaručují (zaručovati), avšak i zaručují.
- " 171 " 11 z hora místo teh-dy odděl te-hdy.
- " 174 " 3 z hora po *bulamuta* vlož hučeti — bučeti.
- " 180 " 18 z dola místo dřímati polož dřímati.
- " 185 " 14 z hora místo haniti polož haněti.
- " 186 " 9 z dola vypust kraj od kři stříhati a na řádce 8 roj od ři v řinu.
- " 187 " 14 z hora slap v slapiti polož šlap v šlapiti.
- " 189 " 12 z hora místo mra polož nra
- " " 17 z dola místo v nominativě -v a po souhláskách polož v nominativě -v, a -v v nominativě
- " 192 " 18 z dola která polož které.
- " 200 " 16 z dola místo -ile polož -ile.

§. 1. Člověk mluví. Jak se mluvíti má, tomu učí *mluvnice* nebo *grammatika*. Když mluvíme, mluvíme *věťmi*, věty skládáme ze slov, slova z *hlásek*. V mluvnici jest tudy řeč:

1. o *hláskách*, jich rozdílech a změnách a ta stránka slove *hláskosloví*, *zvukosloví* (Lautlehre);

2. o *slovích*, jak se ohýbají a tvoří, a ta stránka slove *tvorosloví* (Formlehre);

3. o *věťách*, jak se skládají a v jedno pojí, a ta stránka slove *věťosloví* nebo *skladba* (Satzlehre, Syntax).

Obzvláštní částí tvarosloví jest *slovozpyt* nebo *etymologie*, kde se tomu učí, jak se slova tvoří, z jakých počátkův vzrostala a v jakém příbuzenství mezi sebou vespolek jsou.

Část I. Zvukosloví.

Hlava I. O hláskách a jich rozdílech.

§. 2. Hlásky, z nichž slova jsou, jmenují se v písmě *písmena* nebo *litéry*. V jazyku českém jsou tyto hlásky:

a, ä, b, c, ě, d, d', e, é, ě, f, g, h, ch; i, í, j, k, l, m, n, ñ, o, ó, p, r, ř, s, š, t, f, u, ú, ů, v, y, ý, z, ž.

Poz. 1. Písmena *qu* a *w* cizí jsou. Místo *qu* píše se nyní obyčejně *kv*, jako kvitance — místo *w* píše se *i ks*, jako Alexander — Aleksander. Místo *v* píše se *w*, jako víra — wíra. V slovech německých rozdíl činiti jest mezi *v = f* a *w = v*, jako Vollbrecht — Wolfram.

Pozn. 2. Hlásky, od které slovo začíná, slove *náslovím* (Anlaut), kterou se končí, slove *konečkou* (Auslaut), která pak mezi náslovím a konečkou jest, slove *slovostředím* (Inlaut), jako r-o-k.

§. 3. Hlásky dělí se na *samohlásky* (vocales) a na *souhlásky* (consonantes).

A. O samohláskách.

§. 4. Samohlásky nebo vokaly jsou aneb *krátké*, když z krátká zní, aneb *dlouhé*, když z dlouha zní.

Krátké jsou: a, e, i, o, u, y

Dlouhé jsou: á, é, í, ó, ú, ý

Ku př. sláva, lépe, mlýny, úroda, duby, ó bože, šje, činím.

§. 5. Samohlásky a, i, u jsou *prvotné*, samohlásky e, o, y *poddružné*. Samohláska e činí přechod od a k i, samohláska o od a k u, samohláska y od u k i. Přechod ten jmenuje se *lomením*, a protož slovou poddružné souhlásky jinak i *lomené*.

a
o e
u y i

§. 6. Samohláska i jest zvuku *jasného*, u zvuku *temného*, samohláska a zvuku *středního*. Samohláska e jest jasnější nežli a, samohláska o temnější. Podobně jest y temnější nežli i. Samohlásky jasné i a e slovou jinak *úzké*, samohlásky temné a, o, u, y *široké*.

Pozn. 1. Nad tyto samohlásky byly ještě v jazyku českém jiné dvě samohlásky, které v písmě cyrillském slovou měkké jer ѣ a tvrdé jer ѣ. První jest slabší než samohláska i a zněla jako polovičné i, druhá jest slabší než y a e a zněla jako polovičné y. Nyní jsou samohlásky tyto aneb *němé* t. j. nevyslovují se, jako schuu m. съсчуu — sychnu, žnu m. жну, psáti m. писати, holub m. голубъ, — aneb přešly v pohyblivé e anob u, jako kъ jest k, ke, ku, otec m. отецъ. — Moc zakrytého ѣ jeví se zhusta na předchodné souhlásce, jako host m. hostъ, nízký — nižší m. nižші. — Podlé toho dají se samohlásky, jak se z prvotných a, i, u vyvinuly, takto rozřaditi:

a, o, e, ѣ
i, ѣ
u, y, ѣ,

v kterýchžto řadách od silnějších samohlásek k slabším a nejslabším se postupuje. Samohlásky jedné a též řady slovou *jednorodé*.

Pozn. 2. Nosových hlásek g a q v češtině není. Místo první nastoupila dvojhlaska ia aneb ě, jako sepial m. сепял, pět m. пет, rámě m. раме. Místo druhé klade se u aneb ú, ou aneb i a, jako: dub m. дуб, úzký m. узкы, soud m. суд, kady — kudy m. кады.

§. 7. Když se dvě jednorodé samohlásky v jedno spojí, vznikne samohláska dlouhá, jako pí m. пи, vyli m. выли, avšak dvě rozličné samohlásky, když se v jednu syllabu sloučí, činí

dvojhlásku (diphthongus). V jazyku českém máme tyto dvojhlásky nebo diftongy:

Vlastní: **ou**, jako chlouba, vezou, ouzky

Nevlastní: **ů**, jako stůl, dům, kůl.

Sem patří také dvojhlásky:

ia, jako rozpial, stial; rozpiatý, stiatý.

ě, jako věřití, věděřití, pět, kněz.

Vlastní dvojhláska *ou* píše se jinak *au*, jako chlauba, vezau.

Nevlastní dvojhláska *ů* vznikla z dvojhlásky vlastní *uo*, jako dům z duom, hůl z huol.

Dvojhláska *ia* sbíhá se toliko ve formách a slovech od časoslov *pu* a *tu* odvozených a stojí zde místo nosového *ę*.

Dvojhláska *ě* vznikla z dvojhlásek *ai*, *oi*, *ei* přeložením hlásky *i* před *a*, *o*, *e*, jako věřití m. vaiřití, — aneb stojí místo nosového *ę*, jako pět m. pet, kněz m. knez. —

Pozn. 1. Samohlásky *au* a *ou* nečiní dvojhlásek, když k rozličným syllabám náležejí, jako na-učím, za-ujímám, po-učím.

Pozn. 2. Dvojhlásky *au*, *eu*, *ai*, *oi*, *ei*, *ae*, *oe* sbíhají se toliko v slovech cizích, jako auctor, Orpheus, Phoibos, Caesar a j. v.

B. O s o u h l á s k á c h.

§. 8. Souhlásky nebo konsonanty dělí se podle místa, kde se v ústech zarozují, na, souhlásky:

hrdelné (gutturales, Kehllaute): **k, g, h, ch**

podnebné (palatales, Gaumenlaute): **j**

jazyčné (linguales, Zungenlaute): **l, n, r, ň, ř**

zubné (dentales, Zahnlaute): **t, d, f, d', c, č, dž, s, z, š, ž**

retné (labiales Lippenlaute): **p, b, f, v, m** —

§. 9. Podle znění a způsobu jeho rozvrhují se na *jednoduché* a *složené*. Jednoduché jsou zase

1. *němé* nebo *okamžitě* (mutae, stumm) a to hrdelné **k, g**, zubné **t, d**, retné **p, b**

2. *vanuté* nebo *trvalé* (spirantes, hauchend) a to hrdelné **ch, h**, podnebné **j**, zubné **s, z**, retné **f, v**.

3. *tekuté* (liquidae, flüßig) a to jazyčné: **l, r**

4. *nosové* (nasales, Nasenlaute) a to retné **m** a jazyčné **n**.

Složené souhlásky jsou: zubné **f, d', c, č, dž, š, ž**, nosové **ň** a tekuté **ř**.

Souhlásky vanuté, tekuté a nosové slovou jinak *polou-samohlásky* (semivocales).

§. 10. Jak jednoduché, tak složené souhlásky dělí se podle stupně, na kterém jsou, na souhlásky :

1. *temné, tenké* (tenues) a ty jsou němé: **k, t, p**
vanuté: **ch, s, f**
složené: **f, c, č, š**
2. *jasné, střední* (mediae) a to němé: **g, d, b**
vanuté: **h, z, v, j**
složené: **ď, dž, ž.**

Souhlásky tekuté **l, r, ř** a nosové **m, n, ň** mohou zníti jednak *temně*, jako kladu, krov, křik a j., jednak *jasně*, jako k řece čti g řece, zlomím, hlava, hrnu, hniji a j. (§. 20).

§. 11. V jazyku českém rozvrhují se souhlásky také na souhlásky

1. tvrdé: **t, d, k, g, ch, h, n, r**
2. měkké: **j, f, d, c, č, š, ž, dž, ň, ř**
3. obojetné: **p, b, f, v, m, l, s, z.**

Po měkkých souhláskách jde z pravidla jen **i** a **í**, po tvrdých **y** a **ý**. Po obojetných sbíhá se jak **i** a **í**, tak **y** a **ý** a to první, když jsou měkké, druhé, když jsou tvrdé, jako: píchati — pýchati, bŕti — býti, bidlo — bydlo, viji — vyji, vír — výr, míti — mýti (myji), mi — my, líska — lyska, lis — lysý a j.

Pozn. 1. Druhdy se činil rozdíl mezi měkkým **l** a tvrdým **l**, jako slovo, úmluva, nesly — lepší, nesli a t. d.

Pozn. 2. Souhlásky **c, č, s, š, z, ž, dž** slovou jinak *sykavé* nebo *sykavky* (sibilantes, Sibilante). —

Pozn. 3. Souhlásky **l** a **r**, když mezi dvěma souhláskama jsou, mají do sebe platnost samohlásek, jako srp, hrčeti, blb, hliti. —

Pozn. 4. Složené souhlásky **č, t, ň** píší se s znaménkem změkčujícím toliko před **a, o, u**, před hláskami **i, í, ě** píší se bez znaménka, jako nádra, doplňovaŕi, ďas, křestan, — avšak němý, těsto, jdi, nie, nyní.

Pozn. 5. Souhlásek *dýchných* (aspiratae) **ph, th, kh** v jazyku českém není. Jsou to souhlásky němé, okamžité. V cizích slovech klade se místo **ph** vanuté **f**, zřídka němé **p**, jako filosof m. philosoph, Štěpán m. Stephan. Místo **kh** klade se vanuté **ch** aneb němé **k**, jako Kristus m. Khristus, Aristarchus m. Aristarkhus. — Místo **th** klade se **t** aneb **i th**, jako Timoteus m. Timotheus, ke Korintům m. ke Korinthům.

Pozn. 6. Rozdělení souhlásek v obrazci toto jest:

Souhlásky	J e d n o d u c h é						Složené					
	Němé		Polousamohlásky.				Tekuté	Nosové	temné	jasné	tekuté	nosové
			Vanuté		Temné	Jasnó						
	temné	jasné	temné	jasné								
hrdelné	k	g	ch	h	—	—	—	—	—	—	—	
podnebné	—	—	—	j	—	—	—	—	—	—	—	
jazyčné	—	—	—	—	l, r	n	—	—	ř	ň	—	
zubné	t	d	s	z	—	—	č c š	—	ď dž ž	—	—	
retné	p	b	f	v	—	m	—	—	—	—	—	

Hlava II. O proměnách hlásek.

A. Samohlásek.

§. 12. Samohlásky nejedněm-proměnam podrobeny jsou a to:

1. Samohláska *ě*, když za souhláskami *l, ř, s, z, c* jde, přechází v *e*, jako na skále m. skálě, středa m. strěda, vřeteno m. vrěteno, na obraze m. obrazě, seknů m. sěknu, cesta m. česta, pleva m. plěva, vleku m. vlěku a j.

2. Temnější samohlásky, když se s měkkými souhláskami stýkají, *přehlasují* se v jasnější. Přehlasování toto dělí se může činem dvojím: *postupně*, když se moc souhlásky měkké na samohlásce následně jeví, *zpátečně*, když se moc souhlásky měkké jeví na samohlásce předchoďné.

Postupným přehlasováním vzniká

e z *a*, jako duše z duša, gen. otce z otca, gen. pole z pola (t. j. polja), stoje z stoja, žel ze žal.

z o, jako při čem z čom, nom. pole z polo (poljo), dějepis z dějopis, srovnej časopis.

e klade se tam, kde po tvrdých souhláskách *y* jde, jako meče - duby, duše - ryby.

í z *u*, jako duši z dušu, dat. muži z mužů, miluji z miluju, pláči z pláču, cizí z cuzí.

i z **ú**, **ou**, jako duší z dušů, milují z milujů, milujou, kostí z kostů, mojí z mojů.

z **é**, jako údolí z údolé, obilí z obilé, jí z jé.

z **á**, a to prostředkem **ě**, jako visí z visjá - visjé, stojí z stojá - stojé.

Zpátečným přehlasováním vzniká

e z **a**, jako dávej z dávaj, prodej z prodaj, vejce z vajce, odtud gen. vajec.

3. Samohlásky, které souhláskou jedna od druhé oddělené jsou, *připodobují* se předchodná k následné t. j. v předchodné syllabě volí se samohláska temná, když i v následné syllabě temná samohláska jest, jasná pak, když i v následné syllabě jasná samohláska jest, jako vzatý - vzetí, zajatý - zajetí, šlapati - šlepěje, čapka - čepice, děvčete - děvčata, Jan - Jene-Janě, tebe - tobě, sebe - sobě atd. —

§. 13. Z dlouhých samohlásek libuje jazyk český nejvíce samohlásky **á**, **é**, **i**, **ý**, samohlásku pak

ú rozkládá na konci a v slovostředí pravidelně v **ou** (au), jako vezou m. vezů, milujou m. milujů, rybou m. rybů, soud m. sůd, kormoutiti m. kormůtiti a j. — V násloví se nyní obyčejně podržuje, jako úřad - ouřad, úkaz a j. —

ó přešlo všudy v **ú** a to prostředkem dvojhlásky *uo*, jako stál m. stól, stuol, dům m. dóm, duom, dubův m. dubów, dubuov. Jen v mezislovci udržela se ta samohláska, jako ó synu.

ý rozkládá se obzvláště v řeči obecné v **ej**, jako výklad - vejklad, hýbám - hejbám, dobrý - dobrej.

i rozkládá se jen po řídku v **ej**, jako psík - psejče, nožík - nožejček.

Pozn. Dlouhé **é** zaměňuje se v foři obecné po souhláskách tvrdých zhusta dlouhým **ý**, jako na dél - na dýl, dobrého - dobrýho. —

§. 14. Když se samohlásky jedna s druhou stýkají, tak že bez náležitého spojení jsou, tehdy vznikne *průzev* nebo hiatus. Průzev samohlásek aneb syllab odstraňuje se,

1. když se mezi samohlásky nespojené souhlásky **j**, **v**, **h** vloží, jako piju m. pi-u, kryju m. kry-u bývati m. bý-ati, pavouk m. pa-ouk, pavuza m. pa-uza, Izrahelský m. Izraelský.

Pozn. Souhlásky **j**, **v**, **h** předsouvají se zhusta i v násloví, jako jesti m. estí, srovnej lat. est, jiný m. iný, juž m. už, voves m. oves vodsouzen m. odsouzen, huzdář m. uzdář a j.

2. když se druhá samohláska v souhlásku promění, což se děje při skupeninách *ai, oi, au, ou, ay, oy* t. j. *i* mění se v *j, u* a *y* ve *v*, jako nápoj m. nápoi, napojiti m. napoi-iti. napájeti m. napái-eti, kraj m. krai, sláva m. sláu-a, slovo m. slou-o, krov m. kroy, rov m. roy, milovati m. milou-ati a j.

3. když se souhláska slabší vypustí, jako an, ana, ano m. a on, a ona, a onó; ani, any, ana m. a oni, a ony, a ona.

4. Aneb odstraní se průzev tím, že se obě samohlásky v samohlásku dlouhou stáhnou, což se děje při *ia, ie, iu*, kteréž v *i* přecházejí, jako tím m. tiem, činim m. činiem, lýtý m. m. liutý, nom. množ. znamení m. znamenia a j.

§. 15. Samohlásky, které souhláskou *j* jedna od druhé oddělené jsou, srážejí se po vysutí *j* v samohlásku dlouhou. Samohlásky tyto mohou býti jednostejné aneb jednorodé aneb i rozličné. Takovým činem vzniká dlouhá samohláska

á z *aja*, jako káti se z kajati se, kál se z kajal se, hrám z hrajam, volám z volajam, čistá z čistaja;

z *aje*, kde místo *aja* stojí, jako voláš z volaješ, volá z volaje, hráš z hraješ;

z *oja*, připodobením první samohlásky k druhé, jako báti se z bojati se, bál se z bojal se, státi, stál z stojati, stojal, pás z pojas;

z *oje*, kde místo *oja* stojí, jako má z moje (moja).

é z *ěje*, jako lok. čistém z čistě-jem, čisté z čistě-je. S přehláskou přechází v *i*, jako umíš z uměješ, uní z uměje, gen. jí z jeje;

z *aje*, kde se první samohláska k druhé připodobuje, jako čistého z čista-jeho, avšak s přehláskou přechází v *i*, jako člověčího z člověča-jeho.

z *oje*, jako mého z mojeho, nom. stř. mé z moje, dvě z dvoje, nom. ž. množ. mé z moje, vévoda z vojevoda;

z *uje, yje*, jako čistému z čistu-jemu, akk. množ. čisté z čisty-je, gen. ž. jedn. čisté z čisty-jé;

i z *iji*, jako čistí z čisti-ji, imp. vyli z vyliji, vypí z vypiji, lok. znamení ze znameniji;

z *ija, ije, iju*, jako sudí z sudija, paní z panija, nom. znamení ze znamenije, gen. znamení ze znamenija, dat. znamení ze znameniju.

ou (ú) z *uju, újú*, jako akk. ž. čistou z čistu-ju, dobrou z dobru-ju, inst. ž. čistou z čistú-jú, dobrou z dobrú-jú;
z *oju ojú*, jako akk. ž. mou z moju, inst. ž. tou z tojú, mou z mojú;

ý z *oji oji*, jako mých z mojich, dat. množ. mým z mojim, inst. jedn. mým z mojm.

z *zji, zji*, jako čistými z čisty-jimi, nom. čistý z čistě-ji, čistej, čistých z čistě-jich.

Pozn. V časoslovích *dám, jím, vím* nahrazuje se dloužením samohlásky souhláskou vypuštěná t. j. *dám* m. *daám*, *jím* m. *jedm*, *vím* m. *vědm*.

§. 16. Jiné změny samohlásek ukazují se při ohýbání a tvoření slov a to:

1. Krátké samohlásky se *dlouží*:

a v á: kladu-klásti, stan-stánek, zahubím-záhuba, valím-válím, sadím-sázím, okradu-okrádám.

e v é, í: vezu-vézti, letím-létám, lítám, lehnu-léhám, líhám, střelím-střílím, pec-pícka.

ě v í, á: hnětu-hněsti, květ-kvítek, uběhu-ubíhám, oději-odívám, prospěji-prospívám, devět-devíti-devátý, pět-pátý.

i v í: liji-líti, bič-bíček, vidím-vídám, popiji-popíjím, dobiji-dobíjím, pošiji-pošívám.

o v ů: bodu-bůsti, strom-stránek, pohoním-půhon, vzrostu-vzrůstám.

u v ou (ú): hudu-housti, dub-doubek, suk-souček, popudím-popouzím, pustím-pouštím.

y v ý: jako kryji-krýti, sypati-sýpka, slyším-slychám, uryji-urývám, ohryzu-ohrýzám, vyletím-výlet.

2. Samohlásky slabší zaměňují se mocnějšími:

e v o, ů: pletu-plot, vezu-vozím, vůz, ženu-honím, hon, nesunosím, něše, oteku-otok.

v a, á: sedím-sadím, doženu-doháním, zavezu-zavážím, střehu-stráže, vystřehu-výstraha, vleku-vláčím, obleku-oblak.

v ě: teku-těkati.

i v o: vniknu-vnočím, lat. mitto *) a české most (m. mott).

*) Mitto jest vlastně činím koho jíti, posílám.

o v a, á: roním-raním, rána, skloním-skláním, hodím-házím, chopím-chápám, pomohu-pomáhám.

y v u: tyji-tuk.

Němé samohlásky:

z v y, u, o: spáti (spati) -sypati, dechnu (dzechnu) -dýchám, duch, bdím (m. bzdím) -budím, zvu (m. zьvu) -zovu nazývám.

z v í, o a s přehláskou v e: počnu (počьnu) -počínám, začnu (začьnu), -začínám, opnu (opьnu) -opínám, opona, natnu (natьnu) -natínám, nátoň, zajnu (zajьnu) -zajínám, zájem, požnu (požьnu) -požínám, žeň.

3. Obzvláštní způsob zmocňování aneb stupňování samohlásek záleží na tom, že se před samohlásky *i, u, y* předčinné samohlásky *a, o*, načež pak dvojhlásky *ai, oi* přecházejí v *aj, oj* a když před souhláskami stojí, v *ě*, dvojhlásky pak *au, ou, ay, oy* v *av* a *ov* a když jsou před souhláskami, v *va, vo* (§. 14, 2). Tímto činem sesiluje se

i v oj, ij: hni (hniji) - hnoj-iti, hněj, napi (napiji) - nápoj, napoj-iti, li (liji) - loj, od-poči-nu- pokoj.

v *aj, aj:* napi-ji - napájeti, od koř. kri (stříhati) - kraj, kráj-eti.

v *ě:* vidím - věděti, visím - věsiti, sněh a lat. nix, gen. nivis (m. nigvis).

u a y v ov, uv: slu (sluji) - slovo, plu (pluji) - plovu, ry (ryji) - rov, kry (kryji) - krov, od koř. stru, téci - ostrov, otok.

v *av, uv:* sluji - slavím, sláva, pluji - plavím, otyji - otava, by (býti) - baviti, zábava.

ve *va, vo:* chytím - chvátím, kysám - kvasím, voda a lat. udus, učím, ná-uka a lat. vocare.

4. Rovněž tak stupňují se tekuté hlásky *l a r* předrážením samohlásek *a, o, e, í*, když však za hláskami těmi jde souhláska, tehdy se kladou řečené samohlásky za nimi, jako:

mr-u, mřel, mříti, mor, mařiti, umíрати

vr-u, vřel, vříti, var, vařiti, uvíрати

pr-u, přel, příti, odpor, odpírati.

mrznu, mraz, mraziti

mrknu, mrak, mračiti se, mrákota

vlnu, vláha, vlašiti; vlk, vleku, vláčeti.

§. 17. Naproti tomu zeslabují se zhusta při ohýbání dlouhé samohlásky zkracováním. Děje se to při jmenech jednoslabičných a dvouslabičných; při prvních, když o syllabu více vzrostou, při druhých, když se koncovka zdlouží aneb když se o syllabu více rozšíří aneb i když se jednoslabičnými stávají. Tak se skrácuje

á v a: rána - ranou, ranám, ranami, ran, rámě - ramene

í v i: mísa - misou, misami, mis, lípa - lipou, lipami, lip

v ě, e: díra - děrou, děrami, děr, míra - měrou, měrami, měř, símě - semene

ou v u: strouha - struhou, struhami, struh, trouba - trubou, trubami, trub

ů v o: stůl - stolu, hůl - holi, smůla - smolou, smolami, smol, kůže - koží - kožemi

é v e: dvéře - dveří, plémě - plemene

ý v e: týmě - temene.

Pozn. Za příčinou koncovky dlouhé zaměňuje se někdy silnější samohláska samohláskou slabší, jako sebou, tebou na proti sobě, tobě. —

§. 18. Samohlásky se *vypouštějí*, což když se v násloví děje, pravíme že se *sesouvají*, že se *sesuly*, když se to děje v slovestředí, že se *vysouvají*, že se *vysuly*, když se to pak děje na konci, že se *odsouvají*, že se *odsuly*. Tak se vypouštějí:

e: že m. ež, ježe, orel gen. orla, oves gen. ovsa, lest gen. lsti, věž m. věže, nesnáz m. nesnáze, blíž m. blíže

ě: budme m. buděme, hloub m. hloubě, méně m. méně

i: z m. iz, volte m. volite, velký m. veliký, nes m. nesí, host m. hosti

o: rádlo m. oradlo, obědvati m. obědovati, kam m. kamo, jinam m. jinamo, jak m. jako, tak m. tako

y: lžice m. lyžice, dosti m. do syti, ptáti m. pytati, pak m. paky.

B. Souhlásek.

§. 19. Souhlásky pojí se v slovích se samohláskami aneb se souhláskami. Avšak nekaždé spojení, v které vejdou, jazyku vhod jest a vysloviti snadné. Nesnadná a odporná spojení souhlásek odstraňují se

1. Připodobováním jedné souhlásky k druhé.

§. 20. Souhlásky, které jsou jednoho a téhož stupně (§. 10) t. j. temné před temnými a jasné před jasnými, vyslovují se tak, jak to přirozená jich povaha s sebou nese. Ku př.:

skála, spála, stojím, prach, trám, schovám, který, pták a j. zbavím, zhyzdím, bdím, vzhled, zblednu, bezbožný, v domě a j.

Avšak když souhlásky spojené jednoho a téhož stupně nejsou, tehdy *připodobují* se jedna k druhé a to:

1. Temné souhlásky před jasnými připodobují se zvukem k jasným, jako kdo čti jako gdo, k boji jako g boji, k řece jako g řece, shodím jako zhodím, svatba jako svadba, prosba jako prozba, s bohem jako z bohem a j.

2. Jasně souhlásky před temnými připodobují se zvukem k temným, jako bezpečný čti jako bespečný, lehký jako lechký, zchudlý jako schudlý, útržka jako útrška, bližší jako blišší, mladší jako mlatší, zpráva jako správa a j.

3. Nosové **n** před retným **b** zní zvukem retného **m**, jako hanba zní jako hamba, honba jako homba.

4. Jasně souhlásky na konci slov znějí zvukem souhlásek temných, jako lev jako lef, led jako let, muž jako muš, jez jako jes, zub jako zup, sníh jako sních a j.

Pozn. 1. V některých slovech připodobuje se druhá souhláska k souhlásce první, jako shodím zní také jako schodím, shoda jako schoda a j. —

Pozn. 2. Když se tak píše, jak se vyslovuje, tehdy pravopis jest *podlé zvuku slov* aneb fonetický, když se však píše, jak toho původ slov žádá, tehdy jest *podlé původu* nebo *etymologický*. V jazyku českém píše se podlé původu slov nebo etymologicky, v latinském a řeckém podlé zvuku slov t. j. foneticky, jako lego-lectum m, legtum, scribo scripsi-scriptum m. scribsi, scribtum. Avšak i v jazyku českém píše se některá slova foneticky, jako tchoř m. dehoř, masť m. mazť, dbáti m. tbatí, zde m. sde, džbán m. čbán, ješto m. ježto, vždy m. vsdy, ze Hba m. ze Chba (Cheba) a j. —

2. Rozlišováním souhlásek v sykavky.

§. 21. Nesnadnost, která v skupeních souhlásek jest, odstraňuje se také tím, že se první souhláska v sykavku pro-

měňuje, aneb že obě skupené souhlásky v sykavku splývají, což rozlišováním slove.

1. Zubné souhlásky *d* a *t* před *t* a v některých skupeninách před *l* rozlišují se v sykavku *s*. Takto vzniká

st z **dt**, jako kladu - klásti m. kládti, hudu - housti m. houdti, vlast z vladt, strast z stradt, past z padt, rostu z rod-tu od rod - iti.

z **tt**, jakopletu - plésti m. plétti, metu - mésti m. métti, čest m. čet-t, most m. mot-t od koř. mit jíti.

sl z **dl**, jako hudu - housle m. houd-le, jesle z jed-le od jísti, mysl z myd-l, srovnej něm. *Wutth* a lat. med-itari. Naproti tomu jest sedlo, jedle

z **tl**, jako číslo z čít-lo od čítati, povřísllo m. povříť-lo od koř. vret, lat. vertere kroutiti. Naproti tomu jest metla, světlo.

2. Hrdelné *ch* rozlišuje se v některých skupeninách před *t* také v sykavku *s*, odtud jest

st z **cht**: test z techť, srovnej tchán, prst z preht od prchati.

3. Hrdelné souhlásky *k* a *h* před *t* rozlišují se v *c t j*. *ts*. Tímto činem vzniká

c z **kt**, jako peku - péci m. pékti, teku - téci m. tékti, tlukutlouci m. tloukti, pec m. pek-t od peku, noc z nok-t, srovnej lat. nox, noctis.

z **ht**, jako mohu - moci m. mohti, moc m. moh-t, vrhuvrci m. vrhti, střehu - střici m. stříhti, stříhu - střici a j.

Pozn. V obecní řeči praví se *tecl* m. téci, *pect* m. péci, *pomoct* m. pomoci.

4. Skupeniny *ds*, *ts*, *čs* splývají v *c*, skupenina *šs* v *s*. Podlé toho vzniká

c z **ds**, **ts**, **čs**, jako dvacet m. dvadset, bohactví m. bohatství, ctím m. čtím (čestím), eti m. čsti (česti), co m. čso, řecký m. řečský, katolický m. katoličský a j.

s z **šs**, jako český z češský, vlaský z vlašský a j.

Pozn. I u vyslovování splývají *žs*, *stš* v *s*, pak *dš*, *tš*, *čš* v *č*, jako Pražský čti jako Praský, božský jako boský, městský jako měský, mladší jako mla-čí, větší, věčší jako vě-čí a j. —

3. Přetvořováním souhlásek.

§. 22. S obzvláštní mocí působí v předcházející souhlásky polousamohláska **j**, pak jasné samohlásky **i, í, ě, e** a zakryté měkké **er** **ь**, což přetvořováním jmenujeme.

1. Zubné souhlásky **d** a **t**, když spřeženy jsou s polousamohláskou **j**, přetvořují se v sykavky **z** a **c**. Totéž se činí před souhláskami aneb na konci slov, kdež zaniklé měkké **er** **ь** souhlásku **j** v sobě drží t. j. **ь = jь**. Takto přecházejí **i** v **z**, jako hlodati - hlozi m. hlodji, rozsouditi - rozsuzovati m. rozsudjovati, roditi - rozen m. rodjen, ohraditi - ohrazen, ohrazení *), příze m. přídje, snáze m. snádje, snažší m. snazjší, snadjší

i v **c**, jako metati - meci m. metji **), reptati - repci m. reptji, svétiti - svěcen m. světjen, zbohatím - zbohacuji, svíce m. svítje, píce m. pítje od pit krmíti.

Pozn. Před původními samohláskami **i, í, ě, e**, pak před zaniklým měkkým **er** **ь**, kterých zeslabením samohlásky **i** vzniklo, souhlásky zubné toliko se změkčují, jako soudím - souditi, hadi - hadích - hade - hádě, svítím - svítiti - svět - svítě a j.

2. Hrdelné souhlásky **h, ch, k**, když za nimi jde polousamohláska **j** aneb samohlásky **i, í, ě, e** aneb zakryté měkké **er** **ь**, přetvořují se též v sykavky **a** to

k v **c**: žák - žáci - žáčích, ruka - ruce, mouka - mouce, imp. pec od peku, tluc - tlucte od tluku.

v **č**: plakati - pláču m. plakju, skákati - skáču, pykati - pyči m. pykji, žák - žáče, peku - pečeš - peče, pták - ptáček, vlk vlče, křik - křičeti, oko - oči, matka - matčin, řeknu - řeč m. řečь, znak - značný m. značný.

h v **z**: druh - druzi - druzích, váha - váze, mnoho - na mnoze, střehu - střez, strezte.

v **ž**: strouhati - strouži m. strouhji, lože m. lohje od lehnu, vrah - vraže, mohu - můžeš - může, roh - rážek, druh - družina, družba m. družьba, váha - vážiti, snaha - snažný m. snažьný, mnoho - množství m. množьství a j.

*) Chybné jest tudy ohrazen, ohražení.

***) Srovnej lat. mitto, což stojí m. mitjo.

ch v š: páchati - páši m. páchji, duše m. duchje, jinoch - jinoši - jinošch, střecha - střeše, ticho - tiše, vrch - vršek, Vojtěch - Vojtěše, sluch - slyšeti, Čech - češský m. češ-ьský.

3. Sykavky prosté přetvořují se v týchž příčinách v sykavky hustší a to

s v š: kousati - koušu m. kousju, křesati - křešu m. kresju, plesati - pleši m. plesji, výše m. výsje, vysoký - výšina, vyšší m. vyš-ьší, snesu - snáším, snášeti.

z v ž: kázati - kážu m. kazju, lízati - lížu, řezati - řežu, níže m. nízje, nížina, nižší m. niž-ьší, svezu - svážím - svážeti.

c v č: otec - otče, otčina, konec - končítý, konečný m. koneč-ьný, chlapec - chlapeček.

4. Takéž přetvořují se sykavky prosté v hustší, když spřeženy jsou se souhláskami **t, d, k, h, l**. Tímto činem vzniká **šf z st:** ujistím - ujišťuji, přehustím - přehušťuji, pustím - pouštím, pouštěti, hustý - houšť, houští, pustý - poušť, maštím - maštěn.

z sk: pískati - píšti m. pískji, tleskati - tlešti, stýskati - stýšti, tisknu - tištěný, vojsko - ve vojště, český - čeští, štít lat. scutum, štír lat. scor-pio.

šl z sl: poslati - pošlu m. poslju, smysliti - smýšleti, šlapám a lat. serpo.

žď ze zd: hvízdati - hvíždí m. hvízdji, jezdití - vyjíždím, vyjížděti, zhyzdím - zhyžďuji, shromadím (m. shromazdím) - shromážďuji.

ze **zh:** rozha-rožďí, růžď, růžďka *), mizha - mižďí (štáva), od koř. mozh - tlouci, bítí jest možďiti **).

čf z ck: řecký - řečtí, katolický - katoličtí, Písecký - Písečtí.

4. Tekuté **r** přetvořuje se v řečených příčinách v **ř:** oratí - ořu m. orju, páratí - pářu m. parju, moře m. morje, bratr - bratře - bratří, hora - na hoře, mru - mřeš - mře, hářám - hořím.

4. Rušením nosovek.

§. 23. Nosovky **m** a **n**, když za nimi jdou souhlásky, ruší se v samohlásky a to

*) Foneticky se píše růšć, růšćka.

***) Srovnej lat. mactare zabijeti, obětovati od koř. mag.

1. v samohlásky *ia, a, á*, s přehláskou v *ě, e, í*, když spojeny jsou se samohláskami *i* aneb *e* t. j. *im, in, em, en, en* aneb *e*, jako:

pn-u, pial, pětí, pítí m. pyn-l, pyn-tí, pyn-ti neb pěl, pětí, pětí.

počnu-počal, početí, počítí m. počyn-l, počyn-tí, počynti n. počel, početí, početi.

jmü-jal, jetí, jítí m. jel, jetí, jeti.

pět, pátý m. pět, pětý, lat. quinque, něm. fünf, zeť m. zeť, lat. gens, genti-s.

2. v samohlásky *ú, ou, u* aneb v *y* a *a*, když spojeny jsou se samohláskami *a* aneb *o* t. j. *am, om, an, on* aneb *a* jako: úhel m. ahel, lat. angulus, doubrava m. dombrava, da-brava, buben m. bomben, bažen, luk m. lažk, lat. lancea, kudy, kady m. kady.

Pozn. 1. Nosovky ruší se i na konci slov, jako rámě m. ráme, akk. vdovu m. vdovā lat. vidu-am, vezu m. veza, vezam, vezou m. vezant, lat. vehunt.

Pozn. 2. Před hrdelnicemi se nosovka *n* zhusta změkčuje, jako kaňka, bráňkám, kaňhám, retuňk, něm. Rettung, diftoŋg-diphthongus. Před souhláskami retnými se zhusta podržují, jako zákampí, bomba.

5. Vysouváním.

§. 24. Tvrdost skupenin odstraňuje se, když se jedna ze souhlásek spojených vypustí, což *vysouváním* slove. Tak se vysouvají

1. před tekutým *l, r* a nosovým *m, n*, pak před *t* souhlásky předchodné

p a **b**: klenu m. klepnu (klopín), tonu m. topnu (topím se), kanu m. kapnu (kapám), usnu m. uspnu, hynu m. hybnu (hubím se), lnu m. lbnu, hybnu (hybám), neti m. nepti, lat. neptis.

t a **d**: sláma m. stláma od stelu, sloup m. stloup, šel m. šedl, selka m. sedlka, vím m. vědm, jím m. jedm, dám m. dadm, odtud jest vědí, jedí, daří.

k, h, ch: seno m. sekno od sekati, luna m. lukna (srovnej louč, lat. lucere, luna), přílhu m. přílhu, přílehu, zkrěnu m. zkrěhnu, rozprnu m. rozprěhnu, os lat. axis, něm. Achse.

v: kynu m. kyvnu (kývám), obrátím m. ob-vrátím, oblak m. ob-vlak, žítí m. žívti od živu, šíti m. šívti odtud švec m. šivec.

2. Když více souhlásek se stýká, vypouští se z pravidla střední, jako trestati m. tresktati, větší m. věčší t. j. větš-ší. I při vyslovování vypouštějí se souhlásky, které skupeninu nesnadnou činí, jako městský čte se jako měsský, měský.

6. Přesmykováním.

§. 25. Nesnadnost skupených souhlásek odstraňuje se také tím, že se souhlásky spojené překládají, což *přesmykováním* slove. Nejhusťěji přesmykují se souhlásky *l, r, m, n, v* a *j*, když po nich souhláska nastupuje, jako třetí m. tertí, lat. tertius; brada, lat. barba, něm. Bart; prosím a něm. for-ſcher, chladný a něm. falt, hlahol m. halhol, trápiti a lat. torquere, klamati a lat. calvari šiditi, Labe a lat. Albis, povolný m. povolný, znáti a něm. ken-uen, vzním m. zvním, zvním, zvoním, kvasiti m. kavsiti, věda m. vejda.

7. Přisouváním.

§. 26. Nežřídka vkládají se do skupenin, aby snadnější byly vysloviti, souhlásky aneb samohlásky, což *přisouváním* slove. Tak se přisouvají:

1. Souhlásky *t, d, s, n*, jako pestrý m. pes-rý, ostrý m. osrý, ostrov m. osrov, v řeči obecné vosrov, měkčí t. j. měk-t-ší m. měk-ší, hezcí t. j. hez-t-ší, nozdry m. nosry, Jindřich m. Jinřich, lat. Henricus; zebu-zab-s-ti, m. zábti, pohřbu - pohřebstí, k němu m. k jemu, od něho m. od-n-jeho, snídati m. s-n-jídati, sňatek m. s-n-játek a j.

2. Samohláska *e*, jako jsem m. jesm, hra - her m. hr, liška - lišek, jehla - jehel, matka - matek, sukno - suken, jablko - jablek a j. —

HLAVA III. O slabikách a jich dělení.

§. 27. Hlázky pojednou spolu vyslovené činí slabiku nebo syllabu. Syllaby dělí se v písmě takto:

1. Souhláska, která jest mezi dvěma samohláskami, táhne se k samohlásce druhé, jako ry - ba, hr - če - ti.

2. Když více souhlásek mezi dvěma samohláskama jest, tedy táhnou se všechny k druhé samohlásce, jestliže od nich slovo začítí může, jako do - brý srovnej bráti, te - plý srovnej plyn, sr - dce srov. dcera, ce - li - stvý srov. stvořiti.

3. Kdyžby však od těchto souhlásek slovo začítí nemohlo, připojí se první souhláska k samohlásce předcházející, ostatní pak souhlásky k následné, jako křep - ký, svrch - ky, měk - ký, měk - čím, pan - na a t. d.

4. Jest - li první souhláska tekutou, přičiní se vždy k samohlásce předcházející, jako sil - ný, kon - vice, bar - va, hoř - ký, pom - sta, čer - stvý. Jen *mn* táhne se vždy k druhé samohlásce, jako je - mný, te - mnota.

5. Složená slova dělí se podle částí, z nichž složena jsou, jako pod - statný, roz - ličný, o - krouhlý, bez - božný a j.

O míře syllab.

§. 28. Dlouhost aneb krátkost syllaby slove *měrou* nebo *kvantitou*. Syllaba jest dlouhou, když v sobě drží dlouhou samohlásku aneb dvojhásku, jako kví - lím — —, chlou - bou — —, jásaní — — —. Krátkou jest syllaba tehdy, když v sobě drží krátkou samohlásku, jako nebe *oo*, rovina *ooo*, hltati *ooo* a j. Dvojhásky *ia*, *ě* nečiní syllaby dlouhé, jako pěje *oo*, piali' *oo*. Míra krátké syllaby slove *dobou* (mora). Dlouhá syllaba nese tedy v sobě míru dvou krátkých syllab aneb dvě dob.

Pozn. V básnictví časoměrném, kde se syllaby podle délky a krátkosti měří, rozeznávají se nad to syllaby *položentm dlouhé* (positione longae) a pak syllaby *obojetné* (syllabae ancipites).

O přízvuku syllab.

§. 29. *Přízvukem* nebo *akcentem* (accentus) vytýká se jedna syllaba slova nad ostatní syllaby. V jazyku českém klade se přízvuk vždy na první syllabu slova, nechať syllaba ta dlouhá jest aneb krátká, jako *ne - su*, *pře - chod*, *po - vídám*, *slá - va*, *krá - lovna*, *pra - chod*. Přízvuk a míra syllab jsou tedy věci od sebe docela rozdílné.

Syllaba první trati přízvuk svůj jen tehdy, když před slovem jdou předložky jednoslabičné, v kteréžto příčině se přeloží přízvuk na předložku, jako *ne-besích* — *na nebesích*, *po-li* — *na poli*, *stro-mem* — *pod stromem*.

Když pak před slovem jsou předložky dvěslabičné aneb skrácené *skrz*, *krom*, *dle*, tehdy podrží první syllaba slova samého přízvuk svůj a netráčí ho, jako *mi-mo mě-sto*, *po-dlé ře-ky*, *krom du-še*, *dle li-bosti*.

Pozn. Přízvuku nemají a) zájmena příkladná nebo enklitická *mi*, *mě*, *ti*, *tě*, *si*, *se*, *mu*, *ho*, která nikdy na počátku řeči státi nemohou, opírajíce se vždy o jiná slova, jako: Dej mi chleba, dej mu pokoj, modlím se. b) Spojky jednoslabičné *a*, *i*, *či*, *li*, *že*, *až*, *pak* a *p*, *pak bych*, *by*. Tyto částice nabývají přízvuku toliko v složení, jako *či-li*, *pak-li*, *že-by*, *a-by*, *až-koli*.

Část II. Tvaroslovi.

§. 30. Syllaba aneb více syllab, když pojem určitý v sobě zavírají, činí *slovo* (vocabulary). Slova dělí se na

1. *jmena* (nomina) a ta zase na

- jmena* podstatná nebo substantiva, jako *člověk*, *dům*;
- „ *přídavná* „ *adjectiva*, jako *rozumný*, *pěkný*;
- „ *číselná* „ *numeralia*, jako *tři*, *třetí*;
- zájmena* nebo *pronomina*, jako *já*, *ty*, *on*, *kdo*, *co*.

2. *časoslova* (verba), k nimž se počítají *jmenové formy* :

- spůsob neurčitý* nebo *infinitiv*, jako *milovati*;
- „ *dostižný* „ *supinum*, jako *milovat*;
- příčestí* n. *participium* : *miloval*, - a, - o, *milován*, -a, - o;
- přestupník* nebo *transgressiv* : *miluje*, *milující*, *milovav*, *milovavší*.

3. *částice* (particulae), kteréž zase jsou

- příslovce* n. *adverbia*, jako *nyní*, *druhdy*, *sotva* ;
- předložky* n. *praepositice* (praepositiones) : *do*, *po* ;
- spojky* n. *konjunkce* (conjunctiones) : *a*, *i*, *když* ;
- mezislovce* n. *interjekce* (interjectiones) : *ó*, *ach*.

§. 31. *Jmena* a *časoslova* ve větách rozličné změny a *tvary* na se berou, kterými se *vztahy* jich *vystihují*, *odtud*

pravíme, že se jmena a časoslova *ohýbají*. Protož také jsou jmena a časoslova *ohobné* části řeči, částice pak jsou *neohobné*. Změnám těmto a tvarům, které na se berou jmena a časoslova, učí *tvarosloví* (Formenlehre).

HLAVA I. O jmenech podstatných a jich ohýbání.

§. 32. Jména podstatná nebo substantiva znamenají aneb *osoby* (jmena osobná), jako hoch, člověk — aneb *věci* (jmena věčná), jako strom, země. Nad to dělí se jmena podstatná na jmena *vlastní* (nomina propria) a na jmena *obecná* (n. appellativa).

Jména *vlastní* jsou obzvláštní jmena věcí a osob jednotlivých, jako Krok, Labe, Praha; — aneb jsou to obzvláštní jmena rodův jednotlivých (jmena rodová, n. patronymica), jako Vabruška, Kolovrat, Havelec; — aneb jsou to obzvláštní jmena jednotlivých kmenův a národův (jmena kmenová, n. gentilia), jako Polák, Rakušan, Říman.

Jména *obecná* jsou jmena věcí jednorodých, jako hoch, vrch, město. Jména tato dělí se na jmena *srostitá*, *konkrétná* (n. concreta), když se jimi znamenají věci a bytosti smyslné aneb nadsmyslné, jako hoch, soudce, vrch, anděl, bůh; — a na jmena *odtažená*, *abstraktná* (n. abstracta), když se jimi vlastnosti a činnosti znamenají, jako dětinství, spravedlnost, chudoba, cvičení.

Jména hmot slovou *hmotná*, jako olovo, železo; jmena pak, jimiž se jednotlivé věci aneb osoby v hromadu zahrnují, slovou *hromadná*, *kollektivná* (n. collectiva), jako rytířstvo, měšťanstvo, vrbí, proutí.

§. 33. Při jmenech hleděti jest

1. k *skloňování* n. *deklínaci* (declinatio). Skloňování není než ohýbání jmen. V příčině této rozdíl činiti jest mezi *kmenem* a *koncovkou*. Kmen slove forma, která při ohýbání slov za základ jest, hlásky pak, které se na konci kmeni připínají, slovou *koncovky* n. *přípony*. Příčiněním koncovky ku kmeni vzniká *pád*. Tak jest tvar *semene* pádem, který vzniká, když se ku kmeni *semen* koncovka *e* přičiní.

Kmeny jmen dělí se na kmeny *otevřené* a na kmeny *zavřené*. První vyběhají na samohlásky, jako *ryba*, *slovo*, *duše*,

pole; druhé pak na souhlásku, jako *plamen*, *krev*. Avšak nevždycky vystupuje kmen v nominativě na jevo. Tak na př. jsou kmenem nominativův *šimě*, *dítě*, *máti* formy zavřené *semen*, *dítět*, *mateř*, a na proti tomu vzrostaly zavřené nominativy *chlap*, *muž*, *host*, *milost* z kmenův otevřených *chlaps*, *mužb*, *hostb*, *milostb*.

Kmeny otevřené dělí se podle prvotné samohlásky, kterou se končily, na *a*-kmeny, na *i*-kmeny a na *u*-kmeny. Při *a*-kmenech udržela se prvotná koncovka *a* toliko v rodě ženském, v rodě středním seslabila se v *o*, v rodě mužském v *ь*, což se konečně odsulo, po měkkých souhláskách pak přehlasily se *a* a *o* v *e* a tvrdé *ь* v měkké *ь*. Při *i*-kmenech seslabila se prvotná koncovka *i* v měkké *ь*, což se pak buďto odsulo, jako *milost*, aneb se zakrylo v měkké souhlásce, jako *kost*. Z *u*-kmenův máme jen slovo *syn*, ve vokativě *synu*, ostatní pak do třídy *a*-kmenův přestoupily.

2. K *rodu* (genus), kterýž jest trojí: rod *mužský* (g. masculinum), rod *ženský* (g. femininum) a rod *střední* (g. neutrum). Rod jmen dá se poznati aneb z *významu* aneb ze *zakončení* a *skloňování*.

Z *významu* jsou rodu mužského jmena podstatná, která mužské osoby aneb bytosti znamenají, jako *muž*, *manžel*, *žák*. Nad to jsou rodu mužského i jmena *měsíctvů*, jako *leden*, *únor*, *březen*, *duben* a t. d.

Rodu ženského jsou jmena podstatná, kterými se znamenají osoby a bytosti ženské, jako *manželka*, *hospodyně*.

Rodu středního jsou jmena na *-ěť*, jimiž se mladý věk znamená, jako *dítě*, *vrabče*, *hříbě*. —

Pozn. 1. Některá jmena jsou *rodu společného* (g. communis) t. j. rodu mužského, když o osobě mužské, rodu ženského, když o bytosti ženské řeč jest, ku př. *host*, *choť*, *brach*, *přímluvce*, *obhájce* a t. d., jako *host milý* — *host milá*, *přímluvce dobrotivý* — *přímluvce dobrotivá*. Když osobu mužskou vůbec za věc soudíme, jest rodu ženského, jako *ó ty kluku chytrá*. Při jmenech zvířat rozeznáváme rod příčinným *samec*, *samice*, jako *vrabec samec* — *vrabec samice*. Zájmena *já*, *ty*, *my*, *vy* jsou rodu každého, zájmeno *kdo* rodu mužského i ženského.

Pozn. 2. Při rodě mužském rozdíl činíme mezi jmeny *životnými*, jimiž bytosti živé, a mezi jmeny *bezživotnými*, jimiž bytosti neživé znamenáme, jako *holub*, *muž* — *dub*, *meč*.

3. K *číslu*, kteréž jest troje a to číslo

- a) *jednotné* (numerus singularis), když o jedné věci toliko řeč jest, jako oko, jedno sto;
- b) *dvojně* (n. dualis), když řeč jest o dvou věcech, jako oči, dvě stě;
- c) *množné* (n. pluralis), když řeč jest o více věcech, jako oka, čtyři sta.

Pozn. Číslo dvojného nebo duálu užívá se nyní toliko při několika málo jmenech, jako oči, uši, ruce, dva, oba, obadva, dvě stě.

4. K *padám*, jichž v jazyku českém sedmero jest a to:

- a) nominativ na otázku *kdo? co?*
- b) genitiv " " *odkud? čím?*
- c) dativ " " *komu? čemu?*
- d) akkusativ " " *koho? co?*
- e) vokativ, když na druhého voláme, jako *ó synu!*
- f) lokál n. lokativ na otázku *kde?*
- g) instrumentál " " *čím? čím?*

Pozn. 1. Ablativu již v jazyku českém není, jinak se nahrazuje genitivem. Lokál a instrumentál jazyka českého vynášej se v latině z pravidla ablativem, v němčině nejhustěji dativem s předložkami.

Pozn. 2. V jazyku českém není *denice* n. artikulu, odtud jest české *stě* jednak něm. *Stück*, jednak *ein Stück*, jednak *der Stück*.

A. Kmeny otevřené.

a) a- kmeny.

I. Skloňování a-kmenův rodu mužského.

§. 34. Jména podstatná, která do třídy a-kmenův rodu mužského přísluší, končí se v nominativě čísla jednotného souhláskou tvrdou aneb měkkou. Po souhláskách měkkých přehlasují se přípony široké v úzké (§. 12, 2). V obou příčinách rozdíl se činí mezi jmeny životnými, jimiž se životné, a mezi jmeny neživotnými, jimiž se bytosti neživotné znamenají. Odtud jest při a-kmenech rodu mužského čtvero vzorův.

1. Vzor *chlap*

2. Vzor *dub*.

§. 35. Sing. nom. *chlap*

Sing. *dub*

gen. *chlap-a*

dub-u

dat. *chlap-u*

dub-u

akk. *chlap-a*

dub

vok. *chlap-e*

dub-e

	lok. chlap- <i>u</i>	dub- <i>ě</i>
	inst. chlap- <i>em</i>	dub- <i>em</i>
Plur. nom.	chlap- <i>i, -ové</i>	Plur. dub- <i>y, -ové</i>
	gen. chlap- <i>ův</i>	dub- <i>ův</i>
	dat. chlap- <i>ům</i>	dub- <i>ům</i>
	akk. chlap- <i>y</i>	dub- <i>y</i>
	vok. chlap- <i>i, -ové</i>	dub- <i>y, -ové</i>
	lok. chlap- <i>ích</i>	dub- <i>ích</i>
	inst. chlap- <i>y</i>	dub- <i>y</i>

Podlé těchto vzorův sklánějí se jména podstatná rodu mužského, která se končí v nominativě jednotném souhláskou tvrdou a to b, d, f, h, ch, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z. *) >

Podlé vzoru *chlap* sklánějí se jména *životná*, která jsou :

a) jednoduchá: rob, had, vrah, vlk, hejl, vůl, čáp, kos, pes, páv, lev a j.

b) složená: ot-rok, praděd, prorok, posel, medvěd, li-dojed, manžel, kovkop.

c) odvozená a to na

-*t, -out*: chr-*t, žr-out, kohout, Pažout*

-*tr*; bra-*tr, kmotr*

-*n, -in, -an, -oun*: pá-*n, hospod-in, čeledín, havran, skřivan, mhourán, běhoun, tahoun, křikloun, okoun* a j.

-*jan*: měštan, vesničan, Pražan, Rakušan, Prušan a j.

-*l, -el*: výskal, stýkal, horal, kozel, orel, osel a j.

-*r, -our*: kačer, houšer, kocour

-*as, -ous*: chudás, lotras, maňas (Šögenbítb), ťulpas, kalous (sova), morous, vrtous, pilous.

-*ch, -ouch, -ich*: leno-*ch, běloch, černoč, divoch, zloch, brach, knoč, padouch, ženich*

-*k, -ák, -ík, -ek*: pták, voják, pasák, zpěvák, slavík, mladík, sládek, mládek, čížek, ježek, svědek, člověk

-*ník*: kožešník, železník, kostelník, dělník, hříšník, zedník, horník, brávník a j.

-*ím*: otčím.

*) K tomuto sklonění hodí se deklinace druhá jmen mužských latinských na -*us*, jako hortu-*s* kdež *s* známkou nominativu jest, hortu kmenem (srovnej hrad m. hradě), pak ager, kdež se -*us* docela od-sulo m. agerus, socer (svakr) m. socerus.

Jména vlastní: Adam, Abraham, Josef, Amos, Karel, Kain, David, Jakob, Šalomoun a j. pak: Václav, Břetislav, Stanislav, Čestmír, Soběhrd, Černohlávek, Rambouzek, Maroušek.

Podlé vzoru *duh* sklánějí, se jména *bezživotná* rodu mužského, která jsou:

a) jednoduchá: žlab, hrob, chlad, hlad, stoh, snh (g. sněhu), vrch, tisk, tok, rok, lom, dům, zvon, mor, tvor, leš, plot, lov, krov, rov, jez, mráz a j.

b) složená: odjezd, odhad, příloh, podpal, popel, rozdíl, účel, nákel (ostrůvek), důmysl, průhon, důvtip, pivovár, únos, nápis, přívoz, rozkaz a j.

c) odvozená pomocí přípon

-t, -tv: by-t, cit, vzrůst, prst, život, jekot, šumot, šepot, dusot, loskot, ví-tr a j. v.

-n, -en, -ýn, -ín: sta-n, sen, pecen, leden, březn, květen, říjen, ml-ýn, ovč-ín

-l, -el, -ol: živel, uzol, úhel (= angulus), kotel, mozol, hrbol, chomol (= procella)

-r, -er, -or, -our: da-r, vicher, kopr, večer, sochor, bachor, topor, pazour

-s: hni-s, klas, hlas, čas, vlas, pás

-ch, -ouch: smí-ch, sopouch, kožich

-v: zpě-v, stav, oděv, mrav

-m: dý-m, strom, chrám

-k, -ek, -yk, -ík: zra-k, krok, pupek, člunek, skutek, smutek, zvonek, šesták, novák, jazyk, malík a j.

-ník: ryb-ník, holubník, kurník, hnojník, ručník, pilník a j.

-ož, -ž: lomož, řetěz.

Jména míst: Vodňany, Zalužany, Čechy, Bavyry, Zlatníky, Klobuky a j. —

Mnohá jména obzvláště na *en*, *el*, *ek* vysouvají v pádech, kdež koncovky pádové k sobě berou, *e*, jako posel - posla, orel - orla, Pavel - Pavla, živel - živlu, svátek - svátku, pes - psa, lev - lva, leden - ledna, křesť má křtu (§. 18), avšak *rek* má *reka*, *kostel* - *kostela*.

◁ Jednoslabičná zkracují zhusta dlouhou samohlásku v ostatních pádech (§. 17), jako báh - boha, dvůr - dvora, půst-

postu, mráz - mrazu, chléb - chleba, vítr - větru, sníh - sněhu. — *Pán* když jest přívlastkem, krátí se ve všech pádech: pan otec, pana otce a t. d.

§. 36. Obzvláště pamatovati jest:

A. V čísle jednotném

1. v genitivě měla prvotně i jména bezživotná za koncovku *a*, kterouž ještě podržela *a*) vlastní jména míst, kteráž nejsou i obecná, jako Řím — do Říma, Krakov — do Krakova a j.; která však jsou spolu i obecná, mají *u*, jako Písek — do Písku, Most — do Mostu, Brod — do Brodu, Petrohrad — do Petrohradu. Avšak nicméně praví se i zde Tábor — do Tábora, Náchod — do Náchoda; *b*) jména měsícův na *-en* a *-r*, pak jména dní na *-ek*, jako leden - ledna, březen - března, únor - února, pondělík - pondělka. *Pátek* však má *pátku*. *c*) I mnohá jiná podržela prvotné *a*, jako chléb, oběd, potok, dobytek, kostel, kotel, popel, mlýn, zákon, záhon, večer, život, gen. chleba, oběda, potoka a t. d. Jiná zase mají *a* jen s předložkami, jinak mají *u*, jako rybník - z rybníka, sen - ze sna, dvůr - do dvora, les - do lesa, kout - do kouta, chlév - z chléva a j.

2. V dativě mají jména osobná, když bez přívlastku jsou, obyčejně *-ovi*: Petrovi, Prokopovi — když jsou s přívlastkem, mají *-u*, jako svatému Prokopu, dobrému Vojtěchu. *Báh*, *duch*, *Kristus* a *pan* mají jen *-u*, jako Bohu, duchu, Kristu, panu Václavu, panu kmotru.

Bezživotná nemají koncovky *-ovi*, kteráž se toliko nalezá v příslovečných formách *domě*, *dolě*, které z prvotných tvarův *domovi*, *dolovi* odsutím *i* a pak dloužením koncovky povstaly. Ještě v 16. století pravilo se *domovi*, *domu*. Přípona *-ovi* jest i ve formě *k večerou*, což stojí místo *k večerovi*, odsutím *i* a přetvořením souhlásky *v* v samohlásku *u* vzniklo *k večerou*.

3. V akkusativě jest při životných jménech genitivní koncovka *a*, u starých rovnal se akkusativ nominativu, jako jest to při jménech bezživotných, odtud se říká ještě *pro báh*. —

4. Ve vokativě přetvořuje se při jménech životných před *e* souhlásky *r* v *ř* (§. 22, 4), jako bratr - bratře, kmotr - kmotře. Bezživotná podržují *r*, jako dar - dare, sbor - sbore, vítr - větře, vor - vore.

Tak také mají husar - husare, doktor - dotkore.

Hrdelné souhlásky *h, ch, k* přetvořují se před *e* v *ž, š, č*. (§. 22, 2), jako vrah - vraže, hoch - hoše, žák - žáče; — aneb klade se po nich přípona *-u*, jako vrah - vrahu, hoch - hochu, drak - draku, kruh - kruhu, věk - věku, kožich - kožichu, potok - potoku, což poslední nyní obyčejné jest.

Jen *Báh* a *člověk* mají vždy *bože, člověče*.

Duch má *duše* i *duchu*.

Jan má se zpětnou přehláskou *Jene* (§. 12, 3). *Pán* má *pane*.

Syn náleží vlastně k *u* - kmenům a má protož vždy *synu*.

5. V lokále mají jmena životná *u*, řidčeji *ovi*, jako o bohu, o člověku, po poslu - po poslovi. Tak se praví i o svatém Janu, o Jakubu, po sv. Havlu, o sv. Duchu, když řeč jest o osobách, když však se mluví o svátcích, praví si jako o věcech bezživotných, po sv. Janě, po Jakubě, při Havle, o sv. Duše.

Bezživotná jmena mají *č*, obzvláště *ta*, která v genitivě mají *a*, jako v chlévě, v lese, při stole, po obědě, o chlebě, v Římě, v Krakově.

Příponu *u* mají *a*) jmena s hrdelnou koncovkou, jako na břehu, v prachu, na počátku. Zřídka se zde přetvořuje *h, ch, k* v *z, š, c* (§. 22, 1), jako rok - v roce, vrch - na vrše, kožich - v kožiše, luh - v luze, stoh - v stoze; *b*) jmena měsíců: leden - v lednu, únor - v únoru, březen - v březnu, listopad - v listopadu.

Jiná mnohá, obzvláště odtažená, mají *ě* a *u*, jako blud - bludě - bludu, div - divě - divu, smysl - smysle - smyslu, život - životě - životu. *Dům* má *domě*, avšak příslovečně *doma*, místo původní formy *domai*, z čehož i tvar *domě* povstal (§. 7.).

B. V čísle množném

1. v nominativě přetvořují se před *i* hrdelnice *h, ch, k* v *z, š, c*, pak *r* v *ř* (§. 22, 2), jako voják - vojáci, podruh - podruzi, jinoch - jinoši, vlk - vlci, pstruh - pstruzi, ženich - ženiši. — Příponu *-ové* berou na se obzvláště jmena jednoslabičná, jako bůh - bohové, čáp - čáповé, pak jmena na *-ek*: předek - předkové, svědek - svědkové, ježek - ježkové. Místo *i* mají z pravidla příponu *é* jmena osobná na *-jan, -an, -l, -d*, jako křestan - křestané, nebeštan - nebeštané, Slovan - Slo-

vané, zeman - zemané, anděl - andělé, apoštol - apoštolé, konšel - konšelé, soused - sousedé, Žid - Židé, čímž přestupují jmena ta pod vzor *host* (§. 53). Avšak děkan, kaplan, Markoman mají *i*, jako děkani, kaplani, Markomani.

Příponu *-í* mají mnich - mniší, hoch - hoší vedlé mniši, hoši.

Beživotná mají *y*, jako v akkusativě. Avšak když *-ové* na se berou, zosobují se, jako div - divové, hřích - hříchové, zázrak - zázrakové, slib - slibové. *Rybník* má *rybníci*.

2. V genitivě jest *-ův* a odsutím koncovky *-ů*. U starých byl genitiv téhož východu, jako nominativ jednotný, odtud se praví ještě: od Pražan, od měšťan Píseckých, do těch čas. — Tak se též praví o jmenech míst: do Vodňan, Zalužan, do Čech, Bavor.

3. V lokále přetvořují se před *-ích* hrdelnice *h, ch, k* v *z, š, c* a *r* v *ř*, jako vrah - vrazích, hoch - hoších, drak - dracích, komár - komářích, kmotr - kmotřích, vor - vorích, pivovár - pivovářích. Přípona *-ech* místo *-ích* jest obzvláště po *d, t, n*, jako rty - rtech, rod - rodech, pohan - pohanech. Jiná mají *ích* i *ech*, jako zub - zubech - zubích, čas - časích - časech. Před *ech* nepřetvořuje se *r*, jako dar - darech, vítr - větrech. Přípona *-ách* má místo jen tehdy, když tomu libozvučnost chce, jako ptáček, ptáčkách, plácek - pláčkách.

Tak se praví i ve *snách*.

4. V instrumentále jest *y*, avšak i když toho světlost řeči žádá, *-ami, -mi*, jako mlátil snopy cepami (cepni), sklířpěli naň zubami.

3. Vzor muž.

§. 37. Sing. nom. muž.	
gen. muž- <i>e</i>	
dat. muž- <i>i</i>	
akk. muž- <i>e</i>	
vok. muž- <i>i</i>	
lok. muž- <i>i</i>	
inst. muž- <i>em</i>	
Plur. nom. muž- <i>i, -ové</i>	
gen. muž- <i>ův</i>	

4. Vzor meč.

meč
meč- <i>e</i>
meč- <i>i</i>
meč
meč- <i>i</i>
meč- <i>i</i>
meč- <i>em</i>
meč- <i>e, -ové</i>
meč- <i>ův</i>

dat. muž- <i>ům</i>	meč- <i>ům</i>
akk. muž- <i>e</i>	meč- <i>e</i>
vok. muž- <i>i,-ové</i>	meč- <i>i,-ové</i>
lok. muž- <i>ích</i>	meč- <i>ích</i>
inst. muž- <i>i</i>	meč- <i>i</i> .

Podlé těchto vzorův sklánějí se jména podstatná rodu mužského, která se končí v nominativě souhláskami *měkklými* j, c, č, d, l, ň, š, t, z, ž, po kterých se pak přípony široké v úzké přehlasují (§. 12, 2). *)

Podlé vzoru *muž* sklánějí se jména *životná*

a) odvozená pomocí přípon

- j, -ej: čaroděj, zloděj, Kuděj, Božej, Ondřej, oř, král;
- tel: spasi-tel, učitel, kazatel, držitel, majitel, přítel, hostitel;
- týř, -taj: pas-týř, ra-taj, vozataj;
- eň, -oň: učeň, vězeň, hltoň, hlupoň, Vestoň, Zbyhoň, Hrdoň;
- ař, -dř, -íř, -oř: ohař, pekař, tesař, pilař, kovář, sedlář, mydlář, nožíř, hrnčíř, kosíř, piskoř, tchoř;
- oš, -ouš, -ýš, -ýš: Chrudoš, Miloš, hnědoš, chocholouš, berouš, hrdouš, pikouš, tovaryš, slepejš, měkkejš;
- ic, -ovic: dědic, panic, šlechtic, kněžic, pak jména rodová: Klenovic, Kublajevic, Strakovic, Maráškovic (t. j. syn Kléna, Kublaje, Straky, Maráška)
- ec, -ic: vdovec, otec, jezdec, pěvec, strýc, krahujec, opilec, povězenec, rytec, mládenec, bratranec, zajíc, pak jména rodová: Petrovec, Malovec, Palivec, Šimenec
- č: mrhač, hadač, hráč, hlídač, topič, lupič, sazeč, hoháč, palič
- ěz: kněz, robotěz, vítěz

Pak jména vlastní: Abel, Daniel, Ezechiel, Mojžíš, Jonáš, Abdyáš, Zacharyáš a j.

Podlé vzoru *meč* sklánějí se jména *bezživotná* a to

- a) jednoduchá: kroj, loj, voj, boj, huň, háj
- b) složená: pokoj, nepokoj
- c) odvozená pomocí přípon

*) S těmito vzory dají se srovnati lat. jména druhé deklinace na -ius, jako nuntius, gladius.

- j, -ej: klič, nůž gen. nože, kůš, déšť, lišej, kročeť, obyčeť, obličej
 -el, -tel: kaš-el, uhel (= carbo), zře-tel, pytel
 -ýř, -ír: měchýř, puchýř, talíř, pilíř
 -ec, -íc: kotec gen. kotce, chlumeč, konec, stolec, dubec, kůlec, pipeč, střevíc, ovčinec, kozinec, žabinec, krajíc
 -č: bič, chtíč, rýč, kopáč, kotouč
 -íz: peníz.

Jmena míst čísla množného: Prachatice, Strakonice, Netolice, Chválenice, Nezavetice a j.

Jmena na *ec* vysouvají *e* v genitivě a ostatních pádech, jako otec - otce, švec - ševce, jezvec - jezevce, kozlec - kozelce.

Jednoslabičná skracojí samohlásku kmenovou, jako nůž - nože, kůš - koše, déšť - deště.

§. 38. Obzvláštní pravidla k těmto vzorům jsou:

1. V dativě jednot. jest při jmenech životných *i*, jako králi, příteli. Jen u jmen vlastních sbíhá se *-ovi*, jako Tomáši, Vavřincovi, avšak když s přívlastkem jsou, mají *-i*, jako k svatému Vavřinci.

2. Ve vokativě jednot. jest pravidlem *i*, jako vězeň - vězni, tesař - tesaři, učitel - učíteli. Jmena na *ec* a *íc* mají *e*, před kterým se pak *e* v *ě* přetvoří, jako otec - otče, chlapec - chlapče, pěvec - pěvče, strýc - strýče, dědic - dědiče, biřic - biřiče, Klenovic - Klenoviče. Kněz má též kněže.

3. V nominativě množném mají *-ové* obzvláštně jmena jednoslabičná: král - králové, strýc - strýcové, avšak i jiná: otec - otcové, dědic - dědicové, panic - panicové. Místo *i* mají jmena osobná na *-tel* příponu *é*: učitel - učitelé, věřitel - věřitelé, ctitel - ctitelé, přítel má přátelé. Rodič - rodičové i rodiče.

Bezživotná mají *e* tak jako v akkusativě, jako pytel - pytle, uhel - uhle, aneb i *-ové*, čímž se zosobují, jako meč - mečové, uhel - uhlové.

Jmena rodová na *-íc*, když se jimi místa znamenají, mají též jako bezživotná *-e*: Petrovic (= syn Petra) - Petrovice, Prachatic (syn Prachaty) - Prachatice město, Netolic (syn Netoly) - Netolice město; avšak Netolici n. Netolicové jsou synové Netoly.

4. V genitivě jest *iv* a odsutím koncovky *i*. Avšak u starých byl genitiv množný roven nominativu čísla jednotného, odtud se praví ještě *bez peněz, od přátel, nepřátel, pět tisíc, pár střevíc*. Pravidlem jest týž genitiv při jmenech na *-ic*, když se jimi rody aneb místa znamenají, jako do Strakoníc, Prachatic, Maráškovíc syn, Matějkovíc dcera, sládkovic syn, Jan krejčovic.

5. V instrumentále množném jest pravidlem *i*, jako hráči, biči. Avšak i *-mi, -emi*, jako mužmi, mečmi, Prachaticemi, Netolicemi.

6. *Peníz* když se mluví o kusech jednotlivých, sklání se v č. množ. takto: peníze, penízův, penízům, peníze, peníze, penězích, penízi — když o summách, tehdy takto: peníze, peněz, penězům, peníze, peníze, penězích, penězi.

Přítel má v akkusativě místo *přátele* i *přátely* a v instrumentále místo *přáteli* - *přátely* podlé *chlap.* —

II. Skloňování *a*-kmenův rodu ženského.

§. 36. Jména podstatná, která do třídy *a*-kmenův rodu ženského náležejí, končí se v nominativě jednotném samohláskou *a*, když předchází souhláska tvrdá, samohláskou pak *e*, když předchází souhláska měkká (§. 12, 2). Odtud jest zde dvě vzorův a to

1. Vzor *ryba*.

§. 40. Sing. nom. ryb- <i>a</i>	Plur. ryb- <i>y</i>
gen. ryb- <i>y</i>	ryb
dat. ryb- <i>ě</i>	ryb- <i>ám</i>
akk. ryb- <i>u</i>	ryb- <i>y</i>
vok. ryb- <i>o</i>	ryb- <i>y</i>
lok. ryb- <i>ě</i>	ryb- <i>ách</i>
inst. ryb- <i>ou</i>	ryb- <i>ami</i>

Podlé toho vzoru sklánějí se jména ženská, která se končí v nominativě jednotném na *-a*, před kteroužto samohláskou jdou *souhlásky tvrdé*. *) Sem patří jména na

*) Sklonění toto srovnává se s latinskou první deklinací na *a*, jako mensa.

-a: vrb-a, skoba, bída, voda, hruda, jícha, moucha, duha, louka, ruka, pila, zima, žena, stopa, župa, řepa, chrpa, dřra, hora, kosa, osa, rosa, pata, rota, sláva, tráva, koza, bříza, míza a j.

-ta: čisto-ta, slepota, robota, mrákota, chromota, žebrota, lopata

-tva, -tba: bi-tva, pastva, vrstva, kle-tba, setba, modlitba

-na, -ina, -izna: hra-na, sosna, kvočna, kachna, panna, špína, pěna, stěna, luna, skal-ina, výšina, jehnětina, teletina, otč-izna, matizna, podobizna, skopovina, bobovina, fiko-vna, sladovna, suširna, lepérna, kavárna, pastvina

-la: met-la, jehla, mhlá, síla, stodola, mrtvola, kvíčala, žízala

-ra, -era, -ora, -ura: vyd-ra, jiskra, mezera, sýkora, měchura, sekýra

-cha: stře-cha, macecha

-ma: slá-ma

-va: lich-va, želva, mluva, tětiva, kolčava, pěnkava

-ba: služ-ba, čižba, prosba, honba, svatba, věštba, tužba, mdló-ba, chudoba, žaloba

-da: křiv-da, pravda, uzda, vražda, lahoda, svoboda, koleda

-dlena: pra-dlena, švadlena

-ka: lás-ka, hádka, sázka, válka, schůzka, liška, kočka, je-šterka, družka, holka, kovářka, spisovatelka.

Složená jména: stoklasa, stonožka, velryba, medojedka, podkova, překážka, přímluva, záseka, závora, důvěra, porota, pochvala.

Nad to přísluší k tomuto sklonění i jména mužská na -a, jako slu-ha, voz-ka, druž-ba, pas-tucha, vlád-yka, hrd-ina, vé-voda, tluč-huba, starosta, levita, evangelista; pak jména vlastní: Hlavsa, Živsa, Šimsa, Bukva, Janata, Koňata, Bolesta, Pakosta, Chramosta, Kuranda, Klecanda, Charamza, Zá-ruba, Nekola a j.

§. 41. Při jmenech těch obzvláště připomenouti jest:

1. Mnohá krátí samohlásku kmenovou, když koncovka dlouhá jest, aneb když o syllabu vzrostou, jako sláma-slamou-slamami (§. 17).

2. V dativě a lokále čísla jednotného přetvořují se před *ě* souhlásky hrdelné *h*, *ch*, *k* v *z*, *š*, *c* a *r* v *ř*, jako vláha-vlá-

ze, moucha - mouše, jícha - jíše, snocha - snoše, bouřka - bouřce, přezka - přezce, řeka - řece, míra - míře, kra - kře. *Deska* má *desce*, *dska* však *na dště*.

Mužská jmena přeskakují v těchto pádech pod vzor *chlap* a mají obyčejně *-oví*, jako vévoda - vévodovi (vévodě), Procházka - Procházkovi, Žižka - Žižkovi.

3. Ve vokativě jest *-o*, avšak vlastní jmena podržují příponu nominativu *-a*, jako pane Straka, milá kmotra m. Strako, kmotro.

4. V čísle množném vsouvá se v genitivě k odstranění nelibých skupenin souhlásek pohyblivé *e*, jako služba - služeb, bitva - bitev.

5. Mužská jmena přeskakují v nom. a gen. čísla množ. ráda do vzoru *chlap* a mají *-ové*, *-ův*, jako družba - družbové, družbův, družbám, družby, družbách, družbami. Patriarcha, evangelista, levita sklánějí se ve všech pádech podlé vzoru *chlap*, jako Patriarch-ové, -ův, -ům, -y, -ové, -ách, -y. Husita má v nominativě husitové, husité, husiti. —

2. Vzor *země*.

§. 42. Sing. nom.	zem-ě	Plur.	zem-ě
gen.	zem-ě		zem-i
dat.	zem-i		zem-ím
akk.	zem-i		zem-ě
vok.	zem-ě		zem-ě
lok.	zem-i		zem-ích
inst.	zem-i.		zem-ěmi.

Podlé tohoto vzoru sklánějí se všecka jmena ženská, která se v nominativě končí samohláskou *e*, kterouž předchází souhláska měkká. *) Sem patří jmena podstatná, odvozená pomocí přípon:

-je (*-ě*, *e*): nadě - je, šíje, krmě, káně, houně, vůně, koupě, duše, číše, nůše, kůže, louže, růže, bouře, záře, pře, chvíle, míle, boule, role, nouze, příze, svíce, píce; pak množná: pomyje, okuje, kleště, žíně, sáně

*) S tímto vzorem dají se srovnati lat. jmena první deklinace na *-ia*, jako *ciconia*, *simia*.

- yně*: svatyně, kuchyně, jeskyně, hokyně, bohyně, podruhyně, zpěvákyně, hlohyně
 -*ule -ile*: žežhule, štěkule, křivule (Strunmstaß), košile, cedule, nyšpule, řehole
 -*uše*: moruše, heduše (pohanka), keruše (kuchařka), Libuše
 -*ice*: kytice, pšenice, lavice, slepice, holubice; pak množné: Teplice
 -*nice*: smolnice, temnice, světlice, železnice, kožešnice, zahradnice, svícnice, úřednice; pak množné: nožnice.

Nad to přísluší sem jména osobná na *-ce*, jako soudce, zpravce, vůdce, strážce, obránce, ochránce, obhájce, škůdce, zhoubce, zrádce, hánce, smlouvce a j. pak rukojmě, která však když jsou rodu mužského přestupují do třídy *a*-kmenův pod vzor *muž*.

§. 43. Obzvláště připomenouti jest:

1. Některá z těchto jmen krátkí kmenovou svou samohlásku, když koncovka pádu dlouhá jest, aneb když se o sylabou rozšíří, aneb když se stanou jednoslabičnými, jako kůže - koží, kožemi, mlé - mil.

2. V nominativě jednotném odsouvají mnohá jména, která do této třídy přísluší, příponu *-e*, jako postel, věž, míř, chýž, výš, peleš, tvrz, hráz, lázeň m. postele, věže, míře, chýže, výše, peleše, tvrze, hráze, lázně a j., čímž jména ta do třídy *i*-kmenův přestupují (§. 54.).

3. V genitivě množném odvrhují koncovku *-i* jména více než dvéslabičná, jako lavice - lavic, sazenice - sazenic, hospodyně - hospodyň, neděle - neděl, košile - košil, hromice - hromic, letnice - letnic.

4. V dativě množném mají místo *-ím* koncovku *-em* obzvláště ta jména, která se končí sykavkou aneb *l*, jako ulice - ulicem, duše - dušem, housle - houslem, Letnice a hromice, pak Teplice mají letnicům, hromicům, Teplicům.

5. V lokále množ. mají jména na sykavku aneb *l* raději *-ech* jako ulice - ulicech, housle - na houslech.

§. 44. Jména osobná na *ce*, když jsou rodu ženského, sklánějí se podlé vzoru země, jako milostivá ochránce, v instr. milostivou ochránčí. Avšak když jsou rodu mužského, takto se sklánějí:

Sing. nom. tvůrc-e	Plur. tvůrc-ové
gen. tvůrc- <i>ě</i>	tvůrc- <i>ův</i>
dat. tvůrc- <i>í</i>	tvůrc- <i>ům</i>
akk. tvůrc-e	tvůrc-e
vok. tvůrc-e	tvůrc-ové
lok. tvůrc- <i>í</i>	tvůrc- <i>ích</i>
inst. tvůrc-em	tvůrc- <i>emi</i> , tvůrc- <i>í</i> .

Tak také jde *rukojmě*.

§. 45. Do třídy *a*-kmenů rodu ženského hledí i ta jmena, která v nominativě mají koncovku *í*, jako pan-*í*, pradlí, švadlí, sudí, rukojmí a j. Prvotně vyběhala jmena ta na *íja*, což stažením přešlo v *í* (§. 15). Tato jmena, když jsou rodu ženského, mají ve všech pádech *-í*, když jsou rodu mužského, mají v instrumentále *-ím*, v ostatních *í*, jako sudí-sudím. V množném čísle sklánějí se podlé vzoru *znamení*: N. pradlí, G. pradlí, D. pradlím, A. pradlí, V. pradlí, L. pradlích, I. pradlími. Místo pradlí, švadlí, prádlí říká se nyní raději prádlena, švadlena, prádlena.

III. Skloňování *a*-kmenů rodu středního.

§. 46. Jména podstatná, která do třídy *a*-kmenů rodu středního náležejí, končí se v nominativě jednotném samohláskou *o*, kterou předchází souhláska tvrdá, aneb samohláskou *-e*, kterou předchází souhláska měkká (§. 12, 2), aneb končí se v nominativě na *í*, kterážto koncovka povstala stažením původního *ije* (§. 15). Odtud máme zde tři vzorův: *slovo*, *pole*, *znamení*.

1. Vzor *slovo*.

§. 47. Sing. nom. slov-o	Plur. slov-a
gen. slov-a	slov
dat. slov-u	slov- <i>ům</i>
akk. slov-o	slov-a
vok. slov-o	slov-a
lok. slov- <i>ě</i>	slov- <i>ích</i>
inst. slov-em	slov- <i>y</i> .

Podlé vzoru *slovo* sklánějí se jména podstatná rodu středního, která v nominativě jednotném se končí samohláskou *o*, již předchází *souhláska tvrdá*.*) Sem patří odvozená jména na

-*o*: právo, kolo, čelo, brdo, maso, roucho, mnoho, ticho.

-*to*: město, těsto, řeseto, jelito, koryto, kopyto.

-*stvo*: měšťanstvo, kupectvo, rytířstvo, kněžstvo.

-*no*: zrno, okno, seno, rouno, sukno, koleno, poleno, přadeno.

-*lo*: žezlo, máslo, veslo, číslo, sedlo, stéblo, světlo.

-*ro*: vedro, vědro, žebro, jádro, jitro, jezero.

-*mo*: písmo, pásmo, jařmo.

-*vo*: pečivo, stelivo, palivo, kladivo, předivo, melivo.

-*dlo*: křídlo, rádllo, hrdlo, ličidlo, divadlo, struhadlo.

-*ko*: zrnko, olůvko, okénko, křídélko, jádérko, kolečko.

-*sko*: vojsko, ohnisko, Slovensko, Plzensko, Prachensko.

Potom jména množná: ústa, kamna, vrata, oblaka, luka, játra a j.; posléze jména osob mužských: Hromádka, Slunečko, Očko, Vrtátka. —

§. 48. Jména podstatná rodu středního jsou jednoho a téhož zakončení v nominativě, akkusativě a vokativě, majíce v těch pádech v čísle jednotném *-o* a v čísle množném *-a*.

1. V lokále jednotném přetvořují se před *ě* hrdelné souhlásky *h*, *ch*, *k* v *z*, *š*, *c*, *sk* v *š* a *r* v *ř*. (§. 22.), jako roucho - vrouše, mnoho - na mnoze, mléko - v mléce, jaro - na jaře, jezero - v jezere, vojsko - ve vojště. Místo *ě* jest po hrdelných velmi zhusta *-u*, jako oko - oku, ucho - uchu, vojsko - ve vojsku, avšak i po jiných souhláskách: jmeno - ve jmenu, ráno - po ránu.

2. V genitivě množném vsouvá se do skupených souhlásek na konci pohyblivé *-e*, jako sto - set, křídlo - křidel, vědro - věder, sklo - skel, jablko - jablek, prkno - prken, hrdlo - hrdel. Avšak zrno má zrn, brdo - brd, modla - modl.

3. V akkusativě mají jména vlastní rodu mužského tak jako v genitivě, příponu *a*, jako Hromádka - Hromádka.

4. V lokále množném jest místo *ích* obzvláště po *l*, *n*, *d*, *t* přípona *ech*, jako záda - zádech, léto - v letech, pouto - v poutech, město - v městech, dílo - v dílech, sklo - na sklech,

*) Srovnej lat. deklinaci jmen středních na *-um*, jako scann-um (škamno).

hrdlo - hrdlech, zrno - zrnech. Jiná zase mají *-ách*, jako bedro - na bedrách, jezero - na jezerách, nosidla - na nosidlách, víčko - víčkách, městečko - městečkách. Příponu *-ech* i *-ách* mají: kamna - na kamnech, na kamnách, prkno - na prknech, prknách, sukno - v suknech, sukna. Jen *-ách* mají: sena - na senách, koleno - v kolenách, rameno - na ramenách.

5. Jména mužského rodu přestupují i pod vzor *ryba*, jako: Jan Komedko, gen. Jana Komedky, dat. Janu Komedkovi, akk. Jana Komedku, lok. o Janu Komedkovi, inst. Janem Komedkou. --

2. Vzor *pole*.

§. 49. Sing. nom. <i>pol-e</i>	Plur. <i>pol-e</i>
gen. <i>pol-e</i>	<i>pol-í</i>
dat. <i>pol-i</i>	<i>pol-ím</i>
akk. <i>pol-e</i>	<i>pol-e</i>
vok. <i>pol-e</i>	<i>pol-e</i>
lok. <i>pol-i</i>	<i>pol-ích</i>
inst. <i>pol-em</i>	<i>pol-i</i> .

Podlé tohoto vzoru sklánějí se jména podstatná rodu středního, která se končí v nominativě jednotném samohláskovou *-e*, kterouž předchází *souhláska měkká*. Koncovka *e* vznikla z *o* přehláskou (§. 12, 2).*) Sem patří jména podstatná, která jsou odvozena pomocí přípon:

-je (e): moře, lože, hoře, pléce, líce, nebe, Labe.

-ce: stádce, zrnce, slůvce, lůžce, okénce, huménce (= číhadlo), srdce, dřívce, slunce a j.

-iště: loviště, plaviště, stanoviště, průchodiště, útočiště, násadíště, kopiště, temeniště, vrbiště a j. —

Složené: poledne.

§. 50. I při tomto vzoru jest nominativ, akkusativ a vokativ jednotejné koncovky jak v čísle jednotném, tak množném.

1. V genitivě množném mají všechna jména dvěslabičná *-í*, jako srdce - srdcí, lůžce - loží, pléce - plecí. Víceslabičná od-souvají *-í*, jako ohniště - ohnišť, bičiště - bičišť, planiště - planišť, spáleníště - spáleníšť.

*) Srovnej lat. deklinaci rodu středního na-ium, jako proelium.

2. V lokále množném jest vedlé *-ich* koncovka *-ech*, jako líce-na lícech, plíce-na plecech. Poledne má vždy o polednách.

3. Vzor *znamení*.

§. 51. Sing. nom.	<i>znamen-í</i>	Plur. <i>znamen-í</i>
gen.	<i>znamen-í</i>	<i>znamen-í</i>
dat.	<i>znamen-í</i>	<i>znamen-ím</i>
akk.	<i>znamen-í</i>	<i>znamen-í</i>
vok.	<i>znamen-í</i>	<i>znamen-í</i>
lok.	<i>znamen-í</i>	<i>znamen-ích</i>
instr.	<i>znamen-ím</i>	<i>znamen-ími</i> .

Podlé toho vzoru sklánějí se jména podstatná rodu *středního*, která se v nominativě jednotném končí samohláskou *-í*. Samohláska ta vznikla stažením syllab *-ýje*, gen. *-ýje*, dat. *-ýjí* atd. aneb *-ie*, *ie*, *ii* a t. d. (§. 14, 15). Sem patří jména na

-í: kop-*í*, uhl-*í*, vrb-*í*, dřív-*í*, prout-*í*, list-*í*, kvít-*í*, kaprad-*í*, bod-
láč-*í*, podlet-*í*, pomez-*í*, pomoř-*í*, soukrom-*í*, rozcest-*í* a j.

-tí: hnu-*tí*, pit-*tí*, leknut-*tí*, pobít-*tí*, užasnut-*tí*, hromobit-*tí*.

-ní: zře-*ní*, umě-*ní*, bolen-*ní*, vidě-*ní*, souž-*ní*, chválen-*ní*, posou-
zen-*ní*, příkáz-*ní*, sed-*ní*, span-*ní*.

-ství: lakom-*ství*, lékař-*ství*, kupect-*ství*, bož-*ství*, kněž-*ství*, podi-
vinst-*ství*, účasten-*ství*, dobrodruž-*ství*.

Pozn. Podlé téhož vzoru sklánějí se jména rodu mužského: zář-*í*, sud-*í*, rukojm-*í*, pak v čísle množném; kněž-*í*, bratr-*í*, která též stažením vznikla. Srovnej ženská pan-*í*, pradl-*í*, švadl-*í*, lod-*í* (§. 45.). —

b) *i*-kmeny.

§. 52. Jména podstatná, která do třídy *i*-kmenův příslušejí, končila se prvotně v nominativě samohláskou *i*, nyní se však končí souhláskou měkkou, v kteréž se zeslabené *i* drží. Jména tato jsou rodu mužského aneb ženského, středních jmen zde není. Odtud máme toliko dvě sklonění *i*-kmenův.

I. Skloňování *i*-kmenův rodu mužského.

§. 53. Jména podstatná, která do třídy *i*-kmenův rodu mužského náležejí, jsou životná a bezživotná. Obou těchto jmen prvotně dosti mnoho bylo, avšak během času přestou-

pila mnohá z nich do třídy *a*-kmenův rodu mužského pod vzory *chlap, dub, muž, meč*, jako koráb, gen. korábu, prs, mol, uhel, gen. uhle, keř, komoň, vepř, pepř a j. — jiná zase do třídy *i*-kmenův rodu ženského, jako zvěř, krádež, loupež a j. Ale i při těch jmenech, která sem ještě příslušejí, nežřídka přestupování takové do třídy *a*-kmenův mužských se sbíhá, obzvláště v čísle množném. Sem patří ze životných *host, kůň*, z neživotných *den, loket*.

1. Sing. nom.	host	kůň	Plur.	host-é	kon-ě, -ové
	gen. host-ě	kon-ě		host-í	kon-í, -ův
	dat. host-i	kon-i		host-em	kon-ím, -ům
	akk. host-ě	kon-ě		host-i	kon-ě
	vok. host-i	kon-i		host-é	kon-ě
	lok. host-i	kon-i		host-ech	kon-ích
	inst. host-em	kon-ěm		host-mi	koň-mi, -i.
2. Sing. nom.	den	loket	Plur.	dn-i, -ové	lokt-e
	gen. dn-e	lokt-e		dn-í, -ův	lokt-ův, loket
	dat. dn-i	lokt-i		dn-ům	lokt-ům
	akk. den	loket		dn-i, -y	lokt-e, -y
	vok. dn-i	lokt-i		dn-i, -ové	lokt-e
	lok. dn-i	lokt-i		dn-ech	lokt-ech
	inst. dn-em	lokt-em		dn-ěmi, -i, -y	lokt-mi, -y.

Podlé vzoru *host* sklánějí se životná jména rodu mužského: *choť, kmet, test, zet*, pak množné *lidé*. *)

Podlé vzoru *den* sklání se složené *tý-den*, gen. *tého-dne*, dat. *tému-dni*, *tému-dnu*, ak. *tý-den*, vok. *tý-dni*, lok. *tém-dni*, *tém-dnu*, inst. *tým-dnem*. Množ. nom. *tí-dni*, *tí-dnové*, gen. *tých-dnův*, *tých-dní*, dat. *tým-dnům*, akk. *té-dni*, *té-dny*, lok. *tých-dnech*, inst. *tými-dni*, *tými-dny*.

Podlé vzoru *loket* sklánějí se *krapet, kopet* a pak *klápet* a *drobot*, kterážto poslední dvě jména v čísle množném i pod vzor *dub* přestupují.

§. 54. Obzvláště poznámenati jest:

1. V nominativě jednotném jest *host, choť, kmet, test, zet*, avšak i *host, kmet, test, zet*.

*) Srovnej latinské *i*-kmeny třetí deklinace, jako *hostis, ignis, imber* a j.

2. V genitivě jedn. jest *ě*, jako hostě, chotě, kmetě, zetě, testě, koně. Prvotně bylo *-i*, jako drahého hosti, kmeti, testi a j. Bezživotná mají *-e*: dne, lokte, krapte, klápte, drobte. — V obyčejné řeči mají životná i *-a* podle vzoru *chlap*, jako hosta, kmeta, zeta.

3. V dativě jedn. jest *-i*, jako kmeti, zeti, testi, dni, lokti, krapti, kopti, avšak i *-u*, jako kmetu, zetu, dnu, loktu, drobtu. — Rovněž tak jest i v lokále.

4. V instrumentále jednotném jest *-em*, avšak při žitvých i *-ěm*: hostem — hostěm, chotem — chotěm, zetem — zetěm.

5. V nominativě množném jest *-ě*, jako kmetě, testě, zetě, lidé. Místo *ě* jest *ě*, jako kmetě, koně, což stojí místo *-jě* t. j. kmetjě, konjě. Životná přestupují zhusta pod vzor *chlap* a mají *-i*, *-ové*, jako kmeti — kmetové, zeti — zetové. Den má dni — dnově.

6. V genitivě množném jest *-i*, jako hosti, koni, dñi, lidi. Avšak i *-ův*: kmetův, zetův, testův. Loket má loket a loktův.

7. V dativě množném jest *-em*, jako hostem, lidem; avšak i *-ům*, jako hostům, kmetům, zetům. Kůň má koním i koňům; den toliko dnům.

8. V akkusativě jest *-i*, jako hosti, lidi, dni, avšak i *-y*, jako hosty, kmety, zety, dny, lokty, aneb podle *muž -e*, jako koně, lokte.

9. V lokále jest *-ech*, jako hostech, kmetech, zetech, dnech, loktech, avšak i *-ích*, jako koních, loktích, kláptích.

10. V instrumentále množném jest *-mi*, jako hostmi, lidmi, loktmi, kláptmi, avšak i *-ěmi*: koněmi, dněmi. Přestoupením do třídy *a-* kmenův mají *-y* aneb *-i* jako: kmety, lokty, dny, koni, dni. —

II. Skloňování *i*-kmenův rodu ženského.

1. Vzor *kost*

2. Vzor *daň*.

§. 55. Sing. nom. kost	Sing. daň
gen. kost- <i>i</i>	daň- <i>ě</i> .
dat. kost- <i>i</i>	daň- <i>i</i>
akk. kost	daň

	vok.	kost- <i>i</i>		dan- <i>i</i>
	lok.	kost- <i>i</i>		dan- <i>i</i>
	inst.	kost- <i>í</i>		dan- <i>í</i>
Plur.	nom.	kost- <i>i</i>	Plur.	dan- <i>ě</i>
	gen.	kost- <i>i</i>		dan- <i>í</i>
	dat.	kost- <i>em</i>		dan- <i>ím</i>
	akc.	kost- <i>i</i>		dan- <i>ě</i>
	vok.	kost- <i>i</i>		dan- <i>ě</i>
	lok.	kost- <i>ech</i>		dan- <i>ích</i>
	inst.	kost- <i>mi</i>		dan- <i>ěmi</i>

Podlé vzoru *kost* sklánějí se jména podstatná rodu ženského, která se končí v nominativě jednotném souhláskou měkkou a v genitivě mají koncovku *-i*. Sem přísluší jména odvozená pomoci

-i, -ji, kteréžto přípony v souhlásce měkké se zavírají, jako:

leb, gen. lbi; hloub, hrud, mlád, měd, chut, sál, gen. soli; půl, gen. poli; hus, ves, gen. vsi; step, gen. stepi; rez, gen. rzi; jař, myš, lež, gen. lži; rež, gen. rži (= žito), řeč, gen. řeči, žluč, gen. žluči, seč, gen. seči, palub, gen. palubi, a pak složená: oheč, gen. ohbi, zpověď, odpověď, ozim, otep, otěž, směs, obuv, ohlav, zběř, gen. zběři;

-t: nit, podstat, pout, oprat, lest, vlast, past, masť, strast, čest, gen. čti, hrst, prst, trest, gen. třti, pověst, pak pec, noc, věc, pomoc, nemoc (§. 21.), pečet, havět, perut, pamět a j.

-st: hrdost, milost, žádost, radost, žalost, moudrost, bytnost, důstojnost, zběhlost, lítost, učenost, kořist, kopist, bolest a j. —

-l: mysl, hůl, gen. holi, běl, gen. běli.

-uz, -az: haluz, mosaz. —

Potom jména míst, jako Chrušín, Kouřín, Vlašín, Příbram, Čáslav, Vratislav a j. — Konečně i jména osobná: *host, choť, test*, když se jich užívá o rodě ženském a pak množná: děti, smeti. —

Podlé vzoru *daň* sklánějí se jména podstatná rodu ženského, která v nominativě jednotném končí se souhláskou měkkou a v genitivě samohláskou *ě*. Sem patří

- a) jmena podstatná, která do třídy *i*-kmenův náležejí, jako káď, rozkoš, tvář, žen, dlaň, zbraň, síň, tíseň, žízeň, báseň, píseň, kázeň, bázeň, koupel, koudel, mládež, krádež, loupež, obec, pak Vídeň, Plzeň, potom množná: housle, jesle, dvěře a j. Z těchto jmen mají mnohá v genitivě jednotném vedlé *e*- také *i*-;
- b) jmena podstatná, která náležejíce vlastně pod vzor *země* odsutím koncovky *-e* přestoupila pod vzor *darě*, jako jsou hráz, tvrz, nesnáz, zdvíž, stráž, díž, tíž, stříž, mříž, přítrž, věž, skryš, viš, výš, souš, peleš, louč, poušť, tloušť, káň, kratochvíl, postel, krápej, klec (m. kletice) a j. p. (§. 43, 2). —

§. 56. Obzvláště poznámenati jest:

1. V genitivě při vzoru *kost* jest *i*-, jako hloub — hloubi, nit — niti, mysl, — myslí. Avšak v obyčejné řeči *i* -*e*, jako mysl — mysle. Jmena padající pod vzor *darě* mají *-ě*, jako rozkoš — rozkoše, síň — síně. Obzvláště přijímají jmena měst ráda *ě*-, jako Boleslav — do Boleslavi, do Boleslavě, do Chrudíma — do Chrudímě, avšak v řeči obyčejné *i* do Chrudíma, k Chrudímu, což však proti pravidlu jest.

2. Ve vokativě jest *-i*, avšak *milost*, *jemnost* má v titulích jako v nominativě: Milost pane, milost paní, jemnost pane.

3. V nominativě množném mají jmena vzoru *kost* *-i*; avšak některá *i* *-ě*, jako pouť — poutě, mysl — mysle. Nit má niti, jen v obecné řeči nítě.

4. V dativě množném jest *-em*; avšak některá mají *-ím*, jako myš — myším, lež — lžím, hus — husím.

5. V lokále množném jest *-ech*, jako lstech, zdech, vlastech. Při některých však *-ích*, jako poutích, lžích, myších, husích.

6. V instrumentále jest *-mi*, jako poutmi, niťmi, vlastmi; avšak *i* *-ěmi*, jako lstěmi, zděmi, lžemi. Staří pravili: lžmi, lstmi, zdmi. *)

B. Kmeny zavřené.

§. 57. Zavřené kmeny končí se souhláskou. I zde rozdílní jest mezi zavřenými kmeny rodu mužského, ženského a středního. Odtud jest i při kmenech zavřených troje skloňování.

*) S těmito vzory dají se srovnati lat. jmena třetí deklinace, jako *navi-s*, *arx*., gen. *arci-s*, *pars*, gen. *parti-s*, *nubes*, gen. *nubi-s*.

I. Skloňování zavřených kmenův rodu mužského :

Vzor kmen.

§. 58. Sing. nom. kmen	Plur. kmen- <i>y, -ové</i>
gen. kmen- <i>e</i>	kmen- <i>ův</i>
dat. kmen- <i>í, -u</i>	kmen- <i>ům</i>
akk. kmen	kmen- <i>y</i>
vok. kmen- <i>í</i>	kmen- <i>y, -ové</i>
lok. kmen- <i>í, -u</i>	kmen- <i>ech</i>
inst. kmen- <i>em</i>	kmen- <i>y</i>

Podlé tohoto vzoru sklánějí se jména podstatná rodu mužského, která se v nominativě jednotném končí syllabou *-men* aneb *-en*, jako ká-men, pla-men, pra men, joč-men, ře-men, kře-men, stře-men; koř-en, prst-en, hřeb-en, lup-en, drhlen a j. *)

Jména ta končila se druhdy v nominativě místo *-men* a *-en* syllabou *-my* a *-y*. Obzvláště poznámenati jest:

1. V dativě a lokále jednotném jest *-i*, jako plameni, kameni, prsteni, avšak i *-u*, jako kmenu, plamenu, prstenu a j.

2. V čísle množném přestoupila jména ta pod vzor *dub*. *Kořen* má v genitivě množném *kořenův*, avšak i z *kořen*, do *kořán*. — Druhdy se skláněla jména ta v čísle množném tak, jako *host*. —

II. Skloňování zavřených kmenův rodu ženského :

1. Vzor *kotev*.2. Vzor *máti*.

§. 59. Sing. nom. kotev	Sing. máti
gen. kotv- <i>e</i>	mateř- <i>e</i>
dat. kotv- <i>í</i>	mateř- <i>í</i>
akk. kotev	mateř
vok. kotv- <i>í</i>	máti
lok. kotv- <i>í</i>	mateř- <i>í</i>
inst. kotv- <i>í</i>	mateř- <i>í</i>
Plur. nom. kotv- <i>e</i>	Plur. mateř- <i>e</i>
gen. kotv- <i>í</i>	mateř- <i>í</i>
dat. kotv- <i>em</i>	mateř- <i>em</i>
akk. kotv- <i>e</i>	mateř- <i>e</i>

*) Srovnej latinská jména třetí deklinace, jako *flamen*.

vok. kotv-*e*
lok. kotv-*ech*
inst. kotv-*emí*.

vok. mateř-*e*
lok. mateř-*ech*
inst. mateř-*mí*.

Podlé vzoru *kotev* sklánějí se podstatná jména *rodu ženského*, jichžto kmeny se končí souhláskou *v*, v nominativě *ev*. Sem patří jména: *církev*, *houžev*, *chorouhev*, *krev*, *krokev*, *moutev*, *mrkev*, *pánev*, *rakev*, *štoudev*, *tykev*, *vikev* a j.

Podlé vzoru *máti* sklánějí se jména *rodu ženského*: *dei*, *neti*, gen. *dceře*, *neteře*, kterážto jména odvozena jsou pomocí přípony *teř*, v nominativě *-ti*. (*Dei* stojí místo *děhti*, gen. *děhteře*, srovnej něm. *Tochter* (§. 21, 3).)

Některá z těchto jmen přestupují do třídy *a-kmenův*, jako *vikev- vika*, *krokev- krokva*, *máti- matera* aneb *matka*, *dei- dcera*. Místo zastaralého *sesti* jest *sestra*. —

III. Skloňování zavřených kmenův *rodu středního*.

1. Vzor *símě*.

2. Vzor *robě*.

§. 60. Sing. nom. *símě*
gen. *semen-e*
dat. *semen-i*
akk. *símě*
vok. *símě*
lok. *semen-i*
inst. *semen-em*.

Sing. rob-*ě*
robět-*e*
robět-*i*
rob-*ě*
rob-*ě*
robět-*i*
robět-*em*.

Plur. nom. *semen-a*
gen. *semen*
dat. *semen-ům*
akk. *semen-a*
vok. *semen-a*
lok. *semen-ech*
inst. *semen-y*

Plur. robat-*a*
robat
robat-*ům*
robat-*a*
robat-*a*
robat-*ech*
robat-*y*

Podlé vzoru *símě* sklánějí se jména *podstatná rodu středního*, která se končí v nominativě jednotném syllabou *-mě*, a kmen jich syllabou *-men*, jako *bří-mě*, *plémě*, *pís-mě*, *rá-mě*, *té-mě* (n. *týmě*), *vý-mě*, gen. *břemene*, *plemene*, *písmene*, *ramene*, *temene*, *vemene*. *)

*) Srovnej lat. jména třetí deklinace, jako *nomen*, *carmen*.

Potom jmena množná, jichžto kmeny se končí syllabou *-es*, jako nebesa, slovesa, kola, tělesa, k nimž jest číslo jednotné nebe, slovo, kolo, tělo.

Jmena na *-men* a *-es* přestupují zhusta do třídy *a*-kmenův, jako rámě - rameno, břímě - břemeno, písmě - písmeno, sloveso, těleso, koleso, a sklánějí se podlé vzoru *slovo*.

Podlé vzoru *robě* sklánějí se kmeny *středního rodu* na *-ět*, které mají v nominativě jednotném *-ě*. Sem patří

- jména osob věku mladistvého: kníže, hrabě, pachole, děvče, vnouče, gen. vnoučete, otroče, gen. otročete, dítě, nedochůdce.
- jména zvířat věku mladistvého: zvíře, gen. zvířete, dobytče, hádě, kůzle, osle, jehně, house, kotě, jalově, lyčce, laně, srně, gen. srněte, psejče, gen. psejčete a j.
- jména věcí: doupě, gen. doupěte, poupě, vole, koště. —

Pozn. Kníže a hrabě mají v akkusativě tak, jako v genitivě knížete, hraběte, když se o nich jako o osobách mužských mluví. Dítě sklání se podlé vzoru *robě* jen v čísle jednotném, v čísle množném má *děti*, gen. dětí podlé vzoru *kost* aneb dítky, gen. dítek podlé vzoru *ryba*.

§. 61. Číslo dvojného nebo duálu užívá se jen při několika málo jmenech. Sem patří z *a*-kmenův rodu ženského *ruka*, *noha*, z *a*-kmenův rodu středního *oko*, *ucho*, *sto* a pak z *i*-kmenův rodu mužského *prs*, kteréžto jméno však přestoupilo v duále pod vzor *muž*. Tato jména sklánějí se takto:

Dual: nom.	prš- <i>a</i>	ruc- <i>e</i>	nohy	oč- <i>i</i>	uši	stě
gen.	prš- <i>ou</i>	ruk- <i>ou</i>	nohou	oč- <i>í</i>	uší	set
dat.	prš- <i>ám</i>	ruk- <i>ám</i>	nohám	oč- <i>ím</i>	uším	stům
akk.	prš- <i>a</i>	ruc- <i>e</i>	nohy	oč- <i>i</i>	uši	stě
vok.	prš- <i>a</i>	ruc- <i>e</i>	nohy	oč- <i>i</i>	uši	stě
lok.	prš- <i>ou</i>	ruk- <i>ou</i>	nohou	oč- <i>ích</i>	uš- <i>ích</i>	stech
inst.	prš- <i>ma</i>	ruk- <i>ama</i>	nohama	oč- <i>íma</i>	ušímá	sty (stoma)

V dativě bylo prvotně *pršma*, *rukama*, *nohama*, *očíma*, *ušíma*, *stoma*; nyní se klade dativ čísla množného: *pršům*, *rukám*, *nohám* a t. d., v řeči obecné praví se: *pršoum*, *rukoum*, *nohoum*. Nohy jest čísla množného místo duálu *noze*, rovněž tak jest čísla množného *set*, *stech*, *sty*.

Při jiných jmenech jest číslo dvojné v užívání toliko v instrumentále, jako mezi dvěma chlapoma (v řeči obecné chlapama), mužema, mečema, duboma (dubama), rybama, zeměma, polema, slovoma (slovama), křídloma (křídlama). —

Nepravidelnosti jmen podstatných.

§. 62. Jména podstatná nepravidelná jsou ve formách svých způsobem rozličným:

1. Mají nadbytek tvarův aneb kmenův a slovou v té příčině *nadbytná* (substantiva abundantia), jako símě - semeno, břímě - břemeno, máti - matka - matera, dci - dcera, neti - netera, slovo - sloveso, kolo - koleso, pradlí - pradelna.

2. Když při tom mění rod, slovou *přestupnorodná* (heterogenea), jako břich - břicho, velryb - velryba, předvětí - předvěta, tětíva - tětívo, záklop - záklopa - zaklopení. Při některých mění se rod teprva v čísle množném, jako louka - louky - luka, oblak - oblaky - oblaka, hon - hony - hona, borek - borky - borka, kouzlo - kouzla - kouzly. Tak se děje i při jmenech toliko množných: jikra - jikry, játra - játry, sádka - sádky, jatka - jatky.

3. Když jména podstatná skloňování své mění přestupující z jedné třídy kmenův do druhé, tehdy slovou *přestupnosklonná* (heteroclitá). Tak se sklání na př. hráze podlé vzoru země, hráz podlé vzoru daň; palub, gen. palubi podlé kost, paluba, gen. paluby podlé ryba; rámě podlé vzoru símě, rameno podlé vzoru slovo. Avšak i v jednotlivých pádech přestupují některá jména z jedné třídy do druhé, jako kámen v dat. má kameni podlé vzoru kmen, avšak i kamenu podlé vzoru dub. Jiná mění své sklonění teprva v čísle množném, jako lid, gen. lidu podlé dub, avšak v čísle množ. *lidé* podlé host; nebe podlé pole, nebesa podlé símě; dítě podlé robě, děti podlé kost.

4. Zhusta se nejenom rod ale spolu i skloňování mění, a jména podstatná jsou v té příčině *přestupnosklonná* i *přestupnorodná* (heteroclitá i heterogenea) aneb *přestupná i skloněním i rodem*. Tak na př. ženské leb, gen. lbi sklání se podlé kost, mužské leb, gen. lbu podlé dub. Jména choť,

host, test když jsou rodu mužského, sklánějí se podlé host, když však jsou rodu ženského, podlé kost. Ochránce, přímluvec, obhájece rodu mužského mají v instr. jedn. ochránцем, přímluvcem, obhájcem, v rodě ženském však mají ochránici, přímluvci, obháječi podlé země. Mosaz - mosazem - mosazí; koupel - koupelem - koupeli a t. d.

§. 63. A však může i nedostatek ve formách býti a jména podstatná slovy v té příčině *schodná, nedostatečná* (substantiva defectiva).

1. Nedostatek jest v čísle, když jméno podstatné toliko v čísle jednotném se sbíhá, jako *člověk, dítě*, kterážto jména v čísle množném mají *lidé, děti*. —

2. Jiná jména mají toliko číslo množné, znamenajíce již sama o sobě množství, jako *mužská*: mlisky, okovy (Fesseln), ostatky (Überbleibsel), pamlsky (Recherbissen), rty (Rippen), ostřížky, ostružky; — *ženská*: děti, dívky, drtiny (Sägspäne), chrápké (Nasenlöcher), šle (Hosenträger). —

3. Jiná zase sbíhají se v jazyku českém v čísle množném, v jazyku však německém vynášejí se číslem jednotným, jako jména *mužská*: dudky die Geißel, lora; slovky der Abguß, odpilky der Feilstaub, lat. scobs, stočky die Reige, lat. faex, díky der Dank; — *ženská*: dudy der Duddelfaß, jáhly Hirse, milium; dvéře die Thüre, kleště die Zange, necky der Waschtrog, nážky die Scheere, odpustky der Abfaß, nožnice die Messerscheide, plíce die Lunge, pulmo; housle die Geige, oddavky die Trauung, hrábě der Rechen, pecten; sázo der Aush, fuligo; — *střední*: kamna der Ofen, vrata das Hausthor, ústa der Mund, játra die Leber, jecur; nádra der Busen, pectus; záda der Rücken, torgum.

4. Někteří mňní v čísle množném svůj význam, jako smrt der Tod — smrti die Todesarten, die Todesfälle, neštěstí das Unglück — veliká neštěstí Unglücksfälle, bída das Elend — bídý die Drangsale, spravedlnost Gerechtigkeit — spravedlnosti Werke der Gerechtigkeit, písek der Sand — písky Sandschichten, Sandhaufen, zeň die Ernte — žně die Erntezeit a j. —

5. Jiná jména čísla jednotného vynášejí se v němčině číslem množným, jako hrách die Erbsen, sočovice, čočka die Aulsen, řepa die Rüben, bob die Bohnen, jako mírka hráchu, sočovice, čočky, bobu.

§. 64. Obzvláštní tvary pádové jsou dativy domů, dolů, k večerou (m. domovi, dolovi, večerovi) a pak lokály doma, lat. domi, včera, lat. heri. — Jsouť to ostatky starších tvarův pádových.

Skloňování jmen cizích, obzvláště latinských a řeckých.

§. 65. Jako při jmenech českých, rovněž tak i při jmenech cizích na zřeteli míti jest *imen* a *rod*. O jmenech vlastních jazyka latinského a řeckého tato pravidla platí:

§. 66. Jména vlastní, která v latině a řečtině *lc první deklinaci* příslušejí, končí se v nominativě jednotném syllabou -a, -e, -as, -es. Jsouť rodu ženského a mužského. Jména ta sklánějí se,

1. když před koncovkou nominativu *souhláskou* mají, podlé vzoru *ryba*, jako:

1. Sing. nom. mus-a	Plur. mus-y
gen. mus-y	mus
dat. mus-e	mus-ám
akk. mus-u	mus-y
vok. mus-o (- o)	mus-y
lok. mus-e	mus-ách
instr. mus-ou	mus-ami.
2. Sing. nom. Mid-as	3. Anchis-es
gen. Mid-y	Anchis- y a
dat. Mid-ovi, -ě	Anchis-ovi, -a
akk. Mid-u	Anchis-u a
vok. Mid- o o	Anchis- o o
lok. Mid-ovi -ě	Anchis-ovi, -ě
instr. Mid-ou	Anchis-ou. em

Podlé *musa* sklánějí se

1. jména *osob ženských*: Latona, Hekuba, Helena, pak Cybele, Here, Penelope; *Chl. 1. 2.*

2. jména *místná*: Creta, Sparta, Aegina (ostrov), Amphissa (město), pak Sinope (město), Aige (město), v dat. Aize, potom jména *množná*: Atheny, Theby, Thermopyly, Alopeky (ves Attická), Syracusy, Aigy (Aigai, město), Pagasy (Pagasai,

město) a j. Konečně: parasanga (míra 30 stadí), dat. parasanze a množné: nonae, calendae.

Podlé vzorův *Midas* a *Anchises* sklánějí se

1. jména osob mužských: Sulla, Cotta, Scytha — Amyntas, Philotas, Leonidas, Epaminondas, Pythagoras a j. Potom: Thersites, Chryses, Eurybates, Thyestes, Philoctetes a j.;

2. jména rodová (patronymica) na *-ides*, *-iades*, jako Kronides, Aeacides, Peleides, Atreides a j., gen. Kronidy, Aeacidy, Peleidy — místo kterých se však raději užívá české koncovky *-ovic*, *-ovec*, jako Kronovic- Kronovec, Aeakovic- Aeakovec, Peleovic- Peleovec, Atreovic- Atreovec a j. Srovnej české Kublajevic, Klenovic, Malovec, Petrovec.

Pozn. Jména vlastní na *-es* přestupují i pod vzor *chlap*, jako: Philoctetes, gen. Philoctety-Philocteta. Obzvláště to platí o jménech vlastních na *-ides* a *-iades*, jako Alcibiades, Euclides, Euripides, Miltiades, Eutychides, gen. Alcibiada, Euclida, Euripida a t. d. — Rovněž tak podlé vzoru *chlap* sklánějí se jména vlastní barbarův, jako Astyages, gen. Astyaga, Mithridates, gen. Mithridata, Phraortes, gen. Phraorta, Xerxes, Cambyses.

2. Když však mají *samohlásku před koncovkou* nominativu, sklánějí se takto:

1. Sing. nom. Euboe- <i>a</i>	Plur. Platai- <i>e</i>	2. Sing. Aene- <i>as</i>
gen. Euboe- <i>e</i>	Platai, <i>-i</i>	Aene- <i>e</i>
dat. Euboe- <i>i</i>	Platai- <i>am im</i>	Aene- <i>xi, -ovi</i>
akk. Euboe- <i>u</i>	Platai- <i>e</i>	Aene- <i>u</i>
vok. Euboe- <i>a o</i>	Platai- <i>e</i>	Aene- <i>u o</i>
lok. Euboe- <i>i</i>	Platai- <i>ach ut</i>	Aene- <i>xi, -ovi</i>
inst. Euboe- <i>ou</i>	Platai- <i>ami</i>	Aene- <i>ou</i>

Podlé vzoru *Euboea* sklánějí se

1. jména osob ženských: Medea, Pythia, Artemisia, pak Gygaie n. Gygaca, dcera krále Amynty, a zrobnělé: Glycerium;

2. jména krajín a míst: Acarnania, Boeotia, Italia, Gryneia (obec Aeolská), Elateia (město), Lebaca (město v Macedonii), Troja, Minoe aneb Minoa a j. Potom množné: Aigaie n. Aegaeae (město Aeolské), konečně idea;

V akkusativě přehlasují jména vlastní na *-ia* zhusta koncovku *-u* v *-i* a v instrumentale *-ou* v *-i*, jako skrze Lydii, Frygii, mezi Lydií, Frygií. V gen. množném jest: *de Platai, Aigai* aneb s koncovkou *-i*: *ide-i* (aneb *-idej*).

Podlé vzoru *Aeneas* sklánějí se jména *osob mužských*: Chabrias, Archias, Gobryas, Aristeas, Pytheas, Hymeas a j.

§. 67. Jména vlastní *druhé deklínace latinské a řecké* dělí se rodem na mužská a střední. Jména rodu ženského přestupují v češtině v rod mužský.

A. Jména vlastní *rodu mužského* končí se v nominativě jednotném syllabou *-us* a u řeckých syllabou *-os*. Jména ta sklánějí se;

1. když *předchází souhláska*, podlé vzorův *chlap* aneb *dub*, podlé prvního, když znamenají bytosti životné, podlé druhého, když znamenají bytosti bezživotné. Sem patří

a) jména *osob mužských*: Romulus, gen. Romula, Augustus, Homeros, Kroisos n. Croesus, Aischylos, Archilochos — pak Alexander, gen. Alexandra, Menander, Teucer a j., konečně množné: Argivi;

b) jména *krajin a měst*: Bosphorus, gen. Bosporu, Hellespontus, Pontus, Isthmus, Aegyptus, — Kypros, Rhodos, Lemnos, Samos, Pylos, Delos, Korinthos, Abydos, Tarsus, Tyrus, — pak množná: Delphi, gen. Delphi, dat. Delphiúm, akk. Delphy, — Argi, Alepený (ves) atd. Athos má v gen. Athú aneb i podlé latinikův Athonú.

Pozn. Jména krajin, ostrovův a měst, která z rodu ženského v rod mužský přestupují, mají v genitivě raději *-a*, nežli *-u*, jako z Aegypta, do Kypra, Pyla a j.

2. Když však *předchází samohláska* aneb *j*, sklánějí se takto:

1. Sing. nom. Darei-os	Plur. Achaj-i, -ové
gen. Darei-a	Achaj-úv
dat. Darei-u, -ovi	Achai-úm
akk. Darei-a	Achai-e
vok. Darei-e	Achai-i, -ové
lok. Darei-ú -ovi	Achai-ích
inst. Darei-em	Achai-i

2. Sing. nom. Chi-os	Plur. Vej-e
gen. Chi-a	Vej
dat. Chi-u	Vej-úm

akk. Chi-os	Vej-e
vok. Chi- os ^e	Vej-e
lok. Chi- os ^{ich}	Vej- os ^{ich}
inst. Chi-em	Vej-i.

Podlé vzoru *Dareios* sklánějí se jména *osob mužských*: Mardonius, Vergilius, Horatius, Pompeius, Gaius, Musaeus, Histiaeus, Arkesilaos, Archelaos, Argaios, Timotheos, Androgeos a j., pak jména *národův*: Argei-i, -ové a p.

Podlé vzoru *Chios* sklánějí se jména *míst*: Keos (ostrov), Teos (město), pak Kos (město), gen. Koa (aneb-Ku-podlé *čub*).

Pozn. V čísle množném sklánějí se podlé vzorův *muž* a *meč*.

B) Jména *vlastní rodu středního* vyvíšají v nominativě na *-um* a u Řekův na *-on*. Jména ta,

1. když před koncovkou mají *souhlásku*, sklánějí se podlé vzoru *slovo*, jako

Sing. nom. substantiv- <i>um</i>	Plur. substantiv- <i>a</i>
gen. substantiv- <i>a</i>	substantiv
dat. substantiv- <i>u</i>	substantiv- <i>im</i>
akk. substantiv- <i>um</i>	substantiv- <i>a</i>
vok. substantiv- <i>um</i>	substantiv- <i>a</i>
lok. substantiv- <i>ě</i>	substantiv- <i>ech</i>
inst. substantiv- <i>em</i>	substantiv- <i>y</i> .

Tak se také sklánějí: *adjectivum*, *asylum*, *talentum*, *theatrum*, pak jména *měst*: Saguntum, Tarentum, Tusculum ; — potom *množná*: Augila, gen. do Augil, Ecbatana - do Ecbatan, Bactra - do Bacter, Leuctra - z Leucter, Mylasa - do Mylas, Arbela - z Arbel a j. —

2. Když jde před koncovkou *samohláska*, sklánějí se takto :

Sing. nom. participi- <i>um</i>	Plur. participi- <i>a</i>
gen. participi- <i>a</i>	particip, - <i>ii</i>
dat. participi- <i>u</i>	participi- <i>im</i>
akk. participi- <i>um</i>	participi- <i>a</i>
vok. participi- <i>um</i>	participi- <i>a</i>
lok. participi- <i>i</i>	participi- <i>ich</i>
instr. participi- <i>em</i>	participi- <i>i</i> .

Sem patří jména *krajin a měst*: Latium, Sannium, Artemisium, Ilium, Sigeum (mys), Heraion (Heraeum, město),

Paeum n. Paion (město), pak prytaneum, gymnasium, ažio, konečně množné: Acroceraunia, v gen. acroceraun aneb acroceraunií. —

§. 68. Při jmenech *třetí latinské a řecké* deklinace rozdíl se činí mezi kmeny zavřenými a otevřenými.

A) Kmeny zavřené,

1. když jsou rodu *mužského*, sklánějí se podlé *chlap* aneb *dub*; podlé prvního, když bytosti životné, podlé druhého, když bytosti bezživotné znamenají.

Podlé vzoru *chlap* řídí se na př.:

Phryx, gen. Phryg-a, Thrax, gen. Thrak-a, od kmene Phryg, Thrak.

Arabs, gen. Arab-a; Kyklops, gen. Kyklop-a.

Arkas, gen. Arkad-a, Paris, gen. Parid-a.

Kalchas, gen. Kalchant-a, Ajas, gen. Ajant-a, Thales, gen. Thalet-a.

Xenophon, gen. Xenophont-a, Alkimedon, gen. Alkimedont-a.

Machaon, gen. Machaon-a, Poseidaon, gen. Poseidaon-a.

Apollo, gen. Apollin-a (u Řekův Apollon-a), Cicero, gen. Ciceron-a.

Hektor, gen. Hektor-a, Caesar, gen. Caesar-a, consul, gen. consul-a.

Delphin, gen. Delphin-a, flamen, gen. flamina.

Herodes, gen. Herodēs-a, Patrokles, gen. ~~Patrokles-a~~, Herakles, gen. Heraklesa, Polydeukes, gen. Polydeukēs-a, heros, gen. heroša.

Pozn. Jména *osob* na *-es a -kles* třetí deklinace odsouvají zhusta a mají: Ares, gen. Area m. Aresa, Patrokles, gen. Patroklea, heros, gen. heroš m. herosa, řídíce se v té příčině vzorem *Darceios*. Aneb odsouvají koncovku *-es* a mají: Sokrates, gen. Sokrata, Polydeukes, gen. Polydeuka, Herakles, gen. Herakla, Horkules, gen. Herkula, Demosthenes, gen. Demosthena a j.

Podlé vzoru *dub* sklánějí se jména a) *měst* Amathus, gen. Amathunt-u, Selinus, gen. Selinuntu, Pessinus, gen. Pessinuntu, Trapezus, gen. Trapezuntu, Sulmo, gen. Sulmona, Croto, gen. Crotonu, Tunes, gen. Tunetá, Tecmon, gen. Tecmony a j. — *Řecká* He ryba — *mužská* He chlap.

b) *vrchův a řek*: Helikon, gen. Helikon^u, Cithaeron, gen. Cithaeron^u, Thermodon, gen. Thermodont^u (řeka), Molois, gen. Moloent^u (řeka) a j.

2. Když jsou rodu *ženského*, sklánějí se podle vzoru *ryba*. Sem patří

a) jmena *osob ženských*: Demeter, gen. Demetry, Ceres, gen. Ceresy-n. Cerery, Juno, gen. Junony, Artemis, gen. Artemidy, Lais, gen. Laidy, Pallas, gen. Pallady.

b) jmena *krajin a měst*: Hellas, gen. Hellady, Troas, gen. Troady, Doris, gen. Doridy, Argolis, gen. Argolidy, Salamis, gen. Salaminy, Karthago, gen. Karthaginy, Troezen, gen. Troezeny, Eleusis, gen. Eleusiny.

Pozn. Z husta přestupují jmena místná do rodu mužského a sklánějí se podle vzoru *dub*, ale v genitivě mají místo *-u* raději koncovku *a*, jako Babylon - do Babylona, Lacedaemon - do Lacedaemon^u, Karchedon - z Karchedon^u. Styx (řeka) má gen. Stygy, dat. Styze aneb přestoupením do rodu mužského gen. Styga, dat. Stygu a t. d.

3. Když jsou rodu *středního*, sklánějí se podle vzoru *slovo*, jako :

Sing. nom.	nomen	Plur. nomin-	<i>a</i>
gen.	nomin-	nomin	
dat.	nomin-	nomin-	<i>um</i>
akk.	nomen	nomin-	<i>a</i>
vok.	nomen	nomin-	<i>a</i>
lok.	nomin-	nomin-	<i>ech</i>
inst.	nomin-	nomin-	<i>y</i>

Rovněž tak sklánějí se jmena rodu středního: pronomen, gen. pronomin-*a*, počma, gen. počmat-*a*, drama, gen. dram-*a*, aroma, gen. aromat-*a*, pak jmena *měst*: Anxur, gen. do Anxura, Tibur- z Tibura — potom *řek*: Elaver, gen. u Elavera, Iader- od Iadera.

Jmena střední, která se končí v nominativě na *-os*, tvoří ostatní pády od nominativu, jakos Argos — do Arge^u, epos, gen. eposa, melos, gen. melosa — aneb od kmene na *-es* vypuštěním *s*, jako Argos, gen. do Argea, epos, gen. epea, melos, gen. melea, podle vzoru *participium*. —

B) Kmeny *otevřené*,

1. když se končí v nominativě syllabou *-eus*, jsou rodu *mužského* a sklánějí se takto :

Sing. nom. Achilleus	vok. Achille- <i>ē</i>
gen. Achille- <i>a</i>	lok. Achille- <i>i</i> , - <i>ovi</i>
dat. Achille- <i>u</i> , - <i>ovi</i>	inst. Achille- <i>em</i> .
akk. Achille- <i>ā</i>	

Taktaké jmena *osob*: Odysseus, Kaineus, Theseus, Tydeus, Smintheus, Peleus, Atreus a j.

Ve vokativě mají *-u*, jako syn - synu, jsou to *u - kmeny*.

Avšak latinské formy *Achilles* a *Ulyxes* mají Achilla, Ulyxa. —

Pozn. *Zeus* sklání se takto: gen. *Dia*, dat. *Diu*, *Diovi*, akk. *Dia*, vok. (*Zeú*) lok. *Dií*, -*ovi*, inst. *Diem*. Latinské *Juppiter* má gen. *Jova*, dat. *Jov-u*, -*ovi*, akk. *Jova*, vok. *Jove*, *Juppitēre*, lok. *Jov-u*, -*ovi*, inst. *Jovem*.

2. K *u - kmenům* náležejí jmena, která se končí v nominativě syllabou *-ys*. Jména ta,

a) když jsou rodu *mužského*, sklánějí se podle vzoru *kmen* takto:

1. Sing. nom. Atys *)	2. Sing. Othrys **) = <i>Atys</i>
gen. Aty- <i>ā</i>	Othry- <i>e</i>
dat. Aty- <i>ū</i> , - <i>ovi</i>	Othry- <i>i</i>
akk. Aty- <i>ea</i>	Othrys
vok. Aty- <i>e</i>	Othry- <i>i</i>
lok. Aty- <i>ī</i> - <i>ovi</i>	Othry- <i>i</i>
inst. Aty- <i>em</i>	Othry- <i>em</i> .

Podle vzoru *Atys* sklánějí se jmena *osob mužských*: Telys (král Sybaritský), Kotys (král Lidský), Ardys (syn Gygāv) a j.

Podle vzoru *Othrys* sklánějí se jmena *místná*: Halys (řeka v malé Asii), Korys (řeka v Arabii) a j.

Jména tato mohou se také skláněti podle vzoru *Achilleus*, tudý *Atys*, gen. *Aty-a*, *Othrys*, gen. *Othrya* atd. *Tribrachys*, *Amphibrachys* odsouvají *-ys* a sklánějí se podle *dub*, jako gen. *Tribrachu*, *Amphibrachu*, dat. *Tribrachu*, *Amphibrachu*, akk. *Tribrachys*, *Amphibrachys* atd.

b) Když jsou však rodu *ženského*, sklánějí se podle *kotev* takto:

*) král Lidský.

**) vrch v Thessalii.

Sing. nom. Tethys	vok. Tethy- i ^o - n -Tethys-
gen. Tethy-e	lok. Tethy-i
dat. Thety-i	inst. Tethy- o ^u
akk. Tethy- u	

Tak také: Parmys (neti Kyrova).

3. Jména vlastní, která do třídy *i*-kmenův náležejí, sklánějí se,

a) když jsou rodu *mužského*, podlé *host* a to takto:

1. Sing. nom. Datis	2. Sing. Tiberis
gen. Dat- ā a	Tiber- ā a
dat. Dat- ā ovv	Tiber- i u
akk. Dat- ā a	Tiber, - i (a)
vok. Dat- ā e	Tiber- ē
lok. Dat- ā -ovi	Tiber- ā u
inst. Dat-em	Tiber-em.

Podlé vzoru *Datis* sklánějí se jména *osobná* rodu *mužského*, jako Adonis, Apis (bůh Egyptský), Amasis, Anysis, (králové Egyptští), Teaspis, Prytanis (král Spartanský), Smerdis (Mag), Chersis v gen. Cherse a j. v. —

Podlé vzoru *Tiberis* sklánějí se *jména osob*: Sesostris, Osiris a p., potom *jména řek*: Albis*), Liris, Tigris, Tamesis, Phasis, Tanais a j., — pak *jména vrchův*: Dyris, Lucretilis, — *jména měsícův*: Aprilis, October, November, December, gen. Aprili, Octobri, Novembri a j.

Zhusta přestupují jména tato do třídy *a*-kmenův rodu *mužského*, jakž to i při jmenech českých se vidělo (§. 53), jako Sesostris, gen. Sesostri a Sesostra, Tiberis, gen. Tiberi a Tiberu, Tigris, gen. Tigri a Tigru, October, gen. Octobri - Octobru; dualis, gen. duali a dualu a t. d.

Obzvláště se to děje při jmenech čísla množného, jako Samnité, gen. Samnitův, Arpinaté, gen. Arpinatův a j.

Jiná zase rozšiřují kmen, jako Agis, gen. Agi - Agida; Osiris, gen. Osiri - Osirida; Chersis, gen. Cherse - Chersida. —

b) Když jsou rodu *ženského*, sklánějí se podlé *host* takto:

*) České *Labe* přestoupilo z třídy mužských *i*-kmenův do třídy *a*-kmenův rodu středního.

1. Sing. nom. Leto	2. Sing. Memphis
gen. Leto- <i>i</i> <i>y</i>	Memph- <i>i</i> <i>y</i>
dat. Leto- <i>i</i> <i>e</i>	Memph- <i>i</i> <i>de</i>
akk. Leto <i>u</i>	Memph- <i>i</i> <i>du</i> (<i>is</i>)
vok. Leto- <i>i</i> - <i>o</i>	Memph- <i>i</i>
lok. Leto- <i>i</i> - <i>e</i>	Memph- <i>i</i> <i>is</i>
inst. Leto- <i>i</i> - <i>ou</i>	Memph- <i>i</i> , - <i>ou</i> .

Podlé vzoru *Leto* sklánějí se jména osob ženských: Sappho, Io, Kalypso, Dido, Clio — pak jména věcná: Argo (koráb), Pytho (město), echo (ozvěna), eos (záře ranní), gen. Sappho-*i*, Ioi, Kalypsoi, Didoi, Clioi, Argoi, Pythoi, echoi, eoi.

Podlé vzoru *Memphis* sklánějí se jména měst: Neapolis, Amphipolis, Megalopolis a p., kteráž v genitivě místo *-i* také koncovku *-e* mají, jako do Neapoli-Neapole; — potom *Syrtis*, *Syrtis* Bubastis (bohyně Aegyptská), Isis (bohyně Aegyptská), pak poësis, basis, mathesis, gen. poësi, basi, mathesi a j.

Některá mají v instrumentále místo *-i* koncovku *-ou*, obzvláště ta, která se končí na *-is*, jako: Siris (město), Busiris (město), Tomyris, gen. Siri, Busiri, Tomyri, inst. Sirou, Busiron, Tomyrou — *Syrtis* má v instr. *Syrti* - *Syrtou*.

Některá rozšiřují kmen svůj, jako Leto, gen. Letoni, dat. Letoni, akk. Leto nebo Letoň atd., Kalypso, gen. Kalypsoni, Dido, gen. Didoni a t. d.; Isis, gen. Isidy, dat. Isidě, akk. Isidu a t. d., Bubastis, gen. Bubastidy a t. d.

c) Když jsou rodu středního, sklánějí se takto:

Sing. nom. numeral- <i>e</i>	Plur. numerali- <i>a</i>
gen. numeral- <i>a</i>	numeral, numerali- <i>i</i>
dat. numeral- <i>u</i>	numerali- <i>im</i>
akk. numeral- <i>e</i>	numerali- <i>a</i>
vok. numeral- <i>e</i>	numerali- <i>a</i>
lok. numeral- <i>i</i>	numerali- <i>ich</i>
inst. numeral- <i>em</i>	numerali- <i>i</i>

Tak se také sklánějí jména míst rodu středního: Praeneste, Arelate, Soracte, pak množná: Bacchanalia, Saturnalia, Terminalia.

§. 69. Jména čtvrté latinské deklinace sklánějí se, když jsou rodu mužského podlé *dub*, jako *luxus*, gen. *luxu* a t. d.; když

však jsou rodu *ženského*, jako *tribus* a množné *idus*, tehdy sklánějí se podlé vzoru *kotev* takto:

Sing. nom. tribus	Plur. tribu- <i>e</i>	idus
gen. tribu- <i>e</i>	tribu- <i>í</i>	idu- <i>í</i>
dat. tribu- <i>i</i>	tribu- <i>ím</i>	idu- <i>ím</i>
akk. tribus	tribu- <i>e</i>	idus
vok. tribus	tribu- <i>e</i>	idus
lok. tribu- <i>í</i>	tribu- <i>ích</i>	idu- <i>ích</i>
inst. tribu- <i>í</i>	tribu- <i>emi</i>	idu- <i>emi</i>

Pozn. Jména *pádě deklinace* latinské, jako *species*, sklánějí se podlé vzoru *duše*, gen. *specie*, dat. *specii* a t. d.

§. 70. Jako při latinských a řeckých jmenech, rovněž tak i při *novověkých jmenech cizích* hleděti jest k rodu a zakončení a z toho vyrozumí se, jak se slova sama ohýbati mají. Spůsob zakončení pozná se v jazycích novějších, jako v francouzském, anglickém a t. d., toliko z vyslovování.

1. *Německá jména osobná*, jako Wolfram, Hagen, Hegel sklánějí se podlé vzoru *chlap*, gen. Wolframa, Hagen, Hegla. — Jména osobná: Franke, Goethe, Fichte, Weisse a p. podlé vzoru *tvárce* (§. 44), jako gen. Franke, dat. Frankovi, akk. Franke, lok. Frankovi, inst. Frankem. Avšak Frank, Weiss mají gen. Franka, Weissa. — Max, Klaus mají v gen. Klaus, Maxa; — Kirsch, Fritz v gen. Kirsche, Fritz-e. Jména *místně* na *-en* jsou čísla množného: Göttingen - Gottinky, Tübingen - Tubinky, Hessen - Hessy, Sachsen - Sasy, Thüringen - Turinky atd.

2. Při jmenech *francouzských* a *anglických* přičiní se k formě nominativu ta přípona, které rod a zakončení slova žádá, jako Crapelet (čti Krap'le), gen. Crapelet-a (čti Krap'lea), dat. Crapelet-ovi (čti Krap'leovi) atd., Bordeaux (čti Bordó), gen. do Bordeaux-a (čti do Bordo), Oxfordshire (čti Oxfordšír), gen. Oxfordshire-u, Dulwich (čti Dalič místo u Londýna), gen. Dulwich-e (čti Daliče), Greenwich (čti Grynič), gen. Greenwich-e, dat. Greenwich-i atd.

3. Jména italská, jako Torquato Tasso, Lodovico Ariosto sklánějí se podlé *Komedko* (§. 48, 5), v gen. Torquata Tassa, Lodovika Ariosta aneb Torquata Tassy, Lodovika Ariosty a j.

Pozn. K dokonalosti jazyka přísluší to, aby se jména skloňovala. Avšak jsou v každém jazyku slova, která se nesklánějí. Tak jest na

př. jméno místné *Delta* nesklonné. V písmech svatých nalézají se nejedna jména osob a míst, která se nesklánějí, jako: Na půlnoci chýlí se ta meze k *Galgala*. — Kteréžto roviny jsou při *Medaba*. — A bylo jejich pomezí až do *Aroer*, jenž jest naproti *Rabba* a od *Ezebon* až do *Ramot*. — Kdež toho jasnost řeči žádá, přidávají se k jmenům nesklonným jména obecná *město, řeka, hora* a p., jako: Pod horou *Hermon*, k vrchu *Akrabim*, od údolí *Achor*, ku potoku *Kána* a t. d.

HLAVA II. O jmenech přídavných.

§. 71. Jména přídavná (nomina adjectiva) znamenají
a) jakost věci aneb osoby a slovou v té příčině *jakostná*, jako *tichý, chudý, dobrý, slepý*. Jména ta odvozují se od kmenův časoslovných;

b) poměr aneb vztah, v kterém co k jinému jménu jest, a v té příčině slovou *vztažná, poměrná*, jako *dřevěný, hlavatý, dobový*. Jména ta odvozují se od jmen podstatných. Obzvláštní způsob jmen vztažných jsou *přídavná jména přisvojovací* na *-ův, -ova, -ovo, -in, -ina, -ino*, jako *hospodin-ův, -ova, -ovo, sestř-in, -ina, -ino*.

§. 72. Podlé zakončení dělí se jména přídavná na

a) *neurčitá*, jako *nah, nah-a, nah-o, čist, čist-a, čist-o* a j., kteroužto formou se vlastnost k věci *zprosta* příkládá;

b) *určitá*, jako *nah-ý, nah-á, nah-é; čist-ý, čist-á, čist-é* a j., kteroužto formou se vlastnost příkládá k věci *určité*, již odjinud dobře známé.

☞ Pozn. V staré češtině rozdílu toho pilně šetřeno jest. Tak na př. ve větě: *Z črna lesa vystupuje skála, na skálu vystúpi silný Zábaj*, příkládá se jméno přídavné *črna* k jménu podstatnému *lesa* zprosta, bez všeho místnějšího určení, avšak jmenem přídavným *silný* ukazuje se k tomu, že jméno podstatné, ku kterému se příkládá, již odjinud dobře známo jest.

A) Skloňování jmen přídavných.

1. Neurčitých.

§. 73. Neurčitá jména přídavná končí se v nominativě rodu mužského *souhláskou tvrdou*, rodu ženského *samohláskou a*, rodu středního *samohláskou o*, jako *hluch, hluch-a*,

hluch-o; bled, bled-a, bled-o; pilen, piln-a, piln-o; úzek, úzk-a, úzk-o. *)

Tato jména sklánějí se tak, jako *chlap, ryba, slovo* a přísluší tudy do třídy a-kmenův tvrdých. Za vzor budiž

	muž.	žen.	stř.
Sing. nom.	otec- <i>ův</i>	otecov- <i>a</i>	otecov- <i>o</i>
gen.	otecov- <i>a</i>	otecov- <i>y</i>	otecov- <i>a</i>
dat.	otecov- <i>u</i>	otecov- <i>ě</i>	otecov- <i>u</i>
akk.	otecov- <i>a</i> , otec- <i>ův</i>	otecov- <i>u</i>	otecov- <i>o</i>
vok.	otec- <i>ův</i>	otecov- <i>a</i>	otecov- <i>o</i>
lok.	otecov- <i>ě</i> , (- <i>u</i>)	otecov- <i>ě</i>	otecov- <i>ě</i>
inst.	otecov- <i>ým</i>	otecov- <i>ou</i>	otecov- <i>ým</i> .
Plur. nom.	otecov- <i>i</i> , - <i>y</i>	otecov- <i>y</i>	otecov- <i>a</i>
gen.	otecov- <i>ých</i>	otecov- <i>ých</i>	otecov- <i>ých</i>
dat.	otecov- <i>ým</i>	otecov- <i>ým</i>	otecov- <i>ým</i>
akk.	otecov- <i>y</i>	otecov- <i>y</i>	otecov- <i>a</i>
vok.	otecov- <i>i</i> , - <i>y</i>	otecov- <i>y</i>	otecov- <i>a</i>
lok.	otecov- <i>ých</i>	otecov- <i>ých</i>	otecov- <i>ých</i>
inst.	otecov- <i>ými</i>	otecov- <i>ými</i>	otecov- <i>ými</i> .

Podlé toho vzoru sklánějí se

a) jména *přisvojovací* na

-*ův*, -*ova*, -*ovo*: Petr-*ův*, -*ova*, -*ovo*, Krok-*ův*, -*ova*, -*ovo*, hospodin-*ův*, -*ova*, -*ovo*, král-*ův*, -*ova*, -*ovo*, Homer-*ův*, -*ova*, -*ovo* a j.

-*in*, -*ina*, -*ino*: Súr-*in*, -*ina*, -*ino*, Libuš-*in*, -*ina*, -*ino*, dceř-*in*, -*ina*, -*ino*, mateř-*in*, -*ina*, -*ino*, tet-*in*, -*ina* -*ino*, Sappho-*in*, -*ina*, -*ino*.

b) přídavná jména *jakostná* a mnohá *poměrná*, která se končí na

-(*т*), -*a*, -*o*: tup, -*a*, -*o*; tuh, -*a*, -*o*; hrd, -*a*, -*o*; slep, -*a*, -*o*; práv, -*a*, -*o*; -*ek*, -*ok*: těž-*ek*, -*ka*, -*ko*; blíz-*ek*, -*ka*, -*ko*; vysok, -*a*, -*o*; hlubok, -*a*, -*o*,

-*n*, -*en*: plu, -*a*, -*o*; pil-*en*, -*na*, -*no*; hod-*en*, -*na*, -*no*; milo-*ván*, -*a*, -*o*,

-*l*, -*el*: vesel, -*a*, -*o*; kysel, -*a*, -*o*; truch-*el*, -*la*, -*lo*,

*) Srovnej lat. lat-us, lat-a, lat-um, širok, široka, široko, pak pulcher (m. pulchrus), pulchr-a, pulchrum, slíčen, slíčna, slíčno.

- v, -iv: kousav, -a, -o, bělav, -a, -o, přízniv, -a, -o, trpěliv, -a, -o, hněviv, -a, -o,
 -tev, -stev: mr-tev, -tva, -tvo, čer-stev, -stva, -stvo,
 -t: náležit, -a, -o, pruhat, -a, -o, visut, -a, -o, bit, -a, -o,
 -m: znám, -a, -o, vědom, -a, -o, vidom, -a, -o.

c) Sem patří též *číselná jména rodová*: čtver, -a, -o, pater, -a, -o, šester, -a, -o; - a pak *řadová* v jistých způsobech mluvení: čtvrt, -a, -o, pát, -a, -o, šest, -a, -o, sedm, -a, -o.

§. 74. Při sklonění tomto obzvláště poznamenati jest:

1. Akkusativu rodu mužského jest při jmenech životných roven genitivu, při jmenech bezživotných nominativu, jako: Viděl služebníka králova, spatřil hrad králov.

2. V lokále jest v rodě mužském a středním -ě, někdy i -u, jako v domě hospodinově - hospodinovu.

3. V instrumentále jedn. jest v rodě mužském a středním -ým podlé sklonění přídavných jmen určitých, avšak prvotně bylo -em podlé vzoru *chlap* a *slovo*, jako *čtverem* činem, promluvením dosti *malem*, nad domem *Davidovem*. —

4. V nominativě množném jest při jmenech životných -i, při bezživotných -y, jako hoš-i jsou vesel-i, větro-vé přestal-i, avšak větr-y přestal-y, život-y vaše jsou nám drah-y.

5. V genitivě, dativě, lokále a instrumentále č. množného přestupují do sklonění přídavných jmen určitých.

§. 75. Neurčitých forem jmen přídavných užívá se nej-
 hustěji

1. v poměru *přísudkovém* a to:

a) v nominativě, jako dům jest otcův, zahrada matčina, pole bratrovo — domy jsou otcovy, zahrady matčiny, pole bratrova. Lid jest vesel — lidé jsou veseli; ta věc nejista jest — ty věci nejisty jsou; kolo se vznášelo — kola se vznášela; víno té země jest čtvero — vína té země jsou čtvera. — Pachole šlo tam rádo — pacholata šla tam ráda;

b) v akkusativě závislém, jako: Nalezl bratra ještě živa — nalezl bratry ještě živý, nalezl sestru ještě živu — nalezl sestry ještě živý; nalezl pachole ještě živo — nalezl pacholata ještě živa; — odvedli jej svázana; odvedli ty ženy svázány, propustil ji svobodnu.

e) o genitivě závislém ve větách zaporných, jako: Ne-zastoupil otce již živa, matky živý, pacholete živa, nechal bratra sama, sestry samy, děťátka sama. Nenalezl bratrův živých, sester živých, pacholat živých.

2. V poměru *přívlastkovém* užívá se neurčitých forem jména přídavného toliko při

a) přídavných jmenech *přisvojovacích*, jako služebníci Absolonovi, v domě hospodinově, z zahrady sestřiny, k hradu Libušinu, od obličejce Holofernova, k hlavě Holofernově, uzřel hlavu Holofernovu a j. —

↳ b) při jmenech *číselných*, když s *půl* spojena jsou, jako přes půl šesta měsíce, k půl šestu měsíci, po půl čtvrtu dní, půl čtvrtý kopy a j.; — pak: Z toho čtver užitek jde. Tato patera věc v tom se vidí.

e) Přídavná jména *jakostná* sbíhají se o té formě toliko v některých způsobech mluvení a u básníkův, jako: Na bíle dni jest. Z běla dne noc černou tvoří. Hustěji se sbíhají v rodě středním s mocí příslovečnou, jako: Byli jsme z ticha, po tichu, tiše. — Vám náleželo býti z ticha, po tichu, tichu, tiše. —

Pozn. 1. Když přídavná jména přisvojovací mocí jmen vlastních na se berou, sklánějí se také podlé vzoru *otec-ův, -ova, -ovo*, jako: Demidov, gen. v spisu Demidova, dat. Demidovu a t. d. Avšak rozeznávají jest jméno přisvojovací od genitivu čísla množného, jako Jan Havlův jest Jan Havla t. j. po otci Havlovi, gen. Jana Havlova atd. Když však po rodu aneb dvoře (u Havlů) jméno jest, tehdy jest to genitiv č. množného a praví se v gen. Jana Havlův t. j. Havlovic, v dat. Janu Havlů a t. d., jako Jan Nových, gen. Jana Nových a t. d.

Pozn. 2. Neurčitých forem jmen přídavných, které by se k měkčím a-kmenům *muž, duše, pole* rovnaly, nyní již v češtině není, v staré češtině byly, jako *člověč, člověč-a, člověč-e; blíž, blíž-a, blíž-ně*, která se podlé vzorův *muž, duše, pole* skláněla. Pozůstatky takových neurčitých forem jsou ještě přestupníky: *miluje, milujíc, milujíce; milovav, milovavši, milovavše*, které se nyní toliko v nominativě sbíhají, a puk při jmenech místných, jako *Kněže-ves* od mužsk. *kněz*, žensk. *kněža*, s přehláskou *kněže*, a střed. *kněže*, tedy = knížecí vos. >

2. Určitých.

§. 76. Určitá jména přídavná jsou dvojího způsobu, jedna končí se v nominativě čísla jednotného samohláskami *-ý, -á,*

-é, před kterými *souhláska tvrdá* jde, druhá pak končí se v nominativě samohláskou -í ve všech rodech a v té příčině jde před ní *souhláska měkká*. — Odtud máme zde dva vzory:

1. Vzor *čistý, čistá, čistě*.

	muž.	žen.	střed.
§. 77. Sing. nom.	čist-ý	čist-á	čist-ě
gen.	čist-ého	čist-é	čist-ého
dat.	čist-ému	čist-é	čist-ému
akk.	čist-ého, -ý	čist-ou	čist-ě
vok.	čist-ý	čist-á	čist-ě
lok.	čist-ém	čist-é	čist-ém
instr.	čist-ým	čist-ou	čist-ým.
Plur. nom.	čist-í, -é	čist-é	čist-á
gen.	čist-ých	čist-ých	čist-ých
dat.	čist-ým	čist-ým	čist-ým
akk.	čist-é	čist-é	čist-á
vok.	čist-í	čist-é	čist-á
lok.	čist-ých	čist-ých	čist-ých
instr.	čist-ými	čist-ými	čist-ými.

Podlé tohoto vzoru sklánějí se určitá jména přídavná, která se v nominativě čísla jednotného končí samohláskami -ý, -á, -é, před kterými *tvrdá* souhláska jde. Sem náležejí přídavná jména

a) *jakostná*, odvozená od kmenův časoslovných pomocí: -ý, -á, -é, jako such-ý, -á, -é, chud-ý, lich-ý, drah-ý, jar-ý, nov-ý, mal-ý a j.

-lý: slad-ký, trp-ký, hlad-ký, mrz-ký, divo-ký, širo-ký;
 -mý: zná-mý, zřej-mý, pito-mý, vido-mý, lako-mý;
 -ný: čer-ný, per-ný, lad-ný, pěk-ný, živ-ný, jas-ný;
 -rý: chyt-rý, dob-rý, kyp-rý, bod-rý, mod-rý, mel-rý, os-trý;
 -vý: picha-vý, kapa-vý, kysa-vý, ryša-vý, blýska-vý;
 -lý: smě-lý, vře-lý, zra-lý, tep-lý, rych-lý, shni-lý;
 -tvý, -stvý: mr-tvý, čer-stvý, mladi-stvý;
 -tý: rozloži-tý, toči-tý, hbi-tý, lu-tý, kru-tý, tekutý, visu-tý, klenu-tý;

b) *poměrná*, která ode jmen se odvozují pomocí:

-ský: bož-ský, lid-ský, zem-ský, muž-ský, nebeský, králov-ský;

-ný: měsíč-ný, hvězd-ný, těles-ný, vaječ-ný, řep-ný, chvalitebný, modlitebný, tykev-ný;

-vý: dubo-vý, chrpo-vý, březo-vý, slono-vý, hrobo-vý, žádostivý, hněvi-vý a j.

-tý: hrana-tý, hlava-tý, vlása-tý, leti-tý, kameni-tý, ohni-tý;

-vný: žerto-vný, kšafto-vný, sněmo-vný;

-vatý, -vitý: hlino-vatý, uzlovatý, hlado-vitý, klaso-vitý;

-natý: skal-natý, dřev-natý, hvězd-natý, vod-natý, zem-natý a j.

↳ c) složená, která se odvozují pomocí:

-ý: tvrdohlav-ý, ploskonoh-ý, černokříd-ý, temnorouch-ý,

-ný: dobrovol-ný, tvrdošij-ný, lehkohlav-ný, dobropověst-ný, tvárnolic-ný. —

↳ d) Všecka jmena přídavná, která na se vzala moc jmen *podstatných* buďto obecných aneb vlastních, jako

muž.: cel-ný, haj-ný, hlás-ný, mýt-ný, poklas-ný, hospodský a j.

žens.: komor-ná, poles-ná, vrát-ná, krám-ská, kupco-vá;

střed.: cest-né, měřič-né, přívoz-né, služ-né, trž-né, vstup-né;

Holý, Ohmelenský, Čelakovský, Němcová a t. d.

Čížová, Červená, Olešná, Vranná, Jilové a t. d. *

§. 78. Obzvláště poznamenati jest:

1. V akkusativě mají jmena přídavná při jmenech životných rodu mužského příponu genitivu *-eho*, při jmenech bezživotných pak příponu *-ý*, jako otec šlechtěného, dům veliký.

2. V nominativě č. množ. činí se v rodě mužském rozdíl mezi příponou životných *-í* a bezživotných *-é*, která se rovná příponě akkusativu, jako žáci pilní, vlasové černí, avšak vlasy černé, sloupové vysokí — sloupy vysoké, nožové ostrí — nože ostré. Přípona *-ové* zosobuje jmena věcí.

↳ Před příponou *-í* přetvořují se *h* v *z*, *ch* v *š*, *lc* v *c*, *slc* v *šlc*, *clc* v *čt* a *r* v *ř*, jako mnohý pán — mnozí páni, hluchý člověk — hluší lidé, vysoký vrch — vysokí vrchové, dobrý otec — dobří otcové, Pražský měšťan — Pražští měšťané, katolický křesťan — katoličtí křesťané. — Tak také mají Lažanský — Lažanští, Vchynský — Vchynští a t. d. >

Pozn. Skloňování toto povstalo smíšením a stažením skloňování neurčitého s člencem zájmeným *ji, ja, je*, tak že *čistý, čistá, čistě*, není než stažené *čiste - ji* (n. *čistě - ji*), *čista - ja, čisto - je, čistého, čistě, čistého* nic jiného, než *čista - jeho, čisty - jej, čista - jeho, čistému, čistě, čistému* = *čistu - jemu, čistě - jej, čistu - jemu* a t. d. (§. 15). —

2. Vzor *dnešní*.

	muž.	žen.	střed.
§. 79. Sing. nom.	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
gen.	<i>dnešn-ího</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-ího</i>
dat.	<i>dnešn-ímu</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-ímu</i>
akk.	<i>dnešn-ího, -í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
vok.	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
lok.	<i>dnešn-ím</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-ím</i>
instr.	<i>dnešn-ím</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-ím</i>
Plur. nom.	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
gen.	<i>dnešn-ích</i>	<i>dnešn-ích</i>	<i>dnešn-ích</i>
dat.	<i>dnešn-ím</i>	<i>dnešn-ím</i>	<i>dnešn-ím</i>
akk.	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
vok.	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>	<i>dnešn-í</i>
lok.	<i>dnešn-ích</i>	<i>dnešn-ích</i>	<i>dnešn-ích</i>
instr.	<i>dnešn-ími</i>	<i>dnešn-ími</i>	<i>dnešn-ími</i>

Podlé toho vzoru sklánějí se všechna určitá jména přídavná, která se v nominativě čísla jednotného končí samohláskou *-í*, před níž souhláska *měkká* jde. Sem patří:

1. Přídavná jména *poměrná*, která se ode jmen odvozují pomocí přípon:

- í*: *koz-í, telec-í, ryb-í, orlič-í, lišč-í, vlč-í, had-í, medvěd-í*;
- ní*: *kostel-ní, hor-ní, noč-ní, církev-ní, les-ní, vánoč-ní, vrch-ní, dol-ní, večer-ní, ran-ní, jitř-ní*;
- vní*: *domo-vní, ducho-vní, grunto-vní*.

2. Přídavné formy od *časoslov odvozené* pomocí

- oucí, -ící*: *nes-oucí, vez-oucí, hoř-ící, hlásaj-ící, miluj-ící*;
- ší, -vší*: *nes-ší, leh-ší, hoře-vší, hlása-vší, milova-vší*;
- cí*: *kry-cí, pi-cí, kráje-cí, leha-cí, vyšíva-cí, utěra-cí, křesa-cí*.

3. *Komparativy* a *superlativy* jmen přídavných (§. 82.) na:

- ší*: *těž-ší, hlub-ší, nejlep-ší, nejmen-ší*.
- ější*: *piln-ější, mocn-ější, nejsiln-ější, nejhodn-ější*.

4. Přídavné formy od *částic* odvozené:

ni: před-ní, zpod-ní, dřev-ní, pozd-ní, vnitř-ní.

ější: nyn-ější, tam-ější, pozd-ější, tehd-ější, vezd-ější.

5. Jména *podstatná*: krejčí, příchozí.

§. 80. Při tomto skloňování poznamenati jest:

1. V akkusativě jest při jmenech životných *-ího*, jako v genitivě, při bezživotných *-í*, jako v nominativě, ku př. učinil žáka pilnějšího, učinil dům širší.

2. V čísle množném jest ve všech rodech skloňování jedno-
stejně.

Pozn. Skloňování toto vzniklo smíšením a stažením neurčitých forem přídavných zakončení měkkého se člencem zájmeným *ji, ja, je* a to podobným činem, jako při tvrdém skloňování vzoru *čistý, -á, -é*. Odtud slove skloňování toto *měkké*.

B) Stupňování jmen přídavných.

§. 81. Jména přídavná stupňují se trojím stupněm nebo formou: *položitelem, srovnávatelem, svrchovatelem*.

Položitel anebo raději *positiv* (gradus positivus) znamená vlastnost na prosto bez všelikého srovnávání, jako slabý, silný.

Srovnávatel nebo *komparativ* (gr. comparativus) znamená vyšší aneb nižší stupeň vlastnosti u srovnání jedné věci s druhou, jako slab-ší, siln-ější.

Svrchovatel nebo *superlativ* (gr. superlativus) znamená nejvyšší anebo nejnižší stupeň vlastnosti u srovnání jedné věci se všemi jinými, jako nej-hlubší, nej-silnější.

Positiv jest ve formě samého jmena přídavného, komparativ a superlativ tvoří se příponami zvláštními.

§. 82. Komparativ tvoří se dvěma příponama, jedna jest *-ší*, druhá *-ější*.

1. Přípona *-ší* (vlastně *šší*, srov. lat. ior, ius) sbíhá se nyní řidčeji, ač původem svým jest starší. Připíná se vždy ku kořeni samému, odtud se odvrhují odvozovací syllaby přídavné *-ký, -oký, -ný* aneb *-ek, -ok, -en*. Ku př.:

a) slab-ý slab-ší, hrub-ý hrub-ší, tup-ý tup-ší,

b) heb-ký heb-ší, trp-ký trp-ší, hlub-oký hlub-ší, měl-ký, měl-ší, dal-eký dal-ší, ten-ký ten-ší, těž-ký těž-ší.

Hrdelné souhlasky *k, h, ch* přetvořují se před *-š* v *č, ž, š*, sykavky *s a z* v *š a ž*. Souhlásky pak zubné *d, t*, a *st*, pak tekuté *r* zůstávají nyní před *-š* beze změny. Ku př.:

- a) tuh-ý tuž-ší, blah-ý blaž-ší,
 hluch-ý hluš-ší, plach-ý plaš-ší, such-ý suš-ší,
 jinak-ý jinač-ší, onak-ý onač-ší,
 úz-ký už-ší, níž-ký niž-ší, blíž-ký bliž-ší,
 vys-oký vyš-ší, lys-ý lyš-ší, krás-ný kraš-ší.
- b) bled-ý bled-ší, tvrd-ý tvrd-ší, mlad-ý mlad-ší, říd-ký
 říd-ší,
 bohat-ý bohat-ší, krát-ký krat-ší, krot-ký krot-ší,
 pust-ý pust-ší, hust-ý hust-ší, tlust-ý tlust-ší,
 star-ý star-ší, šir-oký šir-ší.

Pozn. 1. Souhláska hrdelná *k* nezměňuje se někdy, jako měk-ký-měk-ší, jinaký-jinak-ší, m. jinač-ší. V staré češtině se i *d* přetvořovalo v *z*, jako ještě jest: snad-ný snaz-ší, zad-ní zaz-ší. Tak také bylo: mlad-ý mlaz-ší, chud-ý chuz-ší.

Pozn. 2. V obyčejné řeči vkládá se do skupeniny souhlásek, která přičiněním přípony *-š* ku zavřenému kořeni vzniká, velmi zhusta souhláska *t* (§. 26), která pak s následným *š* v *š* (= *tš*) splývá, jako lepší-lepší t. j. lep-t-ší, tenký-tenčí t. j. ten-t-ší, hebký-hebčí, t. j. heb-t-ší, křeh-ký-křehčí t. j. křeh-t-ší, měkký,měkčí t. j. měk-t-ší, hez-ký, hezčí m. hez-t-ší. V přičinách těch nepřetvořují se před *-š* (= *tš*) hrdelnice ani sykavky. Skupenina *č-š* (t. j. *tš-ší*) přechází v *t-š*, jako vět-ší m. věč-ší, jinač-ší m. jinač-ší.

2. Přípona *-ějš* jest obyčejnější nežli přípona *předěšlá*. Přípona ta příkládá se ku kmeni jmena přídavného a ne ku kořeni, odtud se také syllaby odvozovací neodvrhají. Ku př.:

- slab-ý slab-ější, hrub-ý hrub-ější, hloup-ý hloup-ější,
 vesel-ý vesel-ější, truchl-ý truchl-ější, kysel-ý kysel-ější,
 zřejm-ý zřejm-ější, znám-ý znám-ější,
 pln-ý pln-ější, mocn-ý mocn-ější, toužebn-ý toužebn-ější,
 přízniv-ý přízniv-ější, čerstv-ý čerstv-ější.

Hrdelné souhlásky *k, h, ch, š, č* přetvořují se před *-ějš* v *č, ž, š, šč, čč* a tekuté *r* v *ř*. Souhlásky zubné *d, t* a sykavky *s a z* nepřetvořují se (§. 22). Ku př.:

- a) jinak-ý jinač-ější, onak-ý onač-ější, divok-ý divoč-ější,
 hozk-ý hezč-ější;

mnoh-ý množ-ejší, plach-ý plaš-ejší, vetch-ý vetš-ejší,
 lidsk-ý lidšt-ější, katolick-ý katoličt-ější,
 jar-ý jař-ejší, bodr-ý bodř-ejší, ostr-ý ostr-ější.

b) hrd-ý hrd-ější, bled-ý bled-ější,

bohat-ý bohat-ější, hranat-ý hranat-ější, hust-ý hust-ější,
 ryz-í ryz-ejší, lys-y lys-ejší.

§. 83. Nepravidelný komparativ mají tato jména přídavná:
 dobr-ý — lep-ší, zlý — hor-ší,
 velik-ý — věč-ší (vět-ší), mal-ý — menší,
 dlouh-ý — del-ší, mnoh-o — více.

Pozn. *Svatý* má s přehláskou zpětnou svět-ější, bílý má běl-ější.

§. 84. *Superlativ* tvoří se

1. pomocí syllaby *nej-*, která se před formu komparativu staví, jako

bohatší — nej-bohatší, slavnější — nej-slavnější,
 těžší — nej-těžší, libější — nej-libější,
 mladší — nej-mladší, chytřejší — nej-chytřejší,
 vyšší — nej-vyšší, hustější — nejhustější.

2. pomocí syllaby *pře-*, která se před positiv před-
 činí, jako:

bohatý — pře-bohatý, snažný — pře-snažný,
 veliký — pře-veliký, slavný — pře-slavný,
 bídný — pře-bídný, mnohý — pře-mnohý,
 nejeden — pře-nejeden. —

Pozn. 1. Syllabou *pře* může se i superlativ zase stupňovati, jako nejmilejší — pře-nejmilejší, nejmocnější — pře-nejmocnější. — Syllaby tyto mají za původ předložky *před-* a *nad-* (odkud *naj-* a přehláskou *nej-* povstalo). — Avšak i předložky *na-*, *při-*, *po-* příbližný stupeň vlastnosti vynázejí, jako černý *na-*černý, zelený *na-*zelený, červený *na-*červený, ryšavý *na-*ryšavý, hluchý *na-*hluchý, pihavý *na-*pihavý, černý *při-*černý, červený *při-*červený, šodlivý *při-*šodlivý, hořký *při-*hořký, šilhavý *při-*šilhavý, úzký *při-*úzký, bōlavý *po-*bōlavý, brunátný *po-*brunátný, a j. v.

Pozn. 2. Superlativ opisuje se příslovci, která se *k* positivu přičiní a to příslovci: *velmi*, *převelmi*, *dobře*, *výborně*, *hodně*, *tuzo*, *náramně* aj. Ku př. *lehký* - velmi lehký, *převelmi* lehký; *tvrdý* - hrubě tvrdý, velmi tvrdý, *veliký* - dobře veliký, předobře veliký, náramně veliký, přenáramně veliký, *lůtvý* - velmi lůtvý, náramně lůtvý, hrozně lůtvý, přehrozně lůtvý; *daleký* - tuzo daleký, drahně daleký, *dobrý* - velmi dobrý, převelmi dobrý, výborně dobrý, převýborně dobrý a t. d. Aneb mohou se

příčiniti i ku *komparativu*, jako *dolejší* - dobře dolejší, předobře dolejší, daleko dolejší, *nižší* - dobře nižší, *větší* - dobře větší, předobře větší a j. p. —

Pozn. 3. Jak z příkladův nahoře položených viděti, jsou mnohá jmena přídavná ve formách komparativu *nadbytná*, připouštějice jak příponu užší, tak širší, jako:

trpk-ý trp-ší trpě-ejší,
 snadn-ý snaz-ší snadn-ější,
 jinak-ý jinač-ší jinač-ejší,
 hust-ý hust-ší hust-ější a t. d.

◀ Pozn. 4. Mnohá jmena přídavná nepřipouštějí žádného stupňování a to a) přídavná jmena *přisvojovací* na *-ív*, *-ova*, *-ovo*, jako syn-ív -ova, -ovo; deč-ín, -ina, -ino. b) jmena, která *látku* znamenají, jako dubový, železný, stříbrný a j. c) Vábec ta jmena přídavná, kterými se *věc*, *účel*, *čas* a *místo* znamenají a nikoliv vlastnost, jako kufčecí, liščí, hovězí, krycí, chodící a j. v. —

Pozn. 5. Mnohé formy pozitivu vykládají se v němčině a v latinské komparativem aneb superlativem, jako přední (ber vorbere, ber vorberste), zadní (ber hinter), dolní (ber untere), svrchní (ber obere, oberste), zevnitřní (ber innere, exterior), vnitřní (ber innere, interior), dřevní (ber firsere, superior) atd. Naproti tomu mají některé formy komparativu do sebe smysl pozitivu, jako unější, teldejší, věrejší, vezdejší.

III. O zájmenech.

§. 85. Zájmena (pronomina) dělí se podlé významu na

1. zájmena *osobná* (personalia): *já*, *ty*, *my*, *vy*. Osoba mluvící znamená se zájmeny *já*, *my*; osoba, k níž se mluví, zájmeny *ty* a *vy*. Osoba pak, o které se mluví, znamená se aneb jmény podstatnými aneb toliko koncovkou časoslova aneb když toho důraz řeči žádá, zájmenem *on*, *ona*, *ono*, jako otec píše, píší, oni píší.

2. Zájmena *zvrátná* (reflexiva): *sebe*, *svůj*, jimiž se osoba znamená, která s podmětem jedné a též věty jednotejná jest.

3. Zájmena *přisvojovací* (possessiva), která osobu znamenají, které se co přivlastňuje. Sem patří:

a) *můj*, *má* (*moje*), *mé* (*moje*),
tvůj, *tvá* (*tvoje*), *tvé* (*tvoje*),
svůj, *svá* (*svoje*), *své* (*svoje*), §. 15.

b) *náš, naše, naše,*
váš, vaše, vaše;

c) *její, její, její* (něm. ihr angehörig),
čí, čí, čí (něm. wem angehörig, lat. cujus, cuja, cujum),
něčí, něčí, něčí (něm. irgend wem angehörig).

4. Zájmena *ukazovací* (demonstrativa), kterými na věci ukazujeme a poměr jich k mluvčímu aneb k jiným věcem ustanovujeme. Sem patří:

a) *ten, ta, to; ten-to, ta-to, to-to;*

on, ona, ono;

on-en, ona, ono; onen-no, ona-no, ono-no;

b) *tý-ž, táž, též; ten-týž, ta-táž, to-též;*

jeden a týž, jedna a táž, jedno a též;

c) *taký, taká, také; takový, taková, takové;*

onaký, onaká, onaké;

jiný, jiná, jiné; jinaký, jinaká, jinaké;

tolik; toliký, toliká, toliké;

tolikeren, tolikera, tolikero;

tolikátý, tolikátá, tolikáté.

5. Zájmeno *určovací* nebo *připojovací* (determinativum n. adjunctivum), které osobu aneb věc činem výhradným omezuje a určí: *sám, sama, samo.*

6. Zájmena *vztahná* (relativa), kterými se vztah na jména podstatná aneb zájmena ukazovací znamená. Sem patří:

jenž, jež, jež; jenžto, ježto, ježto

který, která, které; který-ž, který-ž-to;

jaký, jaká, jaké; jaký-ž jaký-ž-to;

konečně zastaralé *kj, ka, ké. —*

7. Zájmena *tázací* (interrogativa), kterými se o věcech aneb osobách ptáme. Sem patří:

a) *kdo, kdo-ž; co, co-ž;*

b) *který, která, které;*

jaký, jaká, jaké;

kj;

c) *koliký, koliká, koliké; kolik;*

kolikeren, kolikera, kolikero;

kolikátý, kolikátá, kolikáté.

8. Zájmena *neurčitá* (indefinita), která osoby, věci a vlastnosti jich činem neurčitým znamenají, jako:

- a) *ně-kdo, ně-co, ně-který, ně-kteraký, ně-jaký, ně-koliký, ně-kolik, ně-kolikátý, něčí*;
 b) *kdo-si, co si, který-si, kteraký-si, jaký-si, koliký-si, kolik-si a j.*
 c) *kdo-koliv, který-koliv, jaký-koli, či-koli, kdož-koli, kterýž-koli a j.*
 d) *leda-kdo-si, leda-co-si, leda-který-si, leda-jaký-si, leda-kdo-s, leda-co-si, leda-který-s, leda-jaký-si a j.*
 e) *všeli-aký, všeli-jaký, všeli-kerý, všeli-kteraký a j.*
 f) *málo kdo, málo co, málo který, málo koliko, někdo málo, některý málo, několik málo a j. —*

Pozn. 1. Některá z těchto zájmen jsou *podstatná*, která místo jmen podstatných vyplňují, jako *kdo, co, já, ty, někdo, kdosi* a j. Jiná zase jsou *přídavná*, která se s jmeny podstatnými způsobem jmen přídavných pojiti mohou, jako *můj, tvůj, svůj, který, jaký, některý* a j. —

§. 86. V ohýbání mají zájmena mnohé zvláštnosti, kterými se od jmen podstatných dělí.

Rozvrhuje se ohýbání zájmen na:

1. Skloňování zájmen osobních a zájmen zvrátneho.

Sing. nom.	já	ty	—
gen.	mne	tebe	sebe
dat.	mně, mi	tobě, ti	sobě, si
akk.	mě, mne	tě, tebe	se, sebe
vok.	—	—	—
lok.	mně	tobě	sobě
inst.	mnou	tebou	sebou
Plur. nom.	my	vy	—
gen.	nás	vás	sebe
dat.	nám	vám	sobě, si
akk.	nás	vás	se, sebe
vok.	—	—	—
lok.	nás	vás	sobě
instr.	námi	vámi	sebou.

§. 87. Obzvláštně poznamenati jest:

1. Nominativy *já, ty, my, vy* nekladou *se*, než když na nich důraz jest, jako *já učím, ty se učíš*. Zájmeno zvrátané nemá formy nominativu a to proto, že se jeho jen o předměť užívá.

2. Genitivy *mne, tebe, sebe* mají za kmen *men, teb (tob), seb (sob)*, kteréžto kmeny i ostatním pádům čísla jednotného základem jsou.

3. V dativě jest *mně, tobě, sobě*, kterýchžto širších forem se užívá tehdy, když na nich důraz jest, a pak, když spojeny jsou s předložkami, jako *ke mně, k tobě, k sobě*. Užší formy *mi, ti, si* jsou příklonné a nemohou nikdy na začátku věty státi. Místo *ti* klade se i *ž*, jako: *Tomu, což-ž se praví, věřiti nechceš t. j. což se ti praví*.

4. V akkusativě jest *mě, tě, se*, avšak i *mne, tebe, sebe*, jako v genitivě, a to obzvláště tehdy, když na nich přízvuk jest.

5. Zájmeno *zvrátané* platí o všech osobách netoliko o třetí, jako *chválím se — laudo me — ich loben mi ch*
chválíš se — laudas te — du lobst di ch
chválí se — laudat se — er lobt si ch
chválíme se — laudamus nos — wir loben uns
chváľíte se — laudatis vos — ihr lobet eu ch
chválí se — laudant se — sie loben si ch.

2. Skloňování vlastně zájmené.

§. 88. Někteří zájmena ukazovací, přisvojovací, vztažná a tázací mají své zvláštní skloňování, které se odchyluje od skloňování jmen podstatných. Jest to skloňování vlastně *zájmené*. Kmeny, které sem náležejí, jsou dvojí: tvrdé a měkké.

a) Kmeny tvrdé.

§. 89. Sem patří:

1. Skloňování zájmena ukazovacího *ten, ta, to*:

	muž.	žen.	stř.	muž.	žen.	stř.
Sing. nom.	t-en	ta	to	Plur. ti	ty	ta
gen.	to-ho	té	to-ho	těch		
dat.	to-mu	té	to-mu	těm		
akk.	to-ho, ten	tu	to	ty	ty	ta
vok.	—	—	—	—		
lok.	to-m	té	to-m	těch		
instr.	tím	tou	tím	těmi.		

Podlé toho vzoru sklánějí se zájmena

- a) ukazovací: ten-to, ta-to, to-to; on-en, ona, ono; onen-no, ona-no, ono-no*), v gen. toho-to, ono-ho, onoho-no, dat. tomu-to, onomu, onomu-no a t. d.
- b) číslo základné: jeden, jedna, jedno, gen. jednoho, jedné, jednoho a t. d.

2. Skloňování zájmena tázacího *kdo*:

Sing. nom.	k-do
gen.	ko-ho
dat.	ko-mu
akk.	ko-ho
vok.	—
lok.	ko-m
inst.	kým.

Tak se také sklánějí: kdo-ž (wer eben), kdo-koli (wer immer, wer nur), kdožkoli (wer eben nur), kdožkolivěk, pak ně-kdo (Jemand), kdosi, ledakdosi, málokdo, — v gen. kohož, kohokoli, kohožkoliv, kohožkolivěk, někoho, kohosi, leda-kohosi, málokoho a t. d.

§. 90. Obzvláště poznámenati jest:

1. Při *ten*, *onen*, *kdo* jest kmenem *t*, *on*, *k*, které se v nominativě rozšiřují v *t-en*, *on-en*, *k-do* m. *k-to*.

2. V akkusativě klade se *toho*, *onoho*, *jednoho* vždy o bytostech životných, o bezživotných jest *ten*, *onen*, *jeden*. První forma jest genitivu, druhá nominativu rovná. Při bezživotných klade se zřídka *t* místo *ten*, jako většas m. v *ten* čas. —

*) *ten* = něm. *dieser*, *tento* = *dieser da*, *onen* = *jener*, *onen-no* = *jener dort*. —

3. V instrumentále jest v mužském a středním *tím*, a však bylo také *tjím, onjím, jednjím*. Kdo má vždy *lčjm*. —

b) Kmeny měkké.

§. 91. Ku kmenům měkkým náležejí

1. zájmena přisvojovací *naš, naše, naše; váš, vaše, vaše*.

I sklánějí se takto :

Sing. nom.	naš	naš-e	naše
gen.	naše-ho	naš-í	naše-ho
dat.	naše-mu	naš-í	naše-mu
akk.	naše-ho, náš	naš-í	naše
vok.	—	—	—
lok.	naše-m	naš-í	naše-m
inst.	naší-m	naš-í	naší-m.
Plur. nom.	naši	naš-e	naše
gen.		našich	
dat.		našim	
akk.		naše	
vok.		—	
lok.		našich	
inst.		našimi.	

V akkusativě se v rodě mužském forma *našeho* užívá o životných, forma *naš* o bezživotných.

2. Zájmeno ukazovací *on, ona, ono*, kterého se o třetí osobě užívá, běře své ostatní pády od *ji, ja, je*, lat. *is, ea, id* a sklání se takto :

Sing. nom.	on	ona	ono	Plur. oni	ony	ona
gen.	je-ho, ho	jí	je-ho, ho	jích, jejích		
dat.	je-mu, mu	jí	je-mu, mu	jím		
akk.	jej, jeho	ji	je	je		
vok.	—	—	—	—		
lok.	něm	ní	něm	nich		
inst.	jím	jí	jím	jimi.		

Obzvláštně poznamenati jest

a) v genitivě jest *jeho* a skráceně *ho*. První formy užívá se při důrazu a předložkách, jako *od něho*. *Jěha nenávidím a ne jí*. Druhá jest příklonná. Rovněž tak se včc má v dative, kde širší forma jest *jemu*, a zkomoleně *-mu*.

b) Formám, kterým základem jest *ji, ja, je*, když za předložkami jdou, předsouvá se *n*, jako místo *něho* (m. n-jeho) proti němu (t. j. n-jemu), v *něm* (t. j. v n-jem), v *ní* (t. j. v n-jí), s *ním* (m. s n-jím) a t. d. —

c) Místo formy akkusativu *jej* užívali staří *ji* a po předložkách *ni, ň*. Odtud se nyní ještě praví: *o-ň, pro-ň, za-ň, nade-ň, přede-ň, prese-ň, ve-ň*. Řčení *doň* místo *do něho* aneb *doňho* jest chybné, protože *ň = n-ji* není forma genitivu, nebrž akkusativu. O věcech životných užívá se zhusta místo *jej* formy genitivně *jeho, ho*, jako hnal *na něho* m. *na něj, naň*, viděl *ho* m. *jej*.

d) V genitivu množném jest *jich* ve všech rodech. Místo této formy užívá se i širší formy *jejich* a to jen při jmenech podstatných, jako: Sečti syny po domech otcův *jich* a po čeleděch *jejich*. *Jich* dům, *jejich* dům. Naproti tomu praví se jen: ponížíte *jich*. —

3. Zájmeno vztažné *jenž, jež, jež* jest složeno ze zájmena ukazovacího *ji* (jen), *je, je* a omezovací částice *že* (něm. eben), kterou se zájmeno to vztažným učinilo*). Zájmeno to sklání se takto:

	muž.	žen.	stř.
Sing. nom.	jen-ž	jež	jež
gen.	jeho-ž	jí-ž	jeho-ž
dat.	jemu-ž	jí-ž	jemu-ž
akk.	jej-ž	ji-ž	je-ž
vok.	—	—	—
lok.	něm-ž	ní-ž	něm-ž
inst.	jím-ž	jí-ž	jím-ž
Plur. nom.	<u>již</u>	<u>jež</u>	<u>jež</u>
gen.	jichž, jejichž		
dat.	jimž		
akk.	jež		
vok.	—		
lok.	nichž		
inst.	jimiž.		

*) Částice *ta* velmi ráda se s zájmeny pojí, jako *tý-ž, kdo-ž, co-ž, který-ž* a t. d. —

Rovněž tak se sklání *jenžto, ježto, ježto*.

Zde obzvláště připomenouti jest:

a) V nominativě jest *jen-ž*, což povstalo rozšířením původního *ji-ž*. Formy této širší užívá se netoliko o rodě mužském čísla jednotného, ale i čísla množného, jako: Nejste vy, *jenž* mluvíte, ale duch svatý, t. j. již mluvíte. — Sslabením formy *již* povstalo *jež* a z té příčiny užívalo se o všech rodech obou čísel i *jež, ježto*, jako: I pravil všem, *ježto* tu byli, t. j. jižto tu byli.

b) V pádech nepřímých vsouvá se po předložkách *n*, jako od něhož, v němž, s nímž a t. d.

c) V genitivě čísla množného jest vedlé *jichž* ještě širší forma *jejichž*, kteréž se užívá, když se jí jméno podstatné omezuje, jako: Učitel pochválil žákův, *jichžto* úlohy aneb *jejichžto* úlohy dobře vypracovány byly.

4. Zájmeno tázací *co* sklání se takto:

Sing. nom. <i>co</i>
gen. čeho
dat. čemu
akk. <i>co</i>
vok. —
lok. čem
inst. čím

Tak se sklánějí *co-ž*, pak *ně-co, co-si, co-koli, co-ž koliv, leda-co-si, lec-co-s, málo-co, ni-c*, gen. čeho-ž, něčeho, čeho-si, čeho-koli, čeho-žkoliv, leda-čeho-si, lec-čeho-s, málo čeho, ničeho a t. d.

Forma *co* stojí místo *č-so, če-so*, odtud jest genitiv *čeho*. V akkusativě se místo *co* sbíhá *če* a to po předložkách, jako pro-č m. pro-če, pro-če-ž; na-č, na-če-ž; oč, o-če-ž.

5. Ku kmenům měkkým patří konečně i *všechn*, *všechna*, *všechno*, kteréžto zájmeno se takto sklání:

Sing. nom. <i>všechn</i>	<i>všechna</i>	<i>všechno</i>
gen. <i>všeho</i>	<i>vší</i>	<i>všeho</i>
dat. <i>všemu</i>	<i>vší</i>	<i>všemu</i>
akk. <i>všeho, všechn</i>	<i>všechnu</i>	<i>všechno, vše</i>
vok. —	—	—
lok. <i>všem</i>	<i>vší</i>	<i>všem</i>
inst. <i>vším</i>	<i>vší</i>	<i>vším</i>

Plur. nom.	všichni	všechny	všechna,
gen.		všech, všechněch	
dat.		všem, všechněch	
akk.	všechny	všechný	všechna, vše
vok.	—	—	—
lok.		všech, všechněm	
inst.		všemi, všechněmi.	

a) Základem tohoto sklonění jest kmen *ves*, který se v nominativě rozšířil na tyto formy:

všechen, všechna, všechno aneb
 všecek, všecka, všecko aneb
 všecken, všeckna, všeckno aneb
 všeckeren, všeckerna, všeckerno.

K těmto formám nominativu jest gen. všeho, vší, všeho.

b) V akkusativě jest o bytostech životných *všeho*, o bytostech bezživotných tak jak v nominativě: *všečen, všecek, všecken, všeckeren*. V rodě ženském jest *všechnu* aneb *všecku, všecknu, všeckernu*, u starých se i první část skláněla a bylo v témž rodě: *všichnu, všičku*. — V rodě středním jest *všechno, všecko, všeckno, všeckerno* aneb jednoduché *vše*.

c) V nominativě čísla množného jest *všichni* aneb *všickni, všickerni*, kdež se i první část sklání, jinak se praví: *všechni, všeckni*, v rodě ženském jest *všechny, všecky, všeckny, všeckerny*, v rodě středním *všechna, všecka* aneb i *vše*.

d) V genitivě, dativě, lokále a instrumentále užívá se vedlé kratších forem *všech, všem, všemi* širších *všechněch, všechněm, všechněmi*.

e) V akkusativě jest *všechny, všechny, všechna* a místo těch i *všecky, všecky, všecka* aneb *všeckny, všeckny, všechna* a t. d. — V rodě středním jest vedlé *všechna* i *vše*.

3. Stažené skloňování zájmenné.

§. 92. Sem náležejí zájmena přisvojovací *můj, tvůj, svůj* a sklánějí se takto:

	muž.	žen.	stř.
Sing. nom.	můj	má, moje	mé, moje
gen.	mého	mé, mojí	mého
dat.	mému	mé, mojí	mému
akk.	mého, můj	mou, moji	mé, moje
vok.	můj	má, moje	mé, moje
lok.	mém	mé, mojí	mém
inst.	mým	mou, mojí	mým
Plur. nom.	moji	mé, moje	má, moje
gen.	mých		
dat.	mým		
akk.	mé, moje	mé, moje	má moje
vok.	moji	mé, moje	má moje
lok.	mých		
inst.	mými.		

Základem tohoto skloňování jest *moj, tvój, svoj*, kteréžto kmeny se v nominativě rodu mužského dlouží v *můj, tvůj, svůj*. Skláněly se prvotně podle *naš, naše, naše*, tudy gen. *mojeho*, dat. *mojemu* a t. d. — A však podle §. 15. stahuje se *oje* v *é*, *oji* v *ý*, odtud jest *mého, mému, mým* m. *mojím* atd. V rodě ženském bylo prvotně v gen. a dat. *mojej* aneb *mojí*, odtud jest *mé* a *mojí*.

§. 93. Ostatní zájmena sklánějí se jednak způsobem jmen podstatných, jednak způsobem přídavných jmen určitých a to:

1. Zájmeno určovací *sám, sama, samo* sklání se takto:

	muž.	žen.	stř.
Sing. nom.	sám	sama	samo
gen.	sámého, sama,	samé, samy	sámého, sama
dat.	sámému, samu	samé	sámému, samu
akk.	sámého, sama, sám	samu	samo
vok.	—	—	—
lok.	sámém	samé	sámém
inst.	sámým	samou	sámým

Plur. nom.	sami	samy	sama
gen.		samých	
dat.		samým	
akk.	samy, samé	samy, samé	sama
vok.	—	—	—
lok.		samých	
instr.		samými.	

2. Zájmena *kolik, tolik, několik, kolikosi (kolikosi)* skláňejí se takto:

Sing. nom.	kolik	kolik-o
gen.	kolik-a	aneb kolik-a
dat.	kolik-a	kolik-u
akk.	kolik	kolik-o
vok.	—	—
lok.	kolik-a	kolik-u
inst.	kolik-a	kolik-em.

V první příčině jsou jmena ta v nominativě a akkusativě podstatná a pojí se s genitivem, jako *kolik žákův* — v ostatních pádech jsou přídavná a srovnají se s jmenem podstatným v pádě, jako *od kolika žákův, ku kolika žákům, s kolika žáky, při kolika žácích*. V druhé příčině jsou ve všech pádech podstatná a pojí se s genitivem jmena, ku kterému se přikládají, jako *od kolika žákův, ku koliku žákův, při koliku žákův, s kolikem žákův*. — Rovněž tak jest i při *mnoho*, avšak slovo *málo* jest buď nesklonné aneb sklání se podle druhého způsobu, jako *k mnoha žákům, s mnoha žáky, k mnohu žákův, s mnohem žákův, k málo žákům, s málo žáky, k málu žákův, s málem žákův*.

3. Zájmena *veškeren, veškerá, veškero; kolikeren, kolikera, kolikero; tolikeren, tolikero, tolikera; několikeren, několikera, několikero; všelikeren, všelikera, všelikero* skláňejí se takto:

Sing. nom.	tolikeren	tolikera	tolikero
gen.	tolikerého	tolikeré	tolikerého
dat.	tolikerému	tolikeré	tolikerému
akk.	tolikerého, tolíkéren	tolikeru	tolikero
vok.	—	—	—

	lok.	tolikerém		tolikeré		tolikerém
	inst.	tolikerým		tolikerou		tolikerým
Plur.	nom.	tolikeři				tolikera
	gen.	tolikerých				
	dat.	tolikerým				
	akk.	tolikery		tolikery		tolikera
	vok.	—		—		—
	lok.	tolikerých				
	inst.	tolikerými.				

4. Podlé vzoru *čistý, čistá, čisté* sklánějí se tato zájmena:

tý-ž	tá-ž	té-ž	který	která	které
taký	taká	také	kteraký	kteraká	kteraké
takový	taková	takové	jaký	jaká	jaké
toliký	toliká	toliké	koliký	koliká	koliké
jiný	jiná	jiné			

a pak všecka, která od nich složením jsou odvozena; jako některý, některaký, nějaký, kolikýsi, kterýsi, jakýsi, ledajakýs a j. p.

Pozn. Při *jeden a týž, tentýž, jedenkaždý* obě části se sklánějí, jako gen. rodu muž. a stř. jednoho a téhož, tohotož, jednohokaždého; rodu žensk. jedné a též, tétéž, jednékaždé, v dat. rodu muž. a stř. jednomu a témuž, tomutémuž, jednomu každému. Formy *tohtéž, tomutéž* m. *tomutéhož, tomutémuž* jsou chybné; když toho libozvučnost žádá, užívej místo *tohtéhož* pouhého *téhož* a t. d.

5. Podlé vzoru *dnešní* sklánějí se tato zájmena:

její	její	její,	gen.	jejího	její	jejího atd.
jejíž	jejíž	jejíž,	gen.	jejíhož	jejíž	jejíhož atd.
čí	čí	čí,	gen.	čího	čí	čího atd.
číkoli	číkoli	číkoli,	gen.	číhokoli	číkoli	číhokoli atd.
něčí	něčí	něčí	gen.	něčího	něčí	něčího atd.

Pozn. V genitivě čísla množného jest přídavné *jejích* rozeznávati od podstatného *jejích* (m. jich), jako *jejích* domův t. j. domův jí příslušných a *jejích* domův t. j. jich domův, domův jim příslušných.

HLAVA IV. O jmenech číselných.

§. 94. Jména číselná (numeralia) dělí se na

1. čísla *základná* (cardinalia) na otázku *koliké?* jako jeden, dva, tři, pět;

2. čísla řadová (ordinalia) na otázku *kolikátý?* jako první, druhý, třetí;

3. čísla rodová nebo tvarová (specialia) na otázku *kolikeren? kolikeři?* jako dvě, čtver, pater;

4. příslovce číselná (adverbia numeralia) na otázku *kolikrát?* jako jednou, dvakrát;

5. číselná jména násobná (multiplicativa) na otázku *koliknásobný?* jako jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný.

A. O jmenech základných.

(4. Čísla základná jsou:

1. jeden, jedna, jedno	28. osmadvacet, osmmecítna
2. dva, dvě, dvě	29. devětadvacet, devětmecítna
3. tři	30. třicet
4. čtyři, čtyry	31. jedenatřicet
5. pět	40. čtyřicet
6. šest	50. padesát
7. sedm	60. šedesát
8. osm	70. sedmdesát
9. devět	80. osmdesát
10. deset	90. devadesát
11. jedenáct	100. sto
12. dvanáct	200. dvě stě
13. třináct	300. tři sta
14. čtrnáct	400. čtyři sta
15. patnáct	500. pět set
16. šestnáct	600. šest set
17. sedmnáct	700. sedm set
18. osmnáct	800. osm set
19. devatenáct	900. devět set
20. dvacet	1000. tisíc
21. jedenadvacet, jedenmecítna	2000. dva tisíce
22. dvaadvacet, dvamecítna	3000. tři tisíce
23. třiaadvacet, třimecítna	4000. čtyři tisíce
24. čtyřiaadvacet, čtyřmecítna	5000. pět tisíc
25. pětadvacet, pětmecítna	10000. deset tisíc
26. šestadvacet, šestmecítna	100000. sto tisíc a t. d.
27. sedmadvacet, sedmmecítna	milion, bilion.)

Pozn. Čísła základná znamonají se *číslicemi* nebo *ciframi* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. U Římanů byla k tomu písmena I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000. Číslo menší počítá se k číslu většímu, když za ním jest, jako VI = 6, XV = 15, LXI = 61. Když však jest před číslem větším, tehdy se číslo menší odnímá, jako IV = 4, IX = 9, XLII = 41, XCIV = 94. — Místo písmene D klade se i ID a CID místo M. Když se pak k číslu ID od pravé ruky přičiní I, tehdy to platí desetkrát více: ID = 500, IDD = 5000, IDDD = 50000, IDDDD = 500000. Když se však od levé ruky přičiní C, tehdy jest to dvakrát tolik: ID = 500, CID = 1000, IDD = 5000, a CCIDD = 10000, IDDD = 50000 a CCCIDDD = 100000. Odtud jest IDDCID = 7000.

§. 96. Čísła základná *jeden, dva, tři, čtyři* jsou moci jmen přídavných, čísła *pět, šest* a t. d. jsou v nominativě a akkusativě moci jmen podstatných, v ostatních pádech moci jmen přídavných, avšak i zde sbíhají se čísła *sto* a *tisíc* s moci jmen podstatných.

Čísła tato sklánějí se takto :

1. Číslo *jeden, jedna, jedno* sklání se, jako *ten, ta, to* (§. 89), gen. jednoho, jedné, jednoho a t. d. V čísle množném *jedni, jedny, jedna*, gen. *jedněch* a t. d. sbíhá se, když řeč jest o stranách aneb hromadách osob a věcí.

2. Číslo *dva* jest rodu mužského, *dvě* rodu ženského a středního. Sklání se takto

	Dual. nom. dva, dvě, dvě
	┌───────────┐
gen.	dvou
dat.	dvěma
	└───────────┘
akk.	dva, dvě, dvě
vok.	dva, dvě, dvě
	┌───────────┐
lok.	dvou
inst.	dvěma

Tak se také sklánějí: *oba, obě, obě*; *obadva, obědvě, obědvě*. V dativě praví se v řeči obecné *dvoum* m. dvěma, *oboum* m. oběma, *oboumdvoum* m. oběmadvěma.

3. Čísła *tři* a *čtyři* připadají do třídy *i-* kmenův a sklánějí se takto :

Plur. nom. tři	čtyři
gen. tři	čtyř, čtyr
dat. třem	čtyřem, čtyrem
akk. tři	čtyři, čtyry
vok. tři	čtyři
lok. třech	čtyřech, čtyrech
inst. třemi (třmi)	čtyřmi, čtyrmi

V nominativě jest ve všech rodech *tři*, *čtyři*, jako tři hoši, tři dcery, tři křídla; čtyři hoši, čtyři tváře, čtyři křídla.

V rodě mužském praví se také *tři*, *čtyři*, jako tři hoši, čtyři hadové, tři sloupové, čtyři pokojíkové.

Vedlé *čtyř*, *čtyřem* a t. d. užívá se i forem *čtyr*, *čtyrem*, a t. d. o všech rodech. V nominativě klade se *čtyry* toliko o jmenech bezživotných, potom o jmenech ženských a středních, jako čtyry stoly, čtyry tváře, čtyry křídla.

Pozn. V řeči obecné praví se v gen. *třech*, *třlch* místo *tři*, jako u třech lhp, — v instrumentále *třma*, *třema*, pak *čtyrma* m. třemi, čtyrmi. —

4. Čísla *pět*, *šest*, *sedm*, *osm*, *devět*, *deset* náležejí do třídy i-kmenův a sklánějí se takto:

nom. pět	vok. pět
gen. pěti	lok. pěti
dat. pěti	inst. pěti.
akk. pět	

Tak se také sklánějí

a) čísla složená: jedenáct, dvanáct, třináct, patnáct a t. d., kterážto čísla vznikla stažením *jeden na deset*, *dva na deset* a t. d. V nominativě a akkusativě praví se také jednácte, dvanácte a t. d.

b) čísla: dvacet, třicet, čtyřicet, padesát a t. d. až do devadesáti, která stažením dvě deseti (desítky), tři deseti (desítky), pět desát (desítek) a t. d. povstala. V nominativě a akkusativě praví se také: dvaceti, třiceti, čtyřiceti, padesáte, šedesáte a t. d.

V genitivě, dativě, lokále a instrumentále dlouží se při číslech na *-ět* a *-et* samohláska *ě* a *e* v *í*, jako devět—devíti, deset—desíti, dvacet—dvacíti a t. d.

Pozn. O číslech, která se skládají, poznamenatí jest:

1. Čísla, která od dvaceti až do sta mezi desítkami jsou, tvoří se buďto tak, že se menší číslo předešle se spojkou *a*, jako jedenadvacet, třiatřicet, devětaosmdesát a t. d.; aneb předešle se větší číslo se spojkou *a* aneb i bez ní, jako dvacet jeden — dvacet a jeden, čtyřicet čtyři — čtyřicet a čtyři. V první příčině sklání se toliko druhá část, jako dvaadvacet, gen. od dvaadvaceti a t. d. — v druhé příčině sklánějí se obě části, jako po šedesáti pěti letech — po šedesáti a pěti letech. První způsob skládání jest obyčejnější. —

2. Mézičísla od dvaceti až k třiceti tvoří se i pomocí předložky *mezi*, jako jedenmécitma, dvamecítma t. j. jeden mezi desítkma (dvěma desítkama). Čísla toho způsobu jsou nesklonná.

3. Čísla, která na místě jednotek 8 aneb 9 mají (18, 19, 28, 29 a t. d.) dají se i odnímáním vynesiti, jako osmnáct = dvacet bez dvou, bez dvou dvacet; devatenáct = dvacet bez jednoho, bez jednoho dvacet a t. d. —

5. Číslo *sto* patří do třídy *a*-kmenův rodu středního a sklání se podlé vzoru *slovo* (§. 47.). Číslo *tisíc* padá do třídy *a*-kmenův rodu mužského pod vzor *meč* (§. 37.). *Milion* a *bilion* padá pod vzor *dub* (§. 35.). Při číslech *dvě stě*, *tři sta*, *dva tisíce* a t. d. sklánějí se obě části, při *stotisíc* však toliko druhá část, v gen. *stotisíce*, dat. *stotisíci* a t. d. —

Pozn. 1. Při číslech, která výše *sta* jsou, předchází číslo větší se spojkou *a* aneb i bez ní, jako *sto a dva* — *sto dva*, *sto a deset* — *sto deset*, *dvě stě a čtyřicet* — *dvě stě čtyřicet*. Podobně praví se i dále: *dvě stě a čtyřicet čtyři* — *dvě stě čtyřicet čtyři* — *dvě stě a čtyři a čtyřicet* — *dvě stě čtyřiačtyřicet*. Při těchto číslech sklánějí se všechny části, jako ve *stu a desíti letech*, po třech letech a šedesáti dvou letech, — aneb toliko poslední část, jako v *sto desíti letech*, po *tři sta a dva a šedesáti letech*.

Pozn. 2. Rovněž tak skládají se čísla, která výše *tisíce* jsou, jako *pět tisíc a čtyři sta* — *pět tisíc čtyři sta*, *třicet a sedm tisíc a osm set padesát pět* a t. d. *Stotisíce* tvoří se aneb číslý základnými, jako *dvě stě tisíc*, *tři sta tisíc* — aneb příslovci číselnými, jako *dvakrát sto tisíc*, *desetkrát stotisíc*.

B) O číslech řadových.

§. 97. Čísla řadová jsou:

1. první, prvý	4. čtvrtý
2. druhý	5. pátý
3. třetí	6. šestý

7. sedmý	80. osmdesátý
8. osmý	90. devadesátý
9. devátý	100. stý
10. desátý	200. dvoustý
11. jedenáctý	300. třístý
12. dvanáctý	400. čtyřstý
13. třináctý	500. pětistý
14. čtrnáctý	600. šestistý
15. patnáctý	700. sedmistý
16. šestnáctý	800. osmistý
17. sedmnáctý	900. devítistý
18. osmnáctý	1000. tisíc
19. devatenáctý	2000. dvoutisíc
20. dvacátý	3000. třítisíc
21. dvacátý první	4000. čtyřtisíc
22. dvacátý druhý	5000. pětitisíc
30. třicátý	6000. šestitisíc a t. d.
40. čtyřicátý	100000. stotisíc
50. padesátý	200000. dvoustotisíc
60. šedesátý	milióny, bilióny.
70. sedmdesátý	

§. 98. Číslo řadová jsou moci jmen přídavných a sklánějí se podle vzorův *čistý* (§. 77.) a *dnešní* (§. 79.) Odvozují se od čísel základných pomocí přípon

-ý: šest-ý, sedmý, osmý, pátý od pět, desátý od deset (§. 12.), stý od sto, milióný od milión;

-í: tisíc-í, dvoutisící, stotisící;

-tý, -tí: čtvrtý, třetí, srovnej lat. *quar-tus*, *ter-tius*;

-vý, -vní: první, první, srovnej lat. *pri-mus*, od koř. *prv*, lat. *pro* = před.

Pozn. 1. Z pravidla jsou čísla řadová zakončení určitěho, jen když spojena jsou se slovcem *půl* užívá se při číslech řadových *čtvrtý, pátý* atd. v rodě mužském a středním zakončení neurčitěho, jako *půl čtvrtá dne, po půl pátí dni, za půl sedma zlatého, za půl osma sta, le půl čtvrtu zlatému*. V instrumentále se praví v té příčině: *s půl šesta zlatým, s půl osma stem*. V rodě ženském jest zakončení určitě obyčejnější, jako *půl páté hodiny, za půl sedmé kopy, s půl šestou kopou*. Čísla *druhý* a *třetí* sbíhají se jen o zakončení určitěm,

jako: půl druhého lokte, půl třetího dne, o půl třetí hodiny, po půl druhé libře. —

Pozn. 2. Místo *druhý*, lat. alter, říkalo se za starodávna *uterý* (uterý) lat. secundus. Odtud jest *úterý* (t. j. den), *úterek*.

Pozn. 3. Části čísel složených jsou všechny aneb čísla řadová, jako dvacátý první, léta tisícého stého prvního, tisícého stého padesátého devátého, tisícého čtyřstého sedmdesátého atd., v kterýchto příčině čísla větší bez spojky předcházejí; — aneb vynesou se první části čísla základními, části pak konečné čísla řadovými, jako jeden a dvacátý, dva a dvacátý, tři a třicátý, léta dvě stě šedesát čtvrtého, léta po tisíci padesátého třetího, léta po třech stech po desíti pátého — Čísla řadová nad *stotisíci* tvoří se i příslovci, jako dvoustotisíci — dvakrátstotisíci, třístotisíci — třikrátstotisíci atd. —

Pozn. 4. Čísla z 8 a 9 složená mohou se, jako při číslech základních, vynesiti pomocí *bez jednoho, beze dvou*, jako osmnáctý — beze dvou dvacátý, devatenáctý — bez jednoho dvacátý.

C) O číslech rodových.

§. 99. Čísla rodová n. tvarová jsou:

1. jeden, jednáký	20. dvacaterý
2. dvoji, dvůj, dvojaký	30. třicaterý
3. trojí, trůj	40. čtyřicaterý
4. čtverý, čtver, -a, -o	50. padesaterý
5. paterý, pater, -a, -o	60. šedesaterý
6. šesterý	70. sedmdesaterý
7. sedmerý	80. osmdesaterý
8. osmerý	90. devadesaterý
9. devaterý	100. sterý
10. desaterý	200. dvousterý
11. jedenáctý	300. třístý
12. dvanáctý	400. čtyřstý
13. třináctý	500. pětistý a t. d.
14. čtrnáctý	1000. tisícý
15. patnáctý	2000. dvoutisícý
16. šestnáctý	3000. třítisícý
17. sedmnáctý	4000. čtyřtisícý
18. osmnáctý	5000. pětitisícý a t. d.
19. devatenáctý	100000. stotisícý a t. d. milioný

§. 100. Číslo rodová sklánějí se:

1. číslo *jeden, jedna, jedno* podle *ten, ta, to* (§. 89.).
2. čísla *dvoji, troji* podle vzoru *dnešní* (§. 79.), a neurčitá: *dvůj, trůj* podle vzoru *můj* (§. 92.).
3. čísla *jednaký, dvojaký, čtverý* a pak *paterý, šesterý* a t. d., která pomocí přípony *-rý* od čísel základných odvozená jsou, podle vzoru *čistý* a když se v neurčitém sklonění sbíhají, jako *čtver, pater, šester* a t. d. podle vzoru *otcův, -a, -o* (§. 73.)

Čísel rodových užívá se nyní z pravidla o zakončení určitém, o zakončení neurčitém sbíhají se ještě jen v nominativě a akkusativě čísla jak jednotného, tak množného, jako čtver způsob, sedmera svátost, šesteri lidé, pater knihy, šester řemesla a t. d. —

Pozn. 1. Složená čísla rodová tvoří se tak, jako čísla řadová, jako *dvacaterý paterý* aneb *pěťadvacaterý, šestisterý* a *šedesaterý šesterý* aneb *šestset* a *šedesát šesterý* atd.

Pozn. 2. Neurčité formy rodu středního, jako *čtvero, patero, šestero, sedmero* atd., když berou na se moc jmen podstatných, jako *čtvero děti*, sklánějí se podle vzoru *slovo*, jako N. čtvero, G. čtvera, D. čtveru, A. čtvero, V. čtvero, L. čtveru, I. čtverem. Z střední formy *dvoje* a *troje* vzniká pak stažením *dvé, tré* (§. 15.), kteréžto tvary se podle vzoru *čisté* (§. 77.) ohýbají.

D) O příslovcích číselných.

§. 101. Příslovce číselná jsou:

1. jednou	13. třináctkrát
2. dvakrát	14. čtrnáctkrát
3. třikrát	15. patnáctkrát
4. čtyřikrát	16. šestnáctkrát
5. pětkrát	17. sedmnáctkrát
6. šestkrát	18. osmnáctkrát
7. sedmkrát	19. devatenáctkrát
8. osmkrát	20. dvacetkrát
9. devětkrát	30. třicetkrát
10. desetkrát	40. čtyřicetkrát
11. jedenáctkrát	50. padesátkrát
12. dvanáctkrát	60. šedesátkrát

70. sedmdesátkrát	500. pětsetkrát
80. osmdesátkrát	600. šestsetkrát
90. devadesátkrát	700. sedmsetkrát
100. stokrát	800. osmsetkrát
200. dvěsetkrát	900. devětsetkrát
300. třístokrát	1000. tisíckrát
400. čtyřístokrát	100000. stotisíckrát a t. d.

Příslovce číselná tvoří se od čísel základných přičiněním syllaby *krát* aneb *kráte*, jako dva-krát n. dva-kráte, sto-krát n. sto-kráte. Přípona tato znamená z původu svého (od koř. *krat* n. *kart* = řezati *) to, co řez, jako dva-krát = dva kráty, dva řezy.

Pozn. 1. Na otázku: *po kolikáte*, něm. *das wie viele Mal?*, kladou se příslovce z čísel řadových: po první, po druhé, po třetí, po čtvrté aneb za první, za druhé, za třetí, za čtvrté atd. (lat. *primum*, *iterum*, *tertium*, *quartum*) aneb bez předložky: první, nejprvní, druhé, třetí, čtvrté, páté atd. —

Pozn. 2. Když se však ve větách složitých myšlenky jedna po druhé řadí, klade se: *nejprvé*, lat. *primum*, *erstens*, *potom*, lat. *deinde*, *pak*, lat. *tum*, *to, tož*, lat. *tum*, *potom teprve*, lat. *tum* atd. a před posledním členem: *naposledy*, *posléze*, lat. *postremum*, *postremo*.

E) O číselných jmenech násobných.

§. 102. Číselná jmena násobná jsou:

1. jednoduchý	13. třinácternásobný
2. dvojnásobný	14. čtrnácternásobný
3. trojnásobný	15. patnácternásobný
4. čternásobný	16. šestnácternásobný
5. paternásobný	17. sedmnácternásobný atd.
6. šesternásobný	20. dvacaternásobný
7. sedmernásobný	21. jedenadvacaternásobný
8. osmernásobný	30. třicaternásobný
9. devaternásobný	40. čtyřicaternásobný
10. desaternásobný	50. padesateronásobný
11. jedenácternásobný	60. šedesaternásobný
12. dvanácternásobný	70. sedmdesaternásobný

*) Odtud jest i lat. *culter* nůž, a české krátiti, krátký — lat. *curtus* verstümmelt, kurz.

80. osmdesaternásobný	200. dvěstěnášobný
90. devadesaternásobný	1000. tisícnášobný
100. stonásobný	1100. tisícstonásobný
101. stojednonásobný	2000. dvoutisícnášobný
102. stodvěnášobný	10000. desettisícnášobný a t. d.

Čísla ta odvozují se od čísel rodových, když se k nim přičiní slovice *-nášobný* aneb *-duchý*, jako dvojnásobný, dvojduchý; čtvernásobný, čtverduchý a t. d. — Aneb odvozují se od čísel základných, jako pětinásobný, stonásobný, dvouduchý, pětiduchý a t. d.

Místo *dvojnásobný* a *trojnásobný* praví se také *dvěnášobný*, *trénásobný* (§. 15.). Místo *čtvernásobný* a t. d. také *čtveronásobný* a t. d. aneb i *čtvernásobní* a t. d.

Čísla ta když se končí příponou *-nášobný* aneb *-duchý*, sklánějí se podlé vzoru *čistý* (§. 77.), když se končí příponou *-nášobní* podlé vzoru *dnešní* (§. 79.).

Pozn. 1. Příslovečnými formami čísel těchto vynášejí se čísla *poměrná* (proportionalia) na otázku *koliknásob více? koliknásobně se co číní?* Příslovce tato jsou:

1. jednonásob, jednonásobně, lat. *simpulum*
2. dvojnásob (dvěnášob), dvojnásobně, *duplum*
3. trojnásob (trénásob), trojnásobně, *tripulum*
4. čtvernásob, čtvernásobně, *quadrum*
5. paternásob, paternásobně, *quingulum* atd. —

Ku př.: Dvojnásobně nahradím tobě. Čtvernásob nahradí to. Trénásob větší škoda. Mnohemnásob větší plat. Dvojnásob více, než ty sloužil. — Jinak se užívá i příslovci číselných *dvakrát tolik*, *pětkrát více*, *dvakrát větší škoda*. — Složeným způsobem praví se pak *osmkrát násob*, *stotisícin*, *šestkrát násob* *králov*.

O podstatných jmenech číselných.

§. 103. K číslům a jich způsobům přičítáme i podstatná jména čísel jak celých tak lámaných.

1. jedna, jednička, jednuška	1 celá, celé
2. dvojka	$\frac{1}{2}$ půl, půlka
3. trojka, trojice	$\frac{1}{3}$ třetina, třetí díl
4. čtverka	$\frac{1}{4}$ čtvrt, čtvrtka, čtvrtina
5. pětka	$\frac{1}{5}$ pětina, pátý díl
6. šestka	$\frac{1}{6}$ šestina, šestý díl

7. sedmička	$\frac{1}{7}$	sedmina, sedmý díl
8. osmička	$\frac{1}{8}$	osmina, osmý díl
9. devítka	$\frac{1}{9}$	devětina, devátý díl
10. desítká	$\frac{1}{10}$	desetina, desátý díl
11. jedenáctka	$\frac{1}{11}$	jedenáctina
12. dvanáctka	$\frac{1}{12}$	dvanáctina
20. dvacítká	$\frac{1}{20}$	dvacetina
21. jedenadvacítká.	$\frac{1}{21}$	jedenadvacetina
30. třicítka	$\frac{1}{30}$	třicetina
40. čtyřicítka	$\frac{1}{40}$	čtyřicetina
50. padesátka	$\frac{1}{50}$	padesátina
60. šedesátka	$\frac{1}{60}$	šedesátina a t. d.
70. sedmdesátka	$\frac{1}{100}$	setina
80. osmdesátka	$\frac{1}{200}$	dvousetina
90. devadesátka	$\frac{1}{1000}$	tisícina
100. setka, stovka	$\frac{1}{2000}$	dvoutisícina
1000. tisíčka	$\frac{1}{100000}$	stotisícina
100000. stotisíčka.	$\frac{1}{1000000}$	miliónina

Jména, která se končí příponou *-ka* a *-ina*, jsou z třídy *a*-kmenův rodu ženského a sklánějí se podlé vzoru *ryba* (§. 40.).

Jedna jest rodu ženského od *jeden*, *jedna*, *jedno*, gen. *jedné*, dat. *jedné*, akk. *jednu*, lok. *jedné*, inšt. *jednou*.

Celá t. j. věc jest přídavné jméno a sklání se podlé vzoru *čistá*; *celé* jest rodu středního a sklání se podlé *čisté*.

Celé, *celému*, (číslo celému) klade se naproti *lámaná*, *zlámaná* (číslo lámané, číslo zlámané).

Jména *půl* a *čtvrt* náležejí do třídy *i*-kmenův rodu ženského a sklánějí se podlé vzoru *kost* (§. 55.), jako *jedna půl*, gen. *jedné poli*; *tři poli*, *jedna čtvrt*, *dvě čtvrti*, *tři čtvrti*, *pět čtvrtí* a t. d. — Avšak jméno *půl* přestupuje také do třídy *a*-kmenův pod vzor *ryba*, jako *jedna půla*; *přetne tě v půly*, *ujali se v půly*; aneb pod vzor *země*, jako *jedna půle*, *tři půle*, *pět půlí*; — aneb pod vzor *řeba* (§. 35.), odkudž se ještě říká: *Sud do polu nalitý*; *od polu mrtev jest*.

Pozn. 1. Jména *půl* a *čtvrt*, když se jimi substantiva místněji obmezují, jsou nesklonná, avšak v nominativě a akkusativě jsou v té příčině moci podstatná a mají za sebou genitiv, jako: *půl korce*, *čtvrt*

žejdlíku, celé půl noci, čtvrt desáté kopy. — V ostatních pádech však jsou moci přídavné, jako *po půl noci, po čtvrt léte, mezi půl noci, mezi čtvrt létem, půl librou cukru.* Při jmeně *půl* praví se dále: *Půl čtvrtá groše, k půl pátu stu, k půl desátu střevíci* atd.; však *s půl desátým střevícem, půl třetího dne, k půl třetímu dni* a t. d.

Pozn. 2. Čísła zlámaná vynášejí se jmeny podstatnými, která se odvozují od čísel řadových pomocí přípony *-ina*, jako $\frac{1}{3}$ = jedna třetina, $\frac{2}{3}$ = dvě třetiny, dvě třetin, $\frac{1}{7}$ = jedna sedmina; aneb vyjadřují se jmenem *díl* s čísly řadovými, jako $\frac{1}{3}$ — třetí díl, $\frac{1}{20}$ — dvacátý díl. Když se však více dílův jednoho a téhož jmena v jedno shrne, tehdy se praví: $\frac{2}{5}$ — dvě pětiny, dvě pětín, dva páté díly, dva z pěti dílův, dva díly celé na patero rozdělené; $\frac{11}{103}$ — jedenáctero z sto tři dílův a j. v. —

Pozn. 3. Mimo tato čísla jsou ještě *všeobecná jmena číselná*, jimiž se nevyomezené veličiny znamenají. Z těchto čísel všeobecných přísluší:

- a) k číslům základným: mnoho, málo, něco, tolik, kolik, několik, málo kdo, málo co, málo který, nejeden, přenejeden a j. §. 93, 2. 3.
- b) k číslům řadovým: poslední, předposlední, kolikátý, tolikátý, kolikátýkoli, (něm. *der wie vielste immer*) §. 93, 4.
- c) k číslům rodovým: kolikeren, tolikeren, několikeren. §. 93, 3.
- d) k příslovcím číselným: kolikráte, tolikráte, několikráte, mnohokráté, vícekráté, množstvkráté, přemnožstvkráté a j.
- e) k číslům násobným: mnohonásobný, vícenásobný, kolikonásobný, toliknásobný, mnohemnásobný.

Hlava V. O časoslově.

A) O tvarech časoslov.

§. 104. Časoslovo (verbum) staví na jevo činnost, která podmětu přísluší. Při časoslovech hleděti jest nejprvé na *rod* (genus), který trojí jest:

1. *rod činný* (activum) a to, když činnost od podmětu samého vychází. Časoslova rodu činného jsou:

a) *přechodná* (transitiva), když činnost podmětu přechází na předmět, který v akkusativě jest, jako *cti otce svého a matku svou.*

b) *nepřechodná* (intransitiva), když činnost podmětu takovým směrem nepřechází. V této příčině přestává činnost na podmětě samým a netáhne se na žádný jiný předmět, jako *voda běží*, a časoslova taková slovou *podmětná* (subjectiva) aneb táhnou se na předměty, které v genitivě aneb da-

tivě aneb v instrumentále jsou, a časoslova taková slovou *předmětná* (objectiva), jako *moudrý poslouchá zákonův*; *slunce dokročuje večera*; *opomítá bohatstvím*.

2. *rod trpný* (passivum), když podmět předmětem jest činnosti odjinud vycházející, jako *bývám ctěn, jsem chválen*.

3. *rod střední* (medium), když podmět činným a spolu trpným jest, jako *ctím se, chválím se*. Časoslova střední slovou jinak *zvrátná* (reflexiva).

§. 105. Nad to na zřeteli míti jest *jakost* (qualitas), kterou činnost časoslova do sebe má. Odtud dělí se časoslova na *skonalá* (verba actionis perfectae) a na *neskonalá* (verba actionis imperfectae).

1. Časoslova *skonalá* znamenají *okamžení*, kterým činnost v skutek vchází, a jsou zase :

a) *jednodobá* (v. singularia), když činnost *jednotnou* v její okamžitosti na jevo staví, jako *pichnu* t. j. pich učiním, *seknou* t. j. sek učiním, *hodím, raním, střelím* a j.

b) *končící* (v. finitiva), když ne sama o sobě, nébrž jen v složení s předložkami okamžitost směru a vztahu, kterým činnost v skutek vstoupí, ukazují, jako *do-nesu, od-nesu, přenesu, s-nesu, u-nesu, roz-střelím, vy-střelím* atd.

2. Časoslova *neskonalá* vypisují činnost, jak se v běhu svém vyvinuje. Časoslova tato jsou zase

a) *trvací* (v. durativa), když se činnost jednotná v běhu a trvání svém zprosta vypisuje, jako *nesu, vezu, jdu, běžím, mluvím, miluji*.

b) *opětovací* (v. iterativa), když se činnost, jak se *nepřetrženě* po sobě opětuje, vypisuje, jako *bodám* t. j. body po sobě činím, — aneb když se snažnost děj v skutek uvesti znamená, jako *upevňuji* t. j. snažím se upevniti.

c) *opakovací* (v. frequentativa), když se činnost vypisuje, jak se v rozličných dobách opakuje, jako *nosívám, chodívám, sedívám* t. j. v obyčeji mám nositi, choditi, seděti a j.

Pozn. 1. Obzvláštní způsob časoslov trvacích jsou časoslova *počínavá* (verba inchoativa), která v sobě pojem *počínání* nesou, jako *blednu, sladnu* t. j. počínám býti bledý, sladký a j. >

Pozn. 2. Časoslova skonalá jsou moci *vypravovací*, neskonálá *vy-pisovací*, oněchno užívá se toliko o minulosti a budoucnosti, těchto o všech časech, o přítomném, minulém a budoucím.

§. 106. Potom hleděti jest k *způsobu* a *času*, do kterého výrok padá. Způsob výroku jest:

1. *Ukazovací* nebo *indikativ* (modus indicativus), když se výrokem cosi skutečného stíhá. Čas způsobu ukazovacího jest *přítomný*, *minulý* a *budoucí*, avšak rozeznati jest v té příčině časy *činnosti neskonalé* od časův *činnosti skonalé*.

A) Časy činnosti neskonalé jsou:

a) čas *přítomný* (praesens): *chytám, chytávám.*

b) čas *minule neskonalý* (imperfectum): *chytal jsem, chytával jsem.*

c) čas *dávnominule neskonalý* (plusquamperfectum): *byl jsem chytal, byl jsem chytával.*

d) čas *budoucně neskonalý* (t. futurum simplex): *budu chytati, budu chytávati.*

B) Časy činnosti skonalé jsou:

a) čas *budoucně skonalý* (futurum exactum): *chytím.*

b) čas *minule skonalý* (perfectum): *chytil jsem.*

c) čas *dávnominule skonalý* (plusquamperfectum): *byl jsem chytil.*

Pozn. Časy přítomný a budoucně skonalý jsou *prosté*, ostatní časy jsou *opsané*.

2. *Rozkazovací* nebo *imperativ* (m. imperativus), když se výrok způsobem rozkazu vynáší. Zde rozeznati dvě forem:

a) imperativ *neskonalý*: *chytej, chytávej.*

b) imperativ *skonalý*: *chyť.*

3. *Žádací* nebo *optativ* (m. optativus), když výroky činíme o věcech pouze myšlených aneb o věcech závislých na možných okolnostech. Formy optativu jsou:

A) Optativ času minulého a to

a) optativ *minule neskonalý*: *chytal bych, chytával bych.*

b) optativ *minule skonalý*: *chytil bych.*

B) Optativ času dávnominulého a to

a) optativ *dávnominule neskonalý*: *byl bych chytal, byl bych chytával.*

b) optativ *dávnominule skonalý*: *byl bych chytil.*

Pozn. Indikativ, imperativ a optativ slovou jinak způsoby určité (modi finiti) naproti způsobu neurčitému nebo infinitivu.

§. 108. K způsobům počítají se také jména časoslovná, jako jsou:

1. Způsob *neurčitý* nebo *infinitiv* (m. infinitivus), kterýž jest

a) infinitiv *neskonalý*: *chytati, chytávati*.

b) infinitiv *skonalý*: *chytiti*.

2. Způsob *dostižný* nebo *supinum* a to

a) supinum *neskonalé*: *chytat, chytávat*.

b) supinum *skonalé*: *chytit*.

3. *Příčestí* nebo *participium* a to

A) *příčestí* *rodu činného*, kteréž jest

a) *neskonalé*: *chyta-l, -la, -lo; chytáva-l -la, -lo*.

b) *skonalé*: *chyti-l, -la, -lo*.

B) *příčestí* *rodu trpného* a to

a) *neskonalé*: *chytá-n, -na, -no; chytává-n, -na, -no; kry-t, -ta, -to*.

b) *skonalé*: *chyce-n, -na, -no; ja-t, -ta, -to*.

4. *Přestupník* nebo *transgressiv* (transgressivus), jehož formy tyto jsou:

A) *Přestupník současný* a to přítomně *neskonalý*, jako: *nes-a, -ouc, -ouce; chytaj-é, -íc, -íce*.

B) *Přestupník předchodný*, jehožto způsoby tyto jsou:

a) *přestupník budoucně skonalý*: *vstan-a, -ouc, -ouce; chyt-ě, -íc, -íce*.

b) *přestupník minule skonalý*: *chyti-v, -vši -vše*.

c) *přestupník minule neskonalý*: *chyta-v, -vši, -vše; lez, -ši, -še*.

C) *Přestupník následný*, který se takto opisuje:

a) *přestupník následně neskonalý*: *chtěj-e, -íc, -íce chytati; maj-e, -íc, -íce chytati; chystaj-e, -íc, -íce se chytati*.

b) *přestupník následně skonalý*: *chtěj-e, -íc, -íce (maj-e, -íc, -íce, chystaj-e, -íc, -íce se) chytiti*.

Pozn. Příčestí a přestupníky jsou vlastně jména přídavná formy neurčité, k nimž určité formy jsou, jako *příš-lý, -lá, -lé; chyce-ný, -ná, -né; kry-tý, -tá, -té*, pak *chytaj-ící, chyti-vši, lez-ši*. Příčestí náleží do třídy *a*-kmenův tvrdých, přestupníky do třídy *a*-kmenův měkkých. —

Infinitiv a supinum jsou vlastně odtažná jmena podstatná a to infinitiv forma dativu, supinum forma akkusativu.

§. 109. Mimo způsoby a časy hleděti jest při časosloveh na *osoby* a na *číslo*. Osob jest *tré*. Osoba *první* jest mluvící sám, osoba *druhá* jest ta, ku které se mluví, osoba *třetí* jest ta, o které se mluví.

Osoby tyto jsou zase buď čísla jednotného, jako *vez-u*, *vez-eš*, *vez-e*; aneb čísla množného, jako *vez-eme*, *vez-ete*, *vez-ou*. Dvojného čísla neuzívá se již při časosloveh.

Pozn. Časoslova, kterými se výrok činí bez vztahu na podmět určitý a jichž se jen v třetí osobě čísla jednotného užívá, slovu *neosobná* (impersonalia verba), jako *prší*, *hřmá*, *blyská se*, *jde se*.

§. 110. Posléze na zřeteli míti sluší *třídu*, do které časoslovo připadá. Veškerá časoslova jazyka českého dělí se na *šestero* tříd. Základem toho rozdělení jest kmen infinitivu.

1. Do první třídy náležejí ta časoslova, při kterých se přípona infinitivu bezprostředně ku kmeni samému připíná, jako *nés-ti*, *pí-ti*. Časoslova třídy této nemají žádného zvláštního příznaku.

2. Do druhé třídy náležejí časoslova, při kterých se přípona infinitivu ku kmeni pomocí syllaby *nou* připíná, jako *vi-nou-ti*, *sek-nou-ti*. Časoslova ta mají za příznak syllabu *-nu*.

3. Do třetí třídy padají časoslova, která před příponou infinitivu mají za příznak dvojhlásku *ě*, jako *um-ě-ti*, *hov-ě-ti*, *huben-ě-ti*, *sediv-ě-ti*.

4. Do čtvrté třídy padají časoslova, která před příponou infinitivu mají za příznak samohlásku *i*, jako *čin-i-ti*, *tvor-i-ti*, *pros-i-ti*.

5. Do páté třídy padají časoslova, která před příponou infinitivu mají za příznak samohlásku *a*, jako *vol-a-ti*, *děl-a-ti*, *sek-a-ti*.

6. Do šesté třídy padají posléze časoslova, která před příponou infinitivu mají za příznak syllabu *-ova*, jako *mil-ova-ti*, *kup-ova-ti*, *vyuč-ova-ti*.

B) O tvoření forem časoslovných vůbec.

§. 111. Časoslova podle rodův, způsobův, časův, osob, čísel ohýbati, to slove *časovati* nebo *konjugovati*. Při časování na zřeteli míti jest *kmen*, pak *přípony* a *sponu*.

§. 112. Kmen jest z pravidla dvojit: *kmen přítomný* a *kmen infinitivní*.

Na kmeni přítomném zakládají se

1. indikativ času přítomného, jako *miluj-i*
2. imperativ, jako *miluj, miluj-i-ž,*
3. přestupník přítomný n. současný, jako *miluj-e, -íc, -íce.*

Na kmeni infinitivním zakládají se

1. infinitiv, jako *milova-ti*
2. supinum, jako *milova-t*
3. přičestí činné, jako *milova-l, -la, -lo*
4. přičestí trpné, jako *milová-n, -na, -no.*
5. přestupník minulý, jako *milova-v, -vši, -vše*

Při mnohých časoslovec nedělí se kmen přítomný od kmene infinitivního, tak že v té příčině všem formám jeden a týž kmen za základ jest, jako *vez-u, vez, vez-a, vez-ti, vez, vez-l, vez-en.*

Pozn. Při časoslovec skonalých zakládají se na kmeni přítomném, který do sebe má moc času budoucně skonalého, budoucně skonalý čas, imperativ skonalý a přestupník budoucně skonalý.

§. 113. Přípony, které ku kmenům přistupují, jsou četvery, a to přípony *osobné, časové, způsobové* a *jmenné*.

1. Přípony osobné jsou:

Sing. 1. os. <i>-m</i>	Plur. 1. os. <i>-me</i>
2. os. <i>-si, -š</i>	2. os. <i>-te</i>
3. os. <i>-ti, -t;</i>	3. os. <i>-nt.</i>

Přípony tyto přikládají se ku kmeni přítomnému v časích prostých, t. j. v čase přítomném a budoucně skonalém a potom při imperativě v první a druhé osobě čísla množného.

Obzvláště o těchto příponách poznamenati jest:

a) Známkou první osoby jest přípona *-m*. Přípona ta, když se bez spony ku kmeni připíná aneb když spona s předchodnou syllabou v dlouhou samohlásku splývá, zůstává nezměněná, jako *dá-m* místo *dad-m, volá-m* m. *volaja-m*. Jinak

ruší se s předchodnou sponou v *u* a po měkkých souhláskách v *i*, jako *vez-u* místo *vez-a-m*, *miluj-i* místo *miluj-a-m*.

Pozn. Když se spona s předchodnou samohláskou nestahuje, tehdy ruší se z pravidla přípona *-m*, jak se to i v staré češtině v skutku sbíhá, jako *uměj-u*, *volaj-u*, *tvóřij-u* místo nynějších *umí-m*, *volá-m*, *tvóří-m*.

b) Známkou druhé osoby jest přípona *-si*, která se udržela jen ve formě *jsi* m. *jes-si*; u jiných časoslov jest známkou přípona *-š*, jako *vez-e-š*, *miluj-e-š*, *volá-š*, *umí-š*.

c) Známkou třetí osoby jest *-ti*, a z toho *-t*, jako *jes-ti*, *jes-t*. U ostatních časoslov odsula se docela přípona *ta*, jako *vez-e*, *miluj-e*, *volá*, *umí*.

d) Známkou první osoby čísla množného jest přípona *-me*, jako *vez-e-me*, *volá-me*, *umí-me*. Při formách, kde se spona s předchodnou samohláskou nesrazila, zhusta se *e* odsouvá, jako *vez-e-m*, *miluj-e-m*.

e) Známkou druhé osoby čísla množného jest přípona *-te*, jako *js-te*, *veze-te*, *volá-te*, *umí-te*.

f) Známkou třetí osoby čísla množného byla prvotná přípona *-nt*, která však s předchodnou sponou zrušila se v *út* a ta přešla v *ú* a konečně v *ou*, jako *vez-ou*, a po měkkých souhláskách v *í*, jako *miluj-í*, *uměj-í*, *volaj-í*.

g) V imperativě v čísle jednotném odsuly se přípony osobné docela, odtud se o všech osobách praví, jako *čiň já neb nečiň*, *čiň ty neb nečiň*, *čiň on neb nečiň*. V čísle množném o třetí osobě užívá se přípony osoby druhé, jako *čiňte oni neb nečiňte*.

2. Přípon *časových*, jimižby se minulost aneb budoucnost činnosti znamenaly, v češtině již není. Pozůstatky přípon těch zachovaly se nám ještě ve formě *by-ch*, *by-ch-om*, *by s-me*, *by-s-te*, kdež souhláska *ch* aneb *s* jest známkou času minulého, jenž slove *aoristus první*.

3. Přípona *způsobová* sbíhá se při imperativu, jehož známkou jest samohláska *i*, kteráž se pak v čísle množném sesíljuje v *ě*, jako *pn-i*, *sekn-i*, v čísle množ. *pn-ě-me*, *sekn-ě-me*. Takto jest jen při kmenech, kteréž se končí dvěma souhláskama. Avšak když se kmen končí jednoduchou souhláskou, tehdy se přípona *i* jak v čísle jednotném, tak množném se-

slabuje v měkké jer, což se v měkkosti koncovky na jevo staví, jako *vez, viň, čin, služ*; *vezme, viňme, činme, služme*; *vezte, viňte, činite, služte*. Když se však v čísle jednotném k formě imperativu přičiní příklonné *-ž*, tehdy stojí také *i*, jako *vez-i-ž, viň-i-ž, čin-i-ž, potvrď-i-ž*, avšak v čísle množném jest *vez-me-ž, viň-me-ž, učin-me-ž, potvrď-me-ž*.

4. Přípony *jmenné*, kterými se jmena časoslovná odvozují, jsou tyto:

a) Znamka infinitivu jest přípona *-ti*, jako *véz-ti, vodi-ti, umě-ti, milova-ti*. Přípona tato skrácuje se v *-t* a v obecné řeči i v *-t*, jako *vodi-t, umě-t*.

b) Znamka supina jest přípona *-t*, t. j. *ť*, jako *vez-t, spa-t, vodi-t, umě-t, milova-t*.

c) Znamka přestupníku přítomně neskonaleho a budoucně skonaleho jest v rodě mužském přípona *-a*, v rodě ženském a středním přípona *-ouc*, v čísle množném o všech rodech přípona *-ouce*, jako *nes-a, -ouc, -ouce*; *vstan-a, -ouc, -ouce*. Po měkkých souhláskách přehlasují se (§. 10) přípony tyto v *-e, -íc, -íce*, jako *pěj-e, -íc, -íce*; *volaj-e, -íc, -íce*.

Pozn. Vlastně jest zde příponou *-nti*, kterážto přípona se sponou *-a* přešla v nadřčené formy *-a, -ouc, -ouce*.

d) Znamka přestupníku minule skonaleho a neskonaleho jest, když kmen infinitivný jest otevřený, v rodě mužském přípona *-v* (vlastně *-vš*), v rodě ženském a středním *-vši*, (vlastně *-všši*), v čísle množném o všech rodech přípona *-vše* (vlastně *-všše*), jako *chváli-v, -vši, -vše*; *kry-v, -vši, -vše*. Když pak jest kmen infinitivný souhláskou zavřen, tehdy přikládá se v rodě mužském nic (vlastně *-š*), v rodě ženském a středním přípona *-ši* (vlastně *-šši*), v čísle množném o všech rodech přípona *-še* (vlastně *-šše*), jak *sek, sek-ši sek-še* (vlastně *sek-š, sek-šši, sek-šše*).

e) Znamkou přičestí činného jest přípona *-l, -la, -lo*, jako *nes-l, -la, -lo*; *vinu-l, -la, -lo*.

f) Znamkou přičestí trpného jest při kmenech, které se končí samohláskami *-i, -u, -y* aneb když se končí nosovkami *-m, -n*, které se v *a* ruší, přípona *-t, -ta, -to*, jako *pi-t, -ta, -to*; *vinu-t, -ta, -to*; *kry-t -ta, -to*; *pia-t, -ta, -to*. Při ji-

ných kmenech jest příponou *-n, -na, -no*, jako *nese-n, -na, -no*; *vidě-n, -na, -no*; *dělá-n, -na, -no*; *chválen, -na, -no*.

§. 114. Přípony přikládají se ku kmenům *sponou* aneb i bez spony. Odtud dělí se časování na *sponové* a na *bezspónové*. Při prvním přivazují se přípony osobné ku kmeni *sponou e*, což zeslabením prvotní spony *a* vzniklo, jako *vez-e-š, vez-e-me*; při druhém přikládají se přípony osobné ku kmeni samému bez spony, jako *jes-t, js-me*. Ostatně viz §. 113.

C) Č a s o v á n í.

§. 115. Časování dělí se na *prosté* a *opsané* (§. 106). Prosté časování jest zase *sponové* aneb *bezspónové*; oboje pak řídí se třídami, na které se časoslova přirozeně rozpadají (§. 110). Opsané časování jest buď rodu činného aneb rodu trpného, k čemuž posléze časování rodu středního a pak časoslov neosobných přistupuje.

I. Časování prosté

a) sponové

I. časoslov třídy první.

§. 116. Kmeny časoslov první třídy jsou jednoslabičné a rozpadají se na kmeny *zavřené* a na *otevřené*. Z kmenův zavřených obzvláštěně pozoru hodné jsou ty, které se končí souhláskami nosovými *m* a *n*, a tekutými *l* a *r*. Kmeny tyto přecházejí v infinitivě jednak rušením nosovek (§. 23.), jednak stupňováním hlásek tekutých ve formy otevřené. Odtud máme při první třídě čtvero vzorův.

a) Vzor *nes-u*.

Čas přítomný.

§. 117. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. <i>nes-u</i>	<i>nes, nes-i-ž</i>	Neurčitý:
2. <i>nes-e-š</i>	<i>nes, nes-i-ž</i>	Jedn. muž.: <i>nes-a</i>
3. <i>nes-e</i>	<i>nes, nes-i-ž</i>	ž. stř.: <i>nes-ouc</i>
Množ. 1. <i>nes-e-me</i>	<i>nes-me</i>	Množ.: <i>nes-oucě</i>
2. <i>nes-e-te</i>	<i>nes-te</i>	Určitý: <i>nes-oucí</i>
3. <i>nes-ou</i>	<i>nes-te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *nes-ti*
2. Supinum: *nes-t*
3. Příčestí činné: *nes-l*, *nes-la*, *nes-lo*
4. Příčestí trpné: *nes-e-n*, *nes-e-na*, *nes-e-no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *nes*
 ž. stž.: *nes-ši*
 Množ.: *nes-še*
 Určitý: *nes-ši*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, jichžto jednosla-
 bičný kmen souhláskami *s*, *z*, *t*, *d*, *k*, *h*, *p*, *b*, *v* se uzavírá.
 Sem patří časoslova

1. jednoduchá, neskonaná, jako:
 vezu, lezu, hryzu, pasu, třesu;
 bodu, bředu, hudu, kladu, kradu, vedu;
 hnětu, kvetu, metu, matu, pletu, rostu, čtu (m. četu);
 seku, teku, tluku, vleku, řku (m. řeku);
 vrhu, střežu, střižu, mohu, žhu (m. žehu);
 zebu, hřežu, škubu, tepu, živu.
2. složená, skonaná, jako:
 do-lezu, dopasu, dohodu, dopletu, dotluku, dovrhu,
 na-vezu, natřesu, navedu, nametu, navleku, nastřežu,
 nad-nesu, nadvedu, nadvrhu,
 o-hryžu, otřesu, okradu, ohnětu, oteku, ostřežu, ozebu,
 ob-lezu, obnesu, obvedu, obrostu, obleku, obvrhu,
 od-lezu, odnesu, odbodu, odmetu, odteku, odvrhu,
 po-vezu, ponesu, pobodu, pomatu, povleku, pomohu,
 pod-lezu, podnesu, podvedu, podmetu, podteku, podvrhu,
 pře-lezu, přepasu, přebředu, přečtu, převleku, přemohu,
 před-nesu, předmetu, předseku, předvrhu, předeřku,
 při-hryžu, připasu, přibodu, přikvetu, přiteku, přistřižu,
 pro-lezu, protřesu, probředu, propletu, provleku, prostřižu,
 roz-vezu, roznesu, rozkradu, rozpletu, rozseku, rozmohu se,
 s-hryžu, střesu, sbodu, smetu, svleku, svrhu,
 u-vezu, unesu, uvedu, uhnětu, useku, ustřižu,
 ve-vezu, vnesu, vtluku, vbodu, vkradu,
 vy-lezu, vytřesu, vybředu, vyrostu, vytluku, vymohu,

vz-nesu, vztřesu, vzvedu, vzhnětu, vzkvetu, vzvleku,
vzpomohu,

za-vezu, zanesu, zabředu, zametu, zatluku, zavrhu, za-
hřebu,

z-hryzu, ztřesu, zvedu, zmatu, zteku, zmohu,

do-po-mohu, na-po-mohu, od-po-mohu, z-po-mohu.

§. 118. Při tomto vzoru poznamenati jest:

1. Kmen přítomný nedělí se od kmene infinitivního.

2. V indikativě přetvořují se před sponou *e* hrdelné hlásky *k* a *h* v sykavky hustší *č* a *ž*, jako seku, sečeš, seče, sečeme, sečete, sekou; vrhu, vržeš, vrže, vržeme, vržete, vrhou. Rovněž tak má *žhu*, *žžeš*, *žže*, *žžeme*, *žžete*, *žhou*; *mohu* má *můžeš*, *může*, *můžeme*, *můžete*, *mohou*. Avšak řku má *řeš*, *ře*, *řceme*, *řcete*, *řkou*.

3. V imperativě jest *nes*, *vez*, *ozeb*, *poživ*. Koncovky *d* a *t* změkčují se v *č* a *t*, jako vedu-ved, metu-met; hrdelné *k* a *h* přetvořují se v *c* a *z*, jako peku, pec, pecme, pecte; teku, tec, tecme, tecte; vrhu, vrz, vrzme, vrzte; zmohu, vmoz, vmozme, vmozte. Řku má *rci*, *rceme*, *rcete*; *žhu*, *žzi*, *žzeme*, *žzete*. Když v čísle jednotném se přičiní částice omezovací *že*, tehdy vystoupí na jevo přípona způsobová, jako *nes-i-ž*, *ozeb-i-ž*, *poživ-i-ž*, *ved-i-ž*, *met-i-ž*, *pec-i-ž*, *vrz-i-ž*.

4. V infinitivě a supině rozlišují se zubné *d* a *t* v *s*, jako vedu - vés-ti - ves-t; metu - mės-ti - mes-t; hrdelné *k* a *h* splývají s *t* v *c*, jako peku - pěci m. pek-ti, vrhu - vrci m. vrh-ti; řku má říci, *žhu* - žíci. *Zebu*, *ozebu*, *hřebu*, *pohřebu* vkládají souhlásku *s*, jako záb-s-ti, ozábsti, pohřebsti. Ostatní časoslova s koncovkou retnou přestupují raději do páté třídy, jako škubu-škubati, tepu-tepati aneb pod vzor *biju*, jako živu-žíti, slovu-slouti.

5. V infinitivě dluží se samohláska kmene, když jest, jednoslabičný, jako kladu - klásti, vezu - vézti, svezu - svézti hnětu-hnísti, seku-síci, stříhu-stříci, čtu (m. čtu) - čísti, řku-říci, hudu-housti, hryzu-hrýzti, zhryzu-zhrýzti. *Třesu* má *třísti* a *třásti*; *mohu* jen *moci*. Avšak i když kmen složením jest dvouslabičný, z pravidla dlouhá samohláska se podržuje, jako odvleku-odvléci, obleku-obléci, oblehu-obléci, odeřku-odříci,

odteku-odtéci, roztluku-roztlouci, vyhodu-vyhousti, dovodu-dobůsti, dokvetu-dokvěsti, opředu-opřísti, otřesu-otřásti. Jen samohláska *e* se zhusta v té příčině krátí, jako odvezu-odvezti, oblezu-oblezti, odmetu-odmesti, odvedu-odvesti; nahnětu má nahněsti i nahněsti.

6. Ve formách od kmene infinitivu odvozených podržuje se krátká samohláska kmene, jako kladu - kladl - kladen; metu - metl - meten. Při některých časoslovec však se samohláska v přičestí činném a přestupníku minulém dlouží, jako:

třesu, třásl, třás, třesen,
 pasu, pásl, pás, pasen,
 matu, mátl, mát, maten,
 tluku, tloukl, tlouk, tloučen,
 hudu, houdl, houd, huđen,
 střehu, stráhl, stráh, avšak i střehl, střeh, strěžen.

7. V přičestí trpném přetvořují se před sponou *e* hrdelnice *k* a *h* v *č* a *ž*, jako přemohu - přemožen, vleku - vlečen, řku má řečen, urku - určen, žhu - žžen, rozžhu - rozžžen.

b) Vzor: *bij-i*.

Čas přítomný.

§. 119.	Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1.	<i>bij-i, -u</i>	<i>bij, bij-i-ž</i>	Neurčitý:
2.	<i>bij-e-š</i>	<i>bij, bij-i-ž</i>	Jedn. muž.: <i>bij-e</i>
3.	<i>bij-e</i>	<i>bij, bij-i-ž</i>	ž. stř.: <i>bij-íc</i>
Množ. 1.	<i>bij-e-me</i>	<i>bij-me</i>	Množ.: <i>bij-íce</i>
2.	<i>bij-e-te</i>	<i>bij-te</i>	Určitý: <i>bij-i-ci</i>
3.	<i>bij-í, -ou</i>	<i>bij-te</i> .	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *bi-ti*
2. Supinum: *bi-t*
3. Přičestí činné: *bi-l, bi-la, bi-lo*
4. Přičestí trpné: *bi-t, bi-ta, bi-to*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *bi-v*
 ž. stř.: *bi-vši*
 Množ.: *bi-vše*
 Určitý: *bi-vši.*

Podlé vzoru *bíjí* časují se jednoslabičné kmeny, které jsou otevřené samohláskami *i, a, u, e, ě, y*. Sem patří časoslova

1. jednoduchá, neskonalá, jako :

hníjí, líjí, pije, šíjí, víjí, žije,
bají, hrají, kají se, lají, tají, zrají,
dují, klují, kují, plují, rují se, slují, snují,
dějí se, hřejí, chvějí, klejí, plejí, přejí, sejí, smějí se,
vějí,

kryjí, myjí, nyjí, ryjí, vyjí.

2. složená, skonalá, jako :

do-bíjí, dohrají, dodují, dohřejí, dokryjí,
na-hníjí, nalají, naklují, nadějí, naryjí,
o-pije, okají se, okují, okřejí, oryje, odějí,
ob-ryjí, oblají, obdují, oblijí, obrují,
od-bíjí, odehrají, odkují, odvějí, odkryjí,
po-plije, pohrají, podují, posejí, pokryjí,
pod-bíjí, podtají, podplují, podvějí, podryjí,
pře-šíjí, přehrají, přeplují, převějí, přemyjí,
před-číjí, předehrají, předplují, předryjí,
při-bíjí, přilají, přidují, přihrějí, přikryjí,
pro-šíjí, prohrají, proklují, prospějí, proryjí,
roz-bíjí, rozehrají, rozdují, rozhrějí, rozmyjí,
s-víjí, sehrají, sesují, schvějí, skryjí,
u-číjí, ulají, uklují, uplejí, umyje,
v-bíjí, vlijí, vpije, vplují, vsejí, vryjí,
vy-pijí, vyhrají, vyplují, vysejí, vryjí,
vz-bíjí, vzlají, vzdují, vzchvějí se, vzryjí,
za-žije, zahrají, zakuje, zavějí, zakryjí,
z-bíjí, zehrají, zduje, zehřejí, zryjí.

§. 120. Obzvláště poznamenati jest :

1. Kmen přítomný *bíj* liší se od kmene infinitivu *bí* vsůvkou *j*, která se vkládá k odstranění průzevu.

2. V indikativě času přítomného praví se nyní raději bez přehlásky *bíju, kryju*, nežli *bíjí, kryjí* (§. 10), v třetí osobě č. množ. říká se v řeči obyčejně *bíjou* místo spisovného *bíjí*.

3. V imperativě stahuje se zhusta *ěj* v *í*, jako pí m. pij; syllaba *-yj* přechází v *ej* místo *ý*, jako křej místo kryj.

4. V přestupníku přítomném jest přehláskou pij--e, -íc, -íce, místo pij-a, -úe, -úce (§. 10).

5. V infinitivě dluží se při kmenech jednoduchých samohlásky *i* v *í*, *a* v *á*, *u* v *ou*, *y* v *ý*, *ej*; *ě* v *í*, jako piji - píti, laji - láti, duji - douti, sluji - slouti, myji - mýti, meji, ději se - dítí se. Totéž děje se i při složených kmenech, jako doduji - dodouti, dohraji - dohráti, ohřeji - ohřítí, ohřáti; avšak samohlásky *i* a *y* se v té příčině obyčejně krátí, jako zabiji - zabiti, zakryji - zakryti; nicméně však praví se i *zabítí*, *zakrýtí*. Prospěji má prospěti, kleji - kléti i klíti, pleji - plíti, vyplíti, směji se - smáti se, přeji - práti, hřeji - hřáti, hříti, věji - váti, vítí.

6. V přičestí činném a trpném podržuje se samohláska krátká, jako pi-ji -pil -pit; ry-ji -ryl -ryt. Samohláska se dluží při časoslovech

hraji, hrál, hrán,
kaji se, kál se, kán, pokán-í,
laji, lál, lán, lán-í,
taji, tál, tán,
zraji, zrál, zrán, zrán-í,
naději se, nadál se, nadán-í,
okřeji, okřál, okřán-í,
přeji, přál, přán-í,
směji se, smál se, smán-í,
věji, vál - víl, ván - vín,
zeji, zál, zán.

Časoslova tato mají v přičestí trpném příponu -n, -na, -no (§. 113. 4.) Tak také mají: pěji - pěn - pěn-í, oději - oděn, chvěji - chvěn - chvěn-í, pleji - plen, kleji - klen i klet.

e) Vzor *pn-u*:

Čas přítomný.

§. 121.	Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1.	pn-u	pn-i	Neurčitý:
2.	pn-e-š	pn-i	Jedn. muž.: pn-a
3.	pn-e	pn-i	ž. stř.: pn-ouc
Množ. 1.	pn-e-me	pn-ě-me	Množ.: pn-ouce
2.	pn-e-te	pn-ě-te	Určitý: pn-oucí
3.	pn-ou	pn-ě-te.	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *pí-ti*
2. Supinum: *pí-t*
3. Příčestí činné: *pia-l, pia-la, pia-lo*
4. Příčestí trpné: *pia-t, pia-ta, pia-to*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *pia-v*
 ž. stř.: *pia-vši*
 Množ.: *pia-vše*
 Určitý: *pia-vši.*

Podlé tohoto vzoru časují se jednoslabičné kmény, které se zavírají hláskami nosovými *m* a *n*. Sem patří časoslova:

1. jednoduchá, jako:

jmu, ždmu, klu, tnu, žnu.

2. složená, jako:

do-jmu, dotnu, dožnu,

na-čnu, najmu, napnu, natnu, nažnu; nade-tnu, nade-žnu,

o-pnu, otnu, ožnu; obe-jmu, obetnu,

ode-jmu, odepnu, odetnu, odežnu,

po-jmu, popnu, potnu, požnu, poždmu,

pode-žnu, podetnu, podepnu, podejmu,

pře-žnu, přetnu, přepnu, přejmu; přede-jmu, předežnu,

předepnu,

při-žnu, přitnu, připnu, přijmu,

roz-žnu, rozetnu, rozepnu, rozždmu,

se-žnu, setnu, sepnu, sejmu; u-žnu, utnu, upnu, ujmu,

ve-pnu, vetnu; vy-jmu, vypnu, vytnu, vyždmu, vyžnu,

vze-jmu, vzepnu; za-jmu, zapnu, zatnu, zažnu; ze-jmu,

ze-pnu.

§. 122. Obzvláště poznámenati jest:

1. Kmen přítomný při těchto časoslovech jest *pn, jm, tn, žn, čn, ždm* místo *pin, jbm, tbn, zbn, žbn, ždbm*, před souhláskami ruší se nosovky v *a*, jako *pia-l, ja-l, tia-l, žra-l, ča-l, ždia-l*.

2. V imperativě sesiluje se známka způsobová v čísle množném v *-ě*, jako *pn-ě-me, tn-ě-me, ždm-ě-me*.

3. V infinitivě dluží se *ia* v *i*, jako *žn-u - žítí, tn-u - títí* místo *žiati, tiati*. Rovněž se dluží dvojhláská *ta* při slože-

ných, jako dožnu — dožítí, načnu — načítí, obetnu — obtítí, potnu — potítí, vyždmu — vyždítí. Avšak časoslova *jmu* a *pnu* nedlouží dvojhlasíky v složení, jako dojmu — dojati, pojmu — pojati, obejmu — objati, přejmu — přejati, opnu — opiati, rozepnu — rozepiati, upnu — upiati. Odejmu má odňati i odnítí; podejmu — podnítí i podjati, vyjmu — vynítí i vyňati.

V novější řeči praví se též *jmu* — *jmouti*, *odejmu* — *odejmouti*, *zapnu* — *zapnouti*, pak *odejmul*, *zapnul*. *Dmu* má vždycky *dmouti*, *dmul*, *dmut*.

d) Vzor *tr-u*.

Čas přítomný.

§. 123. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník
Jedn. 1. <i>tr-u</i>	<i>tř-i</i>	Neurčitý:
2. <i>tř-e-š</i>	<i>tř-i</i>	Jedn. muž.: <i>tr-a</i>
3. <i>tř-e</i>	<i>tř-i</i>	ž. stž.: <i>tr-ouc</i>
Množ. 1. <i>tř-e-me</i>	<i>tř-e-me</i>	Množ.: <i>tr-ouce</i>
2. <i>tř-e-te</i>	<i>tř-e-te</i>	Určitý: <i>tr-oucí</i>
3. <i>tr-ou</i>	<i>tř-e-te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *tří-ti*
2. Supinum: *tří-t*
3. Příčestí činné: *tře-l*, *tře-la*, *tře-lo*
4. Příčestí trpné: *tře-n*, *tře-na*, *tře-no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *tře-v*
ž. stž.: *tře-vš*
Množ.: *tře-vše*
Určitý: *tře-vš*.

Podlé vzoru *tru* časují se jednoslabičné kmeny, které se končí tekutými souhláskami *l* a *r*. Sem patří časoslova

1. jednoduchá a neskonalá:
dru, *mru*, *pru se*, *vru*, *melu*.
2. složená skonalá:
do-dru, *dovru*, *domelu*; *na-dru*, *namelu*, *navru*; *na-de-tru*

o-dru, otru, opru, omelu; obe-stru, obetru, obevru,
ode-mru, odepru, odestru, ote-vru,
po-stru, potru, povru, pomru, pomelu, po-ote-vru,
pode-melu, podepru, podestru, podetru,
pře-dru, pře-stru, pře-tru, přemelu,
při-dru, přimelu, přimru, přípru, přístru,
pro-dru, promelu, prostru, protru,
roze-dru, rozestru, rozmelu, rozevru, rozetru,
se-dru, semelu, sepru se, setru, sevru,
u-dru, umru, upru, ustru, utru, uvru,
ve-dru, vetru, vmelu; vze-pru, vze-tru,
vy-dru, vymru, vymelu, vytru, vyvru,
za-dru, zapru, zastru, zatru, zamelu,
ze-vru, zetru, zepru, zemru.

§. 124. Obzvláštně poznamenati jest:

1. Kmen přítomný jest *tr*, kmen infinitivný *tře*, což stu-
pňováním tekutých *r* a *l* vzniká (§. 16.).

2. Před sponou *e* přetvořuje se v indikativě souhláska
r v *ř*, jako *tru* — *třeš*, *mru* — *mřeš*.

3. V imperativě sesiluje se známka způsobová *i* v čísle
množném v *ě*, a to přechází po *ř* v *e*, jako *tři* — *tře-me* —
třete. Melu má *mel* — *mel-me* — *mel-te*.

4. V infinitivě dlouží se samohláska jak při kmenech
jednoduchých, tak složených, jako *tru* — *tříti*, *dru* — *dříti*;
vzepru — *vzepříti*, *prodru* — *prodříti*, *rozestru* — *rozestříti*.
Melu má *mlěti* i *mlíti*, *domelu* — *domletí* i *domliti*.

II. Časoslova třídy druhé.

§. 125. Příznakem časoslov druhé třídy jest syllaba *-nu*,
při kmeni přítomném vystupuje na jevo pouhé *-n*. Zde jest

Vzor: *vin-u*.

Čas přítomný.

§. 126. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. <i>vin-u</i>	<i>viň</i> , <i>vin-i-ž</i>	Neurčitý:
2. <i>vine-š</i>	<i>viň</i> , <i>vin-i-ž</i>	Jedn. muž.: <i>vin-a</i>
3. <i>vin-e</i>	<i>viň</i> , <i>vin-i-ž</i>	ž. stž.: <i>vin-ouc</i>

Vnož. 1. vine-me	viň-me	Množ. vin-ouce
2. vine-te	viň-te	Určitý: vin-oucí
3. vin-ou	viň-te	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: vinou-ti
2. Supinum: vinou-t
3. Příčestí činné: vinu-l, vinu-la, vinu-lo
4. Příčestí trpné: vinu-t, vinu-ta, vinu-to
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: vinu·v
ž. stř.: vinu·vsí
Množ.: vinu·vsě
Určitý: vinu·vsí.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která se končí syllabou *-nu*. Sem patří časoslova

1. jednoduchá a to

- a) jednodobá: bodnu, drbnu, klesnu, kousnu, lehnu, padnu, říznu, sáhnú, seknu, sednu, trhnu, vrhnu, křiknu, tknu, hnu a j.
- b) trvací: plynu, linu se, vanu, táhnu, tisknu, vážnu, vládnú, žasnu, hrnu, tonu, klenu, kanu, hynu, lnu, trnu
- c) počínavá: schnu, moknu, hluchnu, blednu, chřadnu, slabnu, mladnu, stárnu, sladnu, chudnu, bohatnu a j. p.
2. složená skonalá:

do-hlédnu, dosáhnú, dotisknu, dovléknu, dokapnu, dochudnu

na-bodnu, nadřhnú, nadvíhnu, nadchnu, nahlédnu

nad-padnu, nadvinu, nadvrhnu, nadzdvíhnu

o-čísnu, ohlechnu, obnu, ohrnu, ochromnu, okleknu

ob-sáhnú, obvlhnu, obroubnu, obměknu, oblíznu, oblétnu

od-běhnú, oddechnu, oddrápnú, odehnu, odhrnu, odpočínu

po-dvíhnu, potrhnu, povzniknu, povzdychnu, pozavadnu

pod-vinu, podtisknu, podtrhnu, podtáhnú, podstříhnu

pře-běhnú, přečárnú, přečísnu, předrápnú, přesecknu

před-běhnú, předminu, předpíchnu, předpísknu, předsáhnú,

při-bodnu, přičichnu, přiřhnu, přilehnu, přílnu, případnu,

pro-minu, promrznu, proniknu, propadnu, propuknu,

roz-dmýchnu, rozeschnu, rozjihnú, rozpadnu, rozčísnu,

se-hnu, selnu se, smeknu, sesnu, sesunu, shoupnu, shrábnu, u-trhnu, užasnu se, uběhnu, ucouvnu, uhodnu, uhrábnu, v-dechnu, vhřeznu, vchrstnu, vklepnu, vkopnu, vkydnu, vy-hynů, vychloustnu, vykouknu, vyklouznu, vyklinu, vz-táhnu, vzdychnu, vzvednu, vztrhnu, vzvléknu, za-po-menu, za-blesknu, zabodnu, zabřednu, zabřesknů se, zamrznu,

z-bohatnu, zdechnu, zestydnu, zhoupnu, zhořknu, zhrdnu.

§. 127. Obzvláště poznámenati jest:

1. V imperativě, když kmen se končí souhláskou jednoduchou, splývá známka způsobová s koncovkou, jako viň, hrň m. vini, hrni. Po více souhláskách stojí vždy -i, kteréž se v čísle množném v ě sesiluje, jako sekn-i — sekn-ě-me — sekn-ě-te; tiskni — tiskn-ě-me — tiskn-ě-te.

2. V infinitivě a supině dluží se příznačná syllaba -nu v -nou, jako vinou-ti, tisknou-ti, vinout, tisknout.

3. Velmi mnoho časoslov odvrhuje v přičestích a přestupníku minulém příznak této třídy a přestupuje do třídy první pod vzor *nesu*, jako vrhnu, vrhl, vrh, vižen. V příčině této přetvořují se v přičestí trpném před sponou *e* souhlásky *k*, *h*, *ch*, *sk* v *č*, *ž*, *š*, *šť*, jako:

zamknu, zamekl, zamčen, zamek, zamekši

dotknu, dotekl, dotčen, dotek, dotekši

sáhnů, sáhl, sažen, sáh, sáhši

nadchnů, nadechl, nadšen, nadech, nadechši,

tisknu, tiskl, tištěn, tisk, tiskši.

Některá však odsouvají -nu jen v přičestí činném, jako váznu, vázl, váznut; klesnu, klesl, klesnut; páchnů, páchl, páchnut.

Pozn. Před -nu vysouvají některá časoslova souhlásky *b*, *p*, *v*, *k*, *ch*, jako: hnu m. hýbnu (hýbatí); hynu m. hýbnu (hubití); šinu m. šibnu (něm. schieben), kanu m. kapnu; klenu m. klepnu (klopiti); selnu se m. slepnu se; oslnu m. oslepnu; trnu m. trpnu, tonu m. topnu, usnu m. uspnu, rozžnu m. rozžehnu, zkrěnu m. zkrěhnu, rozprnu m. rozprchnu.

III. Časoslova třídy třetí.

§. 128. Do této třídy padají časoslova, která v infinitivě mají za příznak hlásku *ě*. Hláska tato podržuje se při jed-

něch časosloveh i v kmeni přítomném, při jiných nastupuje za ni hláska *i*. Odtud jest zde dvě vzorův.

a) Vzor: *umí-m*.

Čas přítomný.

§. 129. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. <i>umí-m</i>	<i>uměj, uměj-i-ž</i>	Neurčitý:
2. <i>umí-š</i>	<i>uměj, uměj-i-ž</i>	Jedn. muž.: <i>uměj-e</i>
3. <i>umí</i>	<i>uměj, uměj-i-ž</i>	ž. stř.: <i>uměj-íc</i>
Množ. 1. <i>umí-me</i>	<i>uměj-me</i>	Množ.: <i>uměj-íce</i>
2. <i>umí-te</i>	<i>uměj-te</i>	Určitý: <i>uměj-ící</i>
3. <i>uměj-i</i>	<i>uměj-te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *umě-ti*
2. Supinum: *umě-t*
3. Příčestí činné: *umě-l, umě-la, umě-lo*
4. Příčestí trpné: *umě-n, umě-na, umě-no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *umě-v*
ž. stř.: *umě-vši*
Množ.: *umě-vše*
Určitý: *umě-vši.*

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která příznak třídný v kmeni přítomném podržují a k odstranění průzevu k němu vsůvku *j* přibírají. Sem patří časoslova

1. jednoduchá,

- a) trvací: *hověti, želeti, smíti, tlíti, upěti, rozuměti, větvěti, žízňeti, bubleněti* a j.
- b) počínavá: *běleti, bujněti, bohatěti, domácněti, hruběti, hubeněti, lačněti, lakoměti, mdlíti, mrtvěti, naruživěti, pitoměti, obecněti, šedivěti, tučněti, vetšeti, všedněti, zeleněti, zrzavěti* a j.

2. složená, skonalá:

do-rozuměti, došedivěti, dozrzavěti, dotleti, na-hověti si, namokřeti, natrpčeti, naryšavěti, o-běleti, obujněti, očerstvěti, oněměti, ochroměti, oželeti, ob-laciněti, obleněti, obživěti, obmócněti, občerstvěti, po-rozuměti, pohověti, potlíti, podivočeti, potemněti,

pře-hověti, přehniličeti, přerezovatěti, přezelenatěti,
 při-hověti, přirozuměti, připodobněti,
 pro-čerstvěti, proběleti, probleděti, prošedivěti,
 roz-jasněti, rozleněti, rozbujněti, rozbohatěti,
 s-rozuměti, shověti, setlíti, sceleti, schuravěti, shrbatěti,
 u-rozuměti, usrozuměti, utlíti, umoudřeti, uplaněti,
 vy-rozuměti, vyhověti, vyhladověti, vystřízvěti, vytepleti,
 za-běleti, začerveněti, zakulatěti, zahniličeti,
 z-divočeti, zčervivěti, zdřevěněti, zlenivěti, zemdlíti, zten-
 četi, ztučněti, ztepleti, zetlíti, zničeti, zryšavěti a j.

(§. 130. Obzvláště poznamenati jest:

1. Kmen přítomný šíří se přičiněním vsůvky *j* ku kmeni infinitivnímu, jako umě — uměj.

2. V indikativě času přítomného stahuje se spona s předcházejícím příznakem v *í*, jako umí-m místo uměj-em, umí-š m. uměj-e-š, umí m. uměj-e. U starých tohoto stažení nebylo, i pravilo se: uměj-u, hověj-u, tlej-u, bělej-u. Jen v třetí osobě čísla množného spona se nestahuje, odtud jest: uměj-í tlej-í, bělej-í.

3. V infinitivě dluží se při kmenech jednoslabičných *ě* v *í*, jako tlíti, sníti. V složení praví se: setlíti i setleti, zemdlíti i zemleti.

b) Vzor: *hledím*.

Čas přítomný.

§. 131. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. hledí- <i>m</i>	hled, hled- <i>i-ž</i>	Neurčitý:
2. hledí- <i>š</i>	hled, hled- <i>i-ž</i>	Jedn. muž.: hled- <i>ě</i>
3. hledí	hled, hled- <i>i-ž</i>	ž. stř.: hled- <i>íc</i>
Množ. 1. hledí- <i>me</i>	hled- <i>me</i>	Množ.: hled- <i>íce</i>
2. hledí- <i>te</i>	hled- <i>te</i>	Určitý: hled- <i>ící</i>
3. hledí	hled- <i>te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: hledě-*ti*
2. Supinum: hledě-*t*
3. Příděstí činné: hledě-*l*, hledě-*la*, hledě-*lo*

4. Příčestí trpné: hledě-*n*, hledě-*na*, hledě-*no*

5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: hledě-*v*

ž. str.: hledě-*vši*

Množ. hledě-*vše*

Určitý: hledě-*vš*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která ke kmeni přítomnému místo příznaku infinitivu *ě* samohlásku *i* přijímají. Sem patří časoslova

1. jednoduchá, trvací, jako:

mni*t*i, zří*t*i, zní*t*i, pří*t*i, rdí*t*i se, bdí*t*i, hřmí*t*i, beč*e*t*i*, běž*e*t*i*, buč*e*t*i*, čiše*t*i, drž*e*t*i*, hoř*e*t*i*, hrč*e*t*i*, huč*e*t*i*, hvižd*e*t*i*, ječ*e*t*i*, kleč*e*t*i*, kyp*e*t*i*, let*e*t*i*, lež*e*t*i*, mlč*e*t*i*, př*e*t*i*, piš*t*e*t*i, sip*e*t*i*, sluš*e*t*i*, styd*e*t*i* se, sed*e*t*i*, šust*e*t*i*, trp*e*t*i*, vis*e*t*i*, von*e*t*i*, vrč*e*t*i*, vřeš*t*e*t*i, vrt*e*t*i*, zvuč*e*t*i* a j. p.

2. složená, skonala:

do-buč*e*t*i*, dodrž*e*t*i*, dohřm*e*t*i*, dokřič*e*t*i*, domnět*i* se, na-břinč*e*t*i*, nasrč*e*t*i*, nahled*e*t*i*, nakleč*e*t*i* se, nakřič*e*t*i*, o-hoř*e*t*i*, ochrapt*e*t*i*, osed*e*t*i*, otrp*e*t*i*, ozří*t*i se, ob-drž*e*t*i*, obezří*t*i, obhoř*e*t*i*, oblež*e*t*i*, od-brnět*i*, odchropt*e*t*i*, odlet*e*t*i*, odmlč*e*t*i* se, odzvuč*e*t*i*, po-trp*e*t*i*, pomní*t*i, pozard*e*t*i* se, povřeš*t*e*t*i, pod-drž*e*t*i*, podezří*t*i, podlet*e*t*i*, podhled*e*t*i*, pře-drž*e*t*i*, překleč*e*t*i*, překyp*e*t*i*, přelet*e*t*i*, přemlč*e*t*i*, před-běž*e*t*i*, předezří*t*i, předkřič*e*t*i*, předlet*e*t*i*, při-drž*e*t*i*, přiřm*e*t*i*, přilet*e*t*i*, přihled*e*t*i*, pro-huč*e*t*i*, prokleč*e*t*i*, prolež*e*t*i*, promlč*e*t*i*, prozří*t*i, roz-beč*e*t*i*, rozbruč*e*t*i*, rozvřeš*t*e*t*i, rozerd*i*t*i* se, s-hoř*e*t*i*, skřič*e*t*i*, slež*e*t*i*, sezří*t*i, u-drž*e*t*i*, uhoř*e*t*i*, ulež*e*t*i*, utrp*e*t*i*, uzří*t*i, v-let*e*t*i*, vběž*e*t*i*, vkřič*e*t*i*, vzvuč*e*t*i*, vy-beč*e*t*i*, vyječ*e*t*i*, vyhoř*e*t*i*, vykřič*e*t*i*, vykyp*e*t*i*, vze-zvuč*e*t*i*, vzječ*e*t*i*, vzezří*t*i, vzhřmí*t*i, vztřeš*t*e*t*i, za-bruč*e*t*i*, zahoř*e*t*i*, zastyd*e*t*i* se, zasněd*e*t*i*, zasyč*e*t*i*, z-drž*e*t*i*, zevzn*e*t*i*, zlet*e*t*i*, zmizet*i*.

§. 132. Obzvláště poznamenati jest:

1. V kmeni přítomném nastupuje místo příznaku *ě* samohláska *i*, jako hledě — hledi.

2. V čase přítomném stahuje se spona s předchodnou samohláskou v *í*, jako hledím místo hledí-e-m, hledíje-m, hledí-š m. hledíješ. V staré češtině bylo zde hoříu, držu a v třetí osobě čísla množného hoříá, držá a s přehláskou hoříé, držé.

3. V imperativě nastupuje po dvou souhláskách *í*, jako zři, mni, bdi, hřmi, sopti, vřešti; v čísle množném jest v té příčině: bdíme, bdíte, pomnime, pomnite, soptme, soptte, vřeštme, vřeštte, avšak i hřměme, hřměte; bděme, bděte. Viděti má viz, vizme, vizte.

4. V infinitivě dluží se při jednoslabičných kmenech *ě* v *í*, jako mníti, zříti, hřmíti; v složení podržuje se dlouhá ta samohláska, jako zahřmíti, uzříti, probdíti, aneb se zostřuje, jako zahřměti, zavzněti.

5. Mnohá z těchto časoslov měla v infinitivě místo *ě* samohlásku *a*, jako držati, slyšati, odtud se ještě v přičestí trpném praví: držá-n, -na, -no; slyšá-n, -na, -no.

Pozn. Zhusta přestupují časoslova, která pod vzor *hledím* přísluší, pod přecházející vzor *umím*. Obyčejně se to děje při časoslovech *bolěti, veletí, vězeti, mrzeti, museti, slušeti, příslušeti, náležeti, přináležeti* a j. Odtud se praví v 3. os. množ.: přísluší, přináležejí, mrzejí, musejí, skřípějí, sipějí, siptějí, velejí a t. d. anebo i přísluší, přináleží, skřípí, sipí, siptí, musí, velí a t. d. — V imperativě praví se rovněž tak: zni i zněj, v přestupníku: sipěje i sipě, příslušeje i přísluše, příležeje i příleže a t. d.

IV. Časoslova třídy čtvrté.

§. 133. Sem náležejí časoslova, která v infinitivě mají za příznak samohlásku *í*, kterážto i v kmeni přítomném se podržuje.

Vzor: *činím*.

Čas přítomný.

§. 134. Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1. činí- <i>m</i>	čiň, čin- <i>i-ě</i>	Neurčitý:
2. činí- <i>š</i>	čiň, čin- <i>i-ě</i>	Jedn. muž.: čin- <i>ě</i>
3. činí	čiň, čin- <i>i-ě</i>	ž. stř.: čin- <i>íc</i>
Množ. 1. činí- <i>me</i>	čiň- <i>me</i>	Množ.: čin- <i>íce</i>
2. činí- <i>te</i>	čiň- <i>te</i>	Určitý: čin- <i>ící</i> .
3. činí	čiň <i>te</i>	

Jmena časoslovná.

1. Infinitiv: čini-*ti*
2. Supinum: čini-*t*
3. Přítčestí činné: čini-*l, čini-la, čini-lo*
4. Přítčestí trpné: čin-*ě-n, čin-ě-na, čin-ě-no*
5. Přestupník minulé: Jedn. muž.: čini-*v*
 ž. stř.: čini-*vši*
 Množ.: čini-*vše*
 Určité: čini-*všž.*

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která mají v infinitivě za příznak *i*. Sem patří časoslova

1. Jednoduchá a to:

a) jednodobá: hoditi, chvátiti, chopiti, chybiti, chytiti, koupiti, kročiti, krojiti, lapiti, lučiti, mrštiti, praštiti, pustiti, saditi, skočiti, stoupiti, stačiti, strčiti, střeliti, vtípiti se, vrátiti.

b) trvací:

blouditi, brániti, děsiti, hájiti, hnojititi, ježiti, líčiti, mařiti, mořiti, nutiti, plaviti, prositi, robiti, říditi, rmoutiti, slaviti, točiti, vaditi se, vařiti, učiti, udititi a j.; potom: bouřiti, brázditi, děliti, chválení, krmítiti, loviti, mlátiti, mluvititi, barvititi, čepiti, nedužititi, nešvářiti, rybařiti, solítiti, běliti, černiti, čistiti, cizititi, mrtvititi, ostřiti, ošklivititi a j. p.

c) opětovací: brodititi, honiti, choditi, nositi, voditi, jezdititi a j.

2. Složená, skonalá:

do-bítiti, dobořiti, dočíniti, dodáviti, dochoditi,
 na-děliti, nadojititi, nadrobititi, nahraditi,
 nad-ceniti, nadlepšiti, nadsaditi, nadstoupiti,
 o-blázniti, obohatiti, obositi, ohromiti, ohyzdititi,
 ob-hájiti, objeviti, objítřiti, obezdítiti, obchytiti,
 od-bedniti, odciziti, odděliti, odečetiti, odchýliti,
 po-cvičiti, podařiti, poklestiti, polehčiti, pomodlititi se,
 pod-brousiti, podkouřiti, poddružititi, podezdtiti, podrobititi,
 před-ložititi, předhoditi, předkročiti, předobraziti, před-
 oznámiti,

pře-hlušiti, překlestiti, přesoliti, přehladiti, přemastiti,
 při-číniti, přimísiti, přimíniti, připáliti, přiozdobiti,

pro-potiti, propučiti, propůjčiti, proraziti, prosouditi,
roz-hnáziti, rozhojnití, rozpěnití, rozsvítiti, roztroubiti,
se-známiti, sestaviti, seslíti, slomiti, smysliti, skliditi,
u-stanoviti, udáviti, ustrčiti, usmrtiti, utopiti,
v-saditi, vraziti, vtlačiti, vtrousiti, vytvořiti,
vy-slíditi, vysloužiti, vystaviti, vypléniti, vybočiti,
vz-diviti se, vzbuditi, vzjítřiti, vzechopiti, vzkřísiti,
za-slíbiti, zasloniti, zasvětiti, zasnoubiti, zavražditi,
z-působiti, zhřešiti, zhroziti, zmocniti, zvítěziti.

§. 135. Obzvláště poznámenati jest:

1. V indikativě času přítomného stahuje se spona se samohláskou třídnou v *í*, jako chválí-m, chválí-š a t. d. místo chválí-j-a-m n. chválí-j-e-m, chválí-j-e-š, chválí-je. Staří nestahovali spony a pravili: chváliu n. chválju; v třetí osobě čísla množného pravili: chváliá a s přehláskou chválié.

2. V imperativě krátí se dlouhá samohláska kmene, jako: chráním — chraň, chraňme; obrátím — obrať; sesílím — sesil, sesilme; vtípím se — vtíp se; vzmním — vzmiň; svítím — svěť, svěťme; smísím — směš, směšme; rozštípím — rozštěp, rozštěpme; řídím — řeď, n. řiď, řeďme, řiďme; smírím — smiř, smiřme; soudím — suď, suďme; koupím — kup, kupme, vstoupím — vstup, vstupme; chýlím se — chyl se, chylme se.

Když se kmen končí souhláskami, vystupuje *i* a v čísle množném *ě* aneb *í*, jako vylichvím — vylichvi, vylichvěme, vymydším — vymydli — vymydleme, vymydlime; mstím — msti — mstíme, mstime; blázním — blázni — blázněme, bláznime; uskrovním — uskrovní — uskrovněme, uskrovnime. Avšak

pustím	má	pust	—	pustně, pustte,
posilním	„	posilň	—	posilněme — posilňte,
patřím	„	patř	—	patřme — patřte,
polepším	„	polepš	—	polepšme — polepšte,
posvědčím	„	presvědč	—	presvědčme — presvědčte,
obměkčím	„	obměkč	—	obměkčme — obměkčte,
polehčím	„	polehč	—	polehčme — polehčte.

3. V infinitivě dlouží se při jednoslabičných kmenech *i* v *í*, jako zdím — zdíti. V složení praví se: vezdím — vezdíti.

4. V přičestí trpném připíná se přípona *-n, -na, -no* pomocí spony *e*, jako čini-e-n, odkud vzniká činjen — činěn. Odtud také přetvořuje se: a) *d* v *z* a *t* v *c*, jako hoditi — hozen m. hodjen, světiti — svěcen m. světjen. Avšak děditi, kaditi, cítiti, pečetiti, cídití nepřetvořují *d* a *t*, jako děděn, kaděn, cítěn, pečeten, cíděn. b) Tak také přetvořuje se *s* v *š* a *z* v *ž*, jako nositi — nošen m. nosjen, kaziti — kažen m. kazjen. Nicméně však mají voziti — vozen i vožen, plaziti — plazen, spasiti — spasen, odciziti — odcizen, obmeziti — obmezen, baciti — bacen. c) Spřežky *st* a *sl* přetvořují se v *šť* a *šl*, jako pustiti — puštěn, mysliti — myšlen; avšak kresliti má kreslen. d) Spřežky *zd* a *žd* se nepřetvořují, jako hyzditi — hyzděn, drážditi — drážděn. e) Po retných souhláskách a po tekutých *l* a *ř* stojí místo *-ěn* jen *-en*, jako loviti — loven, lapiti — lapen, hubiti — huben, mámiti — mámen, chváliti — chválen, tvořiti — tvořen.

V. Časoslova třídy páté.

§. 136. Do této třídy náležejí časoslova s příznakem α , který před příponou infinitivu mají. Zde máme čtvero vzorův.

a) Vzor *volám*.

Čas přítomný.

§. 137. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. <u>volá-m</u>	<u>volej</u>	Neurčitý:
2. <u>volá-š</u>	<u>volej</u>	Jedn. muž.: volaj-e
3. volá	<u>volej</u>	žensk. stř.: volaj-íc
Množ. 1. volá-me	<u>volej-me</u>	Množ.: volaj-íce
2. volá-te	<u>volej-te</u>	Určitý: volaj-ící
3. <u>volaj-ú</u>	<u>volej-te</u>	

Jmena časoslovná.

1. Infinitiv: vola-ti.
2. Supinum: vola-t
3. Přičestí činné: vola-l, vola-la, vola-lo
4. Přičestí trpné: volá-n, volá-na, volá-no
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: vola-v
 ž. stř.: vola-vši
 Množ.: vola-vše
 Určitý: vola-všě.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která se v kmeni infinitivu končí samohláskou *a* a v času přítomném jej vsúvkou *j* rozšiřují. Sem patří časoslova

1. Jednoduchá, neskonalá a to:

- a) trvací: čekám, dělám, chovám, hlodám, klamám, konám, metám, motám, mrhám, orám, plesám, pykám, řehtám, sálám, skoumám, sedlám, stonám, trestám, volám, žádám, žehnám, žebrám a j.
- b) opětovací: běhám, bodám, bouchám, čítám, říkám, stříhám, jímám, hárám, hmatám, chytám, kousám, máchám, sedám, šlapám, lehám, kydám, kopám, mokám, rejpám, hřímám, létám, chápám, kárám, lámám, pátrám, skákám, vejskám a j.
- c) opakovací: bodávám, bourávám, bojovávám, brávám, čítávám, chovávám, klekávám, kopávám, lehávám, mávám, orávám, říkávám, sedávám, ždímávám a j., bečívám, bažívám, bloudívám, bdívám, blýštívám, dožívám, dědívám, hovívám, kráčívám, koulívám, máčívám, vracívám, trmacívám, vinívám, želívám a j.

2. Složená:

- a) skonalá, končící:
- do-cvrkám, dočekám, dočesám, dodrápám, dohádám, nahltám, nahněvám, nahrabám, nachovám, na-znamenám, o-kousám, okasám, oklamám, oklepám, oklovám, opykám, ob-lízám, obloupám, obklepám, oblísám, oblnám, od-čechrám, oddělám, odetkám, odjednám, odhádám, po-dbám, podělám, podrbám, pošeptám, pokárám, pod-kopám, podkovám, podkasám, podtkám, podtrhám, pře-hádám, přehoukám, přehupkám, přechovám, přede-hrám, předjednám, předvorám, předrozeznám, při-nůtkám, připásám, přirovnám, přisypám, pro-jednám, prohejrá, prolkám, promrhám, roz-párám, rozpoutám, rozpíchám, rozpitvám, rozplápolám, s-čerpám, sesekám, sesypám, setkám, setrvám, u-látám, ulákám, umrskám, upíchám, uplímám, ve-tkám, vevrtám, vchlemtám, vleptám se, vnutkám,

vy-ptám se, vyřehtám, vyreptám, vysoukám, vytřepám,
 vz-drápám, vzdělám, vzhovám, vzplápolám, vzřezám,
 za-chutnám, zachystám, zaklektám, zakoktám, zakolíbám,
 z-čechrám, zčernám, zčervenám, zdoutnám, zdrchám.

b) Neskonala, opětovací:

do-jímám, dobíhám, dožínám, dotínám,
 na-činám, napínám, najímám, nadýmám, natírám,
 nad-bíhám, nadžínám, nadmítám, nadpadám,
 o-plétám, opláchám, opírám, omlouvám, omítám,
 ob-létám, oblékám, obtínám, obkládám, obhlédám,
 od-létám, odléhám, odmítám, odmlouvám,
 po-třásám, pobíhám, počítám, počínám,
 pod-bíhám, podestírám, podpírám, podestélám,
 pře-bírám, překládám, přečítám, předhádám,
 před-stíhám, předmlouvám, předmítám, předukládám, před-
 povídám,

při-květám, přiléhám, příkrádám, přitékám, přilípám,
 pro-pírám, protloukám, propísám, propekám,
 roz-přádám, rozplétám, rozpírám, rozpekám,
 s-mekám, smílám, smítám, smlouvám, svlékám,
 u-mlkám, unlouvám, umírám, upírám, upínám,
 v-tírám, vevlékám, vzírám, vlézám, vkládám,
 vy-štívám, vytékám, vytiskám, vytýkám, vytírám,
 vz-mahám se, vznikám, vzpomínám, vzpírám,
 za-jídám, zajímám, zapírám, zapovídám, zahryzám se,
 z-vírám, zpovídám, zkvétám, zrustám, zhasínám.

c) neskonala, opakovací: dobíhávám, dojímávám, najímá-
 vám, nadžínávám, oplétávám, obkládávám, odléhávám,
 poklekávám, pokulhávám, zakrývávám, slitovávám, doho-
 řívám, znizívám, doházívám, nahánívám, napájívám, obí-
 jívám, pobízívám, rozkrájívám, sklánívám, zaclánívám,
 a j. p.

§. 138. Obzvláště poznamenati jest:

1. V indikativě času přítomného stahuje se spona s pře-
 cházející samohláskou *aj* v *á*, jako volá-m místo volaj-a-m,
 voláš m. volaj-e-š. U starých pravilo se: volaj-u, volaj-e-š,
 volaj-e. V třetí osobě čísla množného stahování spony není:
 volaj-í.

2. V imperativě jest přehláska zpáteční, jako volej, volejme m. volaj, volajme.

3. V infinitivě dlouží se při jednoslabičných kmenech samohláska, jako dbám — dbáti, lkám — lkáti. V složení však se nedlouží, jako prodbati, natkati, poptati se.

4. V přičestí trpném dlouží se samohláska příznačná, jako volá-n, volá-na, volá-no. Určitá forma však zaostřuje hlásku tu, jako vola-ný, vola-ná, vola-né.

b) Vzor: *krájím*.

Čas přítomný.

§. 139. Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1. krájí- <i>m</i>	krájej	Neurčitý:
2. krájí- <i>š</i>	krájej	Jedn. muž.: krájej- <i>e</i>
3. krájí	krájej	ž. stř. krájej- <i>íc</i>
Množ. 1. krájí- <i>me</i>	krájej- <i>me</i>	Množ.: krájej- <i>íce</i>
2. krájí- <i>te</i>	krájej- <i>te</i>	Určitý: krájej- <i>ící</i> .
3. krájej- <i>í</i>	krájej- <i>te</i>	

Jmena časoslovná.

1. Infinitiv: kráje-*ti*.
2. Supinum: kráje-*t*
3. Přičestí činné: kráje-*l*, kráje-*la*, kráje-*lo*
4. Přičestí trpné: kráje-*n*, kráje-*na*, kráje-*no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: kráje-*v*
ž. stř.: kráje-*vši*
Množ.: kráje-*vše*
Určitý: kráje-*vši*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, jichžto prvotní samohláska příznačná *a* přehlasila se v *e*. Sem patří časoslova

1. Jednoduchá, opětovací:

bájeti, házeti, káleti, káceti, kráčetí, léceti, máceti, míšeti, pouštěti, sázeti, stříletí, váletí, vláčeti, pak klaněti se, stavěti, věšeti, vraceti.

2. Složená a to

a) skonálá:

do-bájeti, doházeti, dokrájeti, dostříletí,

na-krájeti, nastříletí, navěšeti, naváletí,
 o-kráčeti, osázeti, ostříletí, ověšeti,
 ob-krájeti, obkráčeti; od-krájeti, odsázeti,
 po-házeti, pokáletí, posázeti, postavěti,
 pod-házeti, podkrájeti, podkutáletí, podsázeti,
 pře-házeti, přepovíjeti, překáceti, přesázeti,
 před-házeti, představěti; při-kráčeti, příkrájeti,
 pro-házeti, prokrájeti; roz-házeti, rozkrájeti,
 s-káceti, sházeti, sváletí; u-káletí, uházeti,
 v-házeti, vkrájeti; vy-házeti, vykouletí, vysázeti,
 za-házeti, zaváletí, zastavěti; zvěšeti, zmáčeti, zkáletí,
 zpodvracetí.

b) neskonalá, opětovací:

do-bíjeti, docházeti, dojížděti, dohlížeti, doklízeti,
 na-kláněti, nakrápěti, natáčeti, naváděti, navíjeti,
 nad-cházeti, nadjížděti, nadháněti, nadnášeti,
 o-máčeti, otáčeti, omáštěti, omlacetí,
 ob-táčeti, obtoužeti, obmýšletí, obrážeti, obnášeti,
 od-bíjeti, oddíletí, odcházeti, odklízeti, odháněti,
 po-míjeti, potápěti, popouzeti, ponouceti, poroučeti,
 pod-bíjeti, podčíněti, podjížděti, podkláněti,
 pře-kážeti, přednášeti, převraceti, překáceti,
 před-háněti, předváděti, předjížděti, předcházeti,
 při-píjeti, přičiněti, přispářeti, přichýceti,
 pro-vázeti, probíjeti, propouštěti, procházeti se,
 roz-víjeti, rozprávěti, rozplásetí, rozmlísetí,
 s-mýšletí, sezváněti, skláněti, sváděti, sklízeti,
 u-díletí, utráceti, urážeti, uhašeti, ucházeti,
 v-jížděti, vbíjeti, vcházeti, vpíjeti, vpuštěti,
 vz-násetí, vzcházeti, vzhlížeti, vzpouzeti,
 vy-háněti, vyvážeti, vycházeti, vyobrážeti,
 za-bíjeti, zacláněti, zatápěti, zapíjeti, zaháletí,
 z-koušeti, ztráceti, zpíjeti se, zpouštěti a j.

§. 140. Obzvláště připomenouti jest:

1. V indikativě času přítomného stahuje se též spona s předcházející samohláskou v *l*, jako krají-m, krájí-š místo krájaj-a-m, krajaj-e-š a s přehláskou krajej-e-m, krájej-e-š. Staří pravili v té příčině: krájaj-u, krájaj-e-š, s přehláskou

krájej-u, krájej-e-š. V třetí osobě čísla množného sražení samohlásek se nečiní, jako krájej-í.

2. Časoslova tohoto vzoru nesou v sobě z pravidla dlouhou samohlásku kmene, jako krájeti, osázeti. Krátkou samohlásku mají toliko časoslova: stavěti, věšeti, vraceti, klaněti se, mlacetí.

c) Vzor: *maži*.

Čas přítomný.

§. 141. Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1. maž- <i>í</i> , - <i>u</i>	maž, maž- <i>í-ž</i>	Neurčitý:
2. maž- <i>e-š</i>	maž, maž- <i>í-ž</i>	Jedn. muž.: maž- <i>e</i>
3. maž- <i>e</i>	maž, maž- <i>í-ž</i>	ž. stř.: maž- <i>íc</i>
Množ. 1. maž- <i>e-me</i>	maž- <i>me</i>	Množ.: maž- <i>íce</i>
2. maž- <i>e-te</i>	maž- <i>te</i>	Určitý: maž- <i>ící</i> .
3. maž- <i>í</i> , - <i>ou</i>	maž- <i>te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: maza-*tí*
2. Supinum: maza-*t*
3. Přítčestí činné: maza-*l*, maza-*la*, maza-*lo*
4. Přítčestí trpné: mazá-*n*, mazá-*na*, mazá-*no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž. maza-*v*
ž. stř.: maza-*vši*.
Množ.: maza-*vše*
Určitý: maza-*vši*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která v kmeni přítomném na místě příznaku *a* přibírají hlásku *j*, kterážto hláska s předchodnou souhláskou splývá i ji zhusta přetvořuje (§. 22). Sem patří časoslova:

1. Jednoduchá, trvací:

češi (češu), drápi (drápu), dýši (dýšu), kašli (kašlu), káži (kážu), klami (klamu), kouši (koušu), oři (ořu), pláči (pláču), píši (píšu), táži se (tážu se), víži (vážu) a jiná. Potom: blaboci, blekoci, bubli, hlozi, hvíždí, chlemci, chrochci, klokoci, klokcí, křehoci, meci, pleši, píšti, repci, řehci, stoni, strouži, stýšti, šepci, tresci, žebři, žehři

2. Složená, skonala :

do-hrabu, dokážu, doklušu, doklopoci, dozobu,
na-klušu se, nakopu, nařežu, nakváči, nakrouží,
o-drápu, očešu, okážu, oklamu, oškubu,
ob-řežu, oblížu, oblámu, obvážu (obvíži),
od-češu, oddrbu, oddrápu, odvážu, odbrepci,
po-lížu, pomažu, popláču, pořehci, porepci,
pod-řežu, podpíšu, podpašu, podořu, podmažu,
pře-chehcei, překoušu, přelámu, přemažu, přemeci,
přikážu, přiklopoci, přikluši, přiřežu,
pro-drápi, prohvíždi, prokážu, prokoušu, prokopu.
roz-kopu, rozkřešu, rozkouši, rozkáži, rozlámu, rozstoni se,
s-kouši, skřešu, slámu, svážu, stroskoci,
u-češu, ukážu, ulámu, ukoušu, umažu,
v-kopu, vklamu se, vlámu; vy-drápu, vykašli, vykluši,
vyklókoci,
vz-dřími se, vzkážu, vzplápoli, vzvážu,
za-hrabu, zakopu, zavážu; z-křešu, zlámu, zořu, zíšti.

§. 142. Obzvláště poznamenati jest:

1. V indikativě jest v první osobě *maž-i*, což přehláskou z *mažu* povstalo. Poslední tato forma jest nyní obyčejnější. Rovněž tak praví se v třetí osobě čísla množného raději *maž-ou*, nežli *maž-í*. *Stoní* časuje se takto:

Jedn. 1. ston-i	Množ. stůn-ě-me
2. stůn-ě-š	stůn-ě-te
3. stůn-ě	ston-í

Místo *stoní* a *stoní* praví se nyní raději *stůňu*, *stůňou*.

Časoslova tato přenášejí se zhusta pod vzor *volám*, jako blaboci — blabotám, blekoci — blekotám, bubli — bublám, hlozi — hlodám, hvíždí — hvíždám, meci — metám, pleši plesám, píšti — pískám, strouži — strouhám, stýšti — stýskám, zíšti — získám, žebři — žebraám a t. d. —

2. Rovněž tak přestupují zhusta v imperativě a přestupníku pod vzor *volám*, jako dyši — dýchej — dýchaje; hlozi — hlodej — hlodaje; klamu — klamej — klamaje, ořu — orej — oraje anebo oř — oře — ořice.

d) Vzor: *ženu*.

Čas přítomný.

§. 143. Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. žen- <i>u</i>	žeň, žen- <i>i-ž</i>	Neurčitý:
2. žen- <i>e-š</i>	žeň, žen- <i>i-ž</i>	Jedn. muž.: žen- <i>a</i>
3. žen- <i>e</i>	žeň, žen- <i>i-ž</i>	ž. stř.: žen- <i>ouc</i>
Množ. 1. žen- <i>e-me</i>	žeň- <i>me</i>	Množ.: žen- <i>ouce</i>
2. žen- <i>e-te</i>	žeň- <i>te</i>	Určitý: žen- <i>oucí</i> .
3. žen- <i>ou</i>	žeň- <i>te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: hná-*ti*
2. Supinum: hná-*t*
3. Příčestí činné: hna-*l*, hna-*la*, hna-*lo*
4. Příčestí trpné: hná-*n*, hná-*na*, hná-*no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: hna-*v*
ž. stř.: hna-*vši*
Množ.: hna-*vše*
Určitý: hna-*všz*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která v kmeni přítomném příznačnou samohlásku *a* odvrhují a místo ní do kmene samohlásku příslušnou přijímají. Sem náleží časoslova

1. Jednoduchá neskonalá:

beru — bráti, deru — dráti, peru — práti, stelu — stláti, koli — kláti, zovu (zvu) — zváti, rvu — rváti, řvu — řváti, štvu — štváti, cpu — cpáti, lhu — lháti, ssu — ssáti.

2. Složená, skonalá:

do-beru, doderu, doperu, dorvu; na-lhu, nazvu, nacpu, o-deru, oberu, ozvu se; obe-lhu, obervu, obešlu, obženu, od-beru, odderu, odelhu se, odervu, odešlu, po-beru, poperu, pošlu, poštvu, porvu, pod-beru, podestelu, podeštvu; před-beru, předešlu, pře-deru, přeperu, přecpu, přelhu, přezvu, překoli při-beru, přilhu, příperu, přištvu, přízvu, přistelu, pro-beru, proderu, prožeru; roz-ženu, rozžeru, rožešlu, s-beru, sederu, selhu, servu se; u-beru, uperu,

v-beru se, vderu se, velhu se, vssu; vy-peru, vyžeru,
 vyzvu,
 vz-beru, vzezvu, vzeženu (vzehnati), vzeřvu,
 za-beru, zakoli (zaklati), zaperu, zařvu,
 z-beru, zežvu, zperu, zežeru, zervu.

§. 144. Obzvláště připomenouti jest:

1. Kmen přítomný jest *žen* m. *hen*, kmen infinitivu *hna*.
 Tak také ber — bra, der — dra, stel — stla, kol — kla,
 zov — zva, lh — lha a t. d.

2. V indikativě přibírají některá časoslova hlásku *j*, jako
 koli m. kolj-u, pošlu m. poslj-u (poslati), steli m. stelj-u,
 lžu m. lhj-u.

Koli se časuje takto:

Jedn. 1. kol-i	Množ. 1. kůle-me
2. kůl-e-š	2. kůl-e-te
3. kůl-e	3. kol-í.

Podobně tak má zovu — zůveš — zůve — zůveme —
 zůvete — zovou. *Beru* má bereš — bere — bereme —
 berete — berou, aneb i beru — béřeš — béře — béřeme
 béřete — berou. Rovněž tak mají *deru*, *peru*, *žeru*: dereš,
 pereš, žereš, aneb déřeš, péřeš, žéřeš a t. d. Lhu má lžeš
 — lže — lžeme — lžete — lhou.

3. V imperativě mají beru — ber, berme aneb beř, beř-
 me; deru — der, derme, deř, deřme; peru — per, perme,
 peř, peřme; lhu má lži, lžeme; rvu — rvi, rvěme; štvu —
 štvi, štvěme; cpu — cpi, cpěme; pošlu — pošli, pošleme.

4. V infinitivě dlouží se při jednoslabičných kmenech
 příznak třídný, jako stelu — stláti. V složení se krátí, jako
 pošlu — poslati, rozberu — rozbrati, rozženu — rozehnati.

5. Místo *ssu* praví se také ssám — ssáš — ssá a t. d.
 aneb ssaji — ssaješ — ssaje a t. d.

VI. Časoslova třídy šesté.

§. 145. Do třídy šesté padají časoslova s příznakem *-ova*.

Vzor: *milují*.

Čas přítomný.

Indikativ.	Imperativ.	Přestupník.
Jedn. 1. miluj- <i>í, -u</i>	miluj	Neurčitý:
2. miluj- <i>e-š</i>	miluj	Jedn. muž.: miluj- <i>e</i>
3. miluj- <i>e</i>	miluj	ž. stř.: miluj- <i>íc</i>
Množ. 1. miluj- <i>e-me</i>	miluj- <i>me</i>	Množ.: miluj- <i>íce</i>
2. miluj- <i>e-te</i>	miluj- <i>te</i>	Určitý: miluj- <i>ící</i>
3. miluj- <i>í, -ou</i>	miluj- <i>te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: milova-*ti*
2. Supinum: milova-*t*
3. Příčestí činné: milova-*l, milova-la, milova-lo*
4. Příčestí trpné: milová-*n, milová-na, milová-no*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: milova-*v*
ž. stř.: milova-*vší*
Množ.: milova-*vše*
Určitý: milova-*vší*.

Podlé tohoto vzoru časují se časoslova, která příznak infinitivu *-ova* v kmeni přítomném zeslabují v *uj*. Sem patří časoslova

1. Jednoduchá, neskonalá:

bojují, bědují, bubnují, děkují, jmenují, králují, kame-
nují, libují, mezují, nocují, obětují, osnují, panují, pa-
matují, prorokují, rokují, směřují, strachují se, štěpují,
věnují, žalují, orodují a j.

2. Složená:

a) skonala, končící:

do-bičují, dobubnují, dohořekují, dolopotují, domalují,
na-koledují se, nakalupují se, nakoutkují se, nakejklují,
o-plaňkují, opečují, opanují, omalují, okroužkují,
ob-darují, obradují, obžalují; od-brakují, odbubnují, od-
křížují se,

po-celují, pocepují, pocukrují, počastují,
 pře-bojují, pře-brakují; před-malují, předzvěstují,
 při-liškují se, připaběrkují, připamatují, přirejdují,
 pro-hoblují, prohodují, prokartáčují, prokrálují,
 roz-kouskují, rozklinují, rozkřížují, rozlosují,
 s-křížují, slitují se, smilují se; u-bičují, učarují, uhoblují,
 v-čepují, včláknují, vy-hokynuují, vykoledují, vykarbují,
 vz-orodují, za-bubnují, zaburcují, zamilují, zašaškují,
 z-hýzkují, zlomcují, zpamatují, zvichrují.

b) neskonalá, opětovací:

do-cezují, dočiňují, dodržují, dohrabuají,
 na-chvacují, nachylují, nakupují, nadržují,
 nad-čeňují, nadhrazují, nadpisují, nadvinují,
 o-čerstvují, očerňují, očistují, omezují, omazují,
 ob-stupují, obskakují, obsluhují, obsilňují, obsazují,
 od-lučují, odlamuají, odhazuají, odkupuají, odvracují,
 po-voluají, pozdvihuají, pocitují, pohrzují, poděluají,
 pod-robuají, podněcuají, podpalují, podřaduají, podlamují,
 pře-cezuají, přečišťují, předlžuají, předrapují,
 před-citují, předhazuají, předchvacují, předkupuají,
 při-lepuají, přihybuají, přihrabuají, přihržuají, přiřukuají,
 pro-letují, prokrajuají, prokřikuají, propletují, prolamuají,
 roz-děluají, rozměruají, rozvinují, rozsvěcuají, rozmnožuají,
 s-hlazuají, shlučují, sholuají, shrabuají, spalují,
 u-ličuají, ulichocuají, ulovuají, umiňují, usazuají,
 v-dechuají, vcezuají, vhazuají, vřađuají, vpravují,
 vy-kuluají, vykupčuají, vykropují, vypichují,
 vz-sazuají, vzstupují, vzbuzují, vzvelebuají,
 za-bleskuají, zaboduají, zabraňují, zabrušuají, začerňují,
 z-lomožuají, zklizuají, zkormucuají, zkyselují, znuzuají.

§. 146. Obzvláště poznámenati jest:

1. Kmen infinitivu jest *milova*, kmen přítomný jest *milu*, což se k odstranění průzevu v *milu-j* šíří.

2. V indikativě v první osobě jest *miluj-i*, nyní však jest obyčejnější bez přehlásky *miluj-u*. V třetí osobě čísla množného praví se v řeči obecné *miluj-ou* místo *miluj-í*.

β) bezsponové.

§. 147. Bez spony časují se jen časoslova *jsem, dám, jím a vím.*

1. Časoslovo *jsem* tvoří své časy od kmenův *jes, bud, by* a to:

Čas přítomný.

	Indikativ	Přestupník
Jedn.	1. <i>js-e-m</i>	Neurčitý:
	2. <i>js-i</i>	Jedn. muž.: <i>js-a</i>
	3. <i>jes-ti, jes-t</i>	ž. stř.: <i>js-ouc</i>
Množ.	1. <i>js-me</i>	Množ.: <i>js-ouce</i>
	2. <i>js-te</i>	Určitý: <i>js-oucí.</i>
	3. <i>js-ou</i>	

Čas budoucí.

	Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn.	1. <i>bud-u</i>	<i>bud, bud-i-ž</i>	Neurčitý:
	2. <i>bud-e-š</i>	<i>bud, bud-i-ž</i>	Jedn. muž.: <i>bud-a</i>
	3. <i>bud-e</i>	<i>bud, bud-i-ž</i>	ž. stř.: <i>bud-ouc</i>
Množ.	1. <i>bud-e-me</i>	<i>bud-me</i>	Množ.: <i>bud-ouce</i>
	2. <i>bud-e-te</i>	<i>bud-te</i>	Určitý: <i>bud-oucí.</i>
	3. <i>bud-ou</i>	<i>bud-te</i>	

Čas neomezený (aoristus).

Jedn.	1. <i>by-ch</i>	Množ. 1. <i>by-ch-o-m, by-s-me</i>	
	2. <i>by, by-s</i>		2. <i>by-s-ta</i>
	3. <i>by</i>		3. <i>by</i>

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *bý-ti*
2. Supinum: *by-t*
3. Přičestí činné: *by-l, by-la, by-lo*
4. Přičestí trpné: *by-t, by-ta, by-to*
5. Přestupník minulý: Jedn. muž.: *by-v*
ž. stř.: *by-vši*
Množ.: *by-vše*
Určitý: *by-vši.*

Pozn. 1. Obzvláště poznamenati jest:

1. Bez spony časují se toliko indikativ času přítomného. Tvar *jsem* stojí místo *jes-m*; tvar *jsi* místo *jes-si*. V třetí osobě praví se místo *jesti*, *jest* také *je*.

2. Tvary, jichž základem jsou *bud* a *by*, časují se se sponou tak, jako časoslova první třídy (§. 117). Na těchto základech časují se časoslova od *budu* odvozená, jako: *dobudu*, *nabudu*, *odbudu*, *pobudu*, *zbudu*; kteráž mají

imp.: *dobuď*, *nabuď*, *obuď*, *pobuď*, *zbuď*,

přest. bud.: *dobuda*, *nabuda*, *odbuda*, *pobuda*, *zbuda*,

inf.: *dobyti*, *nabyti*, *odbyti*, *pobyti*, *zbyti* a t. d.

2. Časoslovo *dám* (m. *dad-m*) tvoří své formy od kmenův *dad*, *da*, *daj* a to:

Čas přítomný.

	Indikativ	Imperativ	Přestupník
Jedn. 1.	<i>dá-m</i>	<i>dej</i>	Neurčitý:
2.	<i>dá-š</i>	<i>dej</i>	Jedn. muž.: <i>dad-a</i>
3.	<i>dá</i>	<i>dej</i>	ž. stř.: <i>dad-ouc</i>
Množ. 1.	<i>dá-me</i>	<i>dej-me</i>	Množ.: <i>dad-ouce</i>
2.	<i>dá-te</i>	<i>dej-te</i>	Určitý: <i>dad-oucí</i> .
3.	<i>dad-í, daj-í</i>	<i>dej-te</i>	

Jména časoslovná.

1. Infinitiv: *dá-ti*

2. Supinum: *dá-t*

3. Příčestí činné: *da-l*, *da-la*, *da-lo*

4. „ trpné: *dá-n*, *dá-na*, *dá-no*

5. Přestupník minulý: *da-v*, *da-vši*, *da-vše*.

Tak také časují se: *do-dám* — *do-dati*, *na-dám* — *na-dati*, *o-dám* — *o-dati*, *rozdám* — *roz-dati*, *vzdám* — *vz-dati*, *vydám* — *vy-dati* a j. V přestupníku též: *daj-e*, *do-daj-e* a t. d.

3. Časoslovo *jím* (m. *jed-m*) běře za základ kmen *jed* a to:

Indikativ: *jí-m*, *jí-š*, *jí*, *jí-me*, *jí-te*, *jed-í*.

Imperativ: *jez*, *jez-me*, *jez-te*.

Postup. přít.: *jed-a*, *jed-ouc*, *jed-ouce*.

Infinitiv: *jís-ti*.

Příčestí činné: *jed-l*, *jed-la*, *jed-lo*.

Příčestí trp.: jed-en, jed-e-na, jed-e-no.

Přestupník minulý: jed, jed-ši, jed-še.

Tak také složená: dojí-m — dojísti, najím se, pojm, rozjím, sním (m. s-n-jím), vyjím, zajím.

4. Časoslovo *vím* (m. věd-m) bere za základ kmeny *věd*, *věz* (m. vědj), *vědě* a to:

Indikativ: ví-m, ví-š, ví, ví-me, ví-te, věd-í.

Imperativ: věz (věz-i-ž), věz-me, věz-te.

Přestup. přít.: věd-a, věd-ouc, věd-ouce.

Infinitiv: vědě-ti.

Supinum: vědě-t.

Příčestí č.: vědě-l, vědě-la, vědě-lo.

„ trpné: vědě-n, vědě-na, vědě-no.

Přestup. min.: vědě-v, vědě-vši, vědě-vše.

Tak také složená: dovím se — dověděti se, povím — pověděti, odpovím — odpověděti, převím — převěděti, vypo-vím — vypoověděti, vyzvím — vyzvěděti, zvím — zvěděti, dopovím — dopověděti, dozvím se — dozvěděti se.

Časoslova nepravidelná.

§. 148. Některá časoslova přeskakují při časování z jednoho vzoru pod druhý aneb z jedné třídy do druhé. Sem patří

1. Časoslovo *jedu*, kteréž bere za základ kmeny *jed* a *je* s odsutím koncovky.

Indik.: jed-u jed-e-š, jed-e, jed-e-me, jed-e-te, jed-ou.

Imp.: jeď, jeď-me, jeď-te.

Přest. přít.: jed-a, jed-ouc, jed-ouce.

Infinitiv: je-ti (v obecné řeči i jed-s-ti, jed-s-ť).

Supinum: je-t.

Příčestí č.: je-l, je-la, je-lo.

Příčestí trp.: je-t, je-ta, je-to.

Přestupník min.: je-v, je-vši, je-vše.

Tak se také časují: dojedu, nadjedu, odjedu, pojedu, podjedu, přijedu, projedu, rozjedu, sjedu, vjedu, vyjedu, zajedu a j.

2. Časoslovo *jdou* bere za základ kmeny *jd*, *ji*, *šed*:

Indik. *jd-u, jd-e-š, jd-e, jd-e-me, jd-e-te jd-ou.

Imper.: jd-i, jd-ě-me, jd-ě-te.

Přest. přít.: jd-a, jd-ouc, jd-ouce.

Infinitiv: jí-ti.

Supinum: —

Příčestí č.: še-l, š-la, š-lo (m. šed-l, šed-la, šed-lo).

Příčestí trpné: —

Přestupník min.: šed, šed-ši, šed-še.

Jmena: jítí, projítí, přístí (m. přisetí), záští (m. zašetí).

Tak se také časují: dojdu — dojítí, najdu — najítí, najdu, pojdu, podejdu, přijdu, projdu, rozejdu se, vejdu, vzejdu, vyjdu, zajdu.

3. Časoslovo *chci* má za základ kmeny *chc* (místo *chtj*), *chtěj*, *chtě*:

Indikativ: chc-i, chc-e-š, chc-e, chce-me, chce-te, cht-í n. chtě-jí.

Imperativ: chtěj, chtěj-me, chtěj-te.

Přestup. přít.: cht-ě, cht-íc, cht-íce nebo chtěj-e, chtěj-íc, chtěj-íce.

Infinitiv: chtí-ti.

Supinum: —

Příčestí č.: chtě-l, chtě-la, chtě-lo.

Příč. trp.: chtě-n, chtě-na, chtě-no.

Přestupník min.: chtě-v, chtě-vši, chtě-vše.

Tak také se časují: vzechci — vzechtěti, zachci — zachtěti (zachtítí); pak neosobná: odechce se, vzechce se, zachce se.

4. Časoslovo *mám* zakládá se na kmenech *maj* a *mě* (místo *imaj* n. *jmaj* a *imě* n. *jmě*):

Indikativ: má-m, má-š, má, má-me, má-te, maj-í.

Imperativ: měj, měj-me, měj-te.

Přestupník přít.: ma-je, ma-jíc, ma-jíce.

Infinitiv: mí-ti.

Supinum: —

Příčestí č.: mě-l, mě-la, mě-lo.

Příčestí trp.: jmě-n, jmě-na, jmě-no (jmění).

Přestup. min.: mě-v, mě-vši, mě-vše.

V složení jde pravidelně, jako: *pojměji* (poměji) — *pojměti*, *prijměji* (přiměji) — *prijměti* (§. 129.).

5. Časoslovo *spím* má za kmeny *spi*, *spěj*, *spa*.

Indikativ: *spí-m*, *spí-š*, *spí*, *spí-me*, *spí-te*, *spí* n. *spěj-í*.

Imperativ: *spí*, *spě-me*, *spě-te*.

Přestup. přít.: *sp-ě*, *sp-íc*, *sp-íce* n. *spěj-e*, *spěj-íc*, *spěj-íce*.

Infinitiv: *spá-ti*.

Supinum: *spa-t*.

Příčestí č.: *spa-l*, *spa-la*, *spa-lo*.

Příčestí trp.: *spá-n*, *spá-na*, *spá-no*.

Přest. min.: *spa-v*, *spa-vši*, *spa-vše*.

Tak se časuje: *zaspím* — *zaspati*, *vyspím se* — *vyspati se*, *rozezpím se* — *rozespati se*, *pospím* — *pospati*, *dospím se* — *dospati se*.

6. Časoslovo *stanu* má za základ kmeny *stan* a *sta*:

Indikativ: *stanu*, *staneš*, *stane* a t. d.

Imperativ: *staň*, *staňme*, *staňte*.

Přest. přít.: *stan-a*, *-ouc*, *-ouce*.

Infinitiv: *stá-ti*.

Supinum: —

Příčestí č. *sta-l*, *sta-la*, *sta-lo*.

Příčestí trp.: —

Příčest. min.: *sta-v*, *sta-vši*, *sta-vše*.

Jmena: *dostání*.

Tak se také časují: *dostanu* — *dostati*, *nastanu* — *nastati*, *ostanu*, *odstanu*, *postanu*, *vstanu*, *zůstanu*, *pozůstanu*.

7. Od časoslova *stanu* rozeznati jest časoslovo *stojím*, které za kmeny má formy *stoji* a *stá* (m. *stojá*.)

Indikativ: *stojí-m*, *stojí-š*, *stojí*, *stojí-me*, *stojí-te*, *stojí*.

Imperativ: *stůj*, *stůj-me*, *stůj-te*.

Přestup. přít.: *stoj-e*, *stoj-íc*, *stoj-íce*

Infinitiv: *stá-ti*.

Supinum: —

Příčestí č.: *stá-l*, *stá-la*, *stá-lo*.

Příčest. trp.: —

Přestupník min.: *stá-v*, *stá-vši*, *stá-vše*.

Jmena: *stá-ní*, *dostá-ní*.

Tak také: *dostojím* — *dostáti*, *nastojím se* — *nastáti se*, *postojím* — *postáti*, *přestojím*, *přistojím*, *vystojím*.

8. Časoslovo *vidím* béře tvary své od kmenův *vidí, viz* (m. vidj), *vid, vidě*:

Indikativ: vidí-m, vidí-š, vidí, vidí-me, vidí-te, vidí.

Imperativ: viz, viz-me, viz-te.

Přestupník přít.: vid-a, vid-ouc, vid-ouce.

Infinitiv: vidě-ti.

Supinum: vidě-t

Příčestí č.: vidě-l, vidě-la, vidě-lo.

Příč. trp.: vidě-n, vidě-na, vidě-no.

Přestup. min.: vidě-v, vidě-vši, vidě-vše.

Tak se také časují: povídám — povíděti, předvidím — předviděti, uvidím — uviděti. Avšak záviděti má v imperativě závid, záviděj, nezávid, nezáviděj, v přest. přít. závid-ě, -íc, -íce. Podobně má nenáviděti v imp. nenávid, nenáviděj, v přest. nenávid-ě, -íc, -íce, nenáviděj-e, -íc, -íce. (§. 131. 132. Pozn.)

II. Časování opsané.

a) V rodě činném.

§. 149. V rodě činném opisují se tyto časy a způsoby :

1. Čas budoucně neskonalý.

Indikativ

Jedn. 1. budu	} chytati	Množ. 1. budeme	} chytati
2. budeš		2. budete	
3. bude		3. budou	

Tak i: budu klásti, budu pítí, budu tisknouti, budu uměti, budu hleděti, budu hnáti, budu volati, budu sekávati, budu milovati a j.

2. Čas minule neskonalý.

Indikativ

Jedn. 1. chyta-l	} jsem	
2. -la		} jsi
3. -lo		} jest
Množ. 1. chyta-li	} jsme	
2. -ly		} jste
3. -la		} jsou

Optativ

Jedn. 1. chyta-l	} bych	
2. -la		} bys, by.
3. -lo		} by
Množ. 1. chyta-li	} bychom, bysme	
3. -ly		} byste
3. -la		} by.

Tak také: kladl jsem, vinul jsem, uměl jsem, hleděl jsem, volal jsem, hnal jsem, sekával jsem, vodřval jsem, krájel jsem, miloval jsem, byl jsem a t. d.

3. Čas minule skonaly.

Indikativ			Optativ			
Jedn.	1. chyti-l	} jsem	Jedn.	1. chyti-l	} bych	
	2. -la			2. -la		} bys, by
	3. -lo			3. -lo		
Množ.	1. chyti-li	} jsme	Množ.	1. chyti-li	} bychom (bysme)	
	2. -ly			2. -ly		} byste
	3. -la			3. -lo		

Tak i: vznesl jsem, vrhl jsem, minul jsem, zbělel jsem, vyhověl jsem, uchvátil jsem, vzvolal jsem, rozkrájel jsem, zamiloval jsem, zbyl jsem a j.

4. Čas dávnominule neskonalý.

Indikativ						
Jedn.	1. by-l	} jsem	}	chyta-l	}	
	2. -la					-la
	3. -lo					-lo
Množ.	1. by-li	} jsme	}	chyta-li	}	
	2. -ly					-ly
	3. -la					-la.
Optativ						
Jedn.	1. by-l	} bych	}	chyta-l	}	
	2. -la					-la
	3. -lo					-lo
Množ.	1. by-li	} bychom (bysme)	}	chyta-li	}	
	2. -ly					-ly
	3; -la					-la.

Tak také: byl jsem nesl, byl jsem pil, byl jsem vinul, byl jsem uměl, byl jsem hleděl, byl jsem volal, byl jsem krájel, byl jsem hnal, byl jsem miloval a j.

5. Čas dávnominule skonaly.

Indikativ						
Jedn.	1. by-l	} jsem	}	chyti-l	}	
	2. -la					-la
	3. -lo					-lo

Množ.	1. by-li	}	jsme	}	chyti-li				
	2. -ly					}	jste	}	-ly
	3. -la								

Optativ

Jedn.	1. by-l	}	bych	}	chyti-l				
	2. -la					}	bys, by	}	-la
	3. -lo								
Množ.	1. by-li	}	bychom (bysme)	}	chyti-li				
	2. -ly					}	byste	}	-ly
	3. -la								

Tak i: byl jsem vznesl, byl jsem vrhl, byl jsem svinul, byl jsem zbělel, byl jsem uchvátil, byl jsem zvolal, byl jsem rozkrájel, byl jsem sebral, byl jsem zamiloval, byl jsem zbyl a j.

6. Přestupník následně neskonalý:

Jedn. muž.: chtěje (maje) chytati,
 ž. stř.: chtějíc (majíc) chytati,
 Množ.: chtějíce (majíce) chytati.

7. Přestupník následně skonalý.

Jedn. muž.: chtěje (maje) chytiti,
 ž. stř.: chtějíc (majíc) chytiti,
 Množ.: chtějíce (majíce) chytiti.

§. 150. Obzvláště poznamenati jest:

1. Čas budoucí opisuje se toliko při časosloveh neskonalých a to, když děj budoucí vypsati jest v jeho trvání, opětování anebo opakování. Avšak nevždycky, když o budoucnosti mluvíme, máme na zřeteli běh, kterým se děj budoucí vyvinuje, nébrž zhusta běží jen o to, aby se doba naznačila, kterou se děj počítí aneb ukončítí má. V příčině této užívá se místo opsaného času budoucího forem skonalých a to:

a) Při časosloveh jednoduchých předkládají se před formu neskonalou předložky *po*, *o*, *u*, *za*, *z* a t. d. Ku př.

jedu — po-jedu,	žádám — po-žádám,
jdu — pů-jdu,	jmenuji — po-jmenuji,
táhnu — po-táhnu,	lámú — po-lámú,
těším — po-těším,	chytám — po-chytám,

mámím — o-mámím,
 šatím — o-šatím,
 váznu — u-váznu,
 vidím — u-vidím,
 slyším — u-slyším,
 sázím — vy-sázím,

kácím — s-kácím,
 volám — za-volám,
 lačním — z-lačním,
 raduji se — z-raduji se,
 mluvím — pro-mluvím,
 štípám — roz-štípám.

Toto platí o časoslovesch všech tříd, obzvláště však o časoslovesch prvních čtyř tříd. Tak má vezu — povezu, vedu — povedu, nesu — ponesu, kvetu — pokvetu, rostu — porostu. Líbám má políbím, beru — vezmu.

b) Při časoslovesch složených převede se forma neskonalá na formu skonalou, když se do jiné třídy přeloží, jako:

přebírám — přeberu,
 dojmám — dojmu,
 nadbíhám — nadběhnu,
 omlouvám — omluvím,
 zapovídám — zapovím,
 předkládám — předložím,
 zanechávám — zanechám.

provázím — provedím,
 natáčím — natočím,
 popoužím — popudím.

vznáším — vnesu,
 vzhlížím — vzhlédnu,
 vcházím — vejdu,
 ztrácím — ztratím,

rozvinuji — rozvinu,
 navrhuji — navrhnu,
 odlamuji — odlámu,
 odkupuji — odkoupím,
 rozměřuji — rozměřím,
 oklepuji — oklepám,
 rozpichuji — rozpíchám

a j. v.

To obzvláště platí o časoslovesch opětovacích páté a šesté třídy. (Srovnej §. 127, 2. b; §. 139, 2. b; §. 145, 2. b).

c) Avšak i při časoslovesch jednoduchých bře se z jiné třídy skonalá forma, jako:

bodám — bodnu,
 bouchám — bouchnu,
 jímám — jmu,
 kousám — kousnu,
 sedám — sednu,

chytám — chytím,
 skákám — skočím,
 strkám — strčím,
 vracím — vrátím
 kupuji — koupím a j.

Sem patří obzvláště jednoduchá časoslova opětovací páté třídy (§. 137, 1. b; §. 139, 1).

d) Odtud rozdíl činiti jest mezi opsanou formou času budoucího a mezi formou skonalou, jako:

klenu — zklenu — budu klenouti,
 mrznu — umrznu — budu mrznouti
 tisknu — vytisknu — budu tisknouti,
 ubývám — ubudu — budu ubývati,
 zavírám — zavru — budu zavíráti,
 stejskám si — stesknu si — budu si stejskati,
 kopám — kopnu — budu kopati,
 klepám — klepnu — budu klepati,
 padám — padnu — budu padati,
 pouštím — pustím — budu pouštěti,
 sázím — sadím — budu sázeti,
 střílím — střelím — budu stříleti,
 podpaluji — podpálím — budu podpalovati,
 rozněcuji — roznítím — budu rozněcovati,
 chybuji — chybím — budu chybovati,
 stavuji — stavím — budu stavovati.

Nad to pozoruhodná jsou:

váznu — uvážnu — budu vězeti,
 táhnu — potáhnu — budu tahati,
 letím, — poletím — budu létati,
 běžím — poběhnu — budu běhati.

2. Opsaným časům minulým jest za základ přičestí činné, s nímž se pomocné časoslovo *jsem, jsi, jest* a t. d. spojuje, jako: chystal jsem, chytil jsem.

V třetí osobě jak čísla jednotného, tak množného vypouštějí se nyní pravidelně *jest* a *jsou*.

Ři. iní-li se k přičestí *byl jsem*, máme časy dávnominulé, jako: byl jsem chystal, byl jsem chytil. I zde se v třetích osobách vypouštějí *jest* a *jsou*, jako: byl chystal, byl chytil, byli chytali, byli chytili. —

I v časích minulých pozměňují se zhusta formy časoslov neskonalých v skonale a to takovým způsobem, jakým se to v čase budoucím děje. Ku př.:

těším — potěšil jsem,	jímám — jal jsem,
mámím — omámil jsem,	skákám — skočil jsem,
lačním — zlačněl jsem,	vracím — vrátil jsem,
sázím — vysázal jsem,	rozpichuji — rozpíchal jsem,
přebírám — přebral jsem,	natáčím — natočil jsem,
zapovídám — zapověděl jsem,	kupuji — koupil jsem a j.

A protož i zde rozdíl činiti jest mezi formami neskonálními a skonalými: těším — potěšil jsem — těšil jsem; přebírám — přebral jsem — přebíral jsem; jímám — jal jsem — jímál jsem a t. d.

3. Spůsob žádací opisuje se přičestím činným s časem neobmezeným pomocného časoslova *jsem* (§. 147, 1.). Jeho minulých časův užívá se o věcech jak pominulých, tak přítomných a budoucích; dávnominulých časův pak toliko o věcech pominulých.

4. Přestupník následný (lat. part. na -*urus*, -*tura*, -*turum*) opisuje se infinitivem s pomocnými přestupníky časoslov *chtíti*, *míti*, *chystati se*, *myslíti* a p., jako: chtěje chytati, maje chytati, chystaje se chytati, mysle chytati, hodlaje chytati a p. — Formy *buda chytati se* neužívá.

b) V rodě trpném.

§. 151. Rod trpný opisuje se v jazyku českém:

A) pomocí časoslov *bývám*, *budu*, *jsem*, *byl jsem* s přičestím trpným:

1. Čas přítomný.

	Indikativ		Imperativ		
Jedn.	1. bývám	} chytá-n -na -no	Jedn.	1. bývej	} chytá-n -na -no
	2. býváš			2. bývej	
	3. bývá			3. bývej	
Množ.	1. býváme	} chytá-ni -ny -na	Množ.	1. bývejme	} chytá-ni -ny -na.
	2. býváte			2. bývejte	
	3. bývají			3. bývejte	

Přestupník

Jed. muž.: býváje chytá-n.

ž. stř.: bývajíč chytá-na, -no.

Množ.: bývajíce chytá-ni, -ny, -na.

Tak se časují formy přítomně neskonalé, jako: bývám činěn, bývám bít, bývám cvičen, bývám veden, bývám slyšán, bývám dáván a p. — pak formy přítomně skonalé, jako: bývám chycen, bývám učiněn, bývám poznán, bývám zahanben a p.

2. Čas budoucí.

Indikativ			Imperativ			
Jedn.	1. budu	} chytá-n	Jedn.	1. buď	} chytá-n	
	2. budeš			2. buď		-na
	3. bude			3. buď		-no
Množ.	1. budeme	} chytá-ni	Množ.	1. budme	} chytá-ni	
	2. budete			2. buďte		-ny
	3. budou			3. buďte		-na.

Přestupník.

Jed. muž.: buda chytá-n.

ž. stř.: budouc chytá-na, -no.

Množ.: budouce chytá-ni, -ny, -na.

Tak se časují formy budoucně neskonalé: budu činěn, budu bit, budu cvičen, budu veden, budu slyšán, budu dáván, — potom formy budoucně skonalé: budu chycen, budu učiněn, budu poznán, budu zahanben a j.

3. Čas minulý.

Indikativ			Přestupník:		
Jedn.	1. jsem	} chytá-n	Jedn. muž.:	jsa chytá-n.	
	2. jsi			ž. stř.:	jsouc chytá-na, -no.
	3. jest			Množ.:	jsouce chytá-ni, -ny, -na.
Množ.	1. jsme	} chytá-ni			
	2. jste				
	3. jsou				

Tak se časují formy minule neskonalé: činěn jsem, bit jsem, cvičen jsem, veden jsem, slyšán jsem, dáván jsem a j. — potom formy minule skonalé: chycen jsem, učiněn jsem, poznán jsem, zahanben jsem a j.

4. Čas dávnominulý.

a) prvý.

Indikativ

Jedn.	1. by-l	} jsem	} chytá-n		
	2. -la				-na
	3. -lo				-no
Množ.	1. byl-i	} jsme	} chytá-ni		
	2. -ly				-ny
	3. -la				-na

Optativ

Jedn.	1. by-l	} bych	} chytá-n		
	2. -la			} bys, by	} -na
	3. -lo				
Množ.	1. by-li	} bychom (bysme)	} chytá-ni		
	2. -ly			} byste	} -ny
	3. -la				

Přestupník

Jedn. muž.: byv chytá-n.

ž. stř.: byvši chytá-na, -no.

Množ.: byvše chytá-ni, -ny, -na.

Tak se také časují formy dávnominule neskonalé: byl jsem činěn, byl jsem bit, byl jsem veden, byl jsem slyšán, byl jsem dáván a j. — potom formy dávnominule skonale: byl jsem chyčen, byl jsem učiněn, byl jsem poznán, byl jsem zahanben a j.

b) druhý

Indikativ

Jedn.	1. býva-l	} jsem	} chytá-n		
	2. -la			} jsi	} -na
	3. -lo				
Množ.	1. býva-li	} jsme	} chytá-ni		
	2. -ly			} jste	} -ny
	3. -la				

Optativ

Jedn.	1. býva-l	} bych	} chytá-n		
	2. -la			} bys	} -na
	3. -lo				
Množ.	1. býva-li	} bychom	} chytá-ni		
	2. -ly			} byste	} -ny
	3. -la				

Přestupník

Jedn. muž.: bývav chytá-n.

ž. stř.: bývavši chytá-na, -no.

Množ.: bývavše chytá-ni, -ny, -na.

Tak také formy dávnominule neskonalé: býval jsem činěn, býval jsem bit, býval jsem veden, býval jsem slyšán, býval jsem dáván a j.

— pak formy dávnominule skonalé: býval jsem chycen, učiněn, poznán, zahanben a j.

5. Infinitiv

1. Jed. nom.: chytá-n, -na, -no býti.
akk.: chytá-na, -nu, -no býti.
Množ. nom.: chytá-ni, -ny, -na býti.
akk.: chytá-ny, -ny, -na býti.
2. Chytánu býti.

6. Přestupník následný

Jedn. muž.: chtěje (maje) chytá-n býti.

ž. stř.: chtějíc (majíc) chytá-na, -no býti.

Množ.: chtějíce (majíce) chytá-ni, -ny, -na býti.

Pozn. O těchto formách rodu trpného toto platí:

a) Času přítomného užívá se obzvláště ve větách obecných, které se na tom, což se ve zkušenosti stává, zakládají, jako: Každý strom po svém vlastním ovoci bývá poznán. Ty dary dáváš a ne tobě dar dáván bývá. Čím více bití býváte, tím více se odvracujete.

b) Imperativu času budoucího užívá se z pravidla, kde jiní jazykové imperativ přítomný kladou, jako: amare = buď milován (bývej milován).

c) Času minulého užívá se vlastně o minulosti, jako: Čtyřiceti a šest let dělán jest chrám tento. Jakž tam vešel, hned uzdraven jest. — Když se však přičestím vlastnost aneb stav způsobený a ještě trvající znamená, tehdy má ta forma do sebe moc času přítomného, jako: Tento dům dobře vystaven jest. I vlasové hlavy vaší všickni zečtení jsou. V první příčině opisuje se v němčině čas minulý pomocí časoslova *werden*, v druhé pomocí časoslova *sein*, jako: Toto loďstvo dobře ozbrojeno jest = diese Schiffe sind wohl ausgerüstet (lat. hae naves bene armatae sunt) — toto loďstvo od Hannibala dobře ozbrojeno jest = diese Schiffe wurden wohl ausgerüstet, sind wohl ausgerüstet worden (lat. ab Hannibale bene armatae sunt).

d) Spůsoby žádací času dávnominulého kladou se o všech časech, jako: Mněli, žeby byl zabit. Žádala, aby synové její při ní chováni byli. Napomínám, aby především činěny bývaly pokorné modlitby. Formy: *byl bych byl chytán, byl bych býval chytán* a t. d. nalézají se o věcech pomínutých jen u spisovatelův novějších.

e) Infinitiv tvoří se pomocí *býti* s přídavnou formou přičestí, jako: Mají chytání býti; užírl je zraněny býti; viděl to město oddané býti modloslužbě; — aneb s dativem přičestí rodu středního, jako chycenu býti, utracenu býti t. j. na chycenou býti, na utracenou býti.

B) Rod trpný opisuje se také pomocí časoslova *přijíti* s podstatným jmenem časoslovným, jako:

1. Čas přítomný.

Indikativ

Imperativ

Jedn. 1. přicházím k chycení 1. přicházej k chycení

Přestupník

Jed. muž.: přicházeje k chycení a t. d.

2. Čas budoucí.

Indikativ

Imperativ

Jedn. 1. přijdu k chycení 1. přijdi k chycení

Přestupník

Jed. muž.: přijda k chycení a t. d.

3. Čas minulý.

Indikativ

Optativ

Jedn. 1. přišel jsem k chycení 1. přišel bych k chycení

Přestupník

Jedn. muž.: přišed k chycení a t. d.

4. Čas dávnominulý.

Indikativ

Optativ

Jedn. 1. byl jsem přišel 1. byl bych přišel k chycení
k chycení

Infinitiv

1. přicházeti k chycení.

2. přijíti k chycení.

Přestupník následný:

Jed. muž.: maje (chtěje) přijíti k chycení a t.d.

Tak se také časují: přicházím k uzdravení, přicházím k odložení, přicházím k zemlění, přicházím k zkažení, přicházím k slyšení, přicházím k povýšení, přicházím k roztrhání, přicházím k utracení, přicházím k rozptýlení, přicházím k zahanbení, přicházím k zrušení, přicházím

k vydědění, přicházím k rozdělení, přicházím k svému zavření, přicházím k úrazu, přicházím na zkázu, přicházím na spuštění, přicházím na pošlapání a j.

Pozn. 1. Toto opsání má do sebe moc rodu trpného, když se činnost jmena na podmět táhne, jako: přijdu skrze vás k zvelebení t. j. skrze vás zveleben budu, klášter přišel od nich k zrušení;— když se však činnost jmena táhne na jiný předmět, tehdy má způsob opsání toho moc rodu činného do sebe, jako: přijde k zvelebení vás t. j. zvelebí vás.

Pozn. 2. Pomocí časoslova *přicházím*, *přijdu* opisuje se i v podobných příčinách německé časoslovo *werden*, jako: na jevo přijíti — *offenbar werden*, k letům přijíti — *älter werden*, k spravedlivým letům přijíti — *majorenn werden*, k štěstí přijíti — *glücklich werden*, k bohatství přijíti — *reich werden*, k chudobě (na chudobu) přijíti — *arm werden*, k zdraví přijíti — *gesund werden*, na nic přijíti — *zu Nichte werden*, k vidění přijíti — *sichtbar werden* a j.

Pozn. 3. Nad to dá se rod trpný ještě jinými způsoby opsati:

1. Jmeny podstatnými s časoslovem *býti*, v rodě činném jest v té příčině časoslovo *mám*, jako:

mám v lásce ich liebe, jsem v lásce ich werde geliebt,

mám ve vážnosti ich achte, jsem ve vážnosti ich werde geachtet,

mám v ošklivosti ich verabscheue, jsem v ošklivosti ich werde verabscheuet,

mám v potupě ich verachte, jsem v potupě ich werde verachtet,

mám v pohrdání ich verschmähe, jsem v pohrdání ich werde verschmäht.

Tak také: jsem na postrach (ku strachu) ich werde gefürchtet, a j. p.

Obzvláště se to děje při časosloveh zvratných, jako:

bojím se — bázeň jest, man befürchtet,

strachuji se — strach jest, man fürchtet,

naději se — naděje jest, man hofft,

modlím se — modlení jest, man betet,

směji se — smích jest, man lacht a j.

2. Jmeny podstatnými a časoslovem *beru*, *vezmu*, jako:

umenšuji — umenšení беру,

utvrzují — utvrzení беру,

posilňuji — posilnění беру,

zvyšuji — zvýšení беру.

Tak také: naučení беру, požehnání беру, zprávu беру a j.

3. Informativem a časoslovem *dáti se*, něm. *lassen*, jako:

šálím — dávám se (dám se) šáliti,

mámím — dávám se mámiti,

zastrašuji — dávám se zastrašiti,
 svádím — dávám se svéstí,
 upokojuji — dávám se upokojiti a j.

4. K časoslovům přechodným čtvrté třídy, která odvozena jsou od jmen přídavných, utvoří se rod trpný, když se do třetí třídy přenesou, jako :

černiti t. j. černým učiniti — zčerněti t. j. černým učiněnu býti,
 zblíiti — zběleti,
 oněmiti — oněměti,
 obmocniti — obmocněti,
 podivočiti — podivočeti a j.

5. Rod trpný jazyka latinského dá se opsati i obratem činným, jako :

Jed. amor milují mne, man liebt mich,
 amaris milují tebe, man liebt dich,
 amator milují jej, man liebt ihn,

Množ. amamur milují nás, man liebt uns,
 amamini milují vás, man liebt euch,
 amantur milují je, man liebt sie.

A tak všemi časy: amabar milovali mne, amabor budou mne milovati a t. d. Tak i moneor napomínají mne, timeor bojím se mne a j.

6. Moc rodu trpného má do sebe zhusta i rod střední, jako: lavor myji se, ich wasche mich; mutor měním se, ich ändre mich; exerceor cvičím se, ich übe mich a t. d.

c) V rodě středním.

§. 152. Rod střední vyslovuje se, když se k formám rodu činného zájmeno zvrtné přičiní, jako :

Jedn. 1. cvičím se	Množ. 1. cvičíme se
2. cvičíš se	2. cvičíte se
3. cvičí se	3. cvičí se

A tak všemi časy a způsoby: cvičil jsem se, budu se cvičiti, cvič se, cviče se, cvičiv se a t. d.

Tak i: vezu se, myji se, pnu se, blyštím se, líbím se, modlím se, tahám se, lekám se, raduji se a j.

§. 153. Obzvláštně poznamenati jest:

1. Mnohá časoslova obzvláštně duševných pohnutí, jež na mysl zpět působí, jsou již z povahy své zvrtná, jako: bojím se, štítím se, stydím se, dívím se, raduji se, slituji se, modlím se, směji se, naději se a j.

Pozn. V němčině vynášejí se zhusta časoslovy nepřechodnými aneb i přechodnými, jako:

libím se ich gefalle, blýštím se ich glänze, dívám se ich schaue,
směji se ich lache, potím se ich schwitze, naději se ich hoffe a j.
modlím se ich bete, ptám se ich forsche nach,
postím se ich faste, táži se ich frage,

2. Jiná časoslova stávají se zvratnými,

- a) když podmět spolu i předmětem činnosti jest, jako: bráním — bráním se, cvičím — cvičím se, zastavuji — zastavím se, hněvám — hněvám se, zdržím — zdržím se a j.
- b) když význam svůj mění, jako: беру co komu — беру se odtud, mám co — mám se ke komu upřímně, ukazuji co komu — ukazuji se sprostně, dám co komu — dám se do koho, oddám co komu — oddám se za kým a t. d. —
- c) když se s předložkami *do* a *na* složí, znamenajíce, čeho se kdo účastna činí, jako: volám — dovolám se čeho (t. j. volaje čeho se účastna učiním), vím — dovim se čeho, jím — najím se čeho, mluvím — domluví se čeho a j.
- d) když na se moc rodu trpného berou, jako: ruším věci — věci se ruší, obnovuji dům — dům se obnovuje, sekám dříví — dříví se seká a j.
- e) když se praví, co kdo v prospěch svůj obrací, jako: shromáždím — shromáždím si, rozmnožím — rozmnožím si, počínám — počínám sobě zmužile, vedu — vedu sobě statečně a j.
- f) když činnost vespólná jest, jako: tepu koho — tepu se s kým, soudím koho — soudím se s kým.

3. I časoslova nepřechodná stávají se zvratnými,

- a) když význam svůj mění aneb když činnost vespólná jest, jako: utíkám — utíkám se, scházím — scházím se, sejdu — sejdu se, sestoupím — sestoupím se a j.
- b) když se k účinku činnosti ukazuje, jako: jdu — ujdu se (t. j. jda unavím se), běhám — uběhám se a j.
- c) když řeč jest o tom, co se vůbec děje, jako: chodím — chodí se, spím — spí se a j. —

Časování časoslov neosobných.

§. 154. Časoslova neosobná sbíhají se toliko v třetí osobě čísla jednotného a mají z obyčeje toliko tyto formy:

a) Časy neskonalé:

Ind. přít. č.: hřímá

bud. č.: bude hřímati

min. č.: hřímalo

dávnom. č.: bylo hřímalo.

Opt.: hřímalo by

bylo by hřímalo

Inf.: hřímati.

b) Časy skonale.

Ind. bud. č.: zahřmí

min. č.: zahřmělo

dávnomin. č.: bylo zahřmělo

Opt.: zahřmělo by

bylo by zahřmělo

Inf.: zahřmíti.

Tak také: mrzne, bude mrznouti, mrzlo, bylo mrzlo, mrzlo by, bylo by mrzlo; jest na jevě, bude na jevě, bylo na jevě, bylo by na jevě a t. d.

Pozn. 1. K časoslovům neosobným hledí:

1. časoslova, která, co se v přírodě děje, znamenají, jako: prší, poprchává, mrzne, mrkne, mrká, mrkává — dní se, rozední se, tmí se, svítá se, šefí se, zableskne se, blýská se a j.

2. časoslova, která hnutí duševní vypisují, jako: styště se, stýská se, zžek se, zžádá se, zhnusí se, chce se, zachce se, slituje se a j.

3. časoslova nepřechodná, když se v rod trpný převedou, jako: spí se, běží se, leží se, žije se, jde se a j. aneb spáno bývá (jest) běženo bývá, leženo bývá a j.

4. časoslova, kterými se zvláštní způsob a vztah líčí, jako: jest na jevě, jest na bledni, stojí (něm. es steht fest), sluší, přísluší, náleží, vede se (dobře), zdaří se, přihodí se, udá se, zdá se, vidí se a j. p.

§. 155. Pozoru hodné jest, jak se neosobné *jest* s infinitivem rodu činného a trpného časuje.

1. S infinitivem rodu činného časuje se takto:

Indik. č. přít.: jest milovati (matku)

č. bud.: bude milovati

č. min.: bylo milovati

Opt.: bylo by milovati.

Rovněž tak: napomínati jest, chytati jest, pokryti jest, dostati jest, viděti jest, slyšeti jest a j.

Časování toto neosobné dá se všemi osobami provesti, když se přičiní dativ osoby, jako:

mně jest milovati (matku) t. j. mám (musím) milovati

tobě jest milovati t. j. máš milovati

jemu jest milovati t. j. má milovati

nám jest milovati t. j. máme milovati

vám jest milovati t. j. máte milovati

jím jest milovati t. j. mají milovati.

A tak i: *mně* bude milovati, *mně* bylo milovati, *mně* bylo-by milovati a j.

Pozn. Bez dativu osoby má opsaní toto do sebe význam možnosti, někdy i skutečnosti, jako: jest viděti, jest slyšeti t. j. může se viděti, slyšeti, anebo vidí se, slyší se. — Aneb má do sebe význam povinnosti aneb nutnosti, jako: jest napomínati, jest umříti. S dativem osoby nese v sobě z pravidla nutnost, jako: nám jest jej upokojiti, nám jest zahynouti t. j. musíme jej upokojiti, musíme zahynouti. V jazyku latinském praví se v té příčině: *amandum est, mihi amandum est*, v něm. *man muss lieben, mir ist zu lieben, ich muss lieben*.

2. S infinitivem rodu trpného času je takto:

Indik. č. přít.: jest milovánu býti

č. bud.: bude milovánu býti

č. min.: bylo milovánu býti

Opt. min.: bylo by milovánu býti.

Rovněž tak: jest napomínánu býti, jest pohnánu býti, jest pobitu býti, jest vzdělávanu býti a j.

A s dativem všech osob:

mně jest milovánu býti t. j. musím (mám)

tobě jest milovánu býti t. j. musíš (máš)

jemu jest milovánu býti t. j. musí (má)

nám jest milovánu býti t. j. musíme (máme)

vám jest milovánu býti t. j. musíte (máte)

jím jest milovánu býti t. j. musí (mají)

} milován býti

} milováni býti

Pozn. Formy tyto činí rod trpný k formám předešlým. Tak na př. věta: nám jest vzdělávati vědy — převede se do rodu trpného, když proneseme: od nás jest vědám vzdělávanu býti. V latině praví se v té příčině: *amandus sum, mně jest milovánu býti*, v něm. *ich muss geliebt werden*.

Časoslova schodná.

§. 156. Časoslova jsou schodná (defectiva), když se při nich veliký nedostatek ve formách nalézá. Sem patří časoslova:

Dím (řeknu), kteréž se jen v indikativě času budoucně skonaleho sbíhá: dím, díš, dí, díme, díte, dí.

Vece (pravil, -la, -lo) jest třetí osoba čísla jednot. aoristu, od zastaralého časoslova *věceti*, s nímž souvisí *věta*, *odvětití*.

Vari, *varíte* jest imperativ od zašlého časoslova *varu*, něm. fahren. —

Pozn. Forma *prj*, *prej* jest 3. os. č. množ. místo *praví* (lat. dicunt, man sagt), aneb 3. os. č. jedn. *praví* (on, ona), odtud vzniklo *praj* a přehláskou *prej*.

D) Přestupování časoslov.

§. 157. Časoslova přestupují, jak svrchu již ukázáno, činem nadbytným z jednoho vzoru do druhého, neměníce při tom svého významu, jako:

sluji — slovu	klopotám — klopci
pluji — plovu	řehtám — řehci
žiji — živu	klubám — klubu (klubi)
kleji — klnu	orám — ořu (oři) a j.

Druhé formy sbíhají se toliko v čase přítomném, infinitiv tvoří se toliko od prvních.

Týmž činem přestupují některá časoslova z jedné třídy do druhé a to:

a) z třídy první do druhé aneb do páté:

viji — vinu	zraji — zrám
liji — linu	hraji — hrám
sluji — slynu	ruji — řvu
duji — dunu	řiji — řvu
kluji (kliji) — klinu	
věji — vanu	

b) z třídy druhé do třetí aneb do čtvrté:

zbled-nu — zbled-ím, -ěti	obchyt-nu — obchyt-ím, -iti
zbohat-nu — zbohat-ím, -ěti	vstoup-nu — vystoup-ím, -iti
ochrom-nu — ochrom-ím, -ěti	uchvát-nu — uchvát-ím, -iti
seslab-nu — seslab-ím, -ěti	odstrk-nu — odstrč-ím, -iti
zhořk-nu — zhořč-ím, -eti	lap-nu — lap-ím, lap-iti.

Která do třetí třídy přestupují, ta jsou počínavá, jako bohatnu — bohatím = bohatým se státi, která však do čtvrté třídy přestupují, jsou činná, jako obchytanu — obchytím = obchyt učiním.

c) z třídy třetí do páté, jako :

zčerním, zčerněti — zčernám, zčernati
zčervením, zčerveněti — zčervenám, zčervenati

d) z třídy čtvrté do šesté, jako :

krejčím, krejčiti — krejčuji, krejčovati
pohůnčím, pohůnčiti — pohůnkují, pohůnkovati
vladařím, vladařiti — vladařuji, vladařovati
kramařím, kramařiti — kramařuji, kramařovati

e) z třídy páté do šesté, jako :

oddálám, oddál-ati — oddalují, oddal-ovati,
vstoupám, vstoup-ati — vstupují, vstup-ovati,
podplákám, podplák-ati — podplakují, podplak-ovati,
pochloubám se, pochlob-ati se — pochlobují se, po-
chlob-ovati se,

zasáhám, zasáh-ati — zasahují, zasah-ovati,
odplácím, odplác-eti — odplacují, odplac-ovati,
obtáčím, obtáč-eti — obtočují, obtoč-ovati,
odsláním, odslán-ěti — odsloňují, odsloň-ovati,
odklízím, odklíz-eti — odklízují, odklíz-ovati,
zařícím, zaříc-eti — zařicují, zařic-ovati,
podílím, podíl-eti — podělují, poděl-ovati,
odporoučím, odporouč-eti — odporučují, odporuč-ovati,
pobuzím, pobouz-eti — pobuzují, pobuz-ovati,
podžehám, podžeh-ati — podžehují, podžeh-ovati,
zavrham, zavrh-ati — zavrhují, zavrh-ovati a j.

Jak viděti, skrácěji se dlouhé samohlásky kmenův páté třídy, když do šesté přestoupí.

§. 158. Avšak hustěji to bývá, že se přestupováním i význam časoslov pozmění. Nejprve pozměňuje se *jakost děje*.

A) Z časoslov neskonalých stávají se

1. časoslova trvací opětovacími, když přestoupí

a) z první třídy do čtvrté aneb což hustěji se stává, do páté, jako :

vezu — vozím, voz-iti,	jdu (šedu) — chodím, chod-iti,
vedu — vodím, vod-iti,	jedu — jezdím, jezd-iti.
nesu — nosím, nos-iti	
bředu — brodím, brod-iti.	

bodou — bodám, bod-ati	miji — mjíím, mjí-eti,
střihu — střihám, střih-ati,	řiji — řjíím, řjí-eti,
seku — sekám, sek-ati,	baji — bájíím, bájí-eti,
vrhu — vrhám, vrh-ati,	vleku — vláčím, vláč-eti,
hudu — hudám, hud-ati,	jím (jed) — jíídám, jííd-ati,
řku (řeku) — říkám, řík-ati,	předu — přádám, přád-ati.
čtu (četu) — čítám, čít-ati.	

b) z druhé třídy do páté, jako :

táhnu, táh-nouti — tahám, tah-ati,
 moknu, mok-nouti — mokám, mok-ati,
 tisknu, tisk-nouti — tiskám, tisk-ati.

c) z třetí třídy do páté, jako :

hořím, hoř-eti — hárám, hár-ati,
 hledím, hled-ěti — hlídám, hlíd-ati,
 ležím, lež-eti — líhám, líh-ati,
 vidím, vid-ěti — vídám, víd-ati,
 hřmím, hřm-ěti — hřímám, hřím-ati,
 slyším, slyš-eti — slýchám, slých-ati,
 sedím, sed-ěti — sedám, sedati,
 prším, prš-eti — prchám, prch-ati a. j.

2. Časoslova trvací stávají se opakovacími, když pomocí přípony *-va* přestoupí do páté třídy

a) z první třídy, jako :

hraji, hrá-ti — hrávám, hrá-va-ti,
 pliji, plí-ti — plívám, plí-va-ti,
 duji, dou-ti — douvám, dou-va-ti,
 kryji, kry-ti — krývám, kry-va-ti,
 zeji, zí-ti — zívám, zí-va-ti,
 hřeji, hří-ti — hřívám, hří-va-ti,
 melu, mlí-ti — mlívám, mlí-va-ti,
 smějí se, smá-ti se — smávám se, smá-va-ti se.

b) z třetí třídy, jako :

hovím, hov-ěti — hovívám, hová-va-ti,
 želím, žele-ti — želívám, želí-va-ti,
 lačním, lačně-ti — lačnívám, lační-va-ti,
 žízním, žízně-ti — žíznívám, žízní-va-ti,
 bdím, bdí-ti — bdívám, bdí-va-ti,
 držím, drže-ti — držívám, drží-va-ti,
 kypím, kypě-ti — kypívám, kypí-va-ti a j.

c) z čtvrté třídy, jako :

bloudím, bloudi-ti — bloudívám, bloudí-va-ti,
 líčím, líči-ti — líčívám, líčí-va-ti,
 tropím, tropi-ti — tropívám, tropí-va-ti,
 hájím, háji-ti — hájívám, hájí-va-ti,
 hyzdím, hyzdi-ti — hyzdívám, hyzdí-va-ti,
 kvílím, kvíli-ti — kvílívám, kvílí-va-ti,
 mluvím, mluvi-ti — mluvívám, mluví-va-ti.

d) z samé páté třídy, jako :

volám, vola-ti — volávám, volá-va-ti,
 orám, ora-ti — orávám, orá-va-ti,
 trestám, tresta-ti — trestávám, trestá-va-ti,
 беру, brá-ti — brávám, brá-va-ti,
 lhu, lháti — lhávám, lhá-va-ti a j.

e) z šesté třídy :

obětuji, obětova-ti — obětovávám, obětová-va-ti,
 běduji, bédova-ti — bédovávám, bédová-va-ti,
 opakuji, opakova-ti — opakovávám, opaková-va-ti a j.

3. I časoslova opětovací stávají se opakovacími, když pomocí přípony *-va* přestoupí do páté třídy a to

a) z třídy čtvrté :

nosím, nosi-ti — nosívám, nosí-va-ti,
 honím, honi-ti — honívám, honí-va-ti,
 jezdím, jezdi-ti — jezdívám, jezdí-va-ti a j.

b) z třídy páté :

bodám, boda-ti — bodávám, bodá-va-ti,
 sekám, seka-ti — sekávám, seká-va-ti,
 dojíám, dojíma-ti — dojíávám, dojíma-va-ti,
 nadbíhám, nadbíha-ti — nadbíhávám, nadbíhá-va-ti,

rozetírám, rozetíra-ti — rozetírávám, rozetírá-va-ti.
 sázím, sáze-ti — sázívám, sází-va-ti,
 krájím, kráje-ti — krájívám, krájí-va-ti,
 vyjíždím, vyjíždě-ti — vyjíždívám, vyjíždí-va-ti,
 zkouším, zkouše-ti — zkouším, zkouší-va-ti a j.

c) z třídy šesté:

obracuji, obracova-ti — obracovávám, obracová-va-ti,
 ochabuji, ochabova-ti — ochabovávám, ochabová-va-ti,
 vyvabuji, vyvabovati — vyvabovávám, vyvabová-va-ti,
 oznamuji, oznamova-ti — oznamovávám, oznamová-va-ti.

Ve všech těchto příčinách dlouží se před příponou *-va* samohláska předchodná.

Pozn. Odtud dá se neskonlost děje ve všech svých způsobech převozováním časoslov z jedné třídy do druhé vystíhati, jako:

- a) vezu — vozím — vozívám,
 bodu — bodám — bodávám,
 vleku — vláčím — vláčívám,
 táhnu — tahám — tahávám,
 b) hraji — hrávám — hrávávám,
 lačním — lačnivám — lačnivávám,
 mluvím — mluvívám — mluvívávám a j.

B) Avšak i skonalost děje ukazují časoslova, když přestoupí z jedné třídy do druhé, v její rozmanitosti.

1. Časoslova jednodobá přejdou v časoslova

a) trvale končící, když z druhé třídy přestoupí do třetí, jako:

odkřiknu, odkřik-nouti — odkřičím, odkřič-eti,
 zajíknu, zajík-nouti — zaječím, zaječ-eti,
 odmlknu se, odmlk-nouti se — odmlčím se, odmlč-eti se,
 odlehnu, odleh-nouti — odležím, odlež-eti,
 ochlípnu, ochlíp-nouti — ochlípím, ochlíp-ěti, něm.
 schlapp werden,

zahlédnu, zahléd-nouti — zahledím, zahled-ěti a j.

b) v časoslova opětavě končící, když z druhé aneb čtvrté třídy přestoupí do páté, jako:

odtrhnu, odtrh-nouti — odtrhám, odtrh-ati,
 odkapnu, odkap-nouti — odkapám, odkap-ati,
 oddrápnu, oddráp-nouti — oddrápám, oddráp-ati,
 zahrábnu, zahráb-nouti — zahrabám, zahrab-ati,

odpřísáhnu, odpřísáh-nouti — odpřísahám, odpřísah-ati,
 popíchnu, popích-nouti — popíchám, popích-ati,
 obříznu, obříz-nouti — obřezám, obřez-ati,
 odškusnu, odškus-nouti — odškusám, odškus-ati,
 odkousnu, odkous-nouti — odkousám, odkous-ati,
 odběhnu, odběh-nouti — odběhám, odběh-ati,
 oseknu, osek-nouti — osekám, osek-ati.

odskočím, odskoč-iti — odskákám, odskák-ati,
 odhodím, odhod-iti — odházím, odház-eti,
 nakrojím, nakroj-iti — nakrájím, nakráj-eti,
 postřelím, postřel-iti — postřílím, postříl-eti,
 odstrčím, odstrč-iti — odstrkám, odstrk-ati,
 vchopím se, vchop-iti se — vchápám se, vcháp-ati se,
 zlomím, zlom-iti — zlámu, zlám-ati a j.

2. Časoslova trvale končící přejdou ve formy opětavě končící,

- a) když z první třídy přestoupí do čtvrté, jako:
 odvezu, odvez-ti — odvoším, odvoz-iti,
 odnesu, odnes-ti — odnosím, odnos-iti,
 odvedu, odves-ti — odvodím, odvod-iti,
 odejdu, odeše(d)l — odchodím, odchod-iti.

Sem patří i z páté třídy:

poženu, pohna-ti — pohoním, pohon-iti.

- b) když z čtvrté třídy přestoupí do páté, jako:
 odvalím, odval-iti — odválím, odvál-eti,
 zmočím, zmoč-iti — zmáčím, zmáč-eti,
 nakotalím, nakotal-iti — nakotálím, nakotál-eti,
 vyvěším, vyvěš-iti — vyvěším, vyvěš-eti,
 zahlaholím, zahlahol-iti — zahlaholám, zahlahol-ati,
 zahloubím, zahloub-iti — zahloubám, zahloub-ati,
 zabořím, zaboř-iti — zabořím, zaboř-ati,
 odsmyčím, odsmyč-iti — odsmykám, odsmyk-ati.

3. Jiná časoslova jednodobá přecházejí přestupováním z jedné třídy do druhé v tvary jak trvale končící, tak opětavě končící, jako:

II. třída	III. třída	V. třída
a) zahouk-nouti	zahuč-eti	zahouk-ati
zadrnk-nouti	zadrnč-eti	zadrnk-ati
zabřink-nouti	zabřinč-eti	zabřink-ati
zabuk-nouti	zabuč-eti	zabuk-ati
zakvík-nouti	zakvič-eti	zakvík-ati
zablýsk-nouti	zablyšt-ěti	zablýsk-ati
slét-nouti	slet-ěti	slét-ati a j.

II. třída	IV. třída	V. třída
b) rozlousk-nouti	rozlušt-iti	rozlousk-ati
odloup-nouti	odloup-iti	odloup-ati
ustrouh-nouti	ustrouž-iti	ustrouh-ati
odštíp-nouti	odštíp-iti	odštíp-ati
zachřest-nouti	zachřest-iti	zachřest-ati
zabouch-nouti	zabuš-iti	zabouch-ati
obroub-nouti	obroub-iti	obroub-ati a j.

Pozn. Časoslova, která přestupováním skonalost činu v její rozmanitosti na jevo staví, jsou jak z příkladův uvedených viděti, všecka složená, jichž se i mimo složení o formě jednodobé, trvací a opětovací užívá. Odtud spolu na jevě jest, že časoslova končící jednak skonalost děje trvacího, jednak skonalost děje opětovacího vystihují, v první příčině slovou *trvale končící*, v druhé *opětavě končící*.

§. 159. Přestupováním z jedné třídy do jiné přecházejí časoslova skonalá také v neskonalá.

A) *Jednoduchá* časoslova skonalá (jednodobá) stávají se neskonalými a to opětovacími,

1. když přestoupí do páté třídy, jako:

a) jmu (m. jsm-u) — jímám	dám (dá-ti) — dávám
b) padnu — pad-ám	drápnu — dráp-ám
střihnu — střih-ám	hvízd-nu — hvízd-ám
škubnu — škub-ám	křís-nu — křes-ám
kopnu — kop-ám	kous-nu — kous-ám
lehnu — leh-ám	kýv-nu — kýv-ám
sednu — sed-ám	dech-nu — dých-ám
škytnu — škyt-ám	sáh-nu — sah-ám
vrhnu — vrh-ám	hnu (hyb-nu) — hýbám

c) lap-ím — lap-ám	kroj-ím — kráj-ím, krájeti
šlap-ím — šlap-ám	hod-ím — ház-ím, házeti
chop-ím — cháp-ám	pust-ím — poušt-ím, pouštěti
lom-ím — lám-ám	střel-ím — stříl-ím, střífleti
skoč-ím — skák-ám	sad-ím — sáz-ím, sázeti
chyt-ím — chyt-ám	vrát-ím — vrac-ím, vraceti
mršt-ím — mrsk-ám	

2. Některá jednodobá časoslova čtvrté třídy přestupují v té příčině do šesté třídy a stávají se opětovacími, jako :

chyb-ím — chyb-uji	stav-ím — stav-uji
koup-ím — kup-uji	stoup-ím — stup-uji
stač-ím — stač-uji	vtíp-ím se — vtíp-uji se.

3. Jiná časoslova skonala přestupují nejenom do páté třídy ale spolu i

a) do třetí třídy, čímž vedlé formy opětovací forma zdrobnější aneb trvací vzrůstá, jako :

II. třída	V. třída	III. třída
břink-nouti	břink-ati	břinč-eti
břísk-nouti	břísk-ati	břešt-ěti
brouk-nouti	brouk-ati	bruč-eti
buk-nouti	buk-ati	buč-eti
crk-nouti	crk-ati	crč-eti
cvrk-nouti	cvrk-ati	cvrč-eti
chloust-nouti	chloust-ati	chlušt-ěti
hvízd-nouti	hvízd-ati	hvižd-ěti
písk-nouti	písk-ati	pišt-ěti

Pozn. K těmto trvacím a opětovacím formám dají se utvořití formy opakovací, jako břinknu, břinkám, břinčím, břinkávám, břinčívám; lehnu, lehám, ležím, lehávám, ležívám a t. d.

b) aneb do čtvrté formy, čímž vedlé formy opětovací forma zdrobnější aneb trvací vzniká, jako :

II. třída	V. třída	IV. třída.
buch-nouti	buch-ati	buš-iti,
chřap-nouti	chřap-ati	chřap-iti,
chrast-nouti	chrastati	chrast-iti,
chřest-nouti	chřest-ati	chřest-iti,
prýsk-nouti	prýsk-ati	prýšt-iti,
puk-nouti	puk-ati	puč-iti a j.

Pozn. I zde se jak od formy opětovací, tak i od formy trvaci dá utvořiti forma opakovací, jako: buchnu, buchám, bušiti, buchávám, bušívám a t. d. Trvalá forma *pučím* (pučiti) přestupuje zase do páté třídy a má *pučím* (puč-eti). *Stoupnu, stoupím* mají *stoupám* a *stupuji*; *chybím* (chyb-iti) má *chybuji* (chyb-ovati) a *chybím* (chyb-ěti). Ostatně srovnej §. 158, 3.

B) *Složená* časoslova skonalá, která větším dílem jsou končící, přecházejí do třídy časoslov neskonalých a to opětovacích, když

1. z první třídy do páté přestoupí, jako:

- a) okradu, okrás-ti — okrádám, okrád-ati,
 popasu, popás-ti — popásám, popás-ati,
 vytluku, vytlouci — vytloukám, vytlouk-ati,
 pobodu, pobůs-ti — pobádám, pobád-ati,
 dorostu, dorůs-ti — dorostám, dorost-ati,
 rozpředu, rozpřís-ti — rozpřádám, rozpřád-ati,
 vztrěsu, vztrás-ti — vztrásám, vztrás-ati,
 ostřehu, ostřící — ostříhám, ostříh-ati,
 rozmohu, rozmoci se — rozmáhám se, rozmáhati se,
 oblezu, oblez-ti — oblézám, obléz-ati,
 rozkvetu, rozkvés-ti — rozkvétám, rozkvét-ati,
 uteku, utéci — utíkám, utík-ati,
 oteku, otéci — otékám, oték-ati,
 vymetu, vymés-ti — vymítám, vymít-ati,
 zapletu, zaples-ti — zapletám, zaplet-ati,
 rozečtu, rozčís-ti — rozčítám, rozčít-ati,
 rozžhu, rozžící — rozžhám, rozžh-ati.

Pozn. *Ohryzu* má *ohryzám* i *ohryzuji*.

- b) dobjí, dobjí-ti — dobjím, dobjí-eti,
 obvíjí, obví-ti — obvíjím, obvíjí-eti.
 c) obejmu m. objěmu — objímám, objím-ati,
 zaklnu m. zaklěnu — zaklínám, zaklín-ati,
 odepnu m. odepěnu — odepínám, odepín-ati,
 utnu m. utěnu — utínám, utín-ati,
 požnu m. požěnu — požínám, požín-ati,
 počnu m. počěnu — počínám, počín-ati.

Pozn. *Nažnu* má *nažnám* i *nažnuji*.

- d) domelu, domlí-ti — domílám, domíl-ati,
 dodru, dodří-ti — dodírám, dodír-ati,

umru, umří-ti — umírám, umír-ati,
 roze-stru, rozestří-ti — rozestírám, rozestír-ati,
 rozevru, rozevří-ti — rozvírám, rozvír-ati.

- e) rozjím, rozjed-l — rozjídám, rozjíd-ati,
 zajedu, zaje-ti — zajíždím, zajížd-ěti,
 odejdu, odšed — odcházím, odcház-eti.

2. Z druhé třídy přestupují složená časoslova skonala

- a) do páté, jako:

užasnu se, užas-nouti se — užásám se, užás-ati se,
 rozjihnu, rozjih-nouti — rozjihám, rozjih-ati,
 rozmoknu, rozmok-nouti — rozmokám, rozmok-ati,
 zamrznou, zamrz-nouti — zamrzám, zamrz-ati,
 přeběhnu, přeběh-nouti — přebíhám, přebíh-ati,
 odměknu, odměk-nouti — odměkám, odměk-ati,
 polknu, polk-nouti — polkám, polk-ati,
 rozemknu m. rozměk-nu — rozmýkám, rozmýk-ati,
 zatknou, zatěk-nouti, — zatýkám, zatýk-ati,
 rozeschnu m. rozsých-nu — rozsýchám, rozsých-ati.

zapomenu, zapomen-outi — zapomínám, zapomín-ati,
 rozemnu m. rozměnu — rozmínám, rozmín-ati.

- b) aneb do šesté, obzvláště ta, která by v páté třídě zůstala skonala, jako:

ovrhnu, ovrh-nouti — ovrhuji, ovrh-ovati,
 zakousnu, zakous-nouti — zakusuji, zakus-ovati,
 vykloužnu, vyklouž-nouti — vykluzuji, vykluz-ovati,
 vztáhnu, vztáh-nouti — vztahuji, vztah-ovati,
 rozkřiknu, rozkřik-nouti — rozkřikuji, rozkřik-ovati,
 rozhodnu, rozhod-nouti — rozhoduji, rozhod-ovati,
 ohrábnu, ohráb-nouti — ohrabuji, ohrab-ovati,
 rozdmýchnu, rozdmých-nouti — rozdmychuji, rozdmych-ovati.

rozčesnu, rozčes-nouti — rozčesuji, rozčes-ovati.

zahrnu, zahrn-outi — zahrnuji, zahrn-ovati,
 vyřinu, vyřin-outi — vyřinuji, vyřin-ovati,
 pošinu, pošin-outi — pošinuji, pošin-ovati,
 zavínu, zavín-outi — zavínuji, zavín-ovati.

Pozn. Některá přestupují jak do páté, tak i do šesté třídy, jako zavínu, zavínám, zavínuji; zahrnu, zahrnám, zahrnuji. *Pomínu* má *pomínám* aneb i *pomínám*.

3. Z třetí třídy zřídka přestupují do třídy páté, hustěji však do třídy šesté, jako

- a) nazřím, nazří-ti — nazírám, nazír-ati,
ozřím se, ozří-ti se — ozírám se, ozír-ati se,
požřím, požře-ti — požírám, požíratí.
- b) dodržím, dodrž-eti — dodržuji, dodrž-ovati,
rozhořím se, rozhoř-eti se — rozhořuji se, rozhořovati se,
překypím, překyp-ěti — překypuji, překyp-ovati,
vyhovím, vyhov-ěti — vyhovuji, vyhov-ovati,
odhlučím, odhluč-eti — odhlučuji, odhluč-ovati,
odmlčím se, odmlč-eti se — odmlčuji se, odmlč-ovati se a j.

4. Z čtvrté třídy přestupují složená časoslova skonalá

- a) do páté, jako:
- pochlubím se, pochlub-iti se — pochlobám se, pochlob-ati se,
odmluvím, odmluv-iti — odmlouvám, odmlouv-ati,
odstoupím, odstoup-iti — odstoupám, odstoup-ati,
stropím, strop-iti — střápám, střáp-ati,
pochodím, pochoditi — pocházím, pocház-eti,
odklidím, odklid-iti — odklízím, odklíz-eti,
ostudím, ostud-iti — ostouzím, ostouz-eti,
odplatím, odplat-iti — odplácím, odpláceti,
odporučím, odporuč-iti — odporoučím, odporouč-eti,
uhasím, uhas-iti — uháším, uháš-eti,
odrazím, odraz-iti — odrážím, odráž-eti,
odsloním, odslon-iti — odsláním, odslán-ěti,
odpustím, odpust-iti — odpouštím, odpoušt-ěti,
potopím, potop-iti — potápím, potáp-ěti.
- b) aneb do šesté, což se velmi zhusta děje, jako:
- obnažím, obnaž-iti — obnažuji, obnaž-ovati,
odvážím, odváž-iti — odvažuji, odvaž-ovati,
okroužím, okrouž-iti — okružuji, okružovati,
odsmýčím, odsmýč-iti — odsmyčuji, odsmyč-ovati,
odstraším, odstraš-iti — odstrašuji, odstraš-ovati,

zahubím, zahub-iti — zahubuji, zahub-ovati,
 zahloubím, zahloub-iti — zahlubuji, zahlub-ovati,
 pochopím, pochop-iti — pochopuji, pochop-ovati,
 objevím, objev-iti — objevuji, objev-ovati,
 oblomím, oblom-iti — oblomuji, oblom-ovati,
 obílím, obíl-iti — oběluji, oběl-ovati,
 objítřím, objítř-iti — objitřuji, objitř-ovati,
 obhájím, obháj-iti — obhajuji, obhaj-ovati.

odvodím, odvodi-ti, — odvozuji, odvoz-ovati,
 přilohodím, přilohodi-ti — přilahozuji, přilahoz-ovati,
 přiloudím, přiloudi-ti — přiluzuji, přiluz-ovati,
 uchvátím, uchváti-ti — uchvacuji, uchvac-ovati,
 obohatím, obohaci-ti — obohacuji, obohac-ovati,
 ohyzdím, ohyzdi-ti — ohyžduji, ohyžď-ovati,
 zahustím, zahusti-ti — zahušťuji, zahušť-ovati,
 rozhostím, rozhosti-ti — rozhošťuji, rozhošť-ovati,
 ohrozím, ohrozi-ti — ohrožuji, ohrož-ovati,
 nakazím, nakazi-ti — nakažuji, nakaž-ovati,
 urazím, urazi-ti — uražuji, uraž-ovati,
 odmísím, odmísi-ti — odměšuji, odměš-ovati,
 odprosím, odprosi-ti — odprošuji, odproš-ovati,
 udusím, udusi-ti — udušuji, uduš-ovati.

zachráním, zachráni-ti — zachraňuji, zachraň-ovati,
 objasním, objasni-ti — objasňuji, objasň-ovati,
 odpečetím, odpečeti-ti — odpečetuji, odpečet-ovati,
 opozdím, opozdi-ti — opozduji, opozď-ovati,
 pocítím, pocíti-ti — pocituji, pocit-ovati,
 shromáždím, shromáždi-ti — shromažduji, shromažď-ovati.

Pozn. Některá časoslova čtvrté třídy přestupují jak do páté, tak i do šesté, jako:

pochlubím se — pochlobám se — pochlubuji se,
 odčíním — odčíním (odčíněti) — odčínuji,
 odplatím — odplácím — odplacuji,
 odpustím — odpouštím — odpušťuji,
 odrazím — odrážím — odražuji,
 nařítím — nařícím — nařicuji,
 odstoupím — odstoupám — odstupuji,
 odklidím — odklízím — odklízují a t. d.

Odložím (odložiti) má odkládám. Udělím má raději uděluji, nežli udílím (udíleti), uhasím — uhašuji, nežli uhaším.

Pozn. 2. Jak z příkladův položených viděti, stupňuje se samohláska kmene pravidelně v páté třídě, naproti tomu zeslabuje se v šesté třídě (§. 17). Při časosloveh čtvrté třídě, když do šesté přestoupí, přetvořují se koncovky kmenové a kdež se to neděje, tehdy se změkčují. Nicméně však mají časoslova *posloužiti*, *poroučeti* v šesté třídě *posluhují* (posluhovati), *prorokují* (prorokovati).

5. Složená skonalá časoslova páté třídě přestupují do šesté, jako:

pokoukám, pokouk-ati — pokukuji, pokuk-ovati,
 pokvákám, pokvák-ati — pokvakuji, pokvak-ovati,
 polámám, polám-ati — polamuji, polam-ovati,
 odpásám, odpás-ati — odpasuji, odpas-ovati,
 vyprejskám, vyprejsk-ati — vypryskují, vyprysk-ovati,
 poskákám, poskák-ati — poskakují, poskak-ovati,
 pošvihám, pošvih-ati — pošvihují, pošvih-ovati,
 potoulám se, potoul-ati se — potulují se, potul-ovati se,
 odválím, odvál-eti — odvalují, odval-ovati,
 zasázím, zasáz-eti — zasazují, zasaz-ovati,
 vyházím, vyház-eti — vyhazují, vyhaz-ovati,
 dokážu, dokáz-ati — dokazují, dokaz-ovati,
 odvážu, odváz-ati — odvazují, odvaz-ovati,
 vymažu, vymaz-ati — vymazují, vymaz-ovati a j.

Pozn. *Odkrojím* má *odkrojuji*, *odkrájím* — *odkrajují*; *odlomím* — *odlomují*, *odlámnu* — *odlamují*.

Skonalá časoslova, která pod vzor *ženu* příslušejí, stanou se opětovacími, když o samohláscce stupňované přestoupí pod vzor *volám*, jako

poštvu, poštv-ati — poštívám, poštív-ati.
 rozžvu, rozžv-ati — rozžívám, rozžív-ati,
 pošlu, posl-ati — posílám, posíl-ati,
 rozberu, rozbr-ati — rozbírám, rozbír-ati,
 oderu, odr-ati — odírám, odír-ati,
 ožeru, ožr-ati — ožírám, ožír-ati,
 zastelu, zastl-ati — zastílám, zastíl-ati,
 urvu, urv-ati — urývám, urýv-ati,
 nazvu, nazv-ati — nazývám, nazýv-ati,
 zaženu, zahn-ati — zaháním, zahán-ěti.

§. 160. Jak svrchu ukázáno, přestupují složená časoslova skonala, aby se stala neskonalými, do páté aneb šesté třídy bez jiné pomoci. Avšak jest nemálo časoslov, která na pomoc berouce příponu *-va*, přecházejí do páté třídy a stávají se tím opakovacími. Sem patří

1. z první třídy časoslova, jichž kmeny otevřené jsou, jako :

dohraji, dohrá-ti — dohrávám, dohrá-va-ti,
 obžiji, obží-ti — obžívám, obží-va-ti,
 přešiji, přeší-ti — přešívám, přeší-va-ti,
 obduji, obdou-ti — obdouvám, obdou-va-ti,
 obuji, abouti — obouvám, obou-va-ti,
 rozseji, rozsí-ti — rozsévám, rozsé-va-ti,
 obmyji, obmý-ti — obmývám, obmý-va-ti,
 rozhřeji, rozhří-ti — rozhřívám, rozhří-va-ti,
 rozechvěji, rozechví-ti — rozchvívám, rozchví-va-ti.

rozdám, rozda-ti — rozdávám, rozdá-va-ti,
 dostanu, dosta-ti — dostávám, dostá-va-ti,
 dobudu, do-bý-ti — do-bývám, do-bý-va-ti.

2. Z druhé třídy velmi málo časoslov, jako :

odpočinu, odpoči-nouti — odpočívám, odpočí-va-ti,
 namanu se, nama-nouti se — namávám se, namá-va-ti se,
 vyklinu, vykli-nouti — vyklívám, vyklí-va-ti.

3. Z třetí třídy, jako :

dorozumím, dorozumě-ti — dorozumívám, dorozumí-va-ti,
 shovím, shově-ti — shovívám, shoví-va-ti,
 oželím, ožele-ti — oželívám, oželí-va-ti,
 zabolím, zaboletí — zabolívám, zabolí-va-ti,
 zabělím, zaběle-ti — zabělívám, zabělí-va-ti,
 zahřmím, zahřmě-ti — zahřmívám, zahřmí-va-ti,
 zetlím, zetlí-ti — zetlívám, zetlí-va-ti,
 zardím se, zardě-ti se — zardívám se, zardí-va-ti se,
 prodlím, prodle-ti — prodlívám, prodlí-va-ti,
 onemocním, onemocně-ti — onemocnívám, onemocní-va-ti,
 osamotním, osamotně-ti — osamotnívám, osamotní-va-ti,
 zacelím, zacele-ti — zacelívám, zacelí-va-ti.

4. Z čtvrté třídy :

najezdím, najezdi-ti — najezdívám, najezdí-va-ti,

nahoním, nahoni-ti — nahonívám, nahoní-va-ti,
 opáčím, opáči-ti — opáčívám, opáčí-va-ti,
 oplaním, oplani-ti — oplanívám, oplaní-va-ti,
 opozdím se, opozdi-ti se — opozdívám se, opozdí-va-ti se,
 oslabím, oslabi-ti — oslabívám, oslabí-va-ti,
 zaostřím, zaostři-ti — zaostřívám, zaostří-va-ti,
 otěžím, otěži-ti — otěžívám, otěží-va-ti,
 upevním, upevni-ti — upevnívám, upevní-va-ti,
 vyhnojm, vyhnoji-ti — vyhnojívám, vyhnojí-va-ti,
 vyhájm, vyháji-ti — vyhájívám, vyhájí-va-ti a j.

5. Z páté třídy, jako :

načekám se, načeka-ti se — načekávám se, načeká-va-ti se,
 zachovám, zachova-ti — zachovávám, zachová-va-ti,
 vykonám, vykona-ti — vykonávám, vykoná-va-ti,
 okopám, okopa-ti — okopávám, okopá-va-ti,
 okovám, okova-ti — okovávám, oková-va-ti,
 odolám, odola-ti — odolávám, odolá-va-ti,
 osedlám, osedla-ti — osedlávám, osedlá-va-ti,
 obmeškám, obmeška-ti — obmeškávám, obmešká-va-ti,
 ořezám, ořeza-ti — ořezávám, ořezá-va-ti,
 opláči, oplaka-ti — oplakávám, oplaká-va-ti,
 oklamu, oklama-ti — oklamávám, oklamá-va-ti,
 doořu, doora-ti — doorávám, doorá-va-ti,
 osázím, osáze-ti — osázívám — osází-va-ti,
 obkrájím, obkráje-ti — obkrájívám, obkrájí-va-ti,
 ustelu, ustla-ti — ustlávám, ustlá-va-ti.

b) z šesté třídy a to jen zřídka, jako :

uvoskuji, uvoskova-ti — uvoskovávám, uvosková-va-ti,
 upamatuji, upamatova-ti — upamatovávám, upamato-
 vá-va-ti,
 vyjmenuji, vyjmenova-ti — vyjmenovávám, vyjmeno-
 vá-va-ti,
 upiluji, upilova-ti — upilovávám, upilová-va-ti,
 zaraduji se, zaradova-ti se — zaradovávám se, zara-
 dová-va-ti se.

Pozn. 1. Pomocí přípony *-va* tvoří se formy opakovací nejraději od časoslov opětavě končících. Jednoduchá složená časoslova převedou se prvé na formy opětovací aneb opětavě končící a odtud pak

utvoří se forma opakovací, jako: okousnu, okousám, okousávám; pochytím, pochytám, pochytávám; vykročím, vykráčím, vykráčívám; opustím, opouštím, opouštívám a j. To se stává i při mnohých časoslovech trvale končících, jako: odmluvím, odmlouvám, odmlouvávám; překazím, překážím, překážívám; odejdu, odcházím, odcházívám; obleku, oblékám, oblékávám a j. Při jiných dá se jak od formy trvale končící, tak od formy opětavě končící forma opakovací utvořití, jako: dohřmím, (dohřmě-ti), dohřímám, dohřívám, dohřímávám. Ve všech těchto příčinách dlouží se před příponou *-va* předcházející samohláska (§. 158, 2. 3.).

Pozn. 2. Odtud viděti, že složená časoslova skonalá přestupovati mohou do třídy neskonalých a jak tomu potřeba chce, jednak formu opětovací, jednak opakovací na se bráti, jako:

- a) *dobýji* — *dobýjím* — *dobýjívám*,
rozestru — *rozestírám* — *rozestírávám*,
zamrznu — *zamrzám* — *zamrzávám*,
ozřím se — *ozírám se* — *ozírávám se*,
pošlu — *posílám* — *posilávám*,
přešiji — *přešívám* — *přešívávám* a j.
- b) *obnažím* — *obnažuji* — *obnažívám* — *obnažovávám*,
zahubím — *zahubuji* — *zahubívám* — *zahubovávám*,
potoulám se — *potuluji se* — *potoulávám se* — *potulovávám se*.
- c) *zatočím* — *zatăčím* — *zatóčuji* — *zatăčívám* — *zatóčovávám*,
zatoptm — *zatăpím* — *zatópuji* — *zatăpívám* — *zatópovávám*,
odklidím — *odklízím* — *odklizuji* — *odklízívám* — *odklizovávám*,
požnu — *požínám* — *požínuji* — *požínávám* — *požinovávám*.
- d) *vyklouznu* — *vyklouzám* — *vykluzuji* — *vyklouzávám*,
ohrabnu — *ohrabám* — *ohrabuji* — *ohrabávám*,
odvalím — *odváltm* — *odvaluji* — *odváltívám*,
odtrhnu — *otrhmám* — *odtrhuji* — *odtrhávám* a j.
- e) *oderknu* — *oderkám* — *oderčím* — *oderkuji* — *oderkávám* — *oderčívám* — *oderkovávám*,
obroubnu — *obroubám* — *obroubím* — *obrubuji* — *obroubávám* — *obroubívám* — *obrubovávám* a j.

Pozn. 3. Jako složená časoslova skonalá na neskonalá, podobným činem dají se složená časoslova neskonalá na skonalá převesti, když se z šesté a z páté třídy převedou do tříd předcházejících. Totéž platí o jednoduchých opětovacích aneb opakovacích časoslovech, jako chyt-ati, chyt-iti, chyt-nouti.

Pozn. 4. Konečně připomenouti jest, že časoslova nejenom přestupováním svou jakost pozměňují, nýbrž i tím, když se předložky jim předčiní, jako činím — učiním, jmenuji — vyjmenuji.

§. 161. Avšak přestupováním nezměňuje se toliko jakost časoslov, ale i *rod*.

1. Časoslova činná čtvrté třídy, když přestoupí do třídy třetí, stávají se *počínavými*, činíce k třídě čtvrté rod trpný, jako:

zemdlíti, mdlým učiniti — zemdleti, mdlým se státi,
obohatiti, bohatým učiniti — obohatěti, bohatým se státi,

zryšaviti, ryšavým učiniti — zryšavěti, ryšavým se státi,
oblyšiti, lysým učiniti — oblyseti, lysým se státi,
očerstviti, čerstvým učiniti — očerstvěti, čerstvým se státi,

ztupiti, tupým učiniti — ztupěti, tupým se státi,
zničiti, ničím učiniti — zničeti, ničím se státi,
zjinošiti, jinochem učiniti — zjinošeti, jinochem se státi,
zocítiti, octem učiniti — zocětěti, octem se státi,
zpěnití, pěnou učiniti — zpěněti, pěnou se státi,
zpopeliti, popelem učiniti — zpopeleti, popelem se státi,

zvraštiti, vráskami učiniti — zvráštěti, vráskami učinenou býti.

Tak také: ochlípiti, lat. demittere, submittere, něm. herabsenken, herabhangen lassen, schlapp machen, a ochlípěti, lat. demitti, delabi, něm. herabsinken, herabhangen, schlapp werden. Někdy přestupují do druhé třídy, jako: ochladiti (= chladným učiniti), ochladnouti (= chladným se státi); osladiti (sladkým učiniti), osladnouti (sladkým se státi); skrotiti (krotkým učiniti), skrotnouti (krotkým se státi) a j.

2. Jiná časoslova střední, když do čtvrté třídy přestoupí, stávají se *příčinnými* (causativa), vyslovující, že podmět o to usiluje, co časoslovo střední v sobě nese, jako:

mru — mořím, mařím t. j. o to usiluji, aby kdo mřel,
vru — vařím t. j. příčinou jsem, že co vře,
teku — točím t. j. příčinou jsem, že co teče,
hniji — hnojím t. j. činím, že co hnije,
žiji — hojím t. j. činím, že kdo žije,
hynu — hubím t. j. příčinou jsem, že kdo hyne,
moknu — močím t. j. činím, že co mokne,
bdím — budím t. j. činím, aby kdo bděl,
sedím — sadím t. j. učiním, aby co sedělo a j.

Pozn. 1. Při příčinných časoslovech sesiluje se samohláska kmene stupňováním (§. 19).

Pozn. 2. Při formách sedám — sednu — sedím,
 lehám — lehnu — ležím,
 klekám — kleknu — klečím,
 vstávám — vstanu — stojím a p.

znamená se první formou *snažení*, druhou *činnost sama*, třetí pak *účinek* aneb *výsledek činnosti*.

HLAVA VI. O částicích řeči.

§. 162. Jména a časoslova jsou ohebné částky řeči, částice (particulae) pak jsou neohebné. Částic užívá se k místnějšímu omezení řeči a k vytknutí poměrův, v kterých slova a věty vespolek jsou. K částicím počítají se *příslovce*, *předložky*, *spojky* a *mezislovce*.

A) O příslovcích.

§. 163. Příslovce (adverbia) jsou neohebné části řeči, kterými se časoslova a jména přídavná, někdy i sama příslovce podlé místa, času, způsobu, míry a t. d. místněji omezují.

1. Některá příslovce jsou prvotná, jako *ba*, záporné *ni*, *ne*, pak části složeného *ne-bo*. Příslovcí takových velmi málo jest.

2. Jiná příslovce odvozena jsou od zájmen pomocí přípon a to :

a) když řeč jest o *místě*, pomocí

-*de*, -*ď*, -*dí* (m. dě), jako : k-de, te-ď, z-de (m. s-de), on-de, jin-de, něk-de, nik-de, tu-dí-ž (m. tu-dě-ž), vez-dě (m. ves-dě).

-*d*, jako : od-ku-d, od-ka-d, odtu-d, odta-d, odsu-d, odsa-d, odonu-d, odona-d, odjinu-d, odjina-d, odněku-d, odněka-d, odnika-d, odevša-d ; do-ku-d, doka-d, dotu-d, dosu-d, do-onu-d, poku-d, posu-d, potu-d a j.

-*dy*, jako : ku-dy, ka-dy, tu-dy, ta-dy, su-dy, onu-dy, ona-dy, jinu-dy, jina-dy, něku-dy, něka-dy, niku-dy, nika-dy, všu-dy, vša-dy.

-*mo*, -*m*, jako : ka-mo, ka-m, se-mo, se-m, ta-mo, ta-m, ona-mo, ona-m, jina-mo, jina-m, něka-mo, něka-m, nika-mo, nika-m.

-*tř*, jako vni-tř, zev-nitř (m. vze-vni-tř).

b) když řeč jest o čase, příponami:

- da*, -*dy*, jako k-*da*, k-*dy*, te-*da*, te-*dy*, on-*dy*, on-*dy*-no, jin-*da*, jin-*dy*, druh-*dy*, něk-*dy*, nik-*dy*, vez-*dy* (m. ves-*dy*), vž-*dy*.
 -*hda*, *hdy* (m. staršího *gda*), jako: ke-*hdy*, te-*hdy*, te-*hdá*, one-*hdá*, one-*hdy*.
 -*vad*, jako: do-*ka*-*vad*, do-*ka*-*vad*-ž, do-*ta*-*vad*, do-*ta*-*vad*-ž, do-*sa*-*vad*, po-*ka*-*vad*, po-*ka*-*vad*-ž, po-*sa*-*vad*, od-*ka*-*vad*-ž.
 -*li*, jako: je-*li*-ž (= když).

c) když řeč jest o způsobu a míře, příponami:

- ko*, -*k*, jako: ja-*ko*, ja-*k*, ta-*ko*, ta-*k*, ona-*ko*, ona-*k*, jina-*ko*, jina-*k*, něja-*ko*, něja-*k*, nija-*ko*, nija-*k*, vša-*k*, která-*k*, některa-*k*, niktera-*k* a j.
 -*ky*, jako: hned-*ky*, včil-*ky*.
 -*če*, -*č*, -*ce*, -*c*, jako: jiná-*če*, jiná-*č*, si-*ce*, si-*c*.
 -*liko*, -*lík*, jako: ko-*liko*, ko-*lik*, to-*liko*, to-*lik*, něko-*liko*, něko-*lik*, je-*liko*-ž, je-*lik*-ž.
 -*li*, -*liv*, jako: ko-*li*, ko-*liv*, niko-*li*, niko-*liv*, vše-*li*-kterak a j.
 -*kráte*, -*krát*, jako: koli-*kráte*, toli-*kráte*, několi-*kráte* a j.

Pozn. 1. K příslovcím těmto zhusta se přikládá částice -*že*, -*ž*, něm. eben, a pak zájmeno -*to*, něm. da, jako: kdy-ž, kde-ž-to, jak-ž, tak-ž, odkud-ž-to, tu-*dy*-to, tam-to.

Pozn. 2. Mnohá příslovce místa berou na se význam času, způsobu, míry a t. d., jako: *teď* o místě jest = zde, o čase jest = nyní. *Tudíž* o místě jest v témž místě, o čase = v témž čase, o způsobu v též míře. Ostatně jsou příslovce tato buďto moci tázací aneb moci neurčitě aneb vztažné aneb ukazovací, jako:

Táz. přísl.	Neurč. př.	Souvztažná	Ukazovací
kde?	kde, někde	kde — tu	onde, jinde
odkud?	odkud, odtěkud	odkud — odtud	odonad, odjinud
kam?	kam, někam	kam — tam	onam, jinam
kudy?	kudy, někudy	kuďy — tudy	onady, jinady
kdy?	kdy, někdy,	když — tehdy	onehdy, druhdy
jak?	jak, nějak	jak — tak	onak, jinak a j.

3. Jiná příslovce nejsou, než nepřímé pády jmen podstatných, přídavných, přičestí aneb zájmen. Zhusta složená jsou s předložkami.

a) V akkusativě jsou příslovce:

místa: ven, daleko, blízko, vysoko, nízko, přímo, — pak v pravo, v levo, napřed, naproti, vz-dělí, vz-výší, vz-tlouští,

vz-pět, vz-nak, vz-hůru, povrch, pozpod, uvnitř, vůkol, všudy vůkol, zevnitř všudy vůkol.

času: dne-s (den ten), leto-s (leto to), dávno, již dávno, dlouho, brzo, to (něm. dann), to-ž (něm. dann eben) a j.

způsobu a míry: snadno, nesnadno, kruto, darmo, letmo, sečmo, mnoho, málo, trochu, trošinku, drobet; pak: nadarmo, na prosto, na zeleno, na žluto, na rychle, na jevo, na nejvyšší, naskrze, všudy naskrze, napořád, zároveň, jistě a j.

příčiny: proč, pročez, proto, protož.

b) V dativě jsou příslovce:

místa: tu, tu-to, zadu, dolův, domův.

času: k zytřku.

způsobu: tichu (býti), milovánu (býti), — pak: po tichu, po česku, po pansku.

c) V genitivě jsou příslovce:

místa: shůry, svrchu, ze zhora, zpodu, od zpodu, z vysoka, z dola, z důly, s předu, z zadu, s té strany, z této strany, s oné strany, z druhé strany, do vnitř, až do vnitřka, ode vnitř, ze vnitřku, ze dna, dopolu, až dopolu, dopoly, od polu, spolu a j.

času: s večera, z jitra, z dávna, ode dávna, za starodávna, za sucha, za čerstva a j.

způsobu a míry: zejména, zrychla, zvolna, zprosta, zhruba, ztenka, zcela, zřídka, zhusta, ztěžka, z černá, z bělá, z modrá, do naha, do čista, docela, dokonce (nic) a j.

d) V lokálu jsou příslovce:

místa: doma, venku, dole, dole hluboko, hluboce, vně; — pak: nahoře, nahoře vysoko, po straně, po předu, po zadu, po boku, povrchu, pozpodu, po různu, při tom, u vnitřku.

času: včera, loni, měsíčně, ročně, potomně, pak: v tom, potom, potom hned, v jitře.

způsobu a míry: krásně, pěkně, jistotně, dobře, rychle, tajně, soukromě, při nejmenším, na mnoze, na mále a j.

e) Instrumentálem čísla jak jednotného, tak množného se vynášejí příslovce:

místa: horem, dolem, svrchkem, zpodem, vnitřkem, středem, stranou, kolem, místem, místy.

času: časem, brzkem, časy, zatím.

způsobu a míry: kvapem, honem, smahem, náhodou, mnohem (více), pěšky, pěškami, mlčky, mlčkami, přátelsky, vítězsky, vojensky, podtají, podkradí, stěžkem, stěžky, stěží.

Pozn. Před příslovce mohou se klásti zase předložky, jako před jména podstatná, ku př.: vnitř — dovnitř, odevnitř; zpodu — odzpodu, zezpodu; potom — napotom; zatím — pozatím; znenáhla — poznenáhlu (poznenáhla), znova — poznovu a j.

4. Jiná příslovce posléze zatemnila původ svůj stažením a zkomolením prvotné formy. Sem patří na př.: zevnitř m. vze vnitř (t. j. ze vna na vnitř, pak to, co ze vna), zejtra m. za jitra, zytra m. z jitra (§. 15), záhy, jak se podobá, m. za mhy; vstříc m. v-stříci (od stříce = cesta, srov. stretnu = potkám); vpříč, na příč m. v příči (od příce, srov. plic-are), příliš m. při-liše (od lich pozůstati); lze (od lho = prostranno, volno), náhle m. na-hyb-le (od nahnu, nahýbnu) a j. v.

Stupňování příslovcí.

§. 164. Příslovce, když k tomu schopna jsou, stupňují se podobným činem, jako jména přídavná, od nichž odvozena jsou.

Přípony komparativu jsou dvojí, užší *-je* (lat. *-ius*) a širší *-jeji*.

1. Přípona *-je* přikládá se ku kmeni, koncovky *-ko*, *-eko*, *-oko*, *-no* se odvrhují, souhlásky pak *h* a *z* přetvořují se před *-je* v *ž*, *ch* a *s* v *š*, *r* v *ř*, *st* v *šť*, *d* v *z*, jako:

drah-o — draže

blíz-ko — blíže

tuh-o — touže

níz-ko — níže

ouz-ko — ouže

hust-ě — houště

těž-ko — tíže

tvrd-ě — tvrže

dal-eko — dále

snad-no — snáze

hlub-oko — hloubě

zad-u — záze

šir-oko — šíře

posled-ně — posléze

vys-oko — výše

spěch-em — spíše

záh-y — záze.

Nepravdělně tvoří komparativ tato příslovce :

dobře — lépe	málo — méně
zle — hůře	dlouho — déle
mnoho — více	brzo — dříve.

Pozn. Při těchto komparativech odsouvá se zhusta koncovka *e*, jako: šíře — šíř, výše — výš, hloubě — hloub, dále — dál; ostatně dlouží se při formách těch samohláska kmene.

2. Přípona *-jeji* n. *-ěji* (u starých bylo *-jeje*) jest obyčejnější, které se při ostatních příslovcích užívá. Sem patří :

krut-ě — krut-ěji	divoc-e — divoč-eji
lít-ě — lít-ěji	sladc-e — sladč-eji
čist-ě — čist-ěji	měkc-e — měkc-ěji
bled-ě — bled-ěji	trpc-e — trpč-eji
chud-ě — chud-ěji	hořc-e — hořč-eji
hloup-ě — hloup-ěji	hezk-y — hežč-eji
hrub-ě — hrub-ěji	přátelsk-y — přátelšt-ěji
živ-ě — živ-ěji	plaš-e — plaš-eji
spravedliv-ě — spravedliv-ěji	tiš-e — tiš-eji
zřejm-ě — zřejm-ěji	blaz-e — blaž-eji
pěkn-ě — pěkn-ěji	moudř-e — moudř-eji
míl-e — míl-eji	příkr-ě — příkr-ěji
rychl-e — rychl-eji	jinak — jinač-eji.

Před příponou *-jeji* přetvořují se *k* v *č*, *sk* v *št*, *h* v *ž*, *ch* v *š*, *r* v *ř* (§. 22, 2—4.) Avšak *drze* od *drzý* má *drz-eji*, *ryz-e* — *ryz-eji*, *lys-e* — *lys-eji*.

Pozn. Tak také mají některá příslovce, která od jmen přídavných nejsou odvozená, jako: pozdě — později, dole — dol-eji. Ano i od *tma*, *zima* tvoří se ve větách: zde jest *tma*, *zima* — forma komparativu: tam jest tměji, zim-ěji.

Pozn. 2. Příslovce prvního způsobu, která v komparativě k sobě berou příponu *-je*, přestupují činem nadbytným do třídy příslovců druhých a mají vedle přípony *-je*, také *-jeji*, jako:

daleko	dál-e	dál-eji,
hluboko	hloub-ě	hloub-ěji,
hustě	houšt-ě	houšt-ěji,
nízko	níž-e	níž-eji,
ouzko	ouž-e	ouž-eji,
tuze	touž-e	touž-eji a j.

Pozn. 3. V obecné řeči tvoří se komparativ příslovci někdy i příponou *-še*, a odsutím koncovky *-š*, jako *hlub-oko*, *hloub-š* m. *hloub-še*.

Obyčejně se v té příčině vsouvá před -š souhláska *t*, jako: rád — rad-ěji aneb *radě* m. rad-t-še; mělko — mělčeji aneb mělč místo měl-t-še. Ano v obecné řeči praví se také: víc-ej-c, dol-ej-c, pozd-ěj-c, místo více, doleji, později; dále praví se místo *zase* i *zasej-c*, místo *potom* *potom-ěj-c* a j.

§. 165. Superlativ tvoří se, když se před komparativ syllaba *nej-* předčiní rovněž tak, jako při jmenech přídavných, na př.

hluboko — hloubě, hlouběji — nejhloubě, nejhlouběji
 úzko — ouže, oužěji — nejouže, nejoužěji
 pěkně — pěkněji — nejpěkněji
 sladce — sladčeji — nejsladčeji
 mělce — mělčeji — nejmělčeji
 dobře — lépe — nejlépe
 zle — hůře — nejhůře a j.

Poznam. Ostatně se příslovce také stupňují, když se předloží syllaba *pře* aneb když se příslovce *došti*, *velmi*, *převelmi* a j. přičiní, jako: přehrubě, došti hrubě, velmi hrubě, převelmi hrubě at. d. Srovnej §. 84. Pozn. 1. a 2.

B) O předložkách.

§. 166. Předložky (praepositiones) jsou k vymezení poměrův, v kterých jmena podstatná k výroku aneb k jiným částem řeči jsou. Předložky pojí se v jazyku českém s akkusativem, dativem, genitivem, lokálem a instrumentálem. Některé pojí se toliko s jedním pádem, jiné s dvěma, jiné s třemi.

1. Předložky jednoho pádu jsou:

- a) akkusativu: *mimo*, *ob*, *přes*, *pro*, *skrze*, *vz* (*vze*);
- b) dativu: *k* (*ke*, *ku*), *proti* (*protiv*);
- c) genitivu: *bez* (*beze*), *dle*, *podlé*, *vedlé*, *do*, *od* (*ode*), *u*, *z* (*ze*), *kol* (*kolokol*), *okolo*, *vůkol*, *místo*, *strany* (*se strany*), *kromě*, *vně*, *prostřed*;
- d) lokálu: *při*.

2. Předložky dvou pádův jsou:

- a) akkusativu a lokálu: *na*, *o*, *v* (*ve*);
- b) akkusativu a instrumentálu: *nad* (*nade*), *pod* (*pode*), *před* (*přede*), *mezi*.

3. Předložky tří pádův jsou:

- a) akkusativu, dativu a lokálu: *po*;
 b) akkusativu, genitivu a instrumentálu: *s (se), za*.

Pozn. Co se moci a významu těchto částic dotýče, o tom viz větosloví §. 44 a t. d. —

§. 167. Předložky dělí se na předložky *vlastní a nevlastní*. Prvních se vždy jen, jako předložek užívá, na př.: *do, na, o, ob, po, s, u, ve, vze, z* a t. d.

Nevlastní jsou ty předložky, kterých se spolu i, jako příslovcí užívá, na př.: *kromě, vně, mimo, vedlé, dříve, blíže, místo, prostřed, naproti, okolo, uprostřed, s strany* a j.

Předložky vlastní mají z větší části za základ kořeny zájmenné, nevlastní pak nejsou nic jiného, než nepřímé pády jmen podstatných aneb časoslovných, jako *kro-mě* jest lokál přičestí trp. č. přft. od *kr*, oddělití, *-mimo* jest od *minu* atd.

§. 168. Předložky dělí se ještě na *oddělné* (praepositiones separabiles) a na *neoddělné* (inseparabiles). První sbíhají se jak v složení s jinými slovy, tak i kromě složení, jako: *do-mluvíti, do-města; na-lezti, na-vrch* a t. d. Předložky neoddělné sbíhají se jen v složení, jako jsou předložky *pa, pra, pře, roz, sou, vy*. Ku př.:

pa-mět, pa-řez, pa-hrbek;

pra-děd, pra-vnuk, pra-otec;

pře-jde, pře-letím, pře-stoupení;

roz-dělím, roz-kaz, roz-milý, roz-to-milý;

sou-sed, sou-kup, sou-mrak;

vy-vinu, vy-vedu, vy-kropení a j.

Pozn. 1. K neoddělným předložkám počítá se i předložka *vz, -vze*, které se nyní jen v složení s časoslovy a v jistých výrazech užívá, jako: *vz-bíjí, vz-budím, vez-mu* (m. vzejmu); *vz-dělí, vz-hřru, vz-tlouští*. Sesutím *v* povstalo z této předložky na mnoze *z*, jako: *z-vedu* m. *vz-vedu* — aneb i *s*, jako: *vstanu* m. *vz-stanu*. Nad to počítají se k předložkám neoddělným i předložky sesilující *ko-, r-, kor-*, jako: *r-moutiti, kor-moutiti* (srovnej *mutiti*), *r-dousiti* (srovnej *dušiti*), *ko-mítati* (srovnej *pomítati, zmitati*), *ko-míhati* (*míhati*), *ko-táletí* (srovnej *po-tulovati se*), *ko-strbatý* (od koř. *strb* = *kroučiti*, v ne pořádek *uvesti*, lat. *conturbatus*) a j.

Pozn. 2. Mnohé předložky dlouží se v složení obzvláštěně, když jsou před kmeny časoslov aneb jmen; v složení pak s časoslovy a v tvarech od časoslov odvozených zůstávají krátké, jako:

do: dů-vod, dů-věrnost, dů-mysl; avšak do-bytek, do-statek,
 na: ná-pis, ná-vod, ná-městek; avšak na-ložím, na-vedení,
 po: pů-hon, pů-vod, avšak po-koj, po-větrí, pomoci,
 pře: při-pis, při-voz, avšak pře-stoupení, pře-hrší,
 při: při-val, při-saha, při-hoda, avšak při-činění, při-pojení,
 pro: prů-vod, prů-hon, prů-jezd, avšak pro-spěch, pro-rok,
 u: ú-dolí, ú-nos, ou-tok, avšak i u-dolí, u-nos,
 vy: vý-klad, vý-pis, vý-sluní, avšak vy-loučení, vy-prání,
 za: zá-klad, zá-mysl, zá-pad, zá-stolí, avšak za-ložení, za-brání.

Pozn. 3. Předložky, když za pády svými se kladou, slovou *záložky* (postpositiones). V češtině klade se za svým jmenem *dle* v *mne-dle, toho-dle* a j.

C) Spojky.

§. 169. *Spojky* (conjunctiones) jsou k tomu, aby věty a slova v jedno spojily a poměr, v kterém vespolek jsou, významenaly. Spojky dělí se na dvě:

I. Jedny spojují takové části řeči v jedno, které na sobě závislé nejsou, a slovou *spojky souřadící* (souřadné). Spojky tyto jsou:

1. Slučovací (copulativae) a to:

a) pouze slučovací: *a, i; ani, ani-ž; také, též, tolikéž, také i, též i, tolikéž i, k tomu, a k tomu*. Spojení slučovací sesiluje se opakováním: *i — i* (něm. sowohl — als auch), *ani — ani, ani-ž — ani-ž* (něm. weder — noch), *nejen (nejenom) — ale i (ale také), netoliko — ale i (ale také i), nejen (nejenom, netoliko) — než i (nébrž i, nébrž také, nébrž také i, (něm. nicht nur — sondern auch)*. Místo *i — i* klade se také *jak — tak (tak i), jakž — takž, (něm. sowohl — als auch, lat. cum — tum)*.

b) dělicí (partitivae): *jednak — jednak, brzo — brzo, ono — ono, v tom — v tom, již — již, někdy — někdy — pak: dílem — dílem, díl — díl, na díle — na díle, z částky — z částky, něco — něco* (v něm. bald — bald, theils — theils).

c) řadící (ordinativae): *nejprvé (nejprv), potom, pak, to (tož), potom teprv, naposlědy, posléze, nejposléze* a j.

d) vykládací (explanativae): *a, a to, totiž, jako*.

2. Odporovací (adversativae) a to

a) rušící: *ne, a ne, ale ne, ne — ale, ne — než, ne — však* (něm. nicht — sondern, nicht — aber).

b) omezovací: *a, pak, však, než, ale, nébrž, avšak, ale však, avšak jednak, však vždy předce, však s tím se vším, nicméně však.*

3. Rozlučovací (disjunctivae): *nebo, anebo (aneb); — opakováním: nebo — nebo (neb — neb), anebo — anebo, leč — leč, buď — buď, buďto — buďto, buď — neb (aneb), buďto — anebo (aneb).*

4. Příčinné (causales): *nebo, zajisté, však, sice jinak, sic bez toho — s výslednými (conclusivae): proto, protož, tedy, tudy, odtud, podlé toho, z toho a j. —*

II. Druhé spojky spojují takové věty v jedno, které jedna na druhé závislé jsou, a slovou *podřadící* (podřadné). Spojky tyto znamenají:

1. Místo: *kde, kdekoli, kam (kamo), kamkoli, kady (kudy), kudykoli, odkad (odkud), odkudž, pokud (pokad).*

2. Čas: *ano, an, jak (jakž), jak jen, jak brzo (rychle, mile, libě), když, co, dříve než, první než, před tím než, spíše než, až, dokud, dokavad, pokud, pokavadž, doniž, doněvadž, jeliž, až jeliž, kolikrátkoli.*

3. Příčinu a důvod, a tyto jsou:

a) příčinné (causales): *a, ano, an, jako, ježto, jelikož, když, poněvadž, že.*

b) účelné (finales): *a, at, at ne —, a (by) tím.*

c) účinkové (sousedné, consecutivae): *že, jakž, až, a.*

d) podmiňovací (conditionales): *-li, jestliže, kdy, když, a (by), ač.*

4. Spůsob, a tyto jsou:

a) připouštivé (concessivae): *ač, ačkoli, jak, jakkoli, kterak, kterakkoli, ježto, necht jest tak, že; budiž tak, že a j.*

b) srovnávací (comparativae): *jako, jakož, rovně jako, co, než, nežli, než jako a j.*

c) poměrné (proportionales): *kolik — tolik, kolikráte — tolikráte, jelikož — tolik, co — tolik, tolik — jako, čím — tím, podlé toho (vedlé toho) — jakž.*

d) omezovací (determinativae): *pokudž, jelikož, jakož, co, ježto.*

e) Vylučovací (exceptivae): *leč, leč že, jediné leč, kromě že, toliko že, než že, mimo to že, jediné ač, jen toliko-li, tak však jestliže a j. —*

Pozn. Spojky z větší části k jiným částem řeči přináležejí a jsou některé

a) původně zájmena aneb původu zájmenného, jako: *co, jako, že m. je-že (srovnej jenž, jež), je-ž-to, a-no, v tom a j.*

b) příslovce aneb s příslovci spojené, jako: *ne-brž (m. ne-brže od brzo), dříve než, prve než, kolikráte, kromě že.*

c) Nežádka jsou složené, jako *a-no, le-č (z ne a če, lat. ni-si), leč že.*

d) Anebo vyslovují se obzvláštními obraty časoslov, jako *buď to — buď to, necht jest tak že — —*

D) Mezislovce.

§. 170. *Mezislovce* (interjectiones) jsou zvuky, které se způsobují city a pohnutími, jež se mysli zmocňují. Mezislovce jsou radosti a žalosti, zdivení se a užasnutí, libosti a ošklivosti, žádosti a opovrhání, vzvolání a zamítání, jako: *a, ach, ouve, ah, aj, ajhle, ej, ejhle, ha, haha, he, hej, hlehle, hele, ho, hoho, hój, hola, hou, i, inu, na, ná, náte, nuže, ó, oho, hejsa, hopsasá, hý, čehý, hat, bě, herež a j.* Sem patří i hlaholy napodobující, jako: *trara, hophop, dup-dup, buch buch, plesk třesk, bác a j.*

Pozn. Moc mezislovci berou na se také jména podstatná: *běda, přeběda, bohužel, pohříchu*; pak časoslova: *prosím, bohdá, bohdejž, bodejž, bodejť, bopomozi (m. boh pomozí), nastojte, nevidáno, přísám bůh, přísám bohu a j.*

Hlava VII. O tvoření slov.

§. 171. *Slovozpyt* (etymologia) nese se k tomu, aby se vyšetřil původ slov, odkud jsou a z jakých počátkův, a které mezi nimi ve formě a významě příbuzenství jest, a aby se zákony vymezily, podlé kterých slova tvořena jsou a ještě tvořena býti mohou.

Kořenem (radix) slove část společná, z které jako ze svého základu slova jednoho a téhož rodu vyrůstala. Kořeny

jsou vždy jednoslabičné a dělí se na kořeny *časoslovné* (Verbalwurzeln), z nichž časoslova a jmena vyrůstala, a na *kořeny zájmenné* (Pronominalwurzeln), z nichž vyrostly všechny prvotné předložky, spojky a částice.

Tak na př. z kořene časoslovného *slu* = *slyšeti*, *jmenovdnu býti*, vzrostla časoslova a jmena tato: *sluji*, *slovu*, *slynu*, *proslulý*, *slovo*, *osloviti*, *sláva*, *slaviti* a j. a rozštěpením kořene v *slych*: *slyšeti*, *sluch*, *poslouchati*, *poslušný*, *poslušnost* a j. — aneb v *sluh*: *sluha* (něm. Höriger), *služba*, *služebný*, *sloužiti*, *posluhují* a j. Z kořene zájmenného *t* (т): *ten*, *ta*, *to*, *ta-ký*, *ta-kový*, *to-líký* — pak příslovce: *to* něm. da, dann, *to-ž* da eben, dann eben, *tu*, *te-ď*, hier, *ta-m*, *ta-dy*, *te-dy*, *odu-d*, *teh-dy*, *tu-díž* — potom přípona: *kru-t*, *-ta*, *-to*; *pi-t*, *-ta*, *-to* a j.

Z kořenův vyrůstají kmeny *časoslov* a *jmen* a z těchto kmenův tvoří se zase nová slova. Slova, která se tvoří z kořenův aneb kmenův časoslovných, jmenují se *prvotná*, *časoslovná* (primitiva, verbalia); slova pak, která se tvoří z kmenův jmenných, slovou *odvozená*, *odejmenná* (derivata, denominativa). Tak povstalo na př. slovo *mráz* z kmene časoslova *mrz-nu*, *mrz-l* a jest tudy *prvotné*; slovo pak *mrázový* vzniklo z kmene jmenného *mrazo* (*mraz*) a jest tudy *odvozené*.

§. 172. Slova tvoří se z kořenův a kmenův čtverým způsobem: a) *zdvojeváním* kořene (reduplicatio), jako: *mramor*, *hla-hol*; b) *sesilováním* n. *stupňováním* samohlásky kořenové n. kmenové, jako: *nes-u* — *nos-ím* — *snáš-ím*; c) *odvozováním* t. j. *příčiněním* ku kmeni jistých koncovek, kterými se pojem kořene n. kmene místněji omezí, jako *mrazo-vý*, *-vá*, *-vé*; *bi-t*, *-ta*, *-to*; d) *skládáním* dvou aneb více rozdílných kořenův n. kmenův, jako: *boha-bojný*, *mrako-hustý*, *po-kus* a j.

§. 173. Původní forma slov zhusta se během času pozměnila tak, že slova jednoho a téhož počátku někdy docela rozdílnou podobu na sobě nesou. Proměny tyto udály se za rozličnými příčinami, které na větším díle již v §. 12, 13, 20—26 vyloženy jsou. K těmto proměnám přidati jest i ty, které slova střídáním a přestrojováním hlásek berou.

§. 174. Hlásky se *střídají* vespolek:

a) Samohlásky.

a s e, ě: *berla* — *barla*, *chřast* — *chřest*, *zmatu* — *změtu*.
s i: *asi* m. staršího *asa*, *žahadlo* — *žihadlo*, *skončal* — *skončil*.

- s o: paseka — posekám, pachut — pochut, oltář a lat. altare.
- s y: kda — kdy, teda — tedy, jedva — jedvy, tehďáz — tehdyž.
- s u: dokad — dokud, tady — tudy, všady — všudy.
- e s ě: kde m. kdě, ve dne m. ve dně.
- s i: jehla m. jihla, liji — leji, lipkavý — lepkaavý, převor a lat. prior.
- s o: rachot — racket, ochechule — ochochule, s tebou m. staršího s tobú.
- s y: násep — násyp, sekera — sekyra, hebký — hybký, přeč — pryč.
- s u: zeřivý — zuřivý, mest a lat. mustum.
- i s ě: mátě — máti, úsvit — úsvět.
- s o: bláznivý — bláznový, pitvora — potvora, oheň a lat. ignis.
- s y: říčeti — ryčeti, tovariš — tovaryš.
- o s a: zoře — záře, štovík — štáva, moře a lat. mare.
- s y: nobrž — nýbrž, byl a slovenské bol.
- s u: jonák — junák, chutný — ochotný, kotáleti — kutáleti, orodovati — orudovati.
- u s y: nabudu — nabydu, bučeti — byčeti, kruchta a lat. crypta, myš a lat. mus.

b) Souhlásky.

1. hrdelné:

- k s ch: křen — chřen, opláchnu — opláknu, korouhev — chorouhev, lalok — laloch, chopiti a lat. capere.
- s h a g: štíhle m. štikle od štika, někdy — něhdy, kecnu a mor. gecnu, pěkný a lat. pingere.
- g s h: hora m. gora, hoditi m. goditi.
- ch s h: lícha — líha, chřbet — hřbet, chučeti — hučeti.

2. Zubné:

- t s d: dlapa — tlapa, kdo m. kto, nuditi — nutiti, od m. ot, droliti — troliti, dupám m. tupám, zahrada a lat. hortus, sedm a lat. septem.
- s s z: Jeruzalem m. Jerusalem, Izrael m. Israel, máslo m. mazlo.

s ž: vesdy — vždy, veždy, Ježíš m. Jesus, Alžběta — Elisabeth.

s š: škraloup m. skraloup, škořápka — skořepina, škrvna — skvrna, šmejkám — smýkám.

s c: cvrčeti m. svrčeti, cloniti m. sloniti, cucati m. susati.

c s t: cihla, mor. tihla, lat. tegula, něm. Ziegel, cupám — tupám.

s ě: cit m. čit, cmoud — čmoud.

š s ž a ě: chýse — chýže, čamrha — šamrha.

š s šč: štít m. ščit, lat. scutum, oštěp m. ošcep.

3. Retné:

p s b: poboněk — boboněk, ochábnu — ochápnu, konopě a lat. cannabis.

s m: chleptati — chlemtati, máry m. staršího páry, patřiti a ruské motřiti.

s f: ufati m. starš. upati, upvati, pilous — filous, Pabian — Fabian.

b s v: břestěti — vřestěti, příbuzný m. přívuzný, modlitba — modlitva, bulva (zemče) a lat. bulbos (= cibule).

s m: brňčeti — mrňčeti, bublati — mumlati, komoň m. koboň, darebný — daremný, námi a lat. nobis.

s f: brnčeti — frnčeti, baji a lat. fari, bratr a lat. frater.

v s m: mraštiti m. vraštiti, čermák m. červák, prvý a lat. primus.

s f: fousy — vousy, klovari — klofati, couvám — coufám, vrčeti — frčeti.

4. Tekuté a nosové:

r s l: breptám — blebtám, hryzu — hlodám, uprchnu, — upláchnu, parno — pálm, oradlo a lat. aratrum.

n s m: tajemství m. tajenství, mrav m. nřav, nedvěď m. medvěď, Mikuláš a Nicolaus.

§. 175. Avšak nejenom souhlásky jednoho a téhož mluvidla, ale i mluvidla rozličného se obměňují, což *přestrojováním* slove. Tímto činem obměňují se

1. Hrdelné s retnými:

k s p: kluzký — plzký, uštiknu — uštípnu, vlk a lat. lupus, peku a lat. coquo.

s b: blabositi — klabositi, koule — boule.

- s v: bečka — bečvář, bitka — bitva, vrána a lat. cornix.
 h s p a to zřídka: levhard — leopardus.
 s b: halamuta — balamuta, hovado a lat. bos, bov-is.
 s v: rozhor — rozvor, lívanec — líhanec, hrčeti — vrčeti.
 ch s b: drobet. — drochet.
 s f: chrčeti — frčeti, kruchta a něm. Gruft, juchta a něm. Jufte, Juchte.
2. Hrdelné se zubnými:
- k s t: křešně — třešně, krůta — trůta, ocknouti se — octnouti se, pět a lat. quinque.
 s s: kloniti — sloniti, kluzký — slzký, sluha a lat. cliens, srdce a lat. cor, cordis.
 s č: kavka m. staroč. čavka, kmýrati — čmýrati, kbel — čber, kápě — čepice.
 ch s s: chleptati — sleptati, míchati — mísiti, chlopati — slopati.
 s š: chmatati — šmatati, čechrati — češrati, chmouřiti — pošmurný.
- h s d: štídlý — štíhly (chůdy), čamrha — čamrda, anděl a lat. angelus, dupkám — hupkám, drčeti — hrčeti.
 s z: zřídlo — hrdlo, zrno a lat. granum, zelí a lat. holus.
 s ž: hřada (trabs) — žerď (pertica), hláza — žláza, žlutý a lat. helvus.
3. Retné se zubnými:
- p s t: třáslo — přáslo (t. končiny, Gebiet), plesknu — tlesknu, pipec — tipec, pitvořiti — titvořiti.
 b s d: drebtati — brebtati, drnčeti — brňčeti, hladký a lat. glaber, rudý a lat. ruber, brada a lat. barba.
4. Tekuté s jinými hláskami:
- l s n: lebo — nebo, leda m. neda.
 s v: svoboda — sloboda, hrkalka — hrkavka, Vavřinec a Laurentius, sladký a lat. svavis.
 s j: ledva — jedva, krahulec — krahujec.
 s d: deveř a lat. levir, med a lat. mel.
- r, ř s ch: pastýř — pastucha, lat. pas-turus, snacha a lat. nurus, ucho a lat. auris.
 s ž: řeřáb m. staršího žerav, řídký a židký, bažina — bařina, drůbež — drůbeř.

n s d: durditi — durniti, drážditi — drážniti, devět a lat. novem.

5. Podnebné:

j s d: jetel — dětel, jahen m. diakon, Jetřich a Dětrich, anděl — anjel.

s ž: jeřáb m. žerav, pojiti a pažiti, lat. pangere.

§. 176. Jiné změny berou slova tím, že se z nich hlásky vysouvají, sesouvají a odsouvají:

1. V násloví se sesouvají:

a) samohlásky: Háta m. Agatha, rádlo m. oradlo, role m. orole, že m. eže, z m. iz, hra m. ihra, biskup m. episcopus.

b) souhlásky: Řek m. Hřek, Graecus; žalm a lat. psalmus, z-tlouští m. vz-tlouští, rána m. vrána, srovnej lat. vulnus; rosa m. vrosa.

c) slabiky: ho m. jeho, mu m. jemu, žádný m. nižádný, stejný m. jednostejný.

2. Na konci se odsouvají:

a) samohlásky: piješ m. piješi, hráz m. hráze, budem m. budeme, kam m. kamo, pak m. paky, opět m. opěty.

b) souhlásky: proti m. protiv, mužů m. mužův, já m. jáz, týden m. týžden, řek m. řekl, nese m. neset, nesou m. nesouť, je m. jest.

3. Ze slovostředí se vysouvají, o čemž §. 24.

§. 177. Slova pozměňují se posléze i tím, že se hlásky v násloví předsouvají aneb do slovostředí vsouvají aneb na konci přisouvají.

1. V násloví předsouvají se souhlásky, jako: já m. áz, juž m. už, ještě m. eště, japný a lat. apiscor, aptus, vorati m. orati, vokno m. okno, huzdář m. uzdář, hulice m. ulice, hrochati m. rochati, hrdousiti m. rdousiti, chleptati m. leptati, lat. lambere, chlapati a lapati, chmour a mour, skořice a kořice a j.

2. Do slovostředí vsouvají se souhlásky, jako bučeti — bručeti, hučeti — hlučeti, šklubati — šklubati, šupina — šlupina, čuchati — čmuchati, čárati — čmárati, cvrčeti — cvrnčeti, drčeti — drnčeti, nořiti (mergere) — pondrava, zřejmý zdřejmý, ohyda — ohyzda. Srovnej §. 26.

3. Na konci se přisouvají, jako: v cizěj vlasti m. cizé vlasti, na rovni valněj m. valné.

O přesmykování hlásek viz §. 25.

§. 178. Pozoruhoden jest také poměr, v kterém souhlásky české k souhláskám řeckým a latinským jsou, z čehož na jevo vyjde, že jazyk český v té příčině na též rovni stojí, jako jazykové řecký a latinský. K snadnějšímu porozumění příkladům následným budiž na paměti, že souhlásky *k, p, t, g, b, d*, pak *n, m, l, r, s, j, v* prvotnější jsou, z nichž se ostatní vyvinuly, jako z *k c, č, ch*; z *t c*; z *g h, z, ž*; z *d z*; z *s ch, š*; z *r ř*.

1. V souhláskách bezdýšných nebo tenkých *k, p, t* srovnává se jazyk český s jazykem řeckým a latinským. Souhláska *k* obměňuje se zhusta v řečtině s *p* a *t* aneb přechází v sykavku σ t. j. *kj*, v latině obměňuje se *c* s *qu*, v češtině pak s *ch, s, p, t* aneb přechází v sykavky *c, č*. Souhláska *t* obměňuje se v řečtině s σ , v češtině přechází v *c*, jako:

a) κλίνειν	in-clinare	kloniti
κόραξ	corvus	krkavec
κρίβανος kamna	carbo uhel	krb
κρέας	eruo	krev
ἐπί-κουρος pomocník	elemens blahovolný	kloudný hold
ποικίλος	pictor (pingere)	pěkný
τεκεῖν vyrobiti	texere (tecsere)	tkáti, tesati
τηλικός	—	toliký
—	ceri-monia	chrám
κωπή držadlo	capere	chopiti
καρπός	—	chrpa
λακερός	loquax	rachot
ἑ-κατόν	centum	sto
καρδία	cor, gen. cordis	srdce
δέκα	decem	deset
ἀκή zakončitost	acer	ostrý
πῆσσω (m. πεκνω)	panis (m. paenis)	pecen, pečivo
ὄσσε (m. ὄκισ)	oculus	oči
κωπή	capulus	čepel
καλύπτειν zahaliti	celare kryti	čaloun
κείμαι	qui-esco	odpo-činu, po-koj

σκόψ, σκωπός	speculator	špaček Späher
σκῦτος kůže	cutis	ščit, štít
πλέκειν	plec-tere	pletu
τέσσαρες	quatuor	čtver, čtyři
—	vermis m. quermis	červ
καπνός	vapor m. quapor	kopet
λύκος	lupus	vlk (m. vlčk)
b) πάτος stezka	pons, pontis	poúť
πίνειν	potus	piji
παρά, παραί	prae	před
περὸν	penna	pero, peruť
πίσσειν	pinsere, pisere	pisek
κάπων	capo	kapoun
—	carptim, carpere	krapet
—	crepare	klapati, klepati
δρέπειν	—	drápati
ἔρπειν	serpere, serpens	slepejš, šlapěje
λέπω, λεπ-τός	—	loupám, lep-ý
σαλπίζειν	—	slep-ice
c) τείνω (m. τεν-ιω)	ten-dere	ten-ký
τριῖς, τρία	tres, tria	tři
ταῦρος	taurus	túr
τείρω (m. τεριω)	tero	tru
τρῦχος	truncus	troup (pařez)
τέφρα popel	tepere, tepulus	tep-lý, topím
φράτωρ	frater	bratr
πέτομαι letím	prae-pes, prae-petis	pták
—	mittere	metati
συ	tu	ty
ἀ-στήρ (hvězda)	} stella	stříbro Stern
σίλβη (lesk)		

2. Rovněž tak srovnávají se v souhláskách středních *g*, *b*, *d*. V řečtině přechází hrdelnice *γ* zhusta v sykavky *ζ* a *σ* (= *gʃ*) a zubnice *δ* v *ζ* (= *dʃ*), v latině hrdelnice *g* v *gv* a sesutím *g* ve *v* aneb *b*; v češtině pak přechází *g* v *h* aneb v sykavky *z*, *ž*, zubnice *d* pak ve *z*, jako:

α) γόνυ, γόνατος	genu	hnát
γλία	gluten	hlen

γι-γνώ-σκω	co-gno-sco	znám
γυνή	genus	žena
γέρας	grus, gruis	žerav
ἐγώ	ego	jáz
πηγνύμαι	pangere	pažiti
κράζω m. κραγίω	clangere	ko-krh-ám
στεγή	tectum, tegere	stoh
λαγάρως	languere, laxus	lho-stejný
βαίνω (m. βανίω)	venio (m. gvenio)	ženu
βιώω	vivo	živu
βορός žraný	vorare (m. gvorare)	žeru
b) βάραβρος	balbus	blaboliti
βληχᾶσθαι	balare	blekotám
βολβός	bulbus cibule	bulva zemče
βραχύς	brevis	brzo
βόμβος	—	buben
κριθάνη koláč.	cremare	chléb
—	corbis	krb, krboniti
c) δύω	duo	dva
δόμος	domus	dům
δι-δόναι	dare	dáti
δρακεῖν viděti	—	zrak
ἔδρα	sella (m. sed-la)	sedlo
ἕζομαι	sedere	seděti
ιδεῖν	videre	viděti
—	rodere	hlodati
κάδος	cadus	kádě

2. K dýšným souhláskám jazyka řeckého rovnají se v jazyku českém souhlásky střední a to k χ (aneb σσ = χj) souhlásky h, z, ž; k φ souhlásky b; k θ (aneb σσ = θj) souhlásky d, z. V latině rovná se k χ vanuté h, řídkěji g; k φ v náslaví vanuté f a v slovostředí b; k θ vanuté f aneb i d, jako:

a) χόρτος	hortus	hrad, za-hrada
χήν	anser	hus
χλόη	holus	zeli
χαμαί na zemi	humus	země
χειμῶν	hiems	zima
χορδή	hilla (hira)	žila

χλόος	helvus	žlutý
λέχος	lectus	lože
ὄχος, ὀχέομαι	vehere	vezu, vůz
δοχεῖον	—	díže
δολιχός	longus (m. dlongus)	dlouhý
ὀ-μίχλη	mingere	mhla, mžím
λείχειν	ligurire	lízati
ε-λαχύς	levis (m. leghvis)	lehký ge-ring
βρέχω	rigare	vlažiti, vláha
σμήχειν	—	smažím, smaha
b) φήμη	fama	báje, bájka
φύ-ω	fui	bý-ti
φέρω, φόρος	fero	beru, berně
φυγή	fuga, fugio	běh, běhám
νεφρός, νεφέλη	nebula	nebe, nebesa
νύμφη	nubere	snoubiti
ταραῖν	con-templari	tbáti, dbáti
σκαριφᾶσθαι	scribere	škrabati
γλάφειν	—	žlab
ἀλφάνειν	labor	robiti, vý-roba
c) θείνειν (m. θεν-ιεν)	of-fendere	da-tel
θυμός	fumus	dým
θύρα	foris	dvěře
θήρ	fera	zvěř
θήσθαι	fellare (ssáti), filius	dítě
ἀλθομαι	arbor	rostu, roditi
ἐρέύθω	rufus, rubere	rudy, rdíti se
ἀ-σκηθής	neporušený —	škoda

Pozn. Ostatně viz §. 11. Pozn. 5.

4. Nosovky *n* a *m* se shodují, avšak když před souhláskami a na konci jsou, tehdy se v češtině ruší aneb odsouvají, jako:

a) νέω	neo	nit
νός	novus	nový
μινύθειν	minus	méně
θείνειν	of-fendere	datel
μῆνις	mens, mentis	pa-měť
πέντε	quinque	pět

γόμος	dens	zub
ἀγκύλος	angulus	úhel
δίδοντες	dantes	dadouce
—	vehunt	vezou (vezút)
—	semen	símě, semene
ἄμφο	ambo	oba
ἄμφι	ambi-	ob
b) μήτηρ	mater	máti
μειδᾶν	mirari	směji se
μισθός	mereri	mzda
μήν	mensis	měsíc
μύλη	mola	mlýn
δόμος	domus	dům
εἶμι	sum	jsem
γαμβρός, γαμέω	gener	zeť m. zeť
—	vinum	vino
—	viduam	vdovu

5. Srovnalost jest také mezi tekutými *l* a *r*, jen že místo *r* zhusta *l* nastupuje a v češtině ř, jako:

ῥάπυς	rapum	řepa
ῥυκάνη hoblík	runcina	ruchadlo
λακερός	loquax	rachot
ἄροῦν	arare	orati
κᾶρα	cerebrum	čelo
σκάλου krtek	scalpere	škorpiti
δάρθανειν	dormire	dřímati
τέρετρον	terebra	trdlo
λεῖπειν, λοῖπος	re-linguere	lichý
λείβειν	libare	líti
λώβη	labes	láti
λίνον	linum	len
λέων	leo	lev
φιλεῖν	laetus (m. plaetus)	přítel
κᾶλιά	cella	chlév
κολοφών	culmen	kalenice, slémě.

6. Sykavka *s* přechází v řečtině v násloví zhusta v přídech ostrý, řídčeji v přídech jemný, v slovostředí vysouvá se pravidelně mezi samohláskami, v latině pak přechází mezi

samohláskami v *r*, v češtině konečně přechází v *ch*, *š* a někdy i v *c*, jako:

σύν, ξύν	cum	s, se
σίλας lesk	sol	slunce
στρώμα	stramen	sláma (m. stláma)
στόρνυμι	sternere	stru, stelu
ρύος	rivus	strouha
ρύομαίν	sorbere	střebati, srbati
ἕζεσθαι	sedere	seděti
ἄρπη	sarpere plíti	srp
όρ-μάτ	—	po-sílati
έκυρός	socer	svakr
ήδύς	svavis (m. svadvis)	sladký
—	secare, securis	sekati, sekya
όδός	—	chod (šed)
—	jus	jicha
—	pustula, pusula	puchýř
μύια (z μυσια)	musca	moucha
μύς	mus	myš
—	pas-turus	pas-tucha
νύός	nurus	snacha
ίέναι (m. σισεναι)	serere	seji
όρός	serum	syrovátka.

7. Souhlásky vanuté v a j přecházejí v řečtině v násloví v přídech jemný a ostrý, v slovostředí se vysouvají. Souhláska v přechází nezřídka v β a φ; j pak v ζ, jako:

α) έτος	vetus, veteris	vetchý
όχος	vehere	vezti, vůz
έαρ (m. έσαρ)	ver	vesna
έριον	vellus	vlna
όνος	vinum	víno
οίκός	vicus	ves
έκυρός	socer	svakr
ήδύς	svavis (m. svadvis)	sladký
ιδρώς	sudor	svědění
οίς	ovis	ovce
ταώς	pavo	páv
δαήρ	levir	deveř

νέος	novus	nový
—	avena	oves
βρέχειν	rigare m. vrigare	vláha
βούλεσθαι	volo	vůle, voliti
βικλον	vicia	vika, vikev
σφός	suus	svůj
—	mortu-us	mrtv-ý
b) ζυγόν	jugum	jho, jez
ζωμός	jus	jicha
ήλικος jak velký	—	jelikož
ἕως	—	po-n-jevad-ž
ἄρα	—	jaro
—	emere	jmu, jímám
Ζεύς	gen. Jovis	na jevě.

Z těchto příkladův, kteréby se ještě rozmnožiti daly, viděti jest, že jazykové slovanský, řecký a latinský, vycházejíce od jedněch a týchž počátkův, nicméně však sobě jedenkaždý samovolně počínali, měnice a vzdělávajíce společné kořeny, jak toho zvláštní jednohokaždého povaha a potřeby s sebou nesly. —

I. Tvoření slov zdvojováním kořene.

§. 179. Slova tvoří se nejprvé tím, že se jeden a týž kořen zdvojuje. Tvoření toto dvoje jest: '

1. *Úplné*, když se kořen v první části zcela opětuje, jako:

a) má-ma pípati lat. pipire kolkol
tá-ta lulati kodkodákati

b) bla-bol-iti od bol nesrozumitelně mluvíti

hla-hol-iti od hol zvučeti, mluvíti

chla-chol-iti od chol těšiti, ukájeti

krá-kor-ati od kor zvučeti, volati

plá-pol-ati od pol hořeti

vrá-vor-ati od vor točiti se

mra-mor od mor svítiti se (kámen svítící se).

Tak také: bíbl-ati (= breptati), mrmrati, lat. murmurare, prá-por od por jíti, vláti; och-ochule n. ochechule od och kvíliti, svrnčeti.

2. *Neúplné*, když se v první části slova kořen neopětuje zcela. V této příčině

a) přejde souhláska tekutá v nosovku, kteráž pak s předcházející samohláskou v *u* aneb *ou* se zruší, jako:

bombelatý n. boubelatý n. bubolatý od bel, bol dmouti se
 bublina, bubel, bubř-eti od bel, br dmouti se
 mumrati, mumlati od mr, ml, lat. murmurare
 huhlati od gl (hl) zvučeti zvukem temným
 huhňati od gn, gan zvučeti nosem
 kuknati od kn, kan zvučeti, pokřik dělati, lat. canere
 tutlati od tl, tal zatlačovati, zastíratí
 kukla od kl, kal krýti, zakrýti
 bubla, bublák od bl, bol nesrozumitelně mluvíti
 chuchel, chuchvalec od chel, chval stočiti.

b) aneb opětuje se toliko první souhláska s příslušnou samohláskou, ostatní hlásky pak se vypustí, jako:

la-lok, lalouk od lok lokati, trhati
 ba-bon-ěk, po-bon-ěk od bon svítiti, klamati, sváděti
 cho-chol od chol stáčeti se
 pe-př, peprný od pr, par páliťi
 ko-krh-ati od krg, krag zvučeti, křičeti
 te-tel-iti se od tel, tal trásti se, zrychla se pohybovati
 mi-mr-ati od mr, lat. mimurire.

Sem patří také: kokod-ati, piprati, žehrati, žehati, ssati (m. sesati), titvořiti, lilíky (= kadeře, krauses Haar), šišvo-rec (chuchel), tetřev, žežhule a j., jichžto kořeny zhusta nic jiného nejsou, než napodobení zvukův přirozených.

Pozn. Zdvojováním rovněž tak se pojem kořene sesiluje a místněji omezuje, jako když se v řeči slovo opětuje, na př.: Tam bylo lidí mnoho a mnoho t. j. velmi mnoho.

II. Tvoření slov stupňováním.

§. 180. Druhý způsob, kterým se slova tvoří, vidí se v tom, že se samohláska kmene stupňuje, jako:

a) pád od pad v padnu (§. 16, 1. 2.)

váda od vad ve vadím

vúz od vez ve vezu

vůně od von ve voním

plot od plet ve pletu
 tok od tek v teku
 brod od breď v bředu
 hon od žen v ženu (m. henu)
 svět od svit v svitnu
 květ od kvit v kvitnu
 šev od šiv v šiji m. šivji
 sluch od slych v slyším
 stud od styd v stydnu
 stud od stýd se v stydím se.

Tak také: chuť od chťt v chťtí; ruda od rűd v rdťtí se;
 spona od pűn v pnu; stoh od steg krťtí; stopa od step státi,
 staviti; vývoz od vez ve vyvezu; důvod od ved v dovedu;
 štěp od stip podpírati, pevným býti; posel od sűl v posl-ati;
 žeň od žűn v žűn-u a j. v.

b) boj od bi v biji (§. 16, 3.)

hnoj od hni v hniji
 hoj od ži v ži-ji
 loj od li v li-ji
 voj m. oj od i v j-i-tí
 roj od ři v ři-nu
 ná-poj od pi v pi-ji
 po-koj od či v od-po-či-nu.

kov od ku v kuji
 krov od kry v kry-ji
 rov od ry v ry-ji
 slov-o od slu v slu-ji
 ov-ce od u v ob-u-ji
 sláv-a od slu v slu-ji
 kvas od kys v kysám
 chvat od chyt v chytím
 o-tava od ty v o-ty-ji
 o-snov-a od snu v snu-ji
 průplav od plu v pro-pluji.

Tak také: kraj a kroj od kri stříhati, děliti; stroj od
 stri rozstírati, dělati; závoj od vi v za-vi-ji a j.

e) mráz od mrz v mrz-nu (§. 16, 4)

mrak od mrk v mrknu

prach od prch v prchnu

svrab od svrb v svrb-ěti

mor od mr v mr-u

strom od strm v strm-ěti

hrom od hrm v hřm-ěti

vláh-a od vlh ve vlh-nu

pod-por-a od pr v pode-pr-u

pro-stor-a od str v pro-str-u

stůl od stl v stl-áti (lat. torus m. storus).

Tak také: zrak od zrk viděti; chlap od chl p zvučeti, slyšeti; dlab od dlb hloubiti; dluh od dlh v drž-ěti; hřích od hrch, grch haniti, obtížiti; po-stel od stl v po-stl-ati a j. —

Pozn. Mnohé kmeny časoslovné již samy o sobě slova činí, jako:

bod od bod v bodnu

křik od křik v křiknu

bol od bol v bol-ěti

tisk od tisk v tisknu

chlad od chlad v chladnu

ryk od ryk v ryknu

slad od slad v sladnu

po-kus od kus v pokusím

chrast od chrast v chrastnu

ú-žas od žas v u-žasnu se

běh od běh v běhnu

pří-klad od klad v pří-kladu

vřesk od vřesk v vřesknu

zá-kop od kop v za-kopnu

třesk od třesk v třesknu

ná-lez od lez v na-leznu a j. —

III. Tvoření slov odvozováním.

§. 181. Třetí způsob, kterým se slova tvoří, záleží na tom, že se ku kmenům jak časoslovným, tak jmenným jisté koncovky přičiní, kterými se pojem kmene místněji omezí. Koncovky tyto slovou *přítvorky*, *přípony odvozovací*, *přípony slovo-tvorné*. Nejhlavnější přípony odvozovací jsou:

§. 182. Přípona *-a*, která v rodě mužském v něm tvrdě jer *ъ*, v rodě středním v *-o* přechází. Příponou touto tvoří se od kořenův časoslovných:

1. Jména přídavná, jako:

lich, lich-a, lich-o od lich zůstaviti

drah, drah-a, drah-o od drah růsti

such, such-a, such-o od szech v sch-nouti

tich, tich-a, tich-o od tich v tich-nouti.

Sem patří také: nah, -a, -o; div-ý, div-á, div-é; lep-ý, slep-ý, chud-ý, tup-ý, drz-ý, mil-ý, hrd-ý.

2. Jména podstatná:

- a) jez m. jez-ъ od jez spojití
 suk m. suk-ъ od suk stáčetí, soukati
 krb m. krb-ъ od krb hořeti
 čin m. čin-ъ od čin v činiti
 šum m. šum-ъ od šum zvučeti.
- b) noh-a od nog jíti
 kos-a od kos sekati
 skob-a od skob upevniti
 tráv-a od tru krmiti
 škod-a od škod porušiti
- c) čel-o od čel křiviti se, kloniti se
 kol-o od kol křiviti se, otáčeti se
 ok-o od ok viděti
 uch-o od uch znamenati, slyšeti.

§. 183. Přípona *-ja* přechází v rodě mužském v *j*, což s předcházející souhláskou splývá, v rodě ženském a středním v *je*. Příponou touto tvoří se:

1. Jména přídavná, která však nyní jen ve formě určité na *i* se sbíhají, jako:

člověč-í m. člověč, člověč-a, člověč-e od člověk
 ryb-í od ryb-a koz-í od koz-a
 vlč-í od vlk knížec-í od knížet.

2. Jména podstatná:

- a) dě-j od dě v dě-ji
 há-j od ga zavříti
 klíč od kljuk křivým býti
 kroj od kri stříhati
 roj od ri v ři-nu.

Sem patří též: nůž, koš, meč, muž.

- b) zem-ě od zem nésti
 duš-e od dych v dych-ati
 svíc-e od svit v svítiti
 příz-e od před v před-u
 chůz-e od chod v chod-iti.

Tak také: díže, sáze, vůle, péče, nouze, nadě-je a j.

- c) lož-e od leh v leh-nu
 neb-e od neb téci, pršeti
 líc-e od lik líčiti
 lovišt-ě od lovisk-o
 pastvišt-ě od pastvisk-o
 spáleníšt-ě od spálenisk-o.

Tak také: pole, moře, hoře, plaviště, semeniště, teme-
 niště a j.

§. 184. Příponou *jej* a *jěje* tvoří se jmena podstatná

1. rodu mužského, jako: ob-yč-ej od vyk v ob-vyk-nu;
 kroč-ej od krok v kročím; ob-lič-ej od lik v líčím. Tak také:
 liš-ej a jmena vlastní: Kuděj, Božej.

2. rodu ženského: veř-eje od ver točiti se, stež-eje od
 steh bodnouti, šlap-ěje od slap v slapiti, kol-eje od kol jíti,
 točiti se.

§. 185. Přípona *ije* stahuje se v *-í*. Příponou tou tvoří se:

1. od kmenův jmen přídavných a přičestných jmena od-
 tažná rodu středního, jako: vesel-í od vesel, svědom-í od svě-
 dom, spasen-í od spasen, -a, -o. Tak též: domněn-í, držen-í,
 zřízen-í, volán-í, pit-í, bit-í, kryt-í a j.

2. od kmenův jmen podstatných jmena hromadná rodu
 středního, jako: bodlač-í od bodlák, dub-í od dub, hlož-í od
 hloh. Tak také: dřív-í, kamen-í, list-í, peř-í, prout-í, vrb-í,
 obil-í, údol-í, stromov-í, dubov-í a j.

Sem také patří jmena mužská: sud-í, zář-í; ženská: lod-í,
 rol-í — a střední: zel-í, předměst-í, zámoř-í, pomez-í, závět-í,
 zápět-í, nákonč-í a j.

§. 186. Příponou *-i* n. *ji*, která v nominativě přechází
 v němé měkké jer ь, tvoří se jmena podstatná:

1. od kořenův časoslovných, jako: myš od koř. mys krásti,
 leb od koř. leb točiti, ves od koř. ves bydleti, seč od sek
 v seknu, řeč od řek v řek-nu, lež od lh ve lh-áti. — Tak
 také: hus, step, jař, sůl, půl, směs, chuť. —

2. od kmenův jmenných, jako: běl od běl v bílý, čern
 od čern-ý, červeň od červen-ý, hněd, modř, žluť, zeleň a j.

§. 187. Příponou *-m*, *-ma*, *-mo* tvoří se:

1. Jména přídavná aneb přičestí trpná času přítomného,
 jako:

věd-o-m, věd-o-ma, věd-o-mo,
lak-o-m, lak-o-ma, lak-o-mo,
vid-o-m, vid-o-ma, vid-o-mo,
pit-o-m, pit-o-ma, pit-o-mo,
zná-m, zná-ma, zná-mo a j.

2. Jmena podstatná

- a) rodu mužského, jako: dý-m od du v duji, trá-m od tra nésti, prá-m od pra jeti, převážeti; chrá-m od chr, chra posvátné obřady konati. —
- b) rodu ženského, jako: slá-ma od stl v stláti, sur-ma od svr zvučeti. Tak také: šel-ma, hel-ma, krč-ma.
- c) rodu středního, jako: pís-mo od pis v piši, jař-mo, pás-mo, běl-mo.

§. 188. Příponou *-men*, která v nominativě rodu středního v *-mě* přechází, tvoří se jmena podstatná:

1. rodu mužského, jako: pla-men od pla hořeti; pra-men od pra jíti, jeti; ka-men od ka n. ak ostrým býti; kře-men od kře krájeti. Tak také: stře-men, ře-men, ječ-men.

2. rodu středního, jako: sí-mě od se v seji; pís-mě od pis v pís-ati, plé-mě m. pel-mě od pel zroditi. Tak také: bří-mě, rá-mě a j.

§. 189. Příponou *-v*, *-va*, *-vo* tvoří se:

1) Jmena přídavná, jako:

- a) kapa-v, kapa-va, kapa-vo od kapa-ti
kysa-v, kysa-va, kysa-vo od kysa-ti
kousa-v, kousa-va, kousa-vo od kousa-ti
picha-v, picha-va, picha-vo od pichati
žra-v, žra-va, žra-vo od žrá-ti
pronika-vý, pronika-vá, pronika-vé od pronika-ti
moři-vý, moři-vá, moři-vé od moři-ti
chropti-vý, chropti-vá, chropti-vé od chropti-ti.
- b) laska-vý, laska-vá, laska-vé od láska
slza-vý, slza-vá, slza-vé od slza
běla-vý, běla-vá, běla-vé od bíl-ý
modra-vý, modra-vá, modra-vé od modr-ý
oceli-vý, oceli-vá, oceli-vé od ocel

ohni-vý, ohni-vá, ohni-vé
 milosti-vý, milosti-vá, milosti-vé.

- c) bratrů-v, bratro-va, bratro-vo
 králů-v, králo-va, králo-vo
 Karlů-v, Karlo-va, Karlo-vo
 dubo-vý, dubo-vá, dubo-vé
 chrpo-vý, chrpo-vá, chrpo-vé
 březo-vý, březo-vá, březo-vé.

Sem patří také jména míst: Milíno-v, Žižko-v.

2. Jména podstatná a to

- a) rodu mužského, jako: zpě-v od pě v pěji, odě-v od odě
 v odě-ji, sta-v od sta v sta-nu, mra-v od mra počínám
 sobě, ruká-v od ruka.
 b) rodu ženského, jako: žel-va od žel němým býti, mr-va
 od mr rozdrtití, lich-va od lich půjčiti, mlu-va.

Zvláštní způsob přípony této jsou přípony:

1. *-iva*, jako: kopř-iva, tět-iva, mlez-iva;

2. *-ivo*, jako: peč-ivo, stel-ivo, mel-ivo, pal-ivo, klad-ivo.

A při jmenech přídavných *-lav*, *-liv*, jako: pich-lavý, bod-lavý, křik-lavý, styd-lavý i styd-livý, báz-livý, straš-livý, toč-livý, peč-livý, pohorš-livý, trpě-livý, zdrže-livý, mlče-livý.

§. 190. Příponou *-ví*, v nominativě *-v* a po souhláskách *-ev*, tvoří se jména podstatná, jako: ob-u-v od u v ob-u-ji, kon-ev, gen. kon-v-e; krok-ev, kot-ev, mrk-ev, pan-ev a j.

§. 191. Příponou *-ba* tvoří se jména podstatná

1. od kmenův časoslovných, jako: pros-ba od prosí v pro-si-ti, služ-ba od služi v slouži-ti; čiž-ba od číh v číha-ti. Tak také: věšt-ba, han-ba, hud-ba, řez-ba, saz-ba, vaz-ba, dlaž-ba, chod-ba, hrad-ba.

2. od kmenův jmenných, jako: choro-ba od chor-ý, chudo-ba od chud, mdlo-ba od mdl-ý, siro-ba od sir-ý, zlo-ba od zlý.

§. 192. Příponou *-t*, *-ta*, *-to* tvoří se:

1. Příčestí a jména přídavná, jako:
kry-t, -ta, -to	čis-tý, -tá, -té
pi-t, -ta, -to	hus-tý, -tá, -té
lí-tý, -tá, -té	složi-t, -ta, -to
kru-tý, -tá, -té	toči-t, -ta, -to

náleží-t, -ta, -to	pozlati-tý, -itá, -ité
leža-t, -ta, -to	zapadi-tý, -itá, -ité
stoja-t, -ta, -to	srost-itý, -itá, -ité.
skladi-tý, -tá, -té	

2. Jména podstatná:

a) rodu mužského, jako: by-t, ci-t od či v čiji, mos-t od met, mit činiti, aby kdo šel, házeti; kles-t od klet klátiti, otrásati; prs-t od prs dotýkati se, mes-t od med opojiti, lis-t od lid růsti a j.

b) rodu ženského, jako: ces-ta od cěd choditi, po-ms-ta od med odměřiti, čisto-ta od čist-ý, slepo-ta od slep, slabo-ta, štědro-ta, dobro-ta, lho-ta od lho volno, mráko-ta od mrak.

c) rodu středního, jako: dlá-to od dla štípati, hloubiti; sí-to od si cediti; těs-to od těs hnísti, zla-to od zla hořeti, bly-štěti se; vra-ta, us-ta od ud mluviti.

Obzvláštní způsoby přípony této jsou při jmenech přídavných:

a) -utý, -utá, -uté, jako:

tek-utý, -utá, -uté od tek v teku
 moh-utý, -utá, -uté od moh v mohu
 zdvih-utý, -utá, -uté od zdvih v zdvih-nu
 vis-utý, -utá, -uté od vis ve vis-eti
 mrz-utý, -utá, -uté od mrz v mrz-eti se

b) -itý, -itá, -ité (lat. -itus), jako:

znamen-itý, -itá, -ité od znamen v znamen-í
 kamen-itý, -itá, -ité od kamen
 let-itý, -itá, -ité od léto
 pramen-itý, -itá, -ité od pramen
 písč-itý, -itá, -ité od písek
 bahn-itý, -itá, -ité od bahn-o
 konč-itý, -itá, -ité od konec a j.

c) -atý, -atá, -até (lat. -atus), jako:

dlouh-atý, -atá, -até od dlouh-ý
 nah-atý, -atá, -até od nah
 brad-atý, -atá, -até od brad-a
 popel-atý, -atá, -até od popel
 vlas-atý, -atá, -até od vlas

ok-atý, -atá, -até od oko

zub-atý, -atá, -até od zub (lat. dent-atus) a j.

d) -vatý, -vitý, jako:

hlíno-vatý, -vatá, -vaté od hlín-a

růžko-vatý, -vatá, -vaté od růžek

uzlo-vatý, -vatá, -vaté od uzel

trno-vatý, -vatá, -vaté od trn

uhro-vatý, -vatá -vaté od uher

holubovitý, -vitá, -vité od holub

hnáto-vitý, -vitá, -vité od hnát

klaso-vitý, -vitá, -vité od klas

molo-vitý, -vitá, -vité od mol, gen. mole

svalo-vitý, -vitá, -vité od sval

praco-vitý, -vitá, -vité od práce

hlado-vitý, -vitá, -vité od hlad.

e) -natý, -natá, -naté, jako:

pejř-natý, -natá, -naté od pejří

per-natý, -natá, -naté od pero

skal-natý, -natá, -naté od skál-a

dřev-natý, -natá, -naté od dřev-o

rud-natý, -natá, -naté od rud-a

hvězd-natý, -natá, -naté od hvězd-a

les-natý, -natá, -naté od les

srd-natý, -natá, naté od srd-ce.

Přídavná tato jmena ukazují aneb k vlastnosti aneb k podobnosti aneb k plnosti.

Při jmenech podstatných jsou tyto způsoby

a) v rodě mužském -et, -ot, -out, jako hřb-et, šteb-et; blek-ot, cvrk-ot, hrk-ot, jek-ot, klok-ot, krák-ot, rach-ot, šum-ot, šep-ot, štek-ot, šram-ot, chram-ost; žr-out, koh-out, blah-out.

b) v rodě ženském -eta, -ota, -uta, -ata, jako: klev-eta, klop-ota (= bída), rob-ota, pěch-ota, rok-ya, lop-ata. Sem také patří jména vlastní osob mužských: On-ata, Chval-ata, Koj-ata, Koň-ata, Jur-ata, Jan-ata i Jan-ota, Louk-ota, Boh-uta, Kop-ya; potom staro-sta, Chramo-sta, Rado-sta, Pak-osta, Bole-sta.

c) v rodě středním -eto, -yto, jako: řeš-eto, klep-eto, ten-eto (v č. množném ten-ata), kor-yto, kop-yto.

§. 193. Příponou *-ti*, v nom. *-t* nebo *-t*, lat. *-ti*, tvoří se:

1. jména rodu mužského, jako *ze-t* neb *ze-t* od *zim* ženiti se, lat. *gen-er*; *hos-t* od *hos*, *gos* jísti, *hodovati*. Sem patří také: *kme-t*, *lok-et*, gen. *lok-te*, *krap-et* od *krap* trhati, lat. *carpere*; *kop-et* od *kop* kouřiti, *drob-et* od *drob* v *drobiti*.

2. jména rodu ženského, jako: *by-t* od *by* v *býti*; *ni-t* od *ni* přísti, lat. *nē-re*; *sí-t* od *sě* vázati, *plésti*; *dě-ti* od *dě* ssáti, *vlas-t* od *vlad* ve *vlád-nu*, *pas-t* od *pad* v *pad-nu*, *slas-t* od *slad* v *sladnu*, *hrs-t* od *hrt* sbírat. Tak také: *smr-t* od *mr-u*, *stras-t* od *strad* v *strádám*, *povēs-t* od *věd* v *pověděti*, *nápas-t* od *napad-nu*, *les-t* od *les* blyštěti se a j.

Obzvláštní způsoby jsou:

a) *-sti*, v nom. *-st* n. *st* (lat. *tati*), jako: *rado-st*, *mlado-st*, *milo-st*, *veselo-st*, *celo-st*, *nakyslo-st*, *vědomo-st*, *přítomno-st*, *velebno-st*, *věčno-st*. Sem patří také: *bole-st*, *ručē-st*.

b) *-isti*, v nom. *-ist*, *-ist*, jako: *kop-ist* od *kop*, *koř-ist*, *čel-ist*, *rat-ist*.

c) *-eti*, *-oti*, *-uti*, v nom. *-et*, *-ot*, *-ut*, jako: *peč-et*, *hav-ět*, *louk-ot*, *lab-ut*, *per-ut*.

§. 194. Příponou *-tel*, vlastně *teb*, lat. *-tor*, tvoří se od kmenův časoslovných jména osob mužských, která to činí, co se v kmeni praví, jako:

a) *uči-tel* od *uči* v *uči-ti*, *vykupi-tel*, *vysvobodi-tel*, *spasi-tel*, *ředi-tel*, *haji-tel*, *brani-tel*, *rmuti-tel*, *chvali-tel*.

b) *kaza-tel* od *kaza* v *káza-ti*, *hlasa-tel*, *obyva-tel*, *vydava-tel*, *sklada-tel*, *odhada-tel*, *číta-tel*, *podpěra-tel*, *bada-tel*;

c) *slitova-tel* od *šlitova* v *šlitova-ti*, *jmenova-tel*, *odporučova-tel*, *objasňova-tel*.

d) *drži-tel* od *drže* v *držeti*, *slyši-tel*, *maji-tel*.

Sem patří též: *pří-tel* od *pře* v *přeji*, *da-tel* od *dum* zvučeti, *tlouci*.

Pozn. Jak z příkladův těchto viděti, skrácuje se v slovích těchto kmenová samohláska.

Jiné způsoby přípony této jsou:

1. *-tr*, lat. *-ter*, jako: *bra-tr* od *bra* zachovati, lat. *fra-ter*; *ví-tr* od *vě* ve *věji*.

2. *-týř*, *-tucha*, lat. *-turus*, jako: *pas-týř*, *pas-tucha* od *pas-u*, lat. *pas-turus*.

Jména osob činicích tvoří se i příponou *-taj*, lat. *-tivus*, jako: ra-taj od or v ora-ti, žada-taj od žada-ti, voza-taj.

Od těchto jmen tvoří se pomocí *-ka* nebo *-kyně* jména osob ženských, jako učitel-ka — učitel-kyně, obyvatel-ka — obyvatel-kyně, překladatel-ka — překladatel-kyně, majitel-ka — majitel-kyně a j.

§. 195. Příponou *-ter*, v nom. *-ti*, tvoří se jména rodu ženského, jako: má-ti, gen. ma-teř-e; ne-ti, gen. ne-teř-e; dcí m. dh-ti, gen. dceře m. dh-teř-e.

Obzvláštní způsoby jsou:

a) *-tera*, *-tra*, jako ma-tera, dcera, sestra.

b) *-dlí*, *-dlena*, lat. *-tria*, jako prá-dlí — pra-dlena, šva-dlí — šva-dlena.

§. 196. Příponou *-tva* nebo *-tba*, lat. *-tus*, tvoří se jména činnosti od kmenův časoslovných, jako: bi-tva od bi v biji, se-tba od se v seji, kle-tba od kle v klnu, klíti; pas-tva od pas v pasu (lat. pas-tus, gen. pas-tus), modli-tba od modli v modliti a j.

Sem také patří jméno přídavné: mr-tev, mr-tva, mr-tvo, lat. mor-tuus. Jiná mají *-stev*, *-stva*, *-stvo*, jako: čer-stvý od čer z rychla se pohybovati, celi-stvý, mlad-i-stvý, plod-i-stvý.

§. 197. Příponami *-stvo*, *-ství*, vlastně *-stvo*, *-ství*, lat. *-atus*, tvoří se

1. od kmenův jmen podstatných

a) jména hromadná, jako: měštan-stvo, rytíř-stvo, kněž-stvo, ptactvo m. ptač-stvo, zač-stvo, jezdecko m. jezdeč-stvo, lat. equit-atus; soused-stvo, lovitel-stvo, učitel-stvo.

b) jména odtažná, jako: posel-ství, měštan-ství, soused-ství, svědectví m. svědeč-ství, prorockví m. proroč-ství, dědi-ctví m. dědič-ství, dobrodruž-ství, lovitel-ství, stavitel-ství, konsul-ství, lat. consul atus, tribun-ství (tribunatus).

2. od kmenův jmen přídavných, jako: lakom-stvo, poslušen-ství, milosrden-ství, nebezpečen-ství, důstojen-ství, zoufal-ství; potom bohat-ství i bohat-stvo, množ-ství i množ-stvo, prostran-ství a prostran-stvo.

Před příponami těmito přetvořuje se *k a c v ě, h a z v ž, ch a s v š* (§. 21, 4. §. 22).

§. 198. Příponou *-jet*, v nom. *-je* a v čísle množ. *-jat*, tvoří se od kmenův podstatných jména věku mladistvého, jako: hád-ě, gen. hád-ěte od had, holoub-ě od holub, vlč-e od vlk, kníž-e od kněz, lvíč-e od lvík, volč-e od volek, srn-ě od srna.

Sem patří také: štíhle od štika, doup-ě, gen. doupěte od dup dutým se státi, vole, gen. volete.

§. 199. Příponou *-dlo*, lat. *-trum*, tvoří se od kmenův časoslovných jména podstatná, kterými se to jmenuje, čím se co vykonává, jako: mý-dlo od my v myji, ší-dlo od ši v šiji, běli-dlo, černi-dlo, ora-dlo, lat. *ara-trum*; kova-dlo, prostěra-dlo, umyva-dlo, ruča-dlo.

§. 200. Přípony *-da*, *-eda*, *-oda*, *-ada*, jako:

křiv-da od křiv, prav-da od prav-ý, bes-eda od bes ho-vořiti, kol-eda od kol oblažiti, obdařiti; lah-oda, hrom-ada.

Sem také patří přípona jmen vlastních *-nda*, jako: Kova-nda od kova-ti, Kleca-nda od kleca-ti, kulhati; Mole-nda. Při jmenech rodu středního *-ado*, jako: hov-ado od gov hučeti, bučeti.

§. 201. Příponou *-n*, *-na*, *-no*, lat. *-nus*, *-na*, *-num*, tvoří se od kmenův časoslovných

1. přičestí, jako: vez-e-n, vez-e-na, vez-e-no; vidě-n, vidě-na, vidě-no; milová-n, -na, -no.

2. jména přídavná, jako: čer-ný, čer-ná, čer-né od čer čr vařiti, spáliti; pěk-ný, -ná, -né od pěk líčiti; pl-ný, -ná, -né od pl naplniti; lad-ný, -ná, -né od lad téci, jasným býti. Sem také patří: červ-ený, -ená, -ené; zel-ený, -ená, -ené.

3. jména podstatná

a) rodu mužského, jako: sta-n od sta v stanu, se-n m. sep-n od sep v sp-áti, lat. *som-nus* m. *sop-nus*; pá-n od pa ochraňovati, mocným býti; sy-n od sy zroditi.

b) rodu ženského, jako: kach-na od kach v kách-ati, lu-na m. luk-na od luk svítiti, kol-na od kol krýti; vl-na od vl krýti; hra-na od gra zvučeti, ohlásiti a j.

c) rodu středního, jako: suk-no od suk v souk-ati, ok-no od ok viděti, se-no m. sek-no od sek-ati, zr-no od zr roze-mlíti; steh-no od steg kráčeti; bah-no od bag zavlažiti, mo-krým býti a j.

Obzvláštní spůsoby jsou přípony

1. *-en*, jako: hřeb-en od hřeb děliti, hrabati; pup-en od pup dmouti se, hl-en od gl lepiti se, koř-en od kor sem tam se táhnou-ti, kroutiti; potom lup-en a j.

2. *-eno*, jako: kol-eno od kol jíti, vřet-eno od vrt točiti se, lat. vert-ere; přad-eno od před-u, pak pol-eno.

3. *-an*, jako: havr-an od hvr, gyr křičeti, hovořiti; skřiv-an od skvr zvučeti. Tak také: ber-an, kokt-an a j.

4. *-oun*, *-ýn*, jako: běh-oun od běh v běh-ati, tah-oun od tah v táhnu, lez-oun od léz-ti, čal-oun od čal krýti, pak ml-ýn od ml v ml-íti.

5. *-oň* (lat. *on* v bibo, gen. bib-on-is), jako: chrap-oň od chrap v chráp-ati, brept-oň od brept v brept-ati, lízoň od líz v lízati, hlt-oň od hlt v hlt-ati a j.

6. *-ň*, *-ně*, jako věz-eň, gen. věz-ně od věz ve věziti, ber-ně od ber v beru, suk-ně od suk v souk-ati, stud-ně od stud v stud-nu, liš-ně od liš, lich podpírati a j. —

7. *-ni*, v nom. *-ň* a po souhláskách *-eň*, jako: da-ň od da v dáti, bra-ň od br, bra bojovati, dla-ň od dl, dla držeti, tís-eň od těs v těs-ný, žíz-eň od žed, žad-ati sitire; vrat-eň od vrat otáčeti se.

Jiná předkládají před *-ň* souhlásku *s* aneb *z*, jako: ká-zeň od ka v kaji se, pří-zeň od pře v přeji; pí-seň od pě v pěji; bá-seň od ba v baji a j. —

§. 202. Od kmenův jmenných odvozují se

A) jmena přídavná:

1. Příponou *-en*, *-na*, *-no* nebo *-bný*, *-bná*, *-bné*, lat. *-inus*, tvoří se jmena přídavná od kmenův

a) forem přídavných a to zřídka, jako: jsouc-ný, -ná, -né od jsouc, vše-mohouc-ný od všemohouc, mohut-ný od mohut-ý, běhutný od běhut-ý, pit-ný od pit, neodbyt-ný od neodbyt-ý a j.

b) jmen látkových, jako: želez-ný, -ná, -né od želez-o; mas-ný, -ná, -né od mas-o, vápen-ný, -ná -né od vápn-o; souken-ný, -ná, -né od suk-n-o; mouč-ný, -ná, -né od mouč-a; konop-ný, -ná, -né od konop-ě, ovoc-ný, -ná -né od ovoce; píseč-ný, -ná, -né od písek; praš-ný, -ná, -né od prach; žit-ný,

-ná, -né od žito; kamen-ný, -ná, -né od kámen; ječ-ný, -ná, -né od ječ-men a j.

e) jmen srostitých, jako: hrneč-ný, -ná, -né od hrnec; jazyč-ný, -ná, -né od jazyk; nož-ný, -ná, -né od nůž; oč-ný, -ná, -né od oko; uš-ný, -ná, -né od ucho; pekel-ný, -ná, -né od pekl-o; hrdel-ný, -ná, -né od hrdlo; dědin-ný -ná, -né od dědina; silnič-ný, -ná, -né od silnice; hranič-ný, -ná, -né od hranice; studnič-ný, -ná, -né od studnice; ohništ-ný, -ná, -né od ohniště; útočišt-ný, -ná, -né od útočiště; sluneč-ný, -ná, -né od slunce; vaječ-ný, -ná, -né od vejce; divadel-ný, -ná, -né od divadlo a j.

d) od kmenův jmen odtažných, jako: běž-ný, -ná, -né od běh; směš-ný, -ná, -né od smích; skuteč-ný, -ná, -né od skutek; zpěv-ný, -ná, -né od zpěv; mrav-ný, -ná, -né od mrav; pokoj-ný, -ná, -né od pokoj; výbor-ný, -ná, -né od výbor; výstřel-ný, -ná, -né od výstřel; zápis-ný, -ná, -né od zápis; pŕuhon-ný, -ná, -né od pŕuhon; krás-ný -ná -né od krása; služeb-ný, -ná, -né od služba; proseb-ný, -ná, -né od prosba; vlašeb-ný, -ná, -né od vlašba; mlateb-ný, -ná, -né od mlatba; pastev-ný, -ná, -né od pastva; prositeb-ný, -ná, -né od prositba; přísež-ný, -ná, -né od přísaha; výsluž-ný, -ná, -né od výsluha; chudob-ný, -ná, -né od chudoba; bolest-ný, -ná, -né od bolest; váleč-ný, -ná, -né od válka a j.

Pozn. Sem patří také názvy rozličných úřadův a živností lidských jako cel-ný od clo, haj-ný od háj, korouhev-ný od korouhev, pojezd-ný od pojezd, porybič-ný od ryba a j. Potom jména cel a dáni, jako: čtvrt-né od čtvrt, měřič-né od měrice, odchod-né od odchod, poles-né od les, výhost-né od výhost, vý-mazné od výmaz, ztrav-né od ztrava a j.

e) Přípona tato příkládá se také ku kmenům jmen cizích, jako: reál-ný, -ná, -né od realis, ideál-ný, -ná, -né od idealis; materiál-ný, -ná, -né; formál-ný, -ná, -né; normál-ný -ná, -né; sentimentál-ný, -ná, -né; centrálný, -ná, -né; kolosál-ný, -ná, -né; geniálný, -ná, -né; kollegiál-ný, -ná, -né; pak: spekulativ-ný, -ná, -né od speculativus; positiv-ný, -ná, -né; affirmativ-ný, -ná, -né; naiv-ný, -ná, -né; musej-ný, -ná, -né a j.

f) Ku kmenům jmen osobných velmi zřídka se připíná, jako: dědič-ný, -ná, -né od dědic; vítěz-ný, -ná, -né.

Ve všech těchto příčinách odsouvá se před příponou *-ný* samohláska kmene, souhlásky pak *k, ch, h* přetvořují se v *č, š, ž*, rovněž tak velmi zhusta *c* v *č*.

Zvláštní způsoby jsou přípony :

a) *-ní* m. *-vní*, lat. *-inius*, kterážto přípona zhusta se nyní klade, kdeby lépe slušela přípona *-ný*. Příkladá se nejraději k příslovcím a ku kmenům místa a času, jako: spod-ní od spod, hor-ní od hora, dol-ní od důl, vrch-ní od vrch; zad-ní od zad, před-ní od před, posled-ní od posled, zvlášt-ní od zvlášt, vnitř-ní od vnitř, zevnitř-ní od zevnitř, letoš-ní od letoš, dneš-ní od dnes; — potom: noč-ní od noc, den-ní od den, let-ní od léto, církev-ní od církev, kostel-ní od kostel, důchod-ní od důchod, neděl-ní od neděle a j. —

b) *-ěný*, *-ěná*, *-ěné*, která se připíná ku kmenům látky, jako drat-ěný od drát, hlin-ěný od hlína, slam-ěný od sláma, vln-ěný od vlna, dřev-ěný od dřevo, skl-ěný od sklo, kož-ěný od kůže, měd-ěný od měď, žín-ěný od žíně a j.

c) *-ovný*, *-evný*, jako: boj-ovný od boj, grunt-ovný od grunt, žert-ovný od žert, dom-ovný i dom-ovní od dům, duš-evný od duše. —

d) *-tel-ný* n. *-tedl-ný*, vlastně jest to přípona *-ný*, která se ku kmenům jmen na *-tel* připíná, jako: smr-telný, pomí-nu-telný, nevyhnu-telný, či-telný, snesi-telný, nevystiži-telný, od nevystihnu; zře-telný, srozumi-telný, vidi-telný, potěši-tel-ný, spasi-telný, neukoji-telný, nevypravi-telný, oklamava-telný a j.

Jako jména na *-tel* nejraději se tvoří od časoslov čtvrté, páté a šesté třídy, tak jest i zde při jmenech přídavných na *-telný* nebo *-tedlný*.

2. Příponou *-in*, *-ina*, *-ino* tvoří se od jmen ženských jména přisvojovací, jako: nevěst-in, -ina, -ino od nevěsta; sestř-in, -ina, -ino od sestra, holč-in, -ina, -ino od holka; kovářč-in, -ina, -ino od kovářka; Libuš-in, -ina, -ino od Libuše a j.

Od *pastucha* jest také: pastuš-in, -ina, -ino. —

Před příponou tou odsouvá se též samohláska kmenová.

B) Jména podstatná a to

1. Příponou *-ina* tvoří se jména podstatná rodu ženského od

a) jmen přídavných, jako: široč-ina od širok-ý, vysoč-ina od vysok-ý, velič-ina od velik-ý, křivolač-ina od křivolak-ý, niž-ina od níž-ek; křiv-ina od křiv, lys-ina od lys ý, kysel-ina od kysel-ý, rozsedl-ina od rozsedl-ý, točen-ina od točen-ý, látan-ina od látan-ý, kopan-ina od kopan-ý. Sem také patří: hrd-ina od hrdý, lepen-ina, mateřšt-ina od mateřský, krabat-ina od krabat-ý a j.

b) ode jmen podstatných a to:

α) koš-ina od koš, les-ina od les, luč-ina od louka, lušt-ina od luska, břez-ina od bříza, kraj-ina od kraj, děvč-ina od dívka, pastv-ina od pastv-a a j.

β) zvěř-ina od zvěř, jelen-ina od jelen, jehnět-ina od jehně, telet-ina od tele, kozl-ina od kozel, lišč-ina od liška, krav-ina od kráva a j.

Obzvláštní způsoby jsou

a) přípona *-izna*, jako: otč-izna (otč-ina) od otec, obc-izna od obec, podob-izna od podoba, mat-izna, mateř-izna od máti, běl-izna (kozišina bílá) a j.

b) přípona *-ov-ina*, jako: med-ov-ina od med, med-ov-ý; hrach-ovina od hrách, hrachov-ý; mak-ovina od mák, makov-ý; bob-ovina od bob, skop-ovina od skop v skop-ec a j.

2. Příponou *-ín* tvoří se jména mužská od kmenův jmen podstatných, jako: čeled-ín od čeled, ovč-ín od ovce, krav-ín od kráva. Sem také patří jména vlastní: Lib-ín, Libuš-ín, Slavín a j.

3. Příponou *-jan* nebo *jenín* tvoří se též slova od kmenův jmen podstatných, jako: měšt-an n. měšt-ěnin od město, vesnič-an od vesnice, kraj-an n. krajenín od kraj, dvořan n. dvoř-enín od dvůr, Říman n. Říménín od Řím, Rakuš-an od Rakousy, Pruš-an od Prusy, Praž-an od Praha, Athéňan od Athény, Théban n. Theběnin od Théby, Karthagiňan od Karthago, gen. Karthagin-y. Tak také: Mouřenín, Marčan, Mařan a j. —

4. Příponou *-yně* a *-uně* tvoří se jména ženská, jako: boh-yně od bůh, hospod-yně od hospod, hloh-yně od hloh, turk-yně od Turek, zpěvak-yně od zpěvák; blab-uně (publi-

na), med-uně od med a j; — potom: svat-yně od svat-ý, kuchyně od kuch v kuch-ati. Sem patří také: jesk-yně, břek-yně, moch-yně.

Pozn. Přípony, jichž základem *n* jest, znamenají vůbec to, co se na čem zhusta na jevo stává, odkud co jest a k čemu aneb kam co přísluší.

Přípona tato pojí se s příponou *-ka* v *-kyně*, jako: vychovatel-ka, vychovatel-kyně a j.

§. 203. Příponou *-l, -la, -lo*, lat. *-lus, -la, -lum*, tvoří se od kmenův časoslovných

1. přičestí činná a jména přídavná, jako:

kry-l, -la, -lo od kry v krý-ti

srost-lý, -lá, -lé od srost v srost-u

minu-lý, -lá, -lé od minu v minouti

okrouh-lý, -lá, -lé od okrouh v okrouh-nu

zleže-lý, -lá, -lé od zleže v zleže-ti

zsina-lý, -lá, -lé od zsina v zsina-ti

zpani-lý, -lá, -lé od zpani v zpani-ti

zmuži-lý, -lá, -lé od zmuži v zmuži-ti

zkysa-lý, -lá, -lé od zkysa v zkysa-ti.

Tak také: tep-lý, -lá, -lé od tep, lat. *tep-ere*; či-lý, -lá, -lé od či v čiji, vře-lý, -lá, -lé od vře ve vřítí, vese-lý, -lá, -lé od ves vyjasnití se a j. Potom sem patří také jména: šíba-l, stýska-l, výska-l, kvapi-l, sadi-l.

2. Jména podstatná a to

a) rodu mužského: or-el od or jíti, vznášeti se; os-el od os, lat. *as-inus, as-ilus*; živel od živ v živiti; uz-el od uz váz-ati; úhel od úg sůžiti, lat. *angulus* a j.

b) rodu ženského: sí-la od si, se vázati, stře-la od stře jíti, hoditi; mh-la od mig v mžiti, vlašiti, jeh-la od ig, ber-la od ber nésti, met-la od met v metu a j.

c) rodu středního: dí-lo od dě v ději se, más-lo od maz v mazati, ves-lo od ved ve vedu, jídlo od jed v jed-l, sed-lo od sed v sed-nu, čís-lo od čít v čít-ati, steb-lo od steb zpevněti, křes-lo od křes sednouti a j.

Obzvláštní spůsoby této přípony jsou

1. *-ol, -ela, -ola, -ala*, lat. *-olus*, a to

a) rodu mužského: hrb-ol, gen. hrb-olu od hrb kroutiti,

zkřívati; moz-ol od moz hnísti, ohněsti; kram-ol od kramí hlučeti, bouřiti; chom-ol n. chrm-ol (vítr bouřlivý), drh-ol od drh v drh-nu (t. j. tahanice). Potom jmena vlastní: Koud-ela, Troub-ela.

b) rodu ženského: vě-ela od vuč ve vuč-eti, kram-ola od kram bouřiti, hlučeti; stod-ola, mrtv-ola od mrtev, kvíč-ala od kvik v kvíknu, kvičeti; žíz-ala od žuh svrčeti, pišť-ala od pišť (pisk) v pišť-ěti (písk-ati); kříž-ala od kříž na přič krojiti a j.

§. 204. Příponou *-el*, gen. *-le*, a *elb*, v gen. *ele*, tvoří se

1. jmena rodu mužského: kaš-el, gen. kaš-le, od kaš tussire, trup-el, gen. trup-le, od trup tříti, hnísti, tuhnouti; povrh-el, gen. povrh-le, od povrh-nu; uh-el, gen. uh-le, od uh hořeti, spáliti, hříd-el, gen. hříd-ele, od hřed točiti; kuž-el gen. kuž-ele; svíz-zel, gen. svíz-ele, čep-el, gen. čep-ele.

2. jmena rodu ženského: pád-el, gen. pád-ele, od pad v pad-nu (padán-ky), koup-el od koup (karp) mýti se, troub-el, gen. troub-ele, od troub v troubiti, koud-el, gen. koud-ele. Sem patří též: hous-le od hud v hudu, jes-le od jed v jedl.

Obzvláštní způsoby jsou:

1. *-ýl*, gen. *-ýle*, jako: mot-ýl od mot v mot-ati, střech-ýl od střecha.

2. *-ule*, *-íle*, jako: žežh-ule od žuh svrčeti, zvučeti; pap-ule od pap-ati, štek-ule od štek-ati, koš-ile (m. staršího koš-ule) od koš krýti.

§. 205. Příponou *-r*, *-ra*, *-ro* tvoří se

1. jmena přídavná, jako:

mok-rý, -rá, -ré od mok v mok-nu

chrab-rý, -rá, -ré od chrab usmrtiti, bojovati

dob-rý, -rá, -ré od dob v z-dob-iti

přík-rý, -rá, -ré od přek v přič-iti

bod-rý -rá, -ré od bod výborným, šťastným býti

os-t-rý, -rá, -ré od os, lat. acuere

chyt-rý, -rá, -ré od chyt v chyt-nu.

2. Jména podstatná

a) rodu mužského, jako: da-r od da v dáti, vich-r od vich váti, kóp-r od kóp páchnouti,

b) rodu ženského, jako: jisk-ra od isk zasvítati, hra m. ih-ra od ig veselu býti, vyd-ra, mázd-ra, jik-ra.

c) rodu středního, jako: jád-ro od jad jísti, věd-ro od věd zvlažiti, ved-ro od ved páliiti, stříb-ro od střeb blýštěti se, řeb-ro n. žeb-ro.

Obzvláštní způsoby jsou:

- a) *-er, -era, -ero*, jako: več-er od vek klesati, lat. *vacillare*; hous-er od hus, kač-er od kač v kač-ice, mez-era od mez v mez-i, jez-ero od jez spojití, pazd-ero.
- b) *-or, -ora*, jako: pisk-or od pisk v pískati, top-or od tep v tepati, sekati; soch-or, bach-or, sýk-ora od syk v sykati, bach-ora, nemot-ora, Kot-ora.
- c) *-our, -ura, -yra*, jako: koc-our, paz-our, měch-ura, sek-yra od sek-ati.

§. 206. Příponou *-ař, -ář*, lat. *arius*, tvoří se jak od kmenův časoslovných, tak od kmenův jmenných jmena osob činících, jako:

- a) tes-ař od tes v tesati, pek-ař od pek v peku, číh-ař od číh v číhati, kuch-ař od kuch v kuchati, struh-ař od struh v strouhati, pís-ař od pís v písati a j.
- b) soch-ař od socha, dřev-ař od dřevo, vin-ař od víno, pil-ař od pila, strun-ař od struna; — kol-ář od kolo, řezb-ář od řezba, mydl-ář od mýdlo; konv-ář od konev, sedl-ář od sedlo, truhl-ář od truhla, bedn-ář od bedna a j. —

Obzvláštní způsoby této přípony jsou

1. *-oř*, jako pisk-oř, srov. lat. *piscis*; tch-oř od dch ve dechnouti.
2. *-íř, -ýř, -ěř*, jako: hrně-íř od hrnec, meč-íř od meč, kos-íř od kosa, nož-íř od nůž, měch-ýř od měch, šenk-ýř od šenk, brad-ýř od brada, karb-ěř (karb-ýř) od karb v karbovati, špeh-ěř, kancl-ěř a j.
3. *-ařka, -ířka, -ýřka*, jako: tes-ařka, pek-ařka, kuch-ařka, strun-ařka, šenk-ýřka, nož-ířka a j.
4. *-árna, -írna, -ěrna*, jako: pek-árna, číh-árna, pís-árna, vin-árna, kov-árna, suš-írna, brus-írna, krop-írna, lep-erna a j.

§. 207. Příponou *-k* (v nom. *-ek*), *-ka*, *-ko* (vlastně *-uk*, *-uka*, *-uko* aneb *-sk*, *-ska*, *-sko*) tvoří se

1. od kmenův časoslovných jména přídavná, jako:

ten-ek, -ka, -ko od ten v teniti, zteniti

těž-ek, -ka, -ko od těž v tížiti

krot-ek, -ka, -ko od krot v krotiti

hlad-ký, -ká, -ké od hlad v hladiti

krát-ký, -ká, -ké od krát v krátiti

měk-ký, ká, -ké od měk v měknu

vlh-ký, -ká, -ké od vlh ve vlh-nu

leh-ký, -ká, -ké od leh přeskočiti, za málo míti (něm. ge-ring).

Obzvláštní spůsoby jsou

a) *-ik*, *-ek*, *-ok*, jako vel-iký, dal-eký, div-oký, hlub-oký, šir-oký, vys-oký.

b) *-usk*, *-ovsk* (lat. *-icus*), kterážto přípona se ku kmenům jmenným přikládá, jako: pan-ský od pán, panen-ský od panna, bratr-ský od bratr, český m. češ-ský od Čech, plošský m. ploš-ský od plocha, bož-ský od bůh, lid-ský od lid, učitel-ský od učitel, pivovár-ský od pivovár, kožišni-cký m. kožišnič-ský od kožišník; nožíř-ský od nožíř, Tábor-ský od Tábor, Chlumecký m. Chlumeč-ský od Chlumeč, Písecký m. Píseč-ský od Písek, Karthagin-ský od Karthago, gen. Karthagin-y, Praž-ský od Praha, — blázn-ovský od blázen, otcovský od otec, král-ovský od král, syn-ovský od syn a j. —

2. Jména podstatná a to:

a) rodu mužského, jako: svěd-ek od svěd v s-věděti, smut-ek od smut v smutiti, skut-ek od skut v skutiti, pohún-ek od pohoniti, krt-ek od krt řezati, rýti; cvrč-ek od cvrk v cvrčeti, ostříž-ek od ostříh v ostříhnu, úškleb-ek od ušklebiti se; — potom: před-ek od před, potom-ek od potom, desát-ek od desátý, pát-ek od pátý, vzat-ek od vzatý, dodat-ek od dodatý — pak zdrobnělá: jež-ek od jež, člun-ek od člun, souč-ek od suk, kous-ek od kus, doub-ek od dub a j.

b) rodu ženského, jako: lás-ka od las chtěti, pozbývati, sýpka od syp v sypati, vál-ka od vál ve váleti, sád-ka od sad v saditi, přez-ka od přeh v za-přah-nu, stop-ka od step pevným býti, — lát-ka od lata, sáz-ka od sáze, bouř-ka od

bouře, schůz-ka od schůze, stez-ka od stez gen. stezi. Potom: kovář-ka od kovář, hrnčír-ka, sel-ka, druž-ka od druh.

c) rodu středního, jako: klub-ko od klub křiviti, svíjeti; potom: slun-ko od sluno, jablko od jablo, topůr-ko od toporo, oslát-ko od osle, sluneč-ko od slunce a j.

Obzvláštní způsoby této přípony jsou

1. -ák, jako: pas-ák od pas v pasu, tul-ák od tul v toulati se, zpěv-ák od zpěv v zpívati, žebrák od žebr v žebrati, pt-ák od pt létati.
2. -ěk, jako: člov-ěk od člu, klu slyšeti, mluviti (t. j. mluvící), dan-ěk, Stan-ěk.
3. -ok, -yk, -yka, jako: živ-ok, jaz-yk, mot-yka, bab-yka, os-yka, vlád-yka.
4. -ík, jako: mal-ík od malý, král-ík od král, osl-ík od osel, lv-ík od lev, slav-ík.
5. -isko, -sko, jako: pastv-isko od pastva, topoř-isko od topor, hub-isko od huba, oč-isko od oko, ohn-isko od oheň, voj-sko od voj, Slez-sko od Slez.
6. -iště (m. iskje), -oviště, jako: boj-iště od boj, trž-iště od trh, hnoj-iště od hnůj, chvošt-iště od chvoště, bič-iště od bič, hlin-iště od hlína, hrach-oviště od hrách, ječn-iště, žitn-iště a j.
7. -ják (lat. iacus), jako: měšťák od město m. měst-ják, ovčák od ovce, Pražák m. Prah-ják od Praha, Prusák od Prusy, Rakušák od Rakousy, Plzeňák od Plzeň (§. 202, B. 3).
8. -ník, a to
 - a) panov-ník od panovati, opatrov-ník od opatrov-ati, slitov-ník od slitovati, bojov-ník od bojovati, latov-ník od latovati a j. —
 - b) kožiš-ník od kožich, želez-ník od železo, svíc-ník od svíce, řemesl-ník od řemeslo, děl-ník od dílo, rol-ník od role, kouzel-ník od kouzlo, veteš-ník od veteš, vražedl-ník od vražda, lichev-ník od lichva, zlost-ník, od zlost, násil-ník od násilí, náchleb-ník od na chleb; bezbož-ník od bez boha a j. —
 - c) ruč-ník od ruka, ryb-ník od ryba, holub-ník od holub, kur-ník od kura, náprs-ník od na prsa, náram-ník od na rámě a j. —

§. 208. Příponou *-ch*, *-cha*, *-cho* tvoří se

1. jmena přídavná, jako

vet-ech, -cha -cho od yet, lat. vet-ulus přistárly (srovnej lat. vetus, gen. veter-is),

2. jmena podstatná:

a) rodu mužského, jako: prospě-ch od spě v prospě-ji, či-ch od či v čiji, smí-ch od smě v směji se, ženi-ch od ženi v ženiti, koži-ch od kůže.

b) rodu ženského, jako: mr-cha od mr v mr-u, stře-cha od stře v střiti, pleti-cha od plet v pletu.

Obzvláštní spůsoby jsou:

1. *-och* (lat. *-osus*): běl-och od běl v bílý, čern-och od čern, zl-och od zlý, mudr-och od mudr, jin-och od jun a j. Pak mac-echa, mac-ocha.

2. *-ouch*, jako: pad-ouch od pad v pad-nu, kol-ouch od kol zrychla se pohybovati (mladý srnec), paz-ouch od paz vyřinouti se, vyrůsti; ramp-ouch od ramp kloniti se (= klenutí); rop-ouch (zmrzlý odkap), sop-ouch (cop-ouch) od sop v soptati.

3. *-ucha*: čern-ucha (t. j. černá), běl-ucha (t. j. bílá kráva).

Při jmenech klade se *ch* místo *-tr*, jako Pe-ch m. Pe-tr, bra-ch m. bra-tr, kmo-ch. m. kmo-tr.

§. 209. Příponou *-s*, *-sa*, *-so* tvoří se jmena podstatná, jako :

a) hni-s od hni v hni, ča-s od ča čekati.

b) drk-sa od drk v drknu, drbnu; kok-sa od kók klofnu, druh-sa od druh, Hlav-sa, Živ-sa, Rych-sa.

c) kol-eso, slov-eso, neb-esa.

Obzvláštní spůsoby jsou:

a) *-as*, *-astý*: běl-asý, -asá, -asé n. běl-astý, -astá, -asté.

b) *-as*, *-jas*, jako: lotr-as, tulp-as, maml-as, chud-as, maň-as, koň-as, mor-ás.

c) *-ous*, jako: kal-ous (ušatá sova) od kal zvučeti, lat. ulula; div-ous od div v divoký, mor-ous od mor v mūra

d) *-ys*, jako: měst-ys od město. —

§. 210. Příponou *-ěz* tvoří se jmena podstatná, jako :

kn-ěz, starosaské kun-ing; robot-ěz od robota (dělník panský), řet-ěz od ret točiti, spínati, vít-ěz od vit známým, udatným býti, pen-íz, něm. Pfennig.

§. 211. Souhláska *e* těmto příponám za základ jest:

1. *-ec*, v gen. *-ce*, kterou se tvoří jmena rodu mužského

a) od kmenův časoslovných, jako:

kup-ec od kup v koupiti, plav-ec od plav v plaviti, střel-ec od střel v střeliti, chod-ec od chod v choditi, lov-ec od lov v loviti, mlat-ec od mlat v mlátiti, hon-ec od hon v honiti, kol-ec od kol v s-koliti a kol-ba a j.

b) od kmenův jmen přídavných, jako:

hlup-ec od hlup v hloupý, stař-ec od star v starý, mudř-ec od mudr v moudrý, rohat-ec od rohat-ý, bohat-ec od bohat-ý, ženat-ec od ženat-ý a j.

c) od kmenův přičestných, jako:

α) uměl-ec od uměti, poběhl-ec od poběhnouti, zalezl-ec od zaleznouti, tkadl-ec od tkáti, ryt-ec od rýti, bit-ec od bítí; volen-ec od voliti, mlčen-ec, volan-ec, čekán-ec a j.

β) opil-ec od opítí se, pokryt-ec od pokrýti se, spolčen-ec od spolčiti se, převrácen-ec od převrátiti se, oděn-ec od odítí se, vypověděn-ec od vypověděti, vybran-ec od vybrati a j.

d) ode jmen podstatných, čímž se zdobněnými stávají, jako: ot-ec od ot, chlap-ec od chlap, zvon-ec od zvon, mlýn-ec od mlýn, stol-ec od stůl, popel-ec od popel, pupen-ec od pupen a j.

V rodě ženském připíná se *-ce*, ač zřídka, jako síň-ce od síně, kád-ce od kádě. Zhustěji se to však činí v rodě středním, jako okén-ce od okno, slun-ce od sluno, kolen-ce od koleno, dřev-ce od dřevo, slov-ce od slovo, věder-ce od vědro. — Viz přípony *-ek*, *-ka*, ko § 207.

Obzvláštní spůsoby jsou:

a) *-enec*, *-ěneg*, jako: pt-enec od pt létati, mlád-enec od mlad, prv-enec od prv, kol-enec od kol křiviti se, točiti se, — prv-ěneg od prv, robot-ěneg od robota, kot-ěneg.

b) *-inec*, jako: koz-inec od koza, ovč-inec od ovce, krav-inec od kráva, žab-inec od žába, krt-inec od krt. Srovnej koz-ín, ovč-ín a j.

2. Příponou *-ic*, *-ovic*, *-evic*, lat. *-idius* v *Ov-idius*, *Luc-idius*, řeck. *-ides*, tvoří se jmena rodová (*patronymica*), jako:

a) bož-ic od bůh, syn boží; pan-ic od pán, syn pána; šlecht-ic od šlechta, děd-ic od děd.

b) Klen-ovic potomek Klenu, Abrahamovic syn Abrahama, Kublaj-evic syn Kublaje, král-evic syn krále a j.

Sem také patří místná jmena čísla množného, jako: Prachat-ice (m. Prachat-ici) potomci Prachaty, Chválen-ice potomstvo Chválena, Netol-ice potomstvo Netoly a j.

3. Příponou *-ce* (neb *-ce*) tvoří se jmena osob, které to činí, co se v kmeni praví, jako:

ber-*ce* od ber v beru, stráž-*ce* od stráž-u, krád-*ce* od krad-u, soud-*ce* od soud v souditi; hán-*ce* od haniti, vůd-*ce* od voditi, zpráv-*ce* od zpraviti, ochrán-*ce* od ochrániti, zhoub-*ce* od zhubiti, zrád-*ce* od zraditi a j.

Jmena tato jsou rodu společného, mužského i ženského, jako můj ochránce — moje ochránce. Z jmen ženských sem patří: ov-*ce* od u v ob-u-*ji*.

4. Příponou *-ice* tvoří se jmena rodu ženského, jako:

a) holub-*ice* od holub, orl-*ice* od orel, osl-*ice* od osel, medvěd-*ice* od medvěd, lv-*ice* od lev, drač-*ice* od drak. Tak také: slep-*ice*, las-*ice*, op-*ice* a j.

b) sam-*ice* (srovnej sam-*ec*), hřeb-*ice* (srovnej hřeb-*ec*), vztekl-*ice* (sr. vztekl-*ec*), poběhl-*ice* (sr. poběhl-*ec*), stol-*ice* (sr. stol-*ec*), čep-*ice* (sr. čep-*ec*) a j.

c) ryb-*ice* od ryba, duš-*ice* od duše, krup-*ice* od kroupa, truhl-*ice* od truhla, řep-*ice* od řepa, kšt-*ice* (m. kč-*ice*) od keka vlasy, caesaries; oken-*ice* od okno, — lev-*ice*, prav-*ice*.

d) tlač-*en-ice*, třen-*ice*, běhan-*ice*, pran-*ice*, štv-*an-ice*, sekan-*ice*, sazen-*ice*, chumel-*ice* a j.

5. Příponou *-cí* tvoří se od kmene infinitivního jmena přídavná, jako: bi-*cí* od bi v bítí, ry-*cí* od ry v rýti, chodi-*cí* od chodi v choditi, leha-*cí* od leha v lehati, vyšíva-*cí* od vyšíva-ti a j.

6. Příponou *-nice* tvoří se jmena podstatná rodu ženského, jako:

a) panov-*nice* od panovati, bojov-*nice* od bojovati, slitov-*nice* od slitovati, pě-*nice* od pě v pěji a j.

b) služeb-*nice* od služba, dluž-*nice* od dluh, řemesl-*nice* od

- řemeslo, svíc-nice od svíce, zahrad-nice od zahrada, děl-nice od dílo, kouzel-nice od kouzlo, želez-nice od železo a j.
- c) štěp-nice od štěp, chmel-nice od chmel, obil-nice od obilí, chleb-nice od chleba, střel-nice od střela, zbroj-nice od zbroj, vin-nice od víno, bažant-nice od bažant, nož-nice od nůž, krokev-nice od krokev, popel-nice od popel, náuš-nice od na ucho a j.

Srovnej příponu *-ník* §. 207.

- §. 212. Příponou *-č* tvoří se jména podstatná od kmenův
- a) časoslovných, jako: bi-č od bi v bítí, topi-č od topi v topiti, nosi-č od nosi-ti, pali-č od páli-ti, vozi-č od vozi-ti, rodi-č od rodi-ti, vaza-č od váza-ti, had-ač od háda-ti, mrha-č od mrha-ti, ruha-č od rouha-ti, jima-č od jíma-ti, utrha-č od utrha-ti, posměva-č od posmíva-ti, zaklína-č od zaklína-ti, přijima-č od přijíma-ti, vyklada-č od vykláda-ti, povale-č od povále-ti, zahale-č od zahále-ti, kraje-č od kráje-ti, saze-č od sáze-ti a j.

Před příponou *-č* se samohláska v těchto slovech: chťi-č od chťe v chťiti, dří-č od dře v dříti, rý-č od ry v rýti, drá-č od dra v dráti, žrá-č od žra v žráti, prá-č od pra v práti se.

- b) od kmenův jmenných, jako hlava-č od hlava, truba-č od trouba.

Obzvláštní spůsoby jsou

1. *-áč*, jako sek-áč, pek-áč, or-áč, pohrab-áč, krop-áč, roh-áč.
2. *-oč*, *-ouč*, jako vrk-oč, kot-ouč.
3. *-čet*, v nom. *-če*, jako dvoj-če, gen. dvoj-če-te, troj-če, pozdní-če, nedochůd-če.

§. 213. Souhláska *-š* jest za základ těmto příponám:

1. *-eš*, *-oš*, jako kok-eš od kok krokati, běl-oš od běl v bílý, hněd-oš od hněd-ý, hrd-oš od hrdý, pan-oš od pán.
2. *-ouš*, v rodě ženském *-uše*, jako: ber-ouš od beru, chochol-ouš od chochol, běl-ouš od bílý, hrd-ouš od hrdý; čern-uše od černá, běl-uše od bílá, hejd-uše (pohanka) Lib-uše a j.

Zdrobnělé formy přípony této jsou: *-oušek, -uška*: ran-oušek, zlat-oušek; dcer-uška, Lid-uška.

3. *-yš, -ýš*, jako tovar-yš, slep-yš, měkk-yš, lan-yš, chřest-yš.

Slova zdrobnělá.

§. 214. Slova, kterými se věci a vlastnosti u menší způsobě vynášejí, slovou *zdrobnělá* (deminutiva).

Ode jmen podstatných tvoří se slova zdrobnělá:

1. Příponami *-ek, -ka, -ko; ec, -ce; -eček, -ečka, -ečko*, jako:

- a) děd — dědek — dědeček, dub — doubek — doubeček, krb — krbek — krbeček; chlap, — chlapec — chlapeček, dub — dubec — dubeček, krb — krbec — krbeček.
- b) brázda — brázdka — brázdečka, kobyla — kobyłka — kobylečka, síla — silka — silečka, kádě — kádce — kadečka.
- c) zrno — zrnko, zrnce — zrnečko, síto — sítko — sítečko, pero — pérko, pérce — péřečko, stádo — stádce — stádečko, děvče — děvčátko — děvčátečko, osení — oseníčko.

2. Příponami *-ík, -íček; -ka, -ice, -ička; -ko, -ičko, -ičko*, jako:

- a) chlap — chlapík — chlapíček, muž — mužík — mužiček, bič — bičík — bičíček, nůž — nožík (nožejk) — nožíček (nožejček), Václav — Václavík — Václaviček.
- b) duše — dušice — dušička, břitva — břitvice — břitvička, hruška — hrušice — hruštička; tráva — trávka travice — travička, šešule — šešulka, šešulice — šešulička.
- c) oko — očko — očíčko, prkno — prkénko — prkeníčko, srdce — srdíčko, slunce — sluníčko, vejce — vajíčko.

3. Příponami *-ena, enka; -ina, -inka*, jako:

Máři — Mařena — Mařenka, švadlí — švadlena — švadlenka, duše — dušina — dušinka, šešule — šešulina — šešulinka, máti — matinka.

Ode jmen přídavných tvoří se jména zdrobnělá příponami *-ičký, -ičičký, -ítký, -ínký, -ounký, oučký*, jako:

tenký — teničký, teničičký — tenounký — tenoučký

bílý — bělíčkový — bělouňkový — běloučkový
 malý — maličkový — malitkový — malinký — malouňkový —
 maličičkový
 starý — staříčkový — stařinký — staříčičkový
 krátký — kratičkový — kratinký — kratouňkový — kratoučkový
 sladký — sladičkový — sladinký — slaďouňkový — slaďoučkový
 hezký — hezouňkový — hezoučkový — hezoučičkový
 křehký — křehouňkový — křehoučkový a j.

Časoslova odvozená.

§. 215. Časoslova, která ode jmen podstatných a přídavných utvořena jsou, slovou *odvozená* nebo *odejmenná*, jinak slovou prvotná. K odejmenným časoslovům patří

1. z druhé třídy na př.

bohatnu od bohatý, hořknu od hořký, hustnu od hustý, s-chudobnu od chudoba.

Časoslova tato jsou počínavá. —

2. Z třetí třídy sem patří na př.

a) bujněti od bujný, bídněti od bídný, bařinatěti od bařinatý, chudobněti od chudobný, churavěti od churavý, z-dřevěněti od dřevěný, s-celeti od celý, o-chroměti od chromý, z-hlušeti od hluchý, z-hlupěti od hloupý a j.

b) rozuměti od rozum, tmíti se od tma, dníti se od den, z-jinošeti od jinoch, z-chlapčeti od chlapec, z-popeleti od popel, z-ničeti od nic a j.

Časoslova ta jsou počínavá, znamenajíce *státi se* (*stáovati se*) *tím*, co se v kmeni praví.

3. Z třídy čtvrté sem náležejí na př.

a) bíliti od bílý t. j. bílé co činiti, jistiti od jistý, tvrditi od tvrdý, ostriti od ostrý, živiti od živ, sušiti od suchý, křivolačiti od křivolaký, s-chromiti od chromý a j.

b) sedlačiti od sedlák t. j. sedláka činiti, pohůnciti od pohůnek, svědčiti od svědek, předčiti od předek, sloužiti od sluha, hnízdi od hnízdo, brázditi od brázda, pařiti od pára, básniti od báseň, škoditi od škoda, strašiti od strach, rachotiti od rachot a j.

- c) zjinošiti od jinoch t. j. jinochem učiniti, zjestřabiti od jestřáb, spopeliti od popel, skadeřiti od kadeře, shromážditi od hromada a j.

Časoslova tato znamenají *číniti to (tím)*, co se v kmeni praví.

Pozn. Sem patří také: žebroniti, žadoniti, krboniti, droponiti (srov. drápati).

4. Z páté třídy sem patří na př.

- a) zelenati se od zelený, černati se od černý, červenati se od červený, rovnati od rovný, zchytrati od chytrý a j.
b) dělati od dílo, chumlati od chumel, šeptati od šept, breptati od brept, štěbetati od štěb et, skřehotati od skřehot a j.

Pozn. Některá časoslova tvoří se pomocí *-k*, jako: vykati od vy, tykati od ty, hořekati od hoře, hulákati od hulá a j. Podobně se praví: dudkati od dud v dudati, dupkati od dup v dupati, hupkati od hup v hupati a j. Pozoruhodné jsou také formy: dudlati a dudati, pichlati a pichati a p., — potom buráceti, krváceti, trmáceti a j. — Posléze srovnej: klopotati — klopotiti, rachotati — rachotiti, blabotati — blabotiti a p. —

5. Z šesté třídy patří sem na př.

- a) milovati od milý, libovati od libý, radovati se od rád.
b) panovati od pán, kralovati od král, prorokovati od prorok, bratříčkovati od bratříček a j.
c) bojovati od boj, hodovati od hod, putovati od pouť, škodovati od škoda, dověřovati od důvěra, pamatovati od paměť, bědovati od bída a j.
d) kamenovati od kámen, bičovati od bič, poličkovati od poliček, bubnovati od buben, křížovati od kříž a j.

IV. Tvoření slov skládáním.

§. 216. Slova tvoří se posléze, když se slova rozdílná v jedno spojí. Složení toto jest:

1. *Slučovací* (kopulativné), když se jména souřadná v jedno složí, která by i spojkami *a, a spolu* spojena býti mohla. Tímto činem skládají se

a) jména přídavná, jako: blaho-lepý t. j. blahý a lepý, blaho-svatý t. j. blahý a spolu svatý, bělo-černý bílý a černý, bělo-šedý, sladko-hořký, širo-pustý, libo-milý, troj-jediný; — potom hrdo-pýšek (hrdo-pýška) člověk hrdý a pyšný.

I jednotejné části tak se spojití dají, čímž se pojem jich stupňuje, jako: svatosvatý t. j. přesvatý, široširý, sladkosladký, hustohustý a j.

b) jmena podstatná, jako: boho-člověk bůh a spolu i člověk, severo-západ, jiho-východ. Sem také patří: Skokano-myší válka.

Místo bohočlověk praví se nyní obyčejněji Bůh-člověk, gen. Bohačlověka.

2. *Přisvojovací* (possessivné), když se praví, jakou kdo vlastnost do sebe má. V této příčině jest druhou částí jmeno podstatné, první však

a) jmeno přídavné, jako: tvrdo-čel t. j. člověk tvrdého čela, bělořit pták bílé řiti, tvrdohlavec člověk tvrdé hlavy, starověrec, zlatohlávek, zlopověstník, křivonoska a j.; pak jaro-hlavý = kdo jaré hlavy jest, bělo-hlavý, běloruký, dlouhoruký, lat. longimanus, křivorohý, lepobradý, černooký, temnorouchý a p.; potom libo-zvučný, tvrdošijný, tvrdočelný, dobromyslný, velikomyslný, jedno-bytný t. j. kdo jedné a též bytnosti jest, černobarevný a j.

b) jmeno číselné anebo zájmeno, jako: čtyř-očec t. j. tvor čtyř očí, dvětělec tvor dvou těl, lat. bicorpor, jednorozec, tříhlav, čtveronoh a p., potom jednooký, čtyroký, čtveronohý (čtvernohý), čtveroúhlý, sedmiústý, dvouřadý, tříruký, trérohý (n. třírohý), trénohý (trýnohý), tříhřbetý, — pak tříúhelny, dvoučelný, dvoupídní, dvouveslný, čtyřúhelny (čtveroúhelny), tříletní (n. tříletý), dvouhranatý, tříhranatý; — potom svéhlavý = kdo své hlavy jest, svémyslný, svémyslník a p.

c) jmeno podstatné, jako: býko-hlavec t. j. kdo hlavy býka jest, hado-vlasý t. j. kdo vlasův hada jest, býko-hlavý t. j. kdo hlavu býka do sebe má, větro-nohý, sněho-barevný t. j. co barvy sněhu jest, kráso-lícné co líce krásy do sebe má, studo-barevné co barvu studu do sebe má, reko-myslný kdo myslí reka jest a j.

d) předložky a jiné částice, jako: bez-bradec — člověk bez brady, bez-smyslný kdo bez smyslu jest, u-božec, u-bohý, ne-bohý, t. j. kdo zboží a štěstí nemá, sou-věký, sou-bytný, sou-zvučný, sou-stolník, z-božný m. s-božný — kdo s bohem jest a j. —

3. *Omezovací* (determinativné), když se druhá část předchodnou místněji omezuje. Druhá část jest jmeno podstatné aneb přídavné, omezující pak jest

a) jmeno přídavné, jako: blaho-cit t. j. blahý cit, holo-mráz t. j. holý mráz, krato-chvíle krátká chvíle, křivo-přísaha křivá přísaha, libo-zpěv libý zpěv. Tak také: lepo-kvítek, prvo-počátek, zlo-čin, velko-kupec, plno-luní, krásno-duší, dobro-dění, Novo-hrad; — potom vel-ryb (velryba), svat-večer, Běle-hrad, Vele-hrad a j.,; pak samo-vládce, tý-den a j.

b) předložky, jako: nad-vládce, pra-děd, pra-vnuk, pře-nych, před-cit, prů-lom, roz-krok, při-chuť — ná-kyslý, ná-červený, pře-mocný, při-hořklý, při-žlutlý, při-černý, při-hodný.

Sem také patří časoslova složená s předložkami, jako: do-nesu, na-nesu, nad-nesu, od-nesu, ob-nesu, po-nesu, pře-nesu, před-nesu, při-nesu, pro-nesu, roz-nesu, s-nesu, u-nesu, vz-nesu, vy-nesu, za-nesu a p.

c) příslovce, jako: darmo-tlach, ticho-šlápek, arci-kníže, arch-anděl, ne-věsta, ne-mocný, polo-krytý, polo-mrtvý, polo-hotový, vše-dobry t. j. nejvýše dobrý, vše-moudrý, vše-svatý, všeli-kteraký, všeli-který, leda-jakýs, leda-kdos, leda-písmo t. j. leda-jaké písmo, spolu-dědic, spolu-žák a j. —

Pozn. Omezovací jest i složení, jako kuro-ptva t. j. kura pták, červo-toč t. j. červ pichající, tesající (od tek v tek-nu, píchnu, tes-nu); potom jmena řek, jako Vlt-ava — fluctus aqua, Brad-ava, Brad-avka t. j. brod řeka, Usl-ava a p. —

4. *Předmětové* (objektivné), když první část k druhé v poměru závislosti jest. V této příčině zastupuje první část pády nepřímé a to

a) akkusativ t. j. předmět činnosti, kterou druhá část v sobě drží, jako: lido-jed t. j. kdo lidi jí, medvěd m. medv-jed, kože-luh t. j. kůže barvící (od lug barviti), hrdlořez t. j. kdo hrdlo podřezává, vino-pal, kolo-maz od kolo mazati, hado-jedec od hady jísti, zlato-tepec (zlato tepati), bratro-bijce, oslo-honec (osly honiti), pravdo-mluvný (pravdu mluviti), křivdo-mluvný, blaho-dějný, maso-žravý, pravdo-zvěstný a p.

b) dativ, jako: boho-podobný, boho-milý. Jinak se praví: pravdě-podobný, bohu-milý, Bohu-mil, Soběhrd.

c) genitiv, jako: krvo-tok t. j. tok krve, hromobití - bití hro-

mu, kuropění - pění kúra (kohouta), listo-pad, boho-poslušný. Jinak se praví: oka-mžení, vlasti-milovný, lže-vkus, země-plaz, boha-bojný, boha-prázdný, cti-hodný a p.

d) lokál, jako: živo-bytí (na živě býti), peci-válek (na peci se váleti), ohni-žil, hodo-válek (na hodech se váleti), noc-leh (v noci ležeti), mědi-rytina, kameno-řezba a p. —

e) instrumentál, jako: ruko-pis (rukou psáti), ruko-věť (rukou pojati), ruko-tvor (rukou tvořiti), hvězdo-krytý, boho-poslaný, mrako-černý t. j. mrakem (jako mrak) černý, mrakohustý, blesko-stkvoucí, leto-rychlý, a p. —

Pozn. Jen v řídkých slovích jest druhá část předmětem první, jako: Vrto-hlav, paso-břich, Lito-chleb, hodnověrný. Obzvláště to místo má v složeninách, kdež první část jest imperativem, jako: vydři-host, kazi-svět, lomi-hlav, masti-huba, tluč-huba, dus-pivo, češ-pivo; potom v příjmeních: Pudi-vítr, Kup-sobě, Skoč-dopole. Kolo-zubý jest buď holo-zubý t. j. oloupený zubův, bez-zubý aneb raději porušené, vykláné zuby mající od koř. kol kláti, porušiti, řezati, píchatí.

5. *Hromadné* (kollektivné), když se jmeno číselné s jmenem podstatným v jedno spojí, čímž nový pojem vzniká, jako:

a) dvou-letí t. j. doba dvou let, čtyř-letí, pěti-letí, století, dvou-dní, tři-nocí, dvou-kolí t. j. vůz o dvou kolách, dvou-ostří, — trojcestí, čtvero-letí, čtvero-cestí, čtvero-hlasí a p.

b) dvou-hláska, sedmi-krása, šesti-měr, čtvero-list, čtvero-lístek, čtvero-hran, pěti-lístek, pěti-prst (quinquefolium), pěti-pán jeden z pěti pánův, dvě-listec; t. j. potom: polo-dne (pole-dne), půl-liberka, čtvrt-libra.

Sem také hledí jmena osob, jako: Jan Tříbratr (srovnej lat. duum-vir, trium-vir, pak Matouš Sedmiprst, Jan Čtyřočko). Pozoru hodné jest i množné: čtvero-kola (quadrigae).

Pozn. Pěti-zlatový, pěti-haléřní t. j. cenu pěti zlatých, pěti haléřův do sebe mající, pěti-hraný, pětihranatý t. j. pět hran v sobě nesoucí, patří do třídy složenin přisvojovacích.

6. *Předložkové, příslovečné* (praepositionální, adverbialné), když předložka se svým pádem v jedno se složí, čímž nový pojem vznikne. Sem patří na př.:

a) před-městí t. j. místo před městem, ná-končí od na konci, zápraží od za prahem, zá-moří krajina za mořem, zá-pětí strana za patou. Tak také: ob-očí, pří-hoří, pří-moří, po-moří, po-říčí, pod-zemí, pod-noží, pod-střeší, pod-máslí,

před-hradí, před-peklí, nad-dveří, mezi-dveří, mezi-moří, mezi-valí, zá-polí (prostora za polem), zá-ostroví, zá-kampí (místo za kempou t. j. ohybem, rohem); — potom bez-škodí (t. j. náhrada), bez-hrdlí, bez-životí (t. j. smrt násilná, nex), od-cestí, z-cestí a p. —

b) ná-kolník co na kole jest, zá-kolník co za kolem jest, ná-kolesník co na kolesích jest, ná-krčník co na krk jest, ná-krajnice co na kraji jest, ná-kolenky co na kolena jest, ná-prstek, ná-pivek co na pivo jest, ná-nosek, po-liček, pakostnice, zá-osek co za osou jest, zájmeno co za jmeno jest, mezi-slovce, mezi-věta a p. —

c) při-horný kdo při hoře jest, při-hrobný při hrobě jsoucí, pod-popelný, proti-myslný, nad-větrný, nad-zemský, nad-smyslný, zá-očný kdo za očima jest (opp. očitý na př. svědek), zá-mořský a p. —

§. 217. Když se složená slova zase s jinými slovy složí, tehdy vzniknou slova *druhosložená* (decomposita, *παραινθετα*). Takové složení z více než dvou kmenův sbíhají se toliko při časoslovech, která s předložkami složena jsou, jako :

do-po-čítám, do-z-věděti se, na-po-čtu, na-po-jímám, na-pod-paluji, o-po-minu, o-po-věděti, od-po-věděti, o-z-božiti, od-při-sahám, po-na-běhnu, po-na-pravím, po-ode-jdu, po-o-čerstvím, po-ob-živím, po-ob-veselím, po-po-nesu, po-po-lehnu, po-po-táhnou, po-pře-tříbíti, po-pře-mrštiti, po-při-žínám, po-roz-pravím, po-roz-veselím, po-vz-budím, po-u-teku, pod-po-kořím, před-po-věděti, před-po-čítám, před-roze-znám, před-u-soudím, před-vy-volím, před-z-řídím, pře-z-věděti, při-na-učím se, při-o-pravím, při-o-krášílím, při-ob-tížím, při-po-čtu, při-po-mohu, při-po-věděti, při-v-štípím, při-v-tělím, při-vy-mýšlím, při-za-volám, pro-na-jmu, pro-po-věděti, pro-za-háletí, pro-z-raditi, roz-posílám, roz-po-věděti, roz-pro-dati, roz-pro-straniti, roz-pro-stru, u-do-mlouvám, u-po-kořiti, u-pro-dati, roz-pro-dati, u-ze-ptati, vy-do-býti, vy-na-hraditi, vy-ob-mýšletí, vy-o-máčeti, vy-po-čtu, vy-po-řádám, vy-po-žiji, vy-prodám, vy-roz-pravím, vy-roz-sívám, vy-vz-dýchám, vy-z-bírám, vy-z-dvihnu, vz-do-bývám, vz-pode-jmu, vz-po-dvihnu, vz-po-lehnu, za-po-kojiti, za-pod-sívám, za-po-čnu,

za-při-sáhnu, za-vz-dechnu, z-po-tvořiti, z-roz-rážeti; — potom v složeninách pro-ne-věřím se, za-ne-vru, za-ne-vražím, pře-u-bohý, o-blaho-slaviti a p.

Více než dvě předložek sbíhá se zřídka, jako: při-na-po-menu, pro-vy-na-ložím, po-po-se-jmu, po-na-po-věděti, z-pro-ne-věřiti. —

Složenin s jinými částkami řeči jazyk český v oblíbě nemá.

Pozn. V jazyku německém zhusta se sbíhají slova z více jmen složená, složeniny takové přiči se povaze jazyka českého a pronášeji se buďto:

a) jednoduchými slovy, jako: mečíř Schwertfeger, kloboučník Hutmacher, ručník Handtuch, řezbář Bildhauer, okenice Fensterladen, másnice Butterfass, vápenice Kalkhütte, drathförmig drátovitý, langsteifhaarig srstnatý, kurzsteifhaarig škohlavý, Fuhrmannswinde zdvihák (hever, kolozub) a j.

b) aneb vynáší se část první jmenem přídavným, jako: Hauptstadt hlavní město, Eckhaus dům nárožní, Sonnenuhr hodiny slunečné, Sanduhr hodiny sypací, Westwind vítr západní, Blasebalg měchy dýmací, Flusswasser voda říčná, Kreisausschnitts-Winkel úhel výsekový, Buchdruckerkunst umění kněhtiskařské, Fusswurzelknochen kosti zánartné, Frühlings-Aequinoctium rovnodennost jarní, Geldwechsel-Rechnung počet penězoměnecký, a j.

c) aneb vynáší se první část genitivem aneb jiným pádem, jako: Heuhaufen kupa sena, Viehdieb zloděj (krádce) dobytka, Hervorhebungszeichen znaménko vytčení (pamatovací), Krümmungshalbmesser polouměr zakřivení, Leitungs-Widerstand odpor vodu, Kreisabschnittswinkel úhel úseku, Kräftenparallelogramm rovnoběžník sil, Interessen-Conto-Buch kniha účtův úrokových, Haushaltungskostenbuch kniha domácích potřeb (vydání), Kosten-Ueberschlag předchozí počet (rozvrh) nákladův, Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft společnost podunajské paroplavby, Dampfkochung vaření parou, Dampfdestillation překapování (destillování) parou a j. —

d) aneb vynáší se první část předložkami, jako: Halstuch šátek na krk, Ballspiel hra na míč, Nächstenliebe láska k bližnímu, Dachrinne žlab na střeše, Kaltwasser-Pumpe pumpa na studenou vodu, Linnear-Erbfolge posloupnost dědičná v pokolení, Hochdruck-Maschine parostroj o vysokém tlaku, Steinwürfelpflaster dlažba z kamenných kostek, Hirschhornsalz sůl z rohu jeleního, Haushaltungskosten náklad na domácí potřeby, Handlungsunkosten-Conto účet z obchodných (tržebných) nákladův, Gesellschaftscapital-Conto účet ze společných vkladův (jistin), Dampfschiffahrts-Gesellschaft společnost k provozování parní plavby a j.

e) Podobným činem vynášejí se složeniny, jako : Handels- und Gewerbskammer komora tržebná (obchodnická) a průmyslnická, Borg- und Nachlassvertrag smlouva o půjčce a slevení.

§. 218. Cizí jména, která v jazyku českém práva občanského se dočinila, jsou na př. tato :

almužna, něm. Almosen, z řeckého ελεημοσύνη milosrdenství k chudým; *anděl* z řeckého ἄγγελος posel; *arci-*, *arch*, n. Erz-, z řeckého ἄρχι-první; *bitřmovati* z lat. firmare, confirmare u víře utvrditi; *církev*, něm. Kirche, z řeckého τὸ κυριακόν dům Páně, aneb podlé jiných z lat. circus (Rotunda); *císař* m. cěsař z lat. Caesar, jako *král* od Carolus (Magnus); *jahen* z řeck. διάκονος sluha, *klášter* z lat. claustrum zavření (tejnec), *kostel* z lat. castellum místo ohrazené, *křížmo* z řeck. χρισμα olej k mazání, *lermo* (troubiti, bítí, udeřiti) z italského all' arme do zbraně, *markytán*, *markytánka* z italského mercatante prodavač; *mistr*, něm. Meister, z lat. magister učitel; *mše* něm. Messe, z lat. missa, ite missa est t. j. missio, dimissio rozeslání chlebův posvěcených; *mouřenín*, něm. Mohr, z lat. Maurus; *moda*, něm. Mode, z lat. modus míra, způsob; *naivný*, něm. naiv, z lat. natus, přirozený; *orodovati* z lat. orare, *ortel* z něm. Urtheil rozsudek, náleze; *purkmistr* z něm. Bürgermeister, *šindel* z německ. Schindel, lat. scandula (čes. skudla); *škola*, něm. Schule, z lat. schola, *žák* z diakonus, *žalm* z psalmus, *žehnati*, něm. segnen, z lat. signare znamenati znamením svatého kříže a j. —

PEDAGOGICKÁ ŠKOLA
pro vzděl. učitelů nár. škol
v HRADCI KRÁLOVÉ